

PËRMBUSHJA E OBJEKTIVAVE TË ZHVILLIMIT TË QËNDRUESHËM NË KOSOVË

Perspektiva e
Shoqërisë Civile

Autor: INDEP

Edituar nga: Ekipi i INDEP

Programi: Zhvillimi i Qëndrueshëm

Publikuar: Dhjetor 2022

Dizajni: KUKU Creative

Zhvillimi i Qëndrueshëm
Sustainable Development

Instituti për Politika Zhvillimore – INDEP

Botim i Institutit për Politika Zhvillimore (INDEP). Të gjitha të drejtat janë të rezervuara. Asnjë pjesë e këtij botimi nuk guxon të riprodhohet, të ruhet në ndonjë sistem të të dhënave apo të transmetohet, në asnjë formë apo mënyrë, pa pëlqim paraprak nga botuesi. Botimi mund të shpërndahet në formë elektronike, por vetëm në tërësi dhe vetëm për qëllime jokomerciale.

Ky punim është publikuar me mbështetjen e Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH në emër të Ministrisë Federale Gjermane për Bashkëpunim Ekonomik dhe Zhvillim (BMZ). Përmbajtja e këtij dokumenti, duke përfshirë opinionet e shprehura, përfaqësojnë opinionin e autorit(ve) dhe nuk përfaqësojnë domosdoshmërisht qëndrimin e Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH apo Ministrisë Federale Gjermane për Bashkëpunim Ekonomik dhe Zhvillim (BMZ).

Përmbajtja

<i>HYRJE</i>	6
<i>Të Arriturat Kryesore në Udhëtimin e Kosovës drejt Agjendës 2030</i>	10
<i>Dokumentet Strategjike të Kosovës për Zhvillim të Qëndrueshëm</i>	11
<i>METODOLOGJIA</i>	13
<i>Përmbushja e OZhQ-ve në Kosovë</i>	14
<i>OZHQ 1: PA VARFËRI</i>	14
Vlerësimi i targeteve.....	14
Situata e përgjithshme.....	14
Ligjet që përfshijnë këtë objektivë	15
Sfidat kryesore	16
Hapat e ardhshëm	16
<i>OZHQ 2: ZERO URI</i>	17
Vlerësimi i targeteve.....	17
Situata e përgjithshme.....	17
Ligjet që përfshijnë këtë objektivë	18
Sfidat kryesore	19
Hapat e ardhshëm	19
<i>OZHQ 3: SHËNDET I MIRË DHE MIRËQENIE</i>	20
Vlerësimi i targeteve.....	20
Situata e përgjithshme.....	20
Ligjet që përfshijnë këtë objektivë	22
Sfidat kryesore	22
Hapat e ardhshëm	22
<i>OZHQ 4: ARSIM CILËSOR</i>	24
Vlerësimi i targeteve.....	24
Situata e përgjithshme.....	24
Ligjet që përfshijnë këtë objektivë	26
Hapat e ardhshëm	26
<i>OZHQ 5: BARAZI GJINORE</i>	28
Vlerësimi i targeteve.....	28

Situata e përgjithshme.....	28
Ligjet që përfshijnë këtë objektivë	30
Sfidat kryesore	30
Hapat e ardhshëm	30
<i>OZHQ 6: UJË I PASTËR DHE KANALIZIME</i>	<i>32</i>
Vlerësimi i targeteve.....	32
Situata e përgjithshme.....	32
Ligjet që përfshijnë këtë objektivë	33
Sfidat kryesore	33
Hapat e ardhshëm	34
<i>OZHQ 7: ENERGJI E PËRBALLUESHME DHE E PASTËR.....</i>	<i>35</i>
Vlerësimi i targeteve.....	35
Situata e përgjithshme.....	35
Ligjet që përfshijnë këtë objektivë	37
Sfidat kryesore	37
Hapat e ardhshëm	38
<i>OZHQ 8: PUNË DINJITOZE DHE RRITJE EKONOMIKE.....</i>	<i>39</i>
Vlerësimi i targeteve.....	39
Ligjet që përfshijnë këtë objektivë	42
Sfidat kryesore	42
Hapat e ardhshëm	42
<i>OZHQ 9: INDUSTRI, INOVACION DHE INFRASTRUKTURË.....</i>	<i>43</i>
Vlerësimi i targeteve.....	43
Situata e përgjithshme.....	43
Ligjet që përfshijnë këtë objektivë	44
Sfidat kryesore	44
Hapat e ardhshëm	45
<i>OZHQ 10: ZVOGËLIM I PABARAZIVE</i>	<i>46</i>
Vlerësimi i targeteve.....	46
Situata e përgjithshme.....	46
Ligjet që përfshijnë këtë objektivë	48

Sfidat kryesore	48
Hapat e ardhshëm	48
<i>OZHQ 11: QYTETE DHE KOMUNITETE TË QËNDRUESHME</i>	<i>50</i>
Vlerësimi i targeteve.....	50
Situata e përgjithshme.....	50
Ligjet që përfshijnë këtë objektivë	52
Sfidat kryesore	52
Hapat e ardhshëm	53
<i>OZHQ 12: KONSUM DHE PRODHIM I PËRGJEGJSHËM.....</i>	<i>54</i>
Vlerësimi i targeteve.....	54
Situata e përgjithshme.....	54
Ligjet që përfshijnë këtë objektivë	55
Sfidat kryesore	55
Hapat e ardhshëm	56
<i>OZHQ 13: VEPRIM PËR KLIMËN.....</i>	<i>57</i>
Vlerësimi i targeteve.....	57
Situata e përgjithshme.....	57
Ligjet që përfshijnë këtë objektivë	58
Sfidat kryesore	58
Hapat e ardhshëm	59
<i>OZHQ 15: JETA NË TOKË.....</i>	<i>60</i>
Vlerësimi i targeteve.....	60
Situata e përgjithshme.....	60
Ligjet që përfshijnë këtë objektivë	62
Sfidat kryesore	62
Hapat e ardhshëm	62
<i>OZHQ 16: PAQE, DREJTËSI DHE INSTITUCIONE TË FORTA</i>	<i>63</i>
Vlerësimi i targeteve.....	63
Situata e përgjithshme.....	63
Ligjet që përfshijnë këtë qëllim.....	65
Sfidat kryesore	65

Hapat e ardhshëm	65
<i>OZHQ 17: PARTNERITET PËR OBJEKTIVAT.....</i>	<i>66</i>
Vlerësimi i targeteve.....	66
Situata e përgjithshme.....	66
Sfidat kryesore	67
Hapat e ardhshëm	68
<i>Harta e Aktorëve të Zhvillimit të Qëndrueshëm.....</i>	<i>69</i>

HYRJE

Kosova është shteti më i vogël i Ballkanit Perëndimor, i cili ndan kufij me Shqipërinë në perëndim, me Malin e Zi në veriperëndim, me Serbinë në veri dhe lindje dhe me Republikën e Maqedonisë së Veriut në jug. Ekonomia në Kosovë është ekonomi tranzitore, ekonomi e cila gjatë viteve 2017-2019 ka tejkaluar vendet tjera të Ballkanit Perëndimor me rritje të BPV-së reale, duke shënuar një normë mesatare prej 4.3%. Edhe pse me sipërfaqe të vogël Kosova gëzon biodiversitet të pasur i cili është rezultat i ndërveprimit kompleks të gjeologjisë dhe hidrologjisë duke krijuar një shumëllojshmëri të gjerë të kushteve të habitatit për rritjen e florës dhe zhvillimin e faunës.

Republika e Kosovës shpalli pavarësinë e saj në vitin 2008 dhe deri tani është njohur zyrtarisht nga 117 shtete nga e gjithë bota. Kosova është shtëpi për rreth 1.78¹ milion banorë të cilët shumica janë shqiptarë, një pjesë e konsiderueshme serb, duke vazhduar me turq, egjiptian, rom, ashkali dhe goran. Me shpalljen e pavarësisë, Kosova është bërë anëtare e institucioneve ndërkombëtare si e Fondit Monetar Ndërkombëtar dhe Bankës Botërore, mirëpo jo e Kombeve të Bashkuara.

Në shtator të vitit 2015, OKB-ja miratoi Agjendën 2030 për Zhvillim të Qëndrueshëm. Kjo agjendë paraqet një plan të veprimit për njerëzit, planetin dhe prosperitetin. 17 objektivat dhe 169 indikatorët e kësaj agjende adresojnë sfidat më të mëdha globale me të cilat përballemi në mijëvjeqarin e fundit, duke përfshirë varfërinë, pabarazinë, ndryshimet klimatike, degradimin e mjedisit, paqen dhe drejtësinë. Adaptimi i kësaj

¹ Vlerësimi i popullsisë 2020, Agjencia e Statistikave të Kosovës, <https://ask.rks-gov.net/media/6623/vler%C3%ABsimi-i-popullsis%C3%AB-2020.pdf>

agjende në politikat shtetërore përpilohet në baza vullnetare, por që është e pritshme që shtetet të ndërmarrin masa për zbatim të saj, përfshirë ndërtimin e mekanizmave të raportimit dhe të përcjelljes së progresit duke përfshirë kornizën e OZHQ-ve në kuadrin e politikave të nivelit qendror dhe lokal.

Si për vendet në zhvillim e sipër, si dhe ato të zhvilluara, investimi në një zhvillim të qëndrueshëm është esencial në mënyrë që të sigurohet prosperitet dhe mirëqenie për gjenerata e tanishme dhe ato që do të vijnë në të ardhmen. Në rastin e Kosovës, si një shtet në zhvillim dhe kandidat potencial që aspirojnë të bëhet pjesë e Bashkimit Evropian (BE), zhvillimi dhe implementimi i politikave zhvillimore që mbështesin një zhvillim të qëndrueshëm luajnë rol të rëndësishëm. Një ndër agjendat ndërkombëtare që mbështet këtë tranzicion zhvillimor është edhe Agjenda 2030 për Zhvillim të Qëndrueshëm, e cila shërben si udhërrëfyes për të gjitha vendet drejt arritjes së zhvillimit të qëndrueshëm në të gjitha sferat, si në atë ekonomik, social dhe mjedisor.

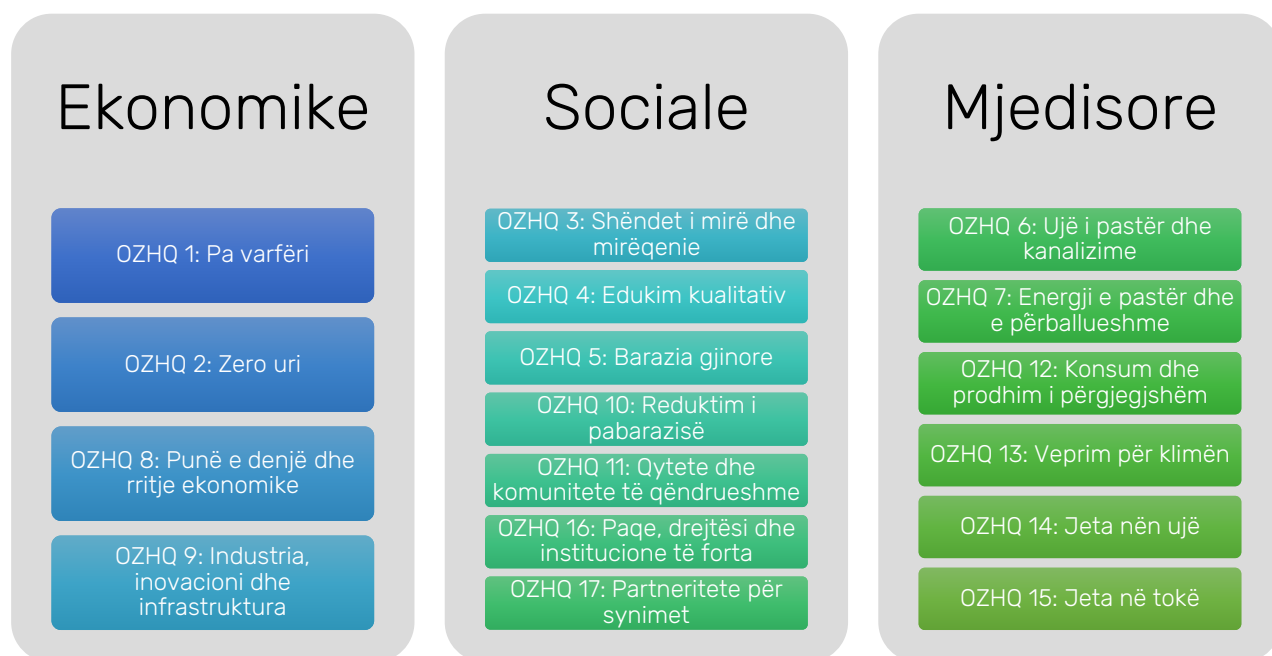
Në vitin 2016, Qeveria e Republikës së Kosovës publikoi Strategjinë Kombëtare të Zhvillimit (SKZH) 2016-2021², e cila do të përcaktonte rrugën e zhvillimit në një periudhë 5 vjeçare. Fatkeqësisht, kjo SKZH nuk adreson ose përfshin kriteret e Agjendës 2030 dhe Objektivat e Zhvillimit të Qëndrueshëm (OZHQ-të) në përgjithësi. Periudha kohore e kësaj strategjie veçse ka mbaruar dhe Kosova akoma nuk ka një raport ndërkombëtar të monitorimit të OZHQ-ve. Kjo tregon se përpjekjet e Kosovës në drejtim të implementimit të Agjendës 2030 lënë shumë për të dëshiruar.

Në maj të vitit 2022 Zyra e Kryeministrit të Republikës së Kosovës ka publikuar Draftin e Strategjisë Kombëtare të Zhvillimit 2022 – 2030. Sipas këtij drafti ka progres në përfshirjen e OZHQ-ve në mënyrë më konkrete në katër shtyllat e kësaj strategjie. Te zhvillimi i qëndrueshëm ekonomik, fokus kryesor i strategjisë në kuptimin e agjendës së gjelbër është zhvillimi i industrisë drejt një ekonomie qarkore. Në aspektin e zhvillimit të barabartë njerëzor, synohet zhvillimi i mekanizmave për uljen e varfërisë dhe rritjen e pasurisë së përgjithshme të popullsisë në mënyrë të qëndrueshme duke përmirësuar cilësinë e jetës. Në kuadër të Drejtësisë efektive dhe Qeverisjes së mirë, në fokus kryesor janë instrumentet qeverisëse në interes të publikut, duke përfaqësuar njëkohësisht interesin e bizneseve dhe të sektorit privat. Mbetet të shihet, se sa këto shtylla do të merren parasysh në vitet në vazhdim gjatë politikë bërjes dhe zhvillimit të vendit në përgjithësi.

Edhe pse Kosova nuk është anëtare e Organizatës së Kombeve të Bashkuara (OKB) ose e BE-së, integrimi i Agjendës 2030 do t'i ndihmonte asaj në procesin e integritit sa më të shpejtë në këto dy organizata, duke qenë se Agjenda 2030 është një prioritet i pakompromis në strategjitë e tyre. Së pari është e nevojshme krijimi i një kornize strategjike apo plani të veprimit me fokus specifik në OZHQ. Ky plan do të duhej të përfshinte hapa konkret drejt implementimit të OZHQ-ve, si dhe rishikimin e politikave dhe rihartimin e tyre në frymë të Agjendës 2030. Një lehtësim i hartimit të një kornize të

² Zyra e Kryeministrit. Strategjia Kombëtare për Zhvillim 2016-2021 (SKZH). (Janar 2016). E qasshme në: https://kryeministri.rks-gov.net/wp-content/uploads/docs/Strategjia_Kombetare_per_Zhvillim_2016-2021_Shqip.pdf

tillë është korniza globale e treguesve nga Agjencia dhe Grupi i Ekspertëve mbi Treguesit e OZHQ-ve (IAEA-SDG) të hartuara në bashkëpunim me Komisionin Statistikor të Kombeve të Bashkuara. Bazuar në këtë kornizë, vendet duhet të hartojnë raporte monitoruese vjetore për të treguar rezultatet e arritura kundrejt Agjendës 2030. Kosova duke mos qenë e obliguar të përpiloj një raport vullnetar kombëtar vlerësues për zbatim të OZHQ-ve, ky punim synon të vlerësoj përmbushjen e OZHQ-ve në vitin 2021 dhe do të pasqyrojë progresin e arritur të Kosovës karshi Agjendës 2030 dhe OZHQ-ve në përgjithësi.

Zhvillimi i qëndrueshëm kërkon integrim të politikave ekonomike, sociale dhe mjedisore në legjislacionin e vendit. Këto 3 aspekte kanë qenë të përfshira në SKZH 2016-2021, ndonëse nuk janë paraqitur në mënyrë eksplicite. Kurse shtyllat e Draftit të Strategjisë Kombëtare të Zhvillimit 2022 – 2030 kanë qëllime zhvillimore të caktuara ku për secilin qëllim ekzistojnë objektiva strategjike të ndërlidhura me OZHQ-të përkatëse.

Ky raport është i ndarë në 2 pjesë. Pjesa e parë përfshinë një hartëzim të akterëve kryesor të zhvillimit të qëndrueshëm në Kosovë dhe rolin e tyre në implementimin e Agjendës 2030. Këtu përfshihen edhe dokumentet kryesore të politikave publike të cilat në mënyrë eksplicite kanë adresuar zhvillimin e qëndrueshëm. Pjesa e dytë e raportit përmban një analizë të të dhënave statistikore që ka për synim të vlerësoj konkretisht se sa është implementuar secila nga OZHQ-të në Kosovë deri në vitin 2022. Kjo pjesë ka pasur sfidat e veta, duke pas parasysh mungesën e theksuar të të dhënave të përditësuara të cilat janë të lidhura me indikatorët e OZHQ-ve. Qëllimi kryesor i këtij raporti është që të inkurajoj institucionet të përpilojnë një kornizë të qartë të politikave që i përshtatet pozitës zhvillimore të Kosovës.

Të Arriturat Kryesore në Udhëtimin e Kosovës drejt Agjendës 2030

Më poshtë janë të listuara ngjarjet kryesore në rrugëtimin e Kosovës drejtë përmbushjes së OZHQ-ve:

- Në vitin 2009 ka filluar zbatimi i Sistemit të Performancës së Komunave, i cili ka pasur për qëllim monitorimin e cilësisë së ofrimit të shërbimeve nga ana e komunave³,
- Në janar të vitit 2016 Zyra e Kryeministrit publikoi Strategjinë Kombëtare për Zhvillim 2016-2021, e cila synonte adresimin e faktorëve që ndikojnë në përmirësimin e standardeve të jetesës⁴,
- Në janar të vitit 2018 Kuvendi i Kosovës miratoi Rezolutën për OZHQ-të, ku Kosova u zotua se do të angazhohet për ta zbatuar kornizën e Agjendës 2030 nëpërmjet miratimit të legjislacionit⁵,
- Në vitin 2018 në faqen e internetit të Kuvendit është shtuar një segment për

³ Ministria e Pushtetit Lokal, "Sistemi për menaxhimin e performancës së komunave – matje për t'u përmirësuar Versioni i ndryshuar dhe plotësuar 2020". (2020) E qasshme në: <https://mapl.rks-gov.net/wp-content/uploads/2021/05/Dokumenti-Kryesor-i-Sistemit-te-Menaxhimit-te-Performances-Komunale-designed-18.02.2021.pdf>

⁴ Qeveria e Republikës së Kosovës, "Strategjia Kombëtare për Zhvillim 2016-2021". (2016) E qasshme në: https://kryeministri.rks-gov.net/wp-content/uploads/docs/Strategjia_Kombetare_per_Zhvillim_2016-2021_Shqip.pdf

⁵ Kuvendi i Republikës së Kosovës, "Rezolutë për miratimin e Objektivave të Zhvillimit të Qëndrueshëm". (2018) E qasshme në: http://old.kuvendikosoves.org/common/docs/2018_01_30_Rezoluta_06_R_001.pdf

"Zhvillim të qëndrueshëm", përmes së cilës qytetarët e Kosovës do të informohen rregullisht për progresin e Kosovës në implementimin e OZHQ-ve,

- Në tetor të vitit 2018 është themeluar Këshilli për Zhvillim të Qëndrueshëm, i cili do të ketë një rol monitorues për të siguruar që të arrihet mbarëvajtja e zbatimit të OZHQ-ve.
- Në vitin 2021 është lansuar Platforma e OZHQ-ve Drenas, e cila shërben si mjet monitorues dhe raporton mbi 17 OZHQ-të dhe indikatorët përkatës në nivelin komunal.⁶
- Në maj të vitit 2022 Zyra e Kryeministrit publikoi Draftin e Strategjisë Kombëtare të Zhvillimit, i cili synon t'i jep kahje zhvillimit të qëndrueshëm në Kosovë për 8 vitet e ardhshme.

Dokumentet Strategjike të Kosovës për Zhvillim të Qëndrueshëm

1. Draft Strategjia Kombëtare për Zhvillim 2022 – 2030

Në maj të vitit 2022 është publikuar Drafti i Strategjisë Kombëtare për Zhvillim 2022 – 2030, me vizion për Kosovë të zhvilluar, me ekonomi të qëndrueshme, mirëqenie, siguri dhe barazi, të integruar në tregjet dhe organizatat ndërkombëtare, me institucione dhe administratë efektive, standarde të ngritura të jetesës, cilësi dhe qasje të mirëfilltë në drejtësi, shëndetësi dhe arsim.

Realizimi i vizionit përmes përmbushjes së objektivave zhvillimore do të mundësoj arritjen e mirëqenies për të gjithë qytetarët e Republikës së Kosovës. Agjenda e Gjelbër trajtohet si një element i rëndësishëm rreth parimeve të një ekonomie me fokus mjedisin e përcaktuar nga rritja e qëndrueshme, konsum të qëndrueshëm të burimeve dhe reduktim të emetimeve të karbonit. Përderisa zhvillimi ekonomik tradicional është i drejtuar nga fitimi, rritja e gjelbër e vendos mirëqenien njerëzore në qendër të zhvillimit ekonomik dhe përpiqet të minimizoj dëmin mjedisor.⁷

2. Rezoluta për OZHQ-të

Kuvendi i Republikës së Kosovës, në seancën plenare të mbajtur në janar të vitit 2018, në përputhje me nenin 65 (1) të Kushtetutës⁸ dhe nenin 52 të Rregullores së Kuvendit⁹, ka miratuar Rezolutën për OZHQ-të. Kjo rezolutë shpreh vullnetin e Kosovës për të integruar Agjendën 2030 në strategjitë zhvillimore të Kosovës. Gjithashtu me anë të kësaj rezolute Kuvendi i përkushtohet rolit të tij si njëri ndër organet vendimmarrëse dhe implementuese të Agjendës 2030.

⁶ Platforma e OZHQ-ve Drenas. E qasshme në: <https://drenas.tracking-progress.org/>

⁷ Draft Strategjia Kombëtare për Zhvillim 2022 – 2030

⁸ Kushtetuta e Republikës së Kosovës. Faqe 22. E qasshme në: https://kryeministri.rks-gov.net/wp-content/uploads/2018/03/Kushtetuta.e.Republikes.se_Kosoves-2.pdf

⁹ Rregullore e Kuvendit të Republikës së Kosovës. Faqe 24. E qasshme në: https://www.kuvendikosoves.org/Uploads/Data/Files/6/Rr_K_RK_29_04_2010_1_EDbu8aqXYd.pdf

<i>Draft - Strategjia Kombëtare e Zhvillimit (2022 – 2030)</i>	<i>OZHQ-të lidhur me SKZH</i>	<i>Numri i indikatorëve që lidhet me fushat e politikave të SKZH</i>
<i>1. Zhvillim i qëndrueshëm ekonomik</i>	OZHQ 6 (8 indikatorë gjithsej)	3
	OZHQ 7 (5 indikatorë gjithsej)	2
	OZHQ 8 (12 indikatorë gjithsej)	4
	OZHQ 9 (8 indikatorë gjithsej)	1
	OZHQ 11(10 indikatorë gjithsej)	2
	OZHQ 12 (11 indikatorë gjithsej)	1
	OZHQ 13 (5 indikatorë gjithsej)	1
	OZHQ 17 (19 indikatorë gjithsej)	
<i>2. Zhvillim i barabartë njerëzor</i>	OZHQ 1 (7 indikatorë gjithsej)	3
	OZHQ 4 (10 indikatorë gjithsej)	4
	OZHQ 8 (12 indikatorë gjithsej)	4
<i>3. Siguria dhe sundimi i ligjit</i>	OZHQ 5 (9 indikatorë gjithsej)	0
	OZHQ 16 (12 indikatorë gjithsej)	4
<i>4. Qeverisja e mirë</i>	OZHQ 5 (9 indikatorë gjithsej)	0
	OZHQ 16 (12 indikatorë gjithsej)	1

Tabela 1: Përafrimi i fushave të politikave të Strategjisë Kombëtare të Zhvillimit me OZHQ-të dhe indikatorët përkatës

METODOLOGJIA

Metodologjia e përdorur në këtë raport përbën metodën e hulumtimit në tavolinë dhe analizë e të dhënave statistikore në bazë të të dhënave të marra nga Agjencia e Statistikave të Kosovës (ASK). Të dhënat janë lidhur me OZHQ-të dhe mundohen të portretizojnë arritjen e përbushjes së tyre gjatë vitit 2021 në Kosovë. Edhe pse analiza bazohet në vitet paraprake, ky raport mendohet të shërbejë si udhërrëfyes për raportet vjetore që do të dalin në vitet e ardhshme.

Miratimi i dokumenteve të ndryshme që mbështesin Agjendën 2030 nuk është progres i mjaftueshëm drejt rrugës së avancimit me kornizat e zhvillimit të qëndrueshëm. Identifikimi i fushave të politikave të cilat kanë nevojë për ndryshim dhe përmirësim paraqesin gjithashtu një hallkë të rëndësishme drejt Agjendës 2030. Ky proces bëhet shumë i vështirë në rastet kur mungojnë të dhënat të cilat i adresojnë këto politika. Agjencia Statistikore e Kosovës (ASK), bashkë me institucione të tjera, prodhojnë një sasi të caktuar të të dhënave, por që nuk janë të bollshme për të monitoruar progresin e Kosovës në përbushjen e OZHQ-ve. Të dhënat të cilat janë në dispozicion shërbejnë vetëm për monitorimin e disa indikatorëve bazik, por nuk ofrojnë një pasqyrë më të gjerë të indikatorëve të tjerë. Kjo mungesë e të dhënave është si pasojë e:

1. Mungesës së përgjegjësisë kur vije puna tek ofrimi i të dhënave

ASK apo institucionet e tjera nuk ofrojnë të dhëna lidhur me punën e tyre. Pamjaftueshmëria e të dhënave pamundëson monitorimin e punës së tyre në lidhje me OZHQ-të përkatëse.

2. Të dhëna kontradiktore në mes të institucioneve

Kur institucionet publikojnë të dhëna, shpesh herë ato nuk korrespondojnë me njëra tjetrën. Ky fenomen shpesh herë ndikon që këto të dhëna të mos jenë të besueshme dhe të operueshme.

3. Deficiti i të dhënave që lidhen me OZHQ-të

Të dhënat të cilat janë në dispozicion nga ASK dhe institucionet e tjera, nuk korrespondojnë shumë me indikatorët e OZHQ-ve. Disa indikatorë janë shumë specifik kundrejt të dhënave në Kosovë që janë më të përgjithësuara.

4. Mungesa e trageteve të përcaktuara

Sfidë tjetër e punimit mbetet që Kosova nuk ka targete të përcaktuara për OZHQ-të, andaj edhe vlerësimi numerik se sa janë përbushur ato është i vështirë.

Përmbushja e OZhQ-ve në Kosovë

OZHQ 1: PA VARFËRI

Zhdukja e varfërisë në të gjitha format e saj kudo

Vlerësimi i targeteve

1.1 Në Kosovë sipas Bankës Botërore në vitin 2021¹⁰, 20.9% e popullsisë jeton nën kufirin ndërkombëtar të varfërisë.

1.2 Përqindja e anëtarëve të familjes që jetojnë në ekonomi familjare të privuara nga tre prej nëntë dimensioneve: Nuk mund të përballojnë: 1) të paguajnë qiranë apo faturat komunale, 2) ta mbajnë shtëpinë mjaftueshëm të ngrohtë, 3) të përballojnë shpenzime të papritura, 4) të hanë mish, peshk ose ekuivalent të proteinës çdo të dytën ditë, 5) pushime një-javore larg shtëpisë për të gjithë anëtarët e familjes, 6) makinë, 7) makinë rrobolarëse, 8) TV dhe 9) telefon, në vitin 2019 ka qenë 44.1%.

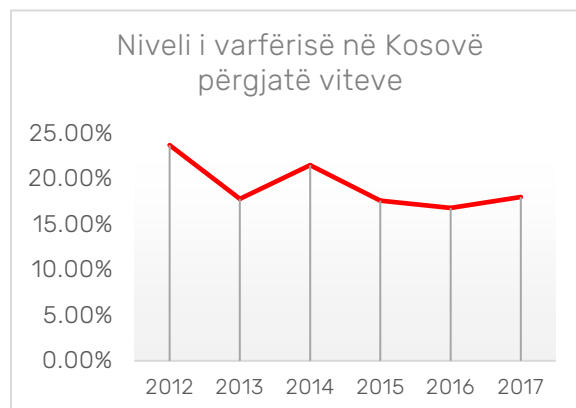
1.3 Mirëqenia sociale është një target që matet në Kosovë. Në vitin 2021 102.904 banorë kanë përfituar nga ndihmat sociale¹¹.

1.5 Në vitin 2020 në Kosovë nuk ka ndodhur ndonjë fatkeqësi natyrore, e cila ka shkaktuar vdekje, zhdukje të personave apo ndikim të drejtpërdrejt tek popullsia. Mirëpo për këtë të dhënë

nuk ka burim zyrtar që tregon një statistikë të tillë.

Situata e përgjithshme

Shkalla e varfërisë në vend ka rënë nga 23.7 në vitin 2012 në 18.0 në vitin 2017¹², mirëpo, Kosova akoma qëndron larg nga vendet e BE pasi që 2 prej 10 banorëve jetojnë me më pak se 5.5\$ në ditë.¹³ Gjini koeficient tregon se pabarazia në Kosovë gjatë gjithë periudhës 2012-

2017, u ul vetëm pak. Gjithashtu, pabarazia në këtë periudhë në zonat urbane ka qenë më e lartë se në zonat rurale.

Në Kosovë dy të tretat e popullsisë janë në moshë pune, që është një aset për vendin tonë. Shkalla e papunësisë në

¹⁰ Shqipëri: 2021 Neni IV Konsultimet-Deklaratë për shtyp; Raporti i Stafit; dhe Deklarata e Drejtorit Ekzekutiv për Shqipërinë <https://www.imf.org/en/Publications/CR/Issues/2021/12/07/Albania-2021-Article-IV-Consultation-Press-Release-Staff-Report-and-Statement-by-the-510834>

¹¹ Kosova në shifra 2021, ASK

¹² Varfëria në Konsum në Republikën e Kosovës, Banka Botërore dhe ASK, <https://ask.rks.gov.net/media/4882/statistikat-e-varf%C3%ABris%C3%AB-2012-2017.pdf>

¹³ World Bank, Kosovo Country Economic Memorandum, Gearing up for a More Productive Future

Kosovë nga 30.9% që ishte në 2012 është ulur në 25.9% në vitin 2020.¹⁴ Mirëpo që nga viti 2012 proporcioni i punësimit të paqëndrueshëm në raport me punësimin në përgjithësi nga 16.8% është ngritur në 23.1% në vitin 2017 dhe pastaj ka rënë përsëri në 17.0% në vitin 2020.^{15 16} Kjo mund të ndikojë që pastaj të rritet edhe përqindja e popullsisë që janë pjesë e skemës sociale.

Burimi më i madh i të ardhurave gjatë periudhës 2014 – 2017 ishin pagat në sektorin privat, me përjashtim të vitit 2015, kur burimi më i madh i të ardhurave ishin pagat në sektorin publik. Shkalla e punësimit për vitin 2020 ishte 28,4 %, ku ka një dallim signifikant mes gjinive. Prej meshkujve në moshë pune 42.8% e tyre ishin të punësuar dhe prej femrave në moshë pune 14.1% ishin të punësuar. Sektorët me përqindjen më

Ligjet që përfshijnë këtë objektivë

Ligji për skemën e ndihmës sociale në Kosovë

Ligji i Punës

Strategji a Sektorial e 2018-2022

Ligji për skemat pensionale të financuara nga shteti

Strategjia Kombëtare për të Drejtat Pronësore në Kosovë 2016

të lartë në punësim janë: tregtia 17.0%; prodhimi 11.8%; ndërtimtaria 11.1%; dhe arsimi 10.1%. Shkalla e punësimit ka pas ulje dhe ngritje përgjatë 8 viteve të fundit. Sipas Anketës së Fuqisë Punëtore, ngritje signifikante ka pasur në vitin 2017 dhe 2019. Ndërsa, ulje kishte përgjatë viteve të tjera, një e tillë u pa edhe në vitin 2020, e cila mund të ketë ndodhur si shkak i pandemisë. Shkalla e punësimit në raport të popullsisë është paraqitur më poshtë për periudhën 2012 deri 2020.

Viti	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Përqindja	25,2	28,0	29,8	28,8	30,1	28,4

Tabela 1. Raporti i punësimit për vitet 2012 – 2020¹⁷

¹⁴ Papunësia dhe shkalla e papunësisë sipas gjinisë, ASK. E qasshme këtu: https://askdata.rks-gov.net/pxweb/sq/ASKdata/ASKdata___Labour%20market___Anketa%20e%20Fuqis%c3%ab%20Pun%c3%ab%20tore___Annual%20labour%20market/tab18.px/table/tableViewLayout1/

¹⁵ Punësimi i paqëndrueshëm sipas gjinisë, ASK. E qasshme këtu: https://askdata.rks-gov.net/pxweb/sq/ASKdata/ASKdata___Labour%20market___Anketa%20e%20Fuqis%c3%ab%20Pun%c3%ab%20tore___Annual%20labour%20market/tab2.px/table/tableViewLayout1/

[%ab%20tore___Annual%20labour%20market/tab6.px/table/tableViewLayout1/](https://askdata.rks-gov.net/pxweb/sq/ASKdata/ASKdata___Labour%20market___Anketa%20e%20Fuqis%c3%ab%20Pun%c3%ab%20tore___Annual%20labour%20market/tab6.px/table/tableViewLayout1/)

¹⁶ Punëtorët në punë të paqëndrueshme janë ose persona të vetëpunësuar pa punonjës, ose ata që punojnë pa pagesë në një biznes familjar

¹⁷ ASK. 'Të punësuarit dhe raporti ndaj popullsisë'. I qasshëm në: https://askdata.rks-gov.net/pxweb/sq/ASKdata/ASKdata___Labour%20market___Anketa%20e%20Fuqis%c3%ab%20Pun%c3%ab%20tore___Annual%20labour%20market/tab2.px/table/tableViewLayout1/

Sfidat kryesore

- Siç u cek edhe më lartë, Kosova ka një përqindje të ulët të popullsisë së punësuar. Sipas tabelës së paraqitur më lartë, shihet se viti 2020 ka pasur shkallë të punësimit për 1.7% më të ulët se në viti 2019. Shkalla e punësimit ishte më e lartë për meshkuj (42.8%) se sa për femra (14.1%).¹⁸
- Shifrat e papunësisë në Kosovë nuk e pasqyrojnë 100% gjendjen reale, për shkak të ekonomisë joformale apo punësimit ilegal. Kjo është një çështje tjetër e cila duhet të adresohet në vitet në vazhdim.
- Shkalla e punësimit nëpër grup mosha ishte më e larta në mesin e personave të moshës mes 35-44 vjeç me 38.2% dhe më e ulët në mesin e të rinjve mes 15-24 vjeç me 11.4 %.¹⁹ Kjo tregon që ka një shkallë të lartë të papunësisë tek të rinjtë, që pastaj rezulton edhe në migrimin e kësaj grup moshe.
- Një problem me të cilin po ballafaqohet rinia në Kosovë sot është që aftësitë që kërkohen në tregun e punës nuk po reflektohen në aftësitë që mësohen në shkolla apo universitete. Kjo kërkon reforma të thelluara në fushën e arsimit.

Hapat e ardhshëm

- Të bëhen reforma në fushën e arsimit në mënyrë që të ngritën kapacitetet e fuqisë punëtore. Në mënyrë që të përmbushen kërkesat e punëdhënësve, sistemi jonë arsimor duhet të orientohet kah aftësitë që kërkohen në treg.
- Të miratohet ligji për paga që të rregulloj sistemin e pagave. Miratimi i këtij ligji poashtu sjell një barazi mes punëtorëve të sektorit privat dhe punëtorëve të sektorit publik.
- Mbështetja e personave me aftësi të kufizuara për t'iu siguruar punë për të arritur gjithëpërfshirje.
- Hartimi i një Strategjie Kombëtare të Punësimit, në mënyrë që të adresohen të gjitha problematikat e fushës së punësimit dhe të përcaktohet rruga drejt të cilës Kosova do të luftojë papunësinë.
- Institucionet lokale mund të rrisin bashkëpunimin me bizneset për të krijuar mundësinë e krijimit dhe përfshirjes së këtyre kategorive në punësimin e personave me aftësi të kufizuara.
- Të zgjerohet mbulueshmëria e skemave sociale në vend deri sa të arrijë në 100%.

¹⁸ 'Të punësuarit dhe raporti ndaj popullsisë' ASK. I qasshëm në: https://askdata.rks-gov.net/pxweb/sq/ASKdata/ASKdata__Labour%20market__Anketa%20e%20Fuqis%c3%ab%20Pun%c3%abtoe__Annual%20labour%20market/tab2.px/table/tableViewLayout1/

¹⁹ Ibid.

OZHQ 2: ZERO URI

Eliminimi i urisë, arritja e sigurisë ushqimore dhe përmirësimi i ushqyerjes dhe promovimi i bujqësisë së qëndrueshme

Vlerësimi i targeteve

2.A Bujqësia, gjuetia, pylltaria dhe peshkimi në Bruto Produktin Vendor (BPV) në total përfshijnë 6.9%.²⁰ Në vitin 2020 subvencionet arritën vlerën 67.05 mil. €, prej të cilave rreth 62% kanë qenë për kultura bujqësore duke përfshirë verën, fidanet si dhe primin e sigurimit ndërsa 38% kanë qenë për sektorin e blegtorisë.²¹

2.B Sipas Raportit të Gjellbër pjesëmarrja e bujqësisë në eksportin e përgjithshëm gjatë vitit 2020 ka arritur vlerën më të lartë 39.5%.

Situata e përgjithshme

Historikisht Kosovën e ka karakterizuar uria si pasojë e varfërisë. "Në vitin 1999 në Kosovë, 11,000 fëmijë në moshë mbi 5 vjeç vlerësohej të ishin të kequshqyer në mënyrë akute dhe rreth 17,000 do të prekeshin nga ngecja në rritje. Mbi 5% e nënave të anketuara kishin një BMI nën 18.5 dhe më shumë se 10% ishin obeze. I njëjti raport thoshte se "58% e fëmijëve ishin anemikë". Këto statistika janë pengesa të rëndësishme për zhvillimin e vendit.²²

Në korrik të vitit 2022 MASHT ka

publikuar Udhëzuesin për Planifikimin e Ushqyerjes në Institucionet Parashkollore, që ofron informatat kyçe mbi rëndësinë dhe parimet e ushqyerjes së drejtë në fëmijërinë e hershme, promovon ushqyerjen e shëndetshme tek fëmijët dhe shprehitë e shëndetshme, dhe ofron shembuj të menuve të ushqimit sipas grupmoshave dhe stinëve.²³

Pasiguria ushqimore është shumë e përhapur. Përveç mungesës së qasjes së vazhdueshme në ushqim, është edhe më e vështirë për njerëzit që të gjejnë ushqime me vlera ushqyese adekuate. Normat e obezitetit dhe anemisë janë rritur për shkak të mungesës së qasjes të vazhdueshme në ushqime me vlera ushqyese. Banka Botërore thekson se "prodhuesit e ushqimit përballen gjithashtu me humbje të mëdha në ushqimin me vlera ushqyese që prishet pasi konsumi zhvendosen drejt produkteve më të lira". Humbja e ushqimeve me vlera ushqyese kontribuon më tej në problemin e sigurisë së të ushqyerit dhe shkakton çrregullime shëndetësore si në obezitet dhe anemi.

Sipas Anketës së Ekonomive Bujqësore 2021, gjithsej sipërfaqja e shfrytëzuar e

²⁰ Struktura e Bruto produkti vendor sipas aktiviteteve ekonomike 2021, ASK.

²¹ Raporti i Gjellbër 2021, Ministria e Bujqësisë, Pylltarisë dhe Zhvillimit Rural

²² The Process of Reducing Hunger in Kosovo, Allyson Reeder. E qasshme këtu: <https://borgenproject.org/the-process-of-reducing-hunger-in-kosovo/>

²³ Planifikimi i Ushqyerjes në Institucionet Parashkollore, Ministria e Arsimit, Shkencës, Teknologjisë dhe Inovacionit. E qasshme këtu: https://masht.rks-gov.net/planifikimi-i-ushqyerjes-ne-institucionet-parashkollore/?fs=e&s=cl&fbclid=IwAR2iTUXPXMTnVpdT6kOb9tPJCU5N3ZGiTuwpYz-_YS4gvFgP0ZtiRCHZYM0

tokës bujqësore ishte 420,326.60 hektarë²⁴, ku pjesën më të madhe e kanë livadhet dhe kullosat (përfshirë tokën e përbashkët) me 217 106,91 ha ose (51,65 %).

Kultura që mbillet më së shumti në toka të punueshme-ara është drithëra kokërr, që përbëjnë 66.1% të tokës.

Në Kosovë, bujqësia dhe industria e ushqimit mbeten kontribues të rëndësishëm në Bruto Produktin Vendor

(BPV). Në fund të vitit 2021, bujqësia, pylltaria dhe peshkimi u vlerësua se kontribuan me 550,948,000 EUR në BPV²⁵. Ky aktivitet, ishte kontribuesi i katërt më i madh në BPV.

Sipas vjetarit statistikor të vitit 2022 të publikuar nga ASK-ja, norma e punësimit në bujqësi, pylltari dhe peshkatari ishte 4.8% në vitin 2020, që është 0.4% më e vogël se në vitin paraprak. Megjithatë eksportet kanë pësuar trend pozitiv të rritjes nga 2011-2021, me rritje të produkteve bimore nga 12,7 milionë Euro në 31,9 milionë Euro, ushqime të përgatitura, pije, pije alkoolike dhe duhan nga 12,9 milionë Euro në 57,7 milionë Euro.²⁶

Kosova ka bërë progres në zhvillimin e infrastrukturës së saj të TI-së për kontrollin e sigurisë ushqimore dhe sistemin e menaxhimit të informacionit laboratorik.²⁷ Përpjekje të mëtijshme duhet të bëhen për të arritur harmonizimin e legjislacionit me acquis të BE-së për të siguruar zbatimin e legjislacionit për sigurinë ushqimore dhe fitosanitar.

Ligjet që përfshijnë këtë objektivë

²⁴ Anketa e Ekonomisë Bujqësore 2021, ASK. E qasshme këtu: <https://ask.rks-gov.net/media/6907/anketa-e-ekonomise-bujq%C3%ABsore-2021.pdf>

²⁵ Bruto Produkti Vendor 2008 – 2021, ASK. E qasshme këtu: <https://ask.rks-gov.net/media/7027/bpv-2008-2021finali.pdf>

²⁶ Statistikat e Tregtisë së Jashtme (STJ), 2021

²⁷ KE, Raporti për Kosovën 2021

Sfidat kryesore

- Mungesa e kapaciteteve administrative për vlerësim, monitorim dhe kontabilitet brenda Agjencisë për Zhvillimin e Bujqësisë ende mbetet një sfidë e cila duhet të tejkalohet.
- Toka e punueshme bujqësore është e fragmentuar dhe kryesisht ka ferma të vogla, gjë e cila paraqet vështirësi për identifikimin e parcelave të tokës.
- Programet e ndryshme të Qeverisë për bujqësi dhe zhvillim rural e kanë rritur mbështetjen për fermerët e vogël, por monitorimi i granteve dhe i rezultatit të tyre ka mbetur ende mbrapa.
- Shumë shqetësuese në Kosovë është edhe degradimi i tokave bujqësore, të cilat po humbin kryesisht nga ndërtimi. Kosova humb çdo vit nga 500 deri në rreth 1 mijë hektarë tokë, qoftë nga ndërtimet banesore apo edhe nga ndërtimi i rrugëve të ndryshme.

Hapat e ardhshëm

- Krijimi i një agjencie vendore të bujqësisë organike.
- Krijimi i një strategjie dhe plani të veprimit nga Ministria e Bujqësisë, Pylltarisë dhe Zhvillimit Rural për ruajtjen e tokave bujqësore nga degradimi.
- Krijimi i strategjisë së menaxhimit të qëndrueshëm të sistemit të tokës.
- Implementimi i një sistemi të integruar të kontrollit të ushqimit.

OZHQ 3: SHËNDET I MIRË DHE MIRËQENIE

Sigurimi i jetës së shëndetshme dhe promovimi i mirëqenies për të gjithë në të gjitha moshat

Vlerësimi i targeteve

3.2 Kosova qëndron shumë mirë në raport me targetin për shkallën ndërkombëtare të vdekshmërisë. Në Kosovë gjatë vitit 2020 ka pasur gjithsej 85 vdekje të fëmijëve nën moshën 5 vjeçare ose 3.7 vdekje për 1000 lindje dhe 55 vdekje neonatale, përkatësisht 2.5 vdekje për 1000 lindje.

3.3 Në Kosovë numri i rasteve me tuberkuloz ka rënë nga 1776 sa ishte në vitin 2000, në 441 në vitin 2020. Kurse për numrin e të infektuarve me Hepatit B ka të dhëna vetëm për një vdekje të regjistruar.

3.4 Numri i rasteve të vdekjes nga vetëvrasjeve gjatë vitit 2019 ka arritur vlerën 39.

3.6 Numri i vdekjeve të shkaktuara nga lëndimet e trafikut rrugor në Kosovë gjatë vitit 2020 ka pësuar rënie krahasim me vitin paraprak. Në vitin 2019 janë regjistruar 60 fatalitete për një milion banorë, kurse në vitin 2020 ky numër ka rënë në 43 fatalitete për një milion banorë.

3.7 Lindjet në moshë të adoleshencës, nga 10 – 19 vjeç për vitin 2020 janë në shkallë relativisht të vogël në Kosovë, 0.24, kurse për vitin 2021 kjo shkallë u

ngrit në 0.25.

3.9 Shkalla e vdekshmërisë që i atribuohet ndotjes së ajrit në Kosovë gjatë vitit 2021 ishte 12.1%.²⁸

3.A Përdorimi i duhanit mbi moshën 16 vjeçare në Kosovë për herë të fundit është matur në vitin 2017, dhe ka rezultuar se 16% e popullatës janë duhanpirës.²⁹

Situata e përgjithshme

Nevojat e qytetarëve për një sistem efektiv dhe gjithëpërfshirës shëndetësor vazhdimisht po rritet. Kjo shton nevojën për politika më të mira shëndetësore dhe shtim të kapaciteteve në institucionet shëndetësore. Në kuadër të Qendrës Klinike Universitare të Kosovës (QKUK) janë gjithsej 36 klinika dhe 3 441 të punësuar. Megjithatë, gjatë krizës së pandemisë COVID-19, dy nga ankesat më të shpeshta të qytetarëve ndaj shërbimeve mjekësore ishte mungesa e stafit mjekësor në vendin e punës dhe mos funksionimi i disa QMF, AMF dhe disa shërbimeve shëndetësore në klinika.

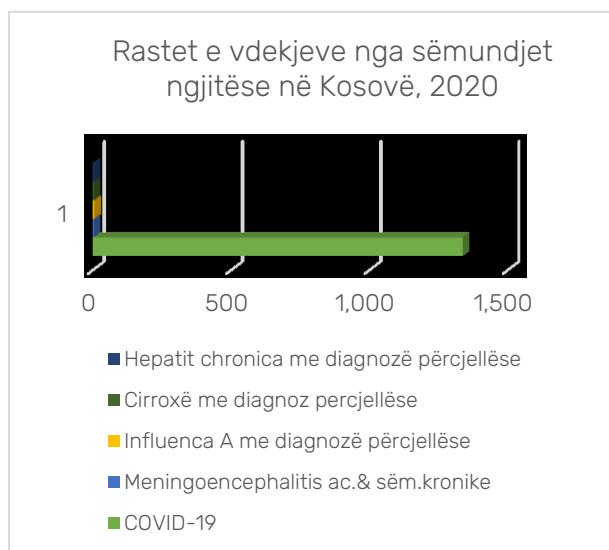
Jetëgjatësia mesatare në Kosovë për vitin 2011, viti kur është bërë regjistrimi i popullsisë për herë të fundit, është vlerësuar të jetë 76.7 vite, për meshkuj 74.1 vite, kurse për femra 79.4 vite.³⁰

²⁸ Raporti Vjetor i Ajrit 2021, AMMK

²⁹ ASK, Anketa e Buxhetit të Familjes, Konsumi i ekonomive familjare në Kosovë 2017

³⁰ Vjetari statistikor i Republikës së Kosovës 2016, Agjencia e Statistikave të Kosovës

Një përmirësim i dukshëm është vërejtur në uljen e shkallës së vdekshmërisë nën moshën 5 vjeçare, ku numri i vdekjeve është ulur nga 274 në vitin 2019 në 212, megjithatë vdekshmëria neonatale ka shënuar rritje për 40.3 %. Në vitin 2019 janë regjistruar 2 raste të vdekjeve nga shtatëzania, lindja ose lehonja. Si pasojë e sëmundjeve psikike dhe të sjelljes në të njëjtin vit kanë ndodhur 12 raste të

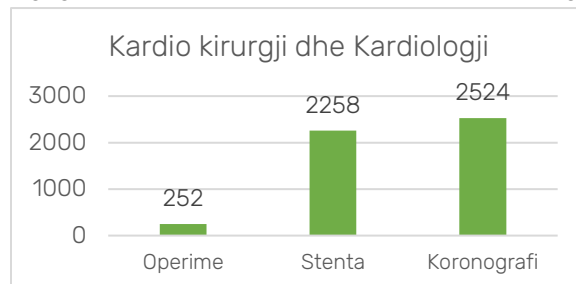

vdekjes.³¹ Sa i përket numrit të viktimave të vetëvrasjeve, ka pasur një trend të rritjes nga 27 në vitin 2018 në 39 në vitin 2019.³² Një ulje të kënaqshme ka pasur edhe shkalla e vdekjes për shkak të lëndimeve në trafikun rrugor, e cila ka rënë nga 113 në vitin 2019, në 81 në vitin 2020.³³ Numri i të vdekurve nga sëmundjet ngjitëse gjatë vitit 2020, është 1344, ku dominojnë vdekjet nga COVID-19.

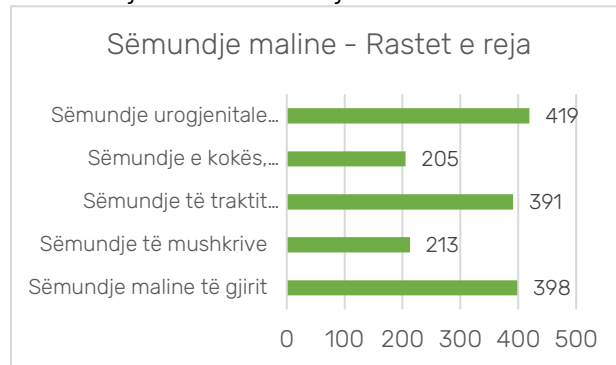
Sipas Strategjisë Sektoriale të Shëndetësisë si rrjedhojë e popullatës së re në Kosovë, gjendja e përgjithshme shëndetësore e popullatës cilësohet e mirë, me faktorë të ultë të rizikut sa i

përket përdorimit të alkoolit, konsumimit të kënaqshëm të frutave dhe aktivitetit fizik. Gjithashtu përqindja e popullsisë e mbuluar nga të gjitha vaksinat e përfshira në programin kombëtar përgjatë viteve 2011-2016 ka qenë gjithmonë mbi 94%.

Në klinikën e Kardiologjisë dhe Kardiologjisë Invazive janë kryer 2,524 koronografi, ndërsa janë vendosur 1,450 stenta dhe janë kryer 252 operacione në këtë klinikë.

Në klinikën e Onkologjisë si raste të reja janë paraqitur 1626 pacientë. Ndër ta janë 398 raste me sëmundje malinje të gjirit, 213 raste me sëmundje të mushkrive, 391 raste me sëmundje të traktit gastrointestinal, 419 raste me sëmundje urogjenitale dhe gjinekologjike dhe 205 sëmundje tjera të kokës, qafës, inde të buta, SNQ dhe sëmundje tjera.³⁴

Cilësia e ajrit në Kosovë gjatë vitit 2021 ka shënuar një mesatare prej 56 të

³¹ Statistikat e vdekjeve, ASK. E qasshme këtu: <https://askdata.rks-gov.net/pxweb/sq/ASKdata/>

³² Po aty.

³³ Po aty.

³⁴ Raporti i punës për ShSKUK, 2021. E qasshme këtu: <https://shskukadmin.rks-gov.net/Medias/PDF-%20Raporti%20i%20pun%C3%ABs%20nga%20ShSKUK.%20p%C3%ABr%20vitin%202021.pdf>

indeksit të cilësisë së ajrit. Grimcat PM2.5 gjatë këtij viti kanë qenë 2.9 herë më të koncentruara se sa vlera e rekomanduar e OBSH.³⁵ Në Kosovë nuk

ka të dhëna mbi rastet e vdekjeve si pasojë e ndotjes së ajrit, mirëpo mesatarja rajonale është 35.95 për 100,000 banorë.³⁶

Ligjet që përfshijnë këtë objektivë

Ligji për
Inspektorati
n Sanitar të
Kosovës

Ligji për
Shëndetësi

Ligji për
sigurime
shëndetsore

Ligji për
Kryqin e
Kuç të
Kosovës

Ligji për
shëndetsinë
publike

Ligji për
shëndetin
mendor

Sfidat kryesore

- Njëra ndër sfidat kryesore me të cilat përballet sistemi shëndetsor publik i Kosovës është mungesa e pajisjeve në qendrat klinike si dhe mungesa e stafit mjeksor në zonat rurale. Përmirësimi i infrastrukturës së objekteve të klinikave si dhe sigurimi i pajisjeve të reja mjeksore duhet në jetë në listën e prioriteteve të institucioneve relevante për fushën e shëndetsisë.
- Një tjetër sfidë me të cilën po përballet sektori shëndetsor është rritja e vdekshmërisë neonatale, e cila vije si pasojë e faktorëve të ndryshëm.
- Problemet e shëndetit që lidhen me faktorë mjedisor gjithashtu janë të shumta. Ndotja e lartë e ajrit, si njëra ndër sfidat më të mëdha të ndotjes, është shkaktarë i shumë sëmundjeve, sidomos të atyre të sistemit të frymëmarrjes.

Hapat e ardhshëm

- Institucionet e kujdesit shëndetsor duhet të duhet të marrin parasysh nevojën për të përmirësuar aspektet teknike të spitaleve si dhe procesin e kujdesit.
- Modernizimi i mëtutjeshëm i sistemit shëndetsor përmes platformës e-Kosova.
- Draftimi i një strategjie të re sektoriale shëndetsore, e cila do të përgaditet në frymën e Objektivave të Zhvillimit të Qëndrueshëm.
- Në kuadër të modernizimit të sistemit shëndetsor të bëhet edhe trajnimi i stafit shëndetsor publik për përgaditjen e tyre profesionale rreth metodave të reja të komunikimit mjek – pacient dhe përdorimit të pajisjeve shëndetsore të

³⁵ Air Quality in Kosovo, IQAir. E qasshme këtu:
<https://www.iqair.com/kosovo>

³⁶ International Data and Economic Analyses, USAID.
E qasshme këtu:

<https://idea.usaid.gov/cd/kosovo/environment-and-global-climate-change>

teknologjisë së fundit.

- Duhet të rritet numri i personelit shëndetsor njëkohësisht dhe furnizimi me pajisje në zonat rurale.

OZHQ 4: ARSIM CILËSOR

Sigurimi i arsimit cilësor gjithëpërfshirës dhe të barabartë dhe promovimi i mundësive të të mësuarit gjatë gjithë jetës për të gjithë

Vlerësimi i targeteve

4.2 Për shkak të mungesës së të dhënave të sakta mbi statistikat e popullsisë është e vështirë të përcaktohet shkalla e pjesëmarrjes së fëmijëve në shkollim. Numri i fëmijëve të regjistruar në çerdhe dhe parashkollor gjatë vitit 2021/2022 ishte 32,397.³⁷

4.3 Në pjesëmarrjen e të rinjve dhe të rriturve në arsim dhe trajnim ka një zbrazëti mes meshkujve dhe femrave, me pjesëmarrje më të lartë tek meshkujt. Ndërsa në regjistrimin e arsimit të lartë femrat dominojnë kundrejt meshkujve.³⁸

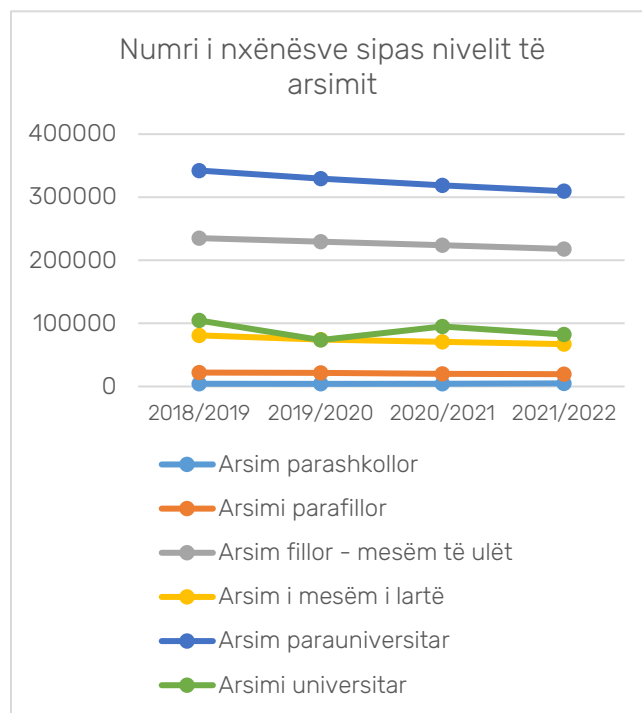
4.5 Indeksi i barazisë gjinore gjatë vitit 2021 ka pasur rritje në nivelin parashkollor, fillor, të mesëm të ulët dhe të mesëm të lartë.

4.C Burimet njerëzore në aspektin e numrit të mësimeve në raport me numrin e nxënësve janë zvogëluar nga viti akademik 2019/2020.³⁹

Situata e përgjithshme

Në Kosovë të gjithë fëmijët e kanë mundësinë e arsimit primar dhe sekondar falas, sepse këto dy nivele janë të detyrueshme, kurse niveli parashkollor dhe universitar nuk janë të detyrueshëm, prandaj nuk janë falas.

Numri i fëmijëve në arsim parashkollor dhe parashkollor gjatë periudhës 2020/2021 ka pasur një ulje krahasuar me vitin paraprak, kurse gjatë 2021/2022 ky numër është ngritur. Ulje e numrit të nxënësve është vërejtur

edhe në nivelet e tjera të shkollimit, kurse në arsimin universitar në vitin akademik 2020/21 nuk ka pasur rritje të numrit të studentëve, mirëpo në vitin akademik 2020/2021 kanë raportuar të gjitha kolegjet private, gjë që kjo ka ndikuar që numri i studentëve të jetë më i madh, krahasuar me vitin paraprak 2019/2020, ku për shkak të situatës me

³⁷ Statistikat e Arsimit, ASK.

³⁸ Po aty.

³⁹ MASHT, Raport vjetor statistikor me tregues arsimorë 2020/21

COVID 19, ka pasur raportim vetëm nga 9 Kolegje Private. Pra mund të themi se ka pasur një gjithëpërfshirje të numrit të studentëve nga të gjitha Universitetet Publike dhe Kolegjeve Private dhe jo rritje të numrit të studentëve.

Sipas testit PISA të Organizatës për Bashkëpunimin dhe Zhvillim Ekonomik (OECD), Kosova nuk shënon përmirësime sa i përket rezultateve. Në vitin 2015 Kosova ishte radhitur në 5 vendet e fundit në tabelën e rezultateve të PISA-s. Vlerësimi është bërë në fushat e leximit, matematikës dhe shkencës. Në vitin 2018, pikët ishin më të ulëta krahasim me vitin 2015 në shkencë. Në fushat e tjera ishin rritur. Këto rezultatet jo të kënaqshme kanë marrë vëmendjen e institucioneve përkatëse të fushës së arsimit. Plani Strategjik i Arsimit 2017 – 2021, në objektivin 3 (Sigurimi i cilësisë) e adreson këtë çështje. Kjo objektive e sheh testin PISA si mjet të përmirësimit të cilësisë sepse “ *ofron informacion sistematik për anomalitë e sistemit dhe kurrikulumit*”.

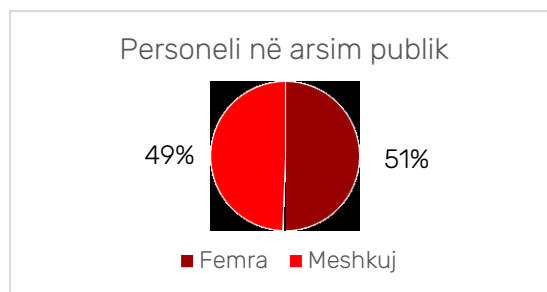
Një dukuri pozitive që është vërejtur në Kosovë është knaqësia e nxënësve me jetën. Sipas raportit të OECD për PISA 2018, 82% e studentëve (mesatarja e OECD: 67%) raportuan se janë të kënaqur me jetën e tyre.

Shkalla e punësimit tek të rinjtë ka rënë

nga viti 2019 në vitin 2020, kjo rënie mund ti atribuohet pandemisë COVID-19.

Në aspektin e barazisë gjinore sipas statistikave Kosova qëndron mjaft mirë. Personeli i arsimit publik është i ndarë në 49% meshkuj dhe 51% femra⁴⁰. Nxënësit në nivele të ndryshme arsimore mesatarisht janë me pjesëmarrje 51.6% meshkuj dhe 48.4% femra.⁴¹

Në objektivat e Pakos së Ringjalljes

Ekonomike është përfshirë edhe fusha e arsimit. Masa 1.5 e kësaj pakoje “Trajnimi dhe punësimi në TI” janë ndarë një milion euro (1,000,000 €) për subvencionimin e bursave për vajzat në fushën e STEM-it (Shkencë, Teknologji, Inxhinieri, dhe Matematikë) dhe një milion euro (1,000,000 €) për trajnimin e të rinjve maturantë në fushën e TI-së. 4.⁴² Me këtë masë është synuar mbështetja e edukimit për talentet e reja në fushën e TI në mënyrë që të ketë kuadro për një të ardhme dixhitale të vendit.

⁴⁰ Personeli në arsim publik, ASK. E qasshme këtu: https://askdata.rks-gov.net/pxweb/sq/ASKdata/ASKdata_Education_09%20Annex/ars2.px/table/tableViewLayout1/09%20Annex/edu38.px/table/tableViewLayout1/

⁴¹ Numri i nxënësve sipas gjinisë, ASK. E qasshme këtu: https://askdata.rks-gov.net/pxweb/sq/ASKdata/ASKdata_Education_09%20Annex/ars2.px/table/tableViewLayout1/09%20Annex/edu38.px/table/tableViewLayout1/

[gov.net/pxweb/sq/ASKdata/ASKdata_Education_09%20Annex/ars2.px/table/tableViewLayout1/](https://mf.rks-gov.net/Page.aspx?id=1.2.1130)

⁴² Lajme nga Ministria e Financave. E qasshme këtu: <https://mf.rks-gov.net/Page.aspx?id=1.2.1130>

Ligjet që përfshijnë këtë objektivë

Ligj për
inovacion
shkencor
dhe
transfer të
dijes dhe
teknologjisë

Ligji për
Provimin e
Maturës
Shtetërore

Ligji për
veprimtarit
ë
kërkimore-
shkencore

Ligji për
kualifikimet

Ligji për
Arsimin e
Lartë

Ligji për
Arsimin dhe
Aftësimin
për të rritur

Sfidat kryesore

- Sfida e parë me të cilën përballlet sistemi arsimor në Kosovë është gjithëpërfshirja. Fatkeqësisht kemi nivel të ulët të përfshirjes së fëmijëve nga grupet e marginalizuara dhe nga grupet e fëmijëve me nevoja të veçanta. Kjo së pari vije si pasojë që politikë-bërja nuk bazohet në të dhëna statistikore nga fusha e arsimit. Është e nevojshme të dihet saktë numri i fëmijëve nga të dy grupet e cekura më parë në mënyrë që të krijohen politika që përfshijnë edhe nevojat e tyre.
- Sfida e dytë është cilësia e arsimit. Ky problem ka marrë vëmendje akoma më të madhe pas rezultateve të testit PISA. Performanca e ulët e Kosovës në këtë test ka shfaqur nevojën thelbësore për reforma në sistemin arsimor. Këto reforma kërkojnë që të bëhet ri-vlerësim i mësimdhënësve, materialeve studimore, metodave të mësimdhënies, etj.
- Një gjë tjetër e cila e pengon rritjen e cilësisë së arsimit është qasja në tekste mësimore adekuate, kompjuterë dhe laboratorë në shkolla. Edhe pse disa shkolla janë të pajisura me laboratorë dhe kompjuterë, numri i tyre është i vogël.
- Gjithashtu qasja në pajisje teknologjike dhe integrimi i tyre në procese mësimore nuk është i mjaftueshëm sepse një numër i konsiderueshëm i mësimdhënësve kanë vështirësi në përdorimin e teknologjisë gjatë orëve të tyre mësimore. Ndonëse nuk kemi të dhëna konkrete se sa është ky numër, prapë se prapë është shqetësuese që kriteri për njohuri në pajisje të përditshme teknologjike nuk zbatohet goftë në rastet e punësimit të mësimdhënësve të ri apo edhe në rievaluimin e mësimdhënësve të pranishëm.

Hapat e ardhshëm

- Përmirësimi i infrastrukturës së institucioneve arsimore në mënyrë që të inkurajohet përfshirja e nxënësve dhe studentëve me nevoja të veçanta dhe të zvogëlohen paparazitë aq sa është e mundshme.
- Rritja e numrit të mësimdhënësve/asistentëve për arsim të fëmijëve me nevoja

të veçanta.

- Ngritja e kapaciteteve të inspektorëve, drejtorëve dhe koordinatorëve për sigurim të cilësisë, në mënyrë që të monitorohet performanca e mësimdhënësve dhe nevojat e tyre për zhvillim profesional.
- Ngritja e kapaciteteve të mësimdhënësve është kyçe për të rritur cilësinë e arsimit në Kosovë. Me zhvillimin e teknologjisë edhe organizimi i mësimi duhet të ndryshojë dhe kjo kërkon një staf të trajnuar.
- Sistemi i pagave i bazuar në sistemin e karrierës të mësimdhënësve duhet të ndryshohet në sistem të pagave bazuar në performancë të mësimdhënësve.
- Rritja e koordinimit mes MASHT, Këshilli për Arsimin e dhe Aftësim Profesional dhe të Rriturve, Këshillit Shtetëror për Licencimin e Mësimdhënësve dhe shkollave të AAP-së.

OZHQ 5: BARAZI GJINORE

Arritja e barazisë gjinore dhe fuqizimi i të gjitha grave dhe vajzave

Vlerësimi i targeteve

5.2 Numri i rasteve të dhunës fizike dhe seksuale në vitin 2021 në Kosovë ka pësuar rritje, duke arritur numrin e grave viktime të cilat kanë raportuar dhunë në familje në 2432 ose ngritje prej 17.54%.⁴³

5.3 Martesat e personave të mitur është një dukuri e pranishme në Kosovë, dhe në vitin 2021 sipas ASK janë regjistruar 975 martesat të rinjëve nga moshë 16 – 19 vjeç.

5.5 Që nga pas lufta në Kosovë numri i grave në pozita qeveritare ka filluar të ngritet, mirëpo në raport me numrin e burrave proporcioni ka shumë hapësirë për tu përmirësuar. Aktualisht kemi 6 gra në pozita të ndryshme qeveritare.

5.6 Të drejtat për qasje universale në shëndetin riprodhues dhe të drejtat për informim në shëndetin seksual garantohen me Ligjin për Shëndetin Riprodhues.

Situata e përgjithshme

Çështja e barazisë gjinore në Kosovë trajtohet në nivele të ndryshme, duke filluar nga Kushtetuta dhe ligjet përkatëse. Ligji për barazi gjinore, garanton, mbron dhe promovon barazinë midis gjinive. Një hap më tej Kosova e ka bërë me miratimin e pakos së legjislacionit për të drejtat e njeriut, i

cili hyri në fuqi në korrik 2015. Gjithashtu Kuvendi i Kosovës e ka edhe Komisionin për të Drejtat e Njeriut, Barazi Gjinore, për Persona të Pagjetur, Viktimat e Dhunës Seksuale të Luftës dhe Peticione i cili i shqyrton të gjitha çështjet që lidhen me përcjelljen dhe me zbatimin e parimit të barazisë gjinore në legjislacion. Një organ tjetër i cili merret ekskluzivisht me çështjen e barazisë gjinore është Agjencia për Barazi gjinore në kuadër të zyrës së Kryeministrit, e cila është përgjegjëse për *“promovimin, mbrojtjen dhe avancimin e pjesëmarrjes së barabartë të grave dhe burrave në të gjitha sferat e jetës politike, ekonomike, shoqërore, kulturore, në Kosovë”*.

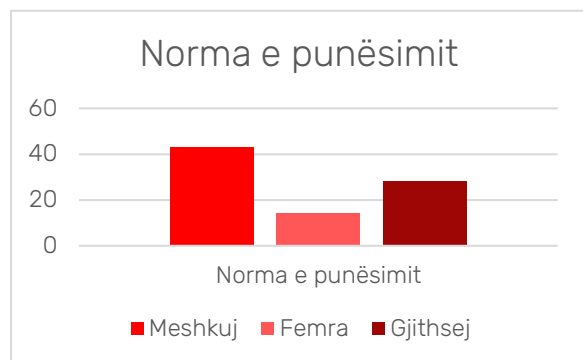
Në maj të vitit 2020 u miratua Programi i Kosovës për Barazinë Gjinore 2020–2024. Objektivi i përgjithshëm strategjik i Programit të Kosovës për Barazi Gjinore është që barazia gjinore të jetë fokus i politikave, procedurave dhe programeve të Qeverisë, agjencive dhe shoqërisë civile. Më 26 janar të vitit 2022 u miratua në Qeveri, Strategjia Kombëtare e Republikës së Kosovës për Mbrojtje nga Dhuna në Familje dhe Dhuna ndaj Grave 2022 – 2026, si dhe Plani i saj i Veprimit. Kjo çështje trajtohet gjithashtu në kuadër të Ligjit për Mbrojtjen nga Dhuna në Familje, Kodit Penal dhe Ligjit për Barazinë Gjinore.

Pavarësisht ekzistimit dhe përmirësimit të praktikave ligjore që e promovojnë

⁴³ Raporti vjetor i punës i policisë së Kosovës 2021

barazinë, situata aktuale është ndryshe. Modelet gjinore patriarkale janë akoma mbizotëruese, ndonëse kanë filluar të zbehen pas vitit 2008. Ka një trend në rritje të femrave që përzgjidhen si anëtare të parlamentit pa kuota gjinore. Por, gratë pavarësisht përmirësimeve mbeten të nënpërfaqësura në pozita udhëheqëse. Pozitën e kryeministres nuk e ka mbajtur asnjëherë një grua dhe që nga viti 2008 gratë kanë qenë të nënpërfaqësura si ministra dhe zëvendës ministra (vetëm 20%). Poashtu, gratë janë lënë anash në aspektin e dialogut me Serbinë, si eksperte dhe në konsultime publike. Vetëm 26% e zyrtarëve në misione jasht shtetit janë gra.⁴⁴

Gratë mbeten të nënpërfaqësura në kuvendet komunale (35%) dhe parlament (32%); si nëpunës civilë në pozita të larta vendimmarrëse në nivel komunal (20%) dhe në nivel kombëtar (27%), si dhe në dialog dhe negociata me shtetet e tjera. Nëse e shikojmë raportin gjinor mes studentëve në universitete publike dhe private, vërejmë numri i studenteve femra është më i lartë, por e kundërta ndodh në zonat rurale, ku numri i femrave që e braktisin shkollën

⁴⁴ Kosovo Brief Gender Profile, Rrjeti i Grave të Kosovës.

⁴⁵ Anketa e Fuqisë Punëtore 2020, ASK

⁴⁶ Analiza Gjinore e Kosovës 2018, Rrjeti i Grave të Kosovës

është më i lartë se meshkujt.

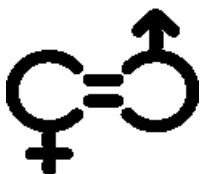
Një raport pabarazie vërehet edhe fuqinë punëtore. Norma e pjesëmarrjes së fuqisë punëtore gjatë vitit 2020 ishte total 38.3%, ku prej tyre 56% ishin meshkuj dhe 20.8% ishin femra. Gjithashtu edhe norma e punësimit është më e ulët tek femrat. Gjatë vitit 2020 norma e përgjithshme e punësimit ishte 28.4%, ku meshkuj ishin 42.8% dhe femra 14.1%. Shkalla e papunësisë për femra ishte 32.3%, ndërsa për meshkuj 23.5%. Fushat e ekonomisë në të cilat dominon gjinia femrore janë: aktivitete financiare dhe të sigurimit, aktivitete profesionale, shkencore dhe teknike, aktivitete administrative dhe mbështetëse, arsim, shëndetsi njerëzor dhe aktivitete të punës sociale. Nga kjo kuptojmë se femrat janë kryesisht të punësuar në aktivitetet e ekonomisë terciare (shërbimeve).⁴⁵ Pavarësisht përmirësimeve, gratë ende zotërojnë dukshëm më pak prona (17% të pronave) sesa burrat, gjë e cila kombinuar bashkë me faktorë të tjerë social e minimizon pjesëmarrjen e grave në fuqi punëtore formale.⁴⁶ Ndërsa në pronësi të ndërmarrjeve femrat paraqesin 21.9% të pronareve, përkundër meshkujve që janë pronarë të 73.15% të ndërmarrjeve.⁴⁷

Shqetësuese është edhe numri i rasteve të viktimave të dhunës në familje, ku shumica e viktimave janë gra. Gjatë vitit 2019 sipas të dhënave nga Policia e Kosovës, nga gjithsej 1978 viktima që kanë raportuar dhunë në familje, prej tyre 1593 ishin femra dhe 385 ishin meshkuj.⁴⁸

⁴⁷ Repertori statistikor i ndërmarrjeve, ASK

⁴⁸ Strategjia Kombëtare për Mbrojtje nga Dhuna në Familje dhe Dhuna ndaj Grave 2022 – 2026

Ligjet që përfshijnë këtë objektivë

Ligji për barazi gjinore

Ligji për mbrojtjen nga diskriminimi

Strategjia Kombëtare për Mbrojtje nga Dhuna në Familje dhe Dhuna ndaj Grave 2022 - 2026

Kodi Penal

Ligji për shëndetin riprodhues

Sfidat kryesore

- Një faktor kyç që kontribuon në pjesëmarrjen e ulët të fuqisë punëtore të grave janë përgjegjësitë e kujdesit, kryesisht kujdesi për fëmijët. Përgjegjësia për kujdesin ndaj fëmijëve zakonisht bie mbi nënat, duke ia u vështirësuar atyre çasjen në tregun e punës.
- Kufijtë sociokulturorë dhe aksesit i kufizuar në financa gjithashtu paraqet pengesë në zhvillimin e femrave. Tradicionalisht gratë në Kosovë rrallë herë kanë gëzuar prona të trashëguara nga prindërit, dhe kjo ka krijuar një disavantazh të dukshëm në gjendjen ekonomike të tyre.
- Një dukuri që i shkel në mënyrë të drejtpërdrejtë të drejtat e njeriut në përgjithsi, dhe të drejtat e grave në veçanti është dhuna në familje. Reagimi institucional në këto raste mbetet i dobët, gjë që i dekurajon qytetarët të raportojnë rastet e dhunës në familje. Problemet te reagimi i institucioneve qëndrojnë në çështjet si: përgjigje e vonuar ndaj akuzave, burgosja e rrallë e kryerësve të krimit dhe dënimeve të lehta.
- Një tjetër shqetësim që ka baza gjinore është edhe çështja e shëndetit dhe qasjes në shërbime shëndetsore. Në mungesë të kujdesit adekuat, shërbimeve këshillimore dhe edukative, si dhe si rezultat i normave patriarkale brenda familjeve, vajzat adoleshente shpesh nuk gjejnë mbështetjen e duhur kur vije puna tek sëmundjet që kanë të bëjnë me shëndetin e tyre të riprodhimit. Sipas vlerësimit të kryer për hartimin e Strategjisë Sektoriale të Shëndetësisë 2017-2021, për vajzat dhe gratë e moshës 15-49 vjeç, shkalla më e lartë e sëmundshmërisë ishte për sëmundjet e sistemit urogjenital me 10.9%. Fatkeqësisht ka mungesë edhe të shërbimeve të specializuara shëndetësore për viktimat të dhunës seksuale, çofshin meshkuj apo femra.

Hapat e ardhshëm

- Rritja e ndërgjegjësimi për të drejtat e grave dhe mbështetja e viktimave për opsionet jashtë marrëdhënieve të dhunshme në familje.

- Ministria e Arsimit, Shkencës dhe Teknologjisë duhet të vendosë procedura për të siguruar që të gjithë fëmijët të përfundojnë arsimin e detyrueshëm fillor dhe të mesëm të ulët.
- Ngritja e ndihmave sociale specifike për arsimin. Detyrimet si transporti, uniformat apo librat mund të bëhen barrë për familjet në nevojë. Shteti duhet të punojë në subvencionimin e këtyre detyrimeve në mënyrë që të lehtësojë efektin financiar tek grupet e cënueshme.
- Rritja e fondeve për strehimoret për të mbijetuarit e dhunës në familje. Pasi në Kosovë nuk ekziston asnjë strehimore shtetërore për të mbijetuarit e dhunës, qeveria duhet të rrisë financimin për organizatat jo qeveritare që e ofrojnë këtë shërbim.
- Hendeku i pagave mes femrave dhe meshkujve është një problem global duke e përfshirë Kosovën. Vendi ynë ka nevojë të krijojë Indeksin e Barazisë Gjinore për paga, në mënyrë që të adresohet kjo qështje.

OZHQ 6: UJË I PASTËR DHE KANALIZIME

Sigurimi i qasjes në furnizimin me ujë dhe kanalizime për të gjithë

Vlerësimi i targeteve

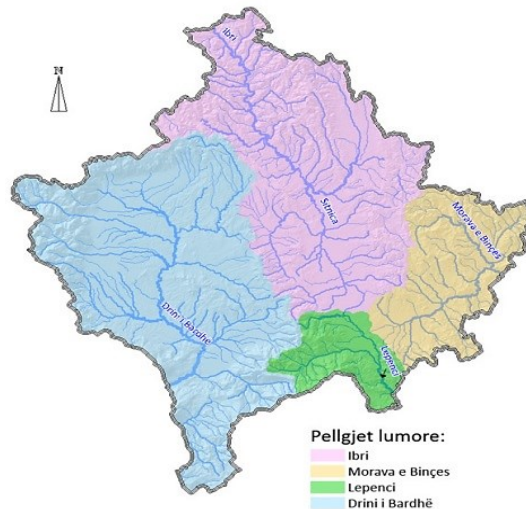
6.1 Qasja në ujë të pijshëm në Kosovë është mjaft gjithëpërfshirëse, duke mbuluar kështu 96.84% të popullsisë me ujë të menaxhuar në mënyrë të sigurt.

Situata e përgjithshme

Kosova i ka gjithsej 8 lumenjë kryesorë (me degët e tyre) dhe 4 liqene të mëdha (janë edhe disa liqene të tjera po për shkak të sipërfaqes së vogël nuk llogariten nga ASK-ja). Drini i Bardhë ka gjatësi më të madhe në kilometra brenda territorit të Kosovës me 122 km, ndërsa Lumëbardhi i Prizrenit më të vogël me 31 km.⁴⁹ Hidrografia e rrjedhave ujore të Kosovës ndahet në 4 pellgje lumore: Drini i Bardhë, Morava e Binçës, Lepenci dhe Ibri. Lumenjtë e Kosovës derdhen në 3 ujëmbledhës: Detin i Zi, Detin Adriatik dhe Detin Egje. Në vitin 2003 janë ndërtuar 22 stacione matëse nëpër lumenjë ku kryhen matje të vazhdueshme mbi vëllimin e ujit duke përfshi edhe parametrat fiziko-kimik të lumenjëve. Kjo matje bëhet me anë të sensorëve digjital. Për të plotësuar nevojat e qytetarëve për ujë të pijshëm, ujitje, peshkim, turizëm dhe për prodhimin e energjisë elektrike, në shumë vende janë ndërtuar diga apo

akumulacione për të grumbulluar ujin e përrenjve dhe lumenjëve. Këto akumulacione janë: Gazivoda, Pridvorci, Batllava, Badovci, Livoçi dhe Radoniqi. Sa i përket ujërve nëntokësore, ato nuk janë të shfrytëzuara në nivel shtetëror. Kjo do të thotë që shfrytëzimi i tyre bëhet kryesisht në nivel individual, përmes puseve dhe burimeve. Kosova ka gjithashtu edhe burime të ujërave termale, prej të cilave njihen Banja e Pejës, e Klokotit, e Banjskës të cilat

Harta e pellgjeve lumore në Kosovë

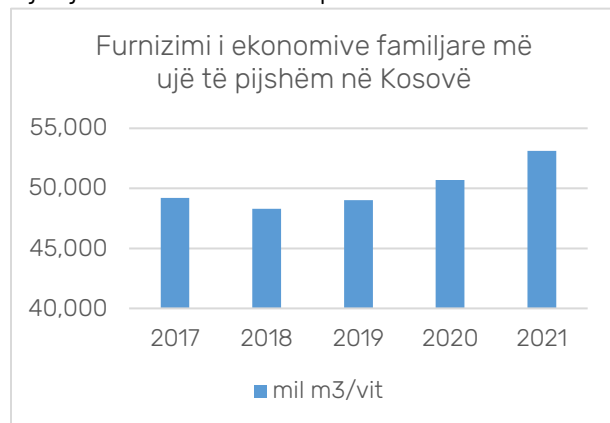

Burimi: ASK, Hartografi

shërbejnë si banja termale për shërim. Në vitin 2021 rreth 96.88 % e popullsisë së Kosovës është furnizuar me ujë

⁴⁹ Përmbledhje e shkurtër e resurseve ujore të Republikës së Kosovës 2020, Autoriteti Rejonal i Pellgjeve Lumore

nëpërmjet sistemit publik të menaxhuara nga Kompanitë Rajonale të Ujit. Ndërsa, 3.16 % e popullsisë nuk ka pasur qasje fare në shërbime të ujësjellësit publik.⁵⁰

Sasia ujit të shpenzuar m³ për banor nga ekonomitë familjare të kyqura në sistemin publik, në vitin 2020 ishte: 2.54 m³ në muaj dhe 0.08 m³ në ditë. Kurse llogaritur në litra ishte: 84.67 litra/ditë për banor. Trajtimi i ujërave në Kosovë bëhet vetëm në impiantin e ujërave të zeza në Skenderaj. Ujërat e zeza në komunat tjera të Kosovës shkarkohen direkt në rrjedhat lumore, gjë që ndikon shumë në ndotjen e ujërave sipërfaqeësore në vend. Për impiantet për trajtimin e ujërave të zeza që janë në ndërtim në komuna tjera ende nuk ka të dhëna për sasinë e ujërave të zeza të shpenzuar.⁵¹

Ligjet që përfshijnë këtë objektivë

Ligji për ujërat e Kosovës

Ligji për rregullimin e Shërbimeve të ujit

Rregulloret e Autoritetit Rregullator për Shërbimet e ujit

Sfidat kryesore

- Ka akoma rajone të Kosovës të cilat vuajnë nga mungesa e ujit dhe cilësia e dobët e ujit të pijshëm. Dendësia relativisht e lartë e popullsisë dhe bujqësia e ujitit tradicionalisht e rrisin akoma më shumë këtë problem.
- Qytetarët duhet të përballen me verat e ngrohta dhe të thata dhe mungesën e trajtimit të ujërave të zeza. Shkakhtarë i kësaj gjendje është mungesa e një sistemi eficient dhe efektiv të menaxhimit të ujërave.

⁵⁰ Statistikat e Ujërave në Kosovë 2021, ASK

⁵¹ Po aty

- Një tjetër sfidë më të cilën përballlet sektori i ujërave në Kosovë janë investimet. Sigurimi i financimit të qëndrueshëm dhe afatgjatë për investimet në infrastrukturën e menaxhimit të ujërave është kriter kyç për arritjen e pëputhjes së legjislacionit kombëtar me acquis-in e BE-së për këtë sektor.
- Sfida tjetër është inkasimi i parave të kompanive të ujit. Sipas Danube Water Program, nivelet aktuale të tarifave rëndojnë buxhetet e kategorive sociale në disavantazh. Kjo kërcënon qëndrueshmërinë financiare të ujësjellësit, e cila nuk janë në gjendje të mbledh pagesa nga 15% e konsumatorëve rezidencialë që i përkasin atyre kategorive sociale.

Hapat e ardhshëm

- Ndërtimi i puseve të mundshme të prodhimit për përdorim të ujërave nëntokësore.
- Zhvillimi i një baze të dhënash për menaxhimin e lejeve të nxjerrjes së ujit dhe të dhënave të cilësisë së ujit.
- Zhvillimi i një plani të menaxhimit të përmbytjeve, ku përfshihet vlerësimi i dëmeve nga përmbytjet dhe strategjitë/mjetet për parandalimin e tyre.
- Rritja e investimeve për përmirësimin e kapaciteve për rritjen e cilësisë së ujit.

OZHQ 7: ENERGJI E PËRBALLUESHME DHE E PASTËR

Sigurimi i furnizimit me energji me kosto të përballueshme, të besueshme, të qëndrueshme dhe moderne për të gjithë

Vlerësimi i targeteve

7.1 Ky target nuk është problematik për rastin e Kosovës pasi që ne kemi mbulueshmëri 100% të popullsisë me energji elektrike.

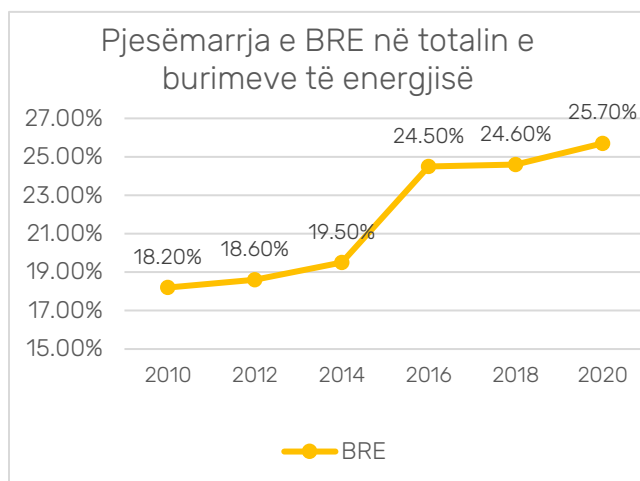
7.2 Pjesëmarrja e energjisë së ripërtrishme në përqindjen e përgjithshme të burimeve të energjisë edhe pse është e vogël, përkatsisht 7.03%, është në trend të rritjes. Ky trend vë më shumë nga investimet private.

7.B Kosova nuk është e pasur me teknologji moderne për shërbime energjetike. Kapaciteti total i instaluar për gjenerim të energjisë së ripërtrishme për vitin 2021 është 276 MW.

Situata e përgjithshme

Prodhim i energjisë elektrike në Kosovë është pothuajse tërësisht i varur nga dy termocentrale të linjtit: Kosova A (5 njësi me 610 MW të instaluar) dhe Kosova B (dy njësi me 678 MW të instaluar). Kapaciteti aktual aktual i këtyre centraleve është rreth 960 MW⁵² gjithsej. Këto dy termocentrale furnizohen me linjit nga minierat fqinje të Sibovcit Jugperëndimor dhe Sitnicës. Kosova ka resurse shumë të mëdha të linjtit, me një total prej 12.5 miliardë tonësh,⁵³ të

cilat renditen të pestat më të mëdha në botë.⁵⁴ Përdorimi i madh i qymyrit për prodhim të energjisë elektrike ka bërë që vendi shumë herë të ketë një indeks të lartë të ndotjes së ajrit (Air quality index ose AQI). Përparimi i Kosovës në zhvillimin e energjisë së ripërtrishme u pengua për shumë vite nga planet për një termocentral të ri 500 MW me linjit – Kosova e Re – i cili devijoi fokusin nga zhvillimi i formave më të qëndrueshme të energjisë. Kosova është anëtare e Traktatit të Komunitetit të Energjisë dhe rrjedhimisht ka detyrime që duhet t'i plotësojë. Njëri nga këto obligime është që Kosova deri në vitin 2020, 25% të burimeve të energjisë ti ketë nga

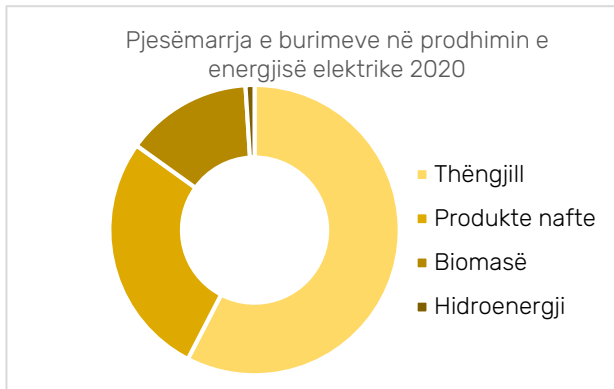
⁵² Raporti Vjetor 2021, ZRRE

⁵³ Departamenti i energjisë dhe minierave, Ministria e Ekonomisë. E qasshme këtu: <https://me.rks-gov.net/sq/energji-dhe-minierat#.Yt-paXZByM8>

⁵⁴ Vendburimet Minerale, Komisioni i Pavarur për Miniera dhe Minerale. E qasshme këtu: <https://kosovo-mining.org/resurset-minerale/vendburimet-minerale/>

burimet e ripërtëritshme të energjisë.⁵⁵ Në kuadër të caktit 25% prej BRE-ve, parashikohet që prioritet të jenë hidrocentralet (240 MW), energjia e erës (150 MW), energjia solare (10 MW), dhe biomasa/biogazi (14 MW). Në vitin 2020 Kosova e ka arritur cakun prej 25% të pjesëmarrjes së BRE. Për ndërtimin e hidrocentraleve të reja duhet të bëhet një analizë e mirëfilltë e fizibilitetit ekonomik dhe e dëmeve që ato hidrocentrale mund të shkaktojnë në florën dhe faunën e zonave ku ato ndërtohen. Në vendin tonë shumica e hidrocentraleve ekzistuese janë hidrocentrale pa liqene akumuluese dhe pa rezervuare të mëdha, përveç HC Ujmanit. Shumica e hidrocentraleve janë të llojit të vogël që shfrytëzojnë rrjedhën e ujit dhe përdorin tubacione të gjata.⁵⁶ Hidrocentralet kryesore të vendit janë: Ujmani (35 MW), Lumbardhi 1 (8 MW) dhe Lumbardhi 2 (7 MW), HC Deçani (9,5 MW), HC Belaja (7,5 MW), HC Brodi 1 & 2 (4.7 MW + 1MW), HC Albaniku 2 (4 MW), HC Restelica 1 & 2 (2.4 MW), HC Dikanci (3 MW), etj.⁵⁷ Por në krahasim me vendet fqinje, si p.sh. Shqipëria, Kosova ka një potencial të pamjaftueshëm për prodhimin e energjisë elektrike përmes

hidrocentraleve, për shkak të relievit dhe klimës. Sipas të dhënave nga ASK, vetëm 1% e burimeve të përgjithshme të energjisë së prodhuar është nga energjia hidrike.

Konsumin më të madh të energjisë elektrike e ka sektori i amvisërisë (59%), i ndjekur nga shërbimet (21%), industria (18%), dhe bujqësia (2%). Energjia, e cila konsumohet nga sektori i amvisërisë shfrytëzohet për ngrohjen e hapësirave, kondicionimin e ajrit, ngrohjen e ujit sanitar, gatim, ndriçim dhe përdorim të pajisjeve elektrike për nevoja familjare dhe individuale. Në vitin 2021 konsumi i përgjithshëm i energjisë elektrike ka qenë 486.56 ktoe, në krahasim me vitin 2020 ka pasur ngritje prej 17.49 %.⁵⁸

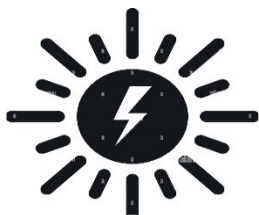
⁵⁵ Plani Kombëtar i Veprimit për Burimet e Ripërtëritshme të Energjisë (PKVBRE) 2011-2020

⁵⁶ Hidrocentralet në Kosovë problemet dhe potenciali i tyre real, BGF dhe INDEP

⁵⁷ KOSTT (2018), Kapacitetet e Instaluar të Energjisë Elektrike në Kosovë, (Kapaciteti i Njësive të Gjenerimit, Sektori i Planifikimit Afatmesëm)

⁵⁸ Balanca Vjetore e Energjisë 2021, ASK

Ligjet që përfshijnë këtë objektivë

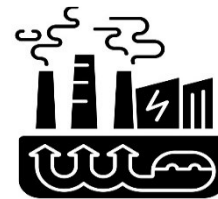
Ligji për energjinë

Ligji për efikasitet të energjisë

Ligji për energjinë elektrike

Ligji për energjinë termike

Objektivat e Draftit të Strategjisë së Energjisë së Republikës së Kosovës 2022-2031

Sfidat kryesore

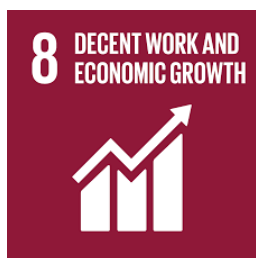
- Për shkak të përdorimit të madh të qymyrit për prodhim të energjisë elektrike, Kosova ka problem me ndotjen e ajrit, sidomos gjatë stinës së dimrit. Zonat me indeks të lartë të ndotjes së ajrit janë cilësuar Kaçaniku, Ferizaji, Vushtrria dhe Mitrovica. Cilësia e ajrit gjatë vitit 2020 është cilësuar si mesatar.
- Ndonëse Kosova ka resurse të mëdha energjetike të qymyrit, furnizimi me energji elektrike nuk është stabil. Kjo vije si pasojë e mungesës së investimeve në ndërtimin e kapaciteteve të reja apo të përmirësimit të kapaciteteve ekzistuese. Për më tepër teknologjia ekzistuese e kapaciteteve gjeneruese të energjisë elektrike nuk plotëson kriteret mjedisore të përcaktuara nga legjislacioni i BE-së.
- Një tjetër sfidë që është ka ardhur në shprehje akoma më shumë gjatë muajve të

fundit është mungesa e investimeve në sistemin e rrjetit të shpërndarjes, i cili nuk po mundet t'i përballojë kërkesat për furnizim gjatë stinës së dimrit.

- Në ndërkohë, shfrytëzimi i paautorizuar i energjisë dhe dërgimi i një sasive të konsiderueshme të energjisë elektrike në disa komuna në veri të Kosovës, ku OSSH-ja dhe Ndërmarrja e furnizimit, nuk kanë kontroll paraqet problem shumë të madh sepse kjo energji nuk faturohet dhe barra iu bije qytetarëve të tjerë që jetojnë jashtë atyre zonave.
- Si pasojë e mungesës së alternativave të tjera, burimi kryesor i ngrohjes mbetet energjia elektrike. Për këtë arsye amvisëria është sektori i cili shfrytëzon më së shumti energjinë elektrike. Fatkeqëshit energjia elektrike e gjeneruar nga BRE-të vazhdon të mbetet e ulët në konsumin e përgjithshëm në konsumin e energjisë elektrike. Kjo mbetet sfida kryesore për vitet e ardhshme në sektorin e energjisë në Kosovë.

Hapat e ardhshëm

- Hartimi i strategjive të reja duhet të ketë fokus kryesor mjedisin dhe të rivlerësohet potenciali i burimeve të ripërtëritshme për prodhimin e energjisë elektrike në Kosovë.
- Ndërtimit të hidrocentraleve të reja t'i paraprijnë analiza të thelluara, ku merren parasysh standardet mjedisore e evropiane. Këto duhet të publikohen për shkaqe të transparencës.
- Projektet dhe planet energjetike në Kosovë duhet të kenë në fokus burimet e erës dhe ato solare, sepse këto të dyja kanë potencial shumë të madh në Kosovë, i cili deri tani ka mbetur i pashfrytëzuar.
- Rritja e koordinimit të punës dhe politikave mes akterëve institucional në nivelin lokal dhe qendror në mënyrë që projektet dhe strategjitë të arrijnë maksimizim të rezultateve.

OZHQ 8: PUNË DINJITOZE DHE RITJE EKONOMIKE

Nxjtja e rritjes ekonomike të pandërprerë, gjithëpërfshirëse dhe të qëndrueshme, punësimit të plotë e produktiv dhe punës së denjë për të gjithë

gjithë

Vlerësimi i targeteve

8.1 Norma vjetore e rritjes së PBB për kokë banori gjatë vitit 2021 ka pasur rritje në 8.15%, krahasuar me vitin 2020 që kishte rënie -5.41%.⁵⁹

8.5 Shkalla e papunësisë në Kosovë është në nivel më të lartë tek femrat deri në moshën 45 vjeçare, kurse pas moshës 45 vjeçare shkalla e papunësisë rritet tek gjinia mashkullore.

8.6 Numri i të rinjve që nuk janë të përfshirë në punësim, arsimim apo trajnime profesionale fatkeqësisht ka një trend të rritjes që nga viti 2017.

8.7 Pjesëmarrja e fëmijëve në punë është një dukuri ende e pranishme në vendin tonë. Në vitin 2020 nga Inspektoriati i Punës janë regjistruar 5 fëmijë të punësuar.

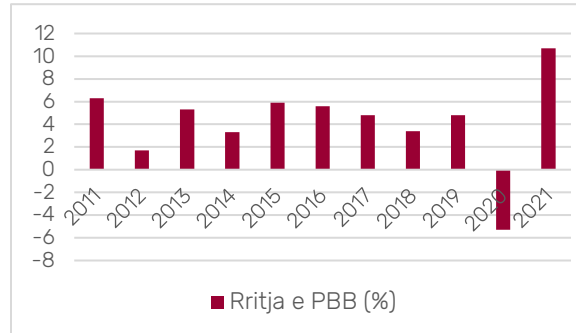
8.8 Lëndimet në punë kanë qenë evidente edhe gjatë vitit 2021. Lëndimet fatale janë përgjysmuar krahasuar me vitin 2020, por lëndimet jo fatale janë rritur gjatë vitit 2021.

8.10 Në sektorin financiar, bankat komerciale në vend gjatë vitit 2020 u rriten. Poashtu edhe numri i terminaleve

të ATM që nga viti 2018 deri në vitin 2021 ka pësuar një trend të rritjes.

Situata e përgjithshme

Gjatë 10 viteve të fundit për herë të parë në vitin 2020 PBB ka pësuar rënie në vlerë negative -5.41%. Pas pandemisë COVID-19, rritja ekonomike e Kosovës është rikthyer më shpejtë se që pritej, kryesisht falë remitancave të diasporës. Pasojat nga humbjet e vendeve të

punës nga pandemia kanë prekur në mënyrë disproporcionale gratë dhe të rinjtë, gjë që mund të ngadalësoj rrijen e shkallës së pjesëmarrjes në fuqinë punëtore.

Sipas ASK-së, bruto produkti vendor (BPV) në tremujorin e katërt të 2021

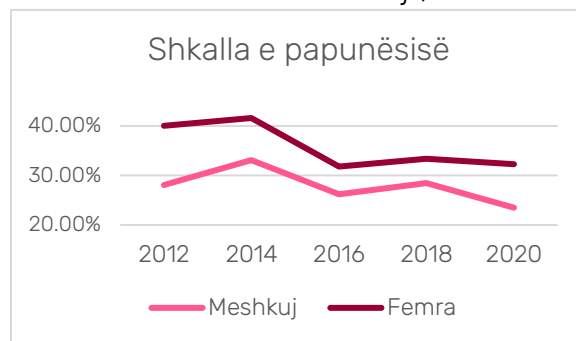
⁵⁹ World Development Indicators, Banka Botërore. E qasshme këtu:

<https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=world-development-indicators>

shënon rritje reale për 6.36%, krahasuar me tremujorin e njëjtë të vitit paraprak.⁶⁰

Shkalla e punësimit për vitin 2020 ishte 28.4%. Punësimi me i lartë është vërejtur te meshkujt 42.8%, ndërsa punësimi te femrat ishte 14.1%. Femrat ishin të punësuar, kryesisht në sektorët e arsimit, tregtisë dhe kujdesit shëndetësor, me 52.7%, ndërsa meshkujt ishin kryesisht të punësuar në sektorët e tregtisë, ndërtimtarisë dhe prodhimit me 44.1%. Sektorët ekonomikë, që prijnë me punësim, vazhdojnë të jenë: tregtia me 17.0%; prodhimi me 11.8%; ndërtimtaria me 11.1%; dhe arsimi me 10.1%. Ndërsa, sektorët e tjerë marrin pjesë me përqindje më të vogël në punësim. Sa i përket të punësuarve me kontrata, del se 42.3% e personave të punësuar kanë kontratë të përhershme në punën e tyre kryesore, ndërkohë që 57.7% kanë kontratë të përkohshme. Në vitin 2020, shkalla e papunësisë ishte 25.9%. Papunësia më e theksuar ishte te femrat me 32.3%, krahasuar me meshkujt, 23.5%. Shkalla më e theksuar e papunësisë është te grupmoshat 15-24 vjeçare me 49.1%. Në vitin 2020, fuqia joaktive ishte mjaft e lartë me 61.7%, me fokus të veçantë te femrat me 79.2 %, krahasuar me meshkujt, 44.0%.⁶¹

krahasuar me meshkujt, 44.0%.⁶¹

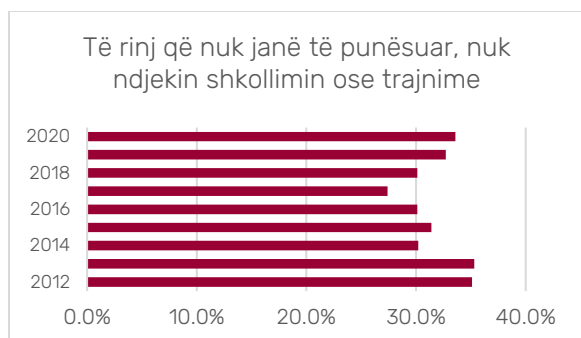
Niveli i pagës mesatare në Kosovë krahasuar me vitin 2020, në vitin 2021 është ngritur. Në sektorin publik paga mesatare u zvogëlua, përkundër sektorit privat dhe ndërmarrjeve publike ku paga mesatare u ngrit.

Pavarësisht ndryshimit të standardit jetësor përgjatë viteve, numri i familjeve me asistencë sociale ka mbetur pothuajse i njëjtë. Sipas legjislacionit të Kosovës, për të përfutur ndihmën sociale të gjithë anëtarët e familjes duhen të jenë banorë të përhershëm të Kosovës. Skema e ndihmës sociale "ka për qëllim për të ndihmuar financiarisht familjet, anëtarët e të cilëve janë ose me aftësi të kufizuara të përhershme ose në moshën mbi 65 vjeçare, si dhe për familjet të cilët kanë vetëm një apo asnjë familjar të punësuar dhe i kanë të hyrat nën standardin e caktuar nga Ministria e Punës dhe Mirëqenies Sociale".

Një fenomen shumë shqetësues është përqindja e të rinjëve (të moshës 15-24 vjeç) që nuk janë në arsim, punësim ose trajnim. Që nga viti 2016 kjo përqindje ka filluar të rritet.

⁶⁰ Bruto produkti vendor BPV me qasjen e shpenzimeve dhe te prodhimit TM4 2021, ASK

⁶¹ Anketa e Fuqisë Punëtore 2020, ASK

Sipas raportit të OECD-së "Konkurreshmëria në Evropën Juglindore", të arriturar kryesore të Kosovës në fushën e rritjes ekonomike janë:

- Nga të gjitha ekonomitë e vlerësuara nga Indeksi Rregullator i Kufizimit të Investimeve të Huaja Direkte (IHD) të OECD-së, Kosova është një nga ekonomitë më pak kufizuese ndaj IHD-ve.
- Kosova është ekonomia më pak kufizuese në WB6 (Western Balkan 6) për tregtinë e

shërbimeve dhe një nga ekonomitë më tërheqëse për ofruesit e shërbimeve të huaja, gjithashtu në mesin e të gjitha ekonomive të vlerësuara nga projekti i OECD STRI.

- Administrata Tatimore e Kosovës (ATK) unifikon mbledhjen e taksave dhe të gjitha funksionet kryesore të administratës tatimore. Ai gjithashtu mbikëqyr vlerësimin e pajtueshmërisë tatimore dhe menaxhimin e rrezikut duke përdorur një analizë të bazuar në rrezik duke i ofruar ATK-së një autonomi të plotë operacionale brenda Ministrisë së Financave.
- Shkalla e braktisjes së hershme të shkollës ra nga 18.4% në 2013 në 9.6% në 2018, duke arritur objektivin e BE-së për vitin 2020 prej më pak se 10%.⁶²

⁶² Konkurreshmëria dhe Zhvillimi i Sektorit Privat, OECD Library. E qasshme këtu: <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/dcbc2ea9->

<en.pdf?expires=1659006712&id=id&accname=quest&checksum=6F09A14220B42A950B81EA754232C059>

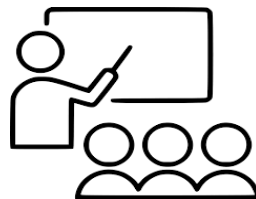
Ligjet që përfshijnë këtë objektive

Ligji i Punës

Ligji për përkrahje materiale familjeve të fëmijëve me aftësi të kufizuara të përhershme

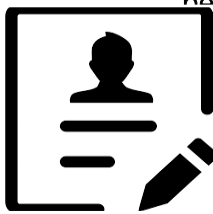
Ligji për aftësimin, riaftësimin profesional dhe punësimin e personave me aftësi të kufizuara

Ligji për skemat pensionale të financuara nga shteti

Ligji për Agjencinë e Punësimit

Ligji për regjistrimin dhe ofrimin e shërbimeve për të papunët, punëkërkuar dhe punëdhënësit

Ligji për sigurinë dhe shëndetin në punë

Sfidat kryesore

- Papunësia e lartë e të rinjve, duke krijuar probleme të rënda me tranzicionin shkollë-punë.
- Mospërputhja e aftësive që mësohen në insitucione arsimore me kërkesat e tregut të punës.
- Financimi i ulët publik për zhvillim të hulumtimeve dhe zhvillimin e kapacitetit të inovacionit.
- Puna jo-formale dhe kontratat e parregullta po e vështirësojnë përmirësimin e kushteve të punës.
- Nxitje dhe përkrahje jo e mjaftueshme ndaj grave në sektorin e ndërmarrësisë.

Hapat e ardhshëm

- Draftimi i strategjive dhe planeve për uljen e papunësisë.
- Harmonizimi i kurrikulave shkollë me aftësitë e kërkuara në tregun e punës.
- Draftimi i politikave të mbështetjes së punësimit.
- Krijimi i programeve për mbështetjen ndaj grave në sektorin e ndërmarrësisë.
- Draftimi i politikave dhe strategjive të reja për mbështetjen dhe tërheqjen e investimeve të huaja.

OZHQ 9: INDUSTRI, INOVACION DHE INFRASTRUKTURË

Ndërtimi i një infrastrukture rezistuese, promovimi i industrializimit gjithëpërfshirës dhe të qëndrueshëm dhe promovimi i inovacionit

Vlerësimi i targeteve

9.1 Qasja e pupullsisë në transport publik nuk matet në Kosovë. Mirëpo numri i pasagjerëve të transportit hakurudhor ishte 58.82 mijë në vitin 2021, kurse numri i pasagjerëve të transportit ajror është dyfishuar në këtë vit krahasuar me vitin 2020.⁶³

9.2 Sektori i prodhimit në Kosovë paraqet 13.4% të PBB. Në vitin 2021 janë regjistruar 12.4% të punësuar në prodhim krahasuar me punësimin në përgjithësi.

9.C Sipas anketës së përdorimit të teknologjisë informative dhe komunikimit në Kosovë në vitin 2021 96.1% e ekonomive familjare kanë qasje në internet.

Situata e përgjithshme

Punësimi në industrinë prodhuese si përqindje e punësimit total është mjaft i ulët në Kosovë, varion nga 10% deri në 15%. Duke u bazuar në të dhënat nga ASK-ja, në vitin 2020 në industrinë prodhuese ishin punësuar vetëm 11.8 % ndaj punësimit total, kurse në tre mujorin e parë të vitit 2021, 12.4%.⁶⁴ Banka Botërore parashikonte që gjatë pandemisë BPV-ja në shtetet europiane

do të kishte rënie mbi 3.4%,⁶⁵ por deri në fund të vitit 2020 Kosova kishte arritur të kufizonte rënien e BPV së saj në vetëm 5.3%.⁶⁶ Partnerët kryesorë tregtarë të Kosovës janë vendet e BE-së (44.3% e importeve dhe 31.5% e eksporteve), dhe shtetet fqinje të Ballkanit Perëndimor, me të cilat Kosova tregon pa tarifa sipas kushteve të Marrëveshjes së Tregtisë së Lirë të Evropës Qendrore (CEFTA).⁶⁷

Pavarësisht sfidave si papunësia e lartë apo ekonomia informale, popullësia relativisht e re e Kosovës, kostot e ulëta të punës dhe burimet natyrore kanë tërhequr disa investime të rëndësishme dhe disa firma ndërkombëtare. Investimet në vitin 2021 kanë pasur një rritje prej 10.2%, dhe investimet e huaja janë dyfishuar nga janari deri në shtator të po të njëjtit vit. Vlerat totale të këtyre investimeve kanë arritur në 4 milionë e 655 mijë euro. Sipas të dhënave të Bankës Qendrore 3 vendet të cilat kanë investuar më së shumti në Kosovë gjatë vitit 2021 ishin: Gjermania, Shtetet e Bashkuara të Amerikës dhe Zvicrra.⁶⁸

Stimulimi i ekonomisë inovative qarkore dhe konkurruese, dhe ndërtimi i infrastrukturës cilësore, të qëndrueshme dhe të integruar janë dy shtyllat kryesore të Strategjisë

⁶³ Statistikat e transportit, ASK.

⁶⁴ Anketa e Fuqisë Punëtore TM1 2021, ASK

⁶⁵ The Potential Impact of COVID-19 on GDP and Trade, Banka Botërore

⁶⁶ Statistikat e Llogariva Kombëtare, ASK

⁶⁷ Statistikat e Tregtisë së Jashtme 2021, ASK

⁶⁸ Raporti Vjetor 2021, Banka Qendrore e Kosovës

Kombëtare për Zhvillim. Në vitin 2021 numri i ndërmarrjeve të reja të regjistruara ishte 10,649 ose 8.6% më shumë se vitin paraprak, ndërsa 1,608 ndërmarrje u mbyllën apo 21.3 përqind më shumë sesa në vitin e kaluar.⁶⁹

Numri i ndërmarrjeve të regjistruara pësoi rritje në sektorët të cilët janë ndikuar nga masat e pandemisë në vitin 2020. Ndër këta sektorë hyjnë tregtia hoteleria dhe aktivitetet profesionale.

Që ndërmarrjet t'i plotësojnë kapacitetet e tyre në plota, në mes të shumë faktorëve të tjerë, është e nevojshme infrastruktura. Furnizimi i ndërmarrjeve me energji elektrike, ujë dhe shërbime të tjera janë vetëm disa nga nevojat bazike për funksionimin e ndërmarrjeve. Në aspektin e infrastrukturës rrugore Kosova ka infrastrukturë rrugore dhe

ajrore të zhvilluar. Në korrik të vitit 2022 Kuvendi i Kosovës miratoi projektligjin për hekurudhën për lidhjen hekurudhore Durrës-Prishtinë.⁷⁰

Poashtu në kryeqytetin e Kosovës, oraret dhe rrugët e linjave të autobusëve urban mund të përcillen përmes aplikacionit "Trafiku Urban". Mirëpo tani Prishtina është qyteti i parë në rajon që linjat e autobusëve urban i shfaqen në Google Maps.

Në Kosovë promovohet inovacioni përmes qendrave si Innovation Centre Kosova, që është një hapsirë ku njerëzit mund të trajnohen dhe të gjejnë mënyra të financimit për biznesin që duan të nisin. Ngjashëm kontribuojnë edhe Jakova Innovation Center dhe UNICEF Innovation Lab Kosovo.

Ligjet që përfshijnë këtë objektivë

Sfidat kryesore

- Njëra ndër pengesat kryesore për zhvillimin e sektorit të industrisë është furnizimi me energji elektrike, i cili është i paqëndrueshëm dhe i kushtueshëm. Termocentralet Kosova A dhe B kanë një kapacitet të përbashkët të instaluar prej vetëm 1478 MW, mirëpo për shkak të vjetërsisë së tyre dhe

⁶⁹ Raporti i Stabilitetit Financiar, BQK

⁷⁰ Kuvendi i Kosovës, korrik 2022. E qasshme këtu: <https://www.kuvendikosoves.org/shq/projektligjet/projektligji/?draftlaw=393>

operimit me teknologji jo efikase, kapaciteti i tyre operativ është diku rreth 915 MW. Si pasojë e pamjaftueshmërisë së energjisë, Kosova detyrohet të importojë energji nga vendet e tjera. Kostoja e importit është shumë e lartë dhe si rrjedhojë edhe çmimi i energjisë për konsumatorët e rëndomtë dhe bizneset është i lartë.

- Vetëm 56% të infrastrukturës rrugore të Kosovës është e shtruar me asfalt (akset kryesore nacionale). Në anën tjetër, rrjeti hekurudhor ka rreth 330 km, por me infrastrukturë të vjetruar. Duke qenë se distancat mes vendeve në Kosovë janë të shkurtra, këto dy forma të transportit do të mjaftonin për të plotësuar kërkesat e tregtisë së mallrave brenda vendit. Mundësia për transport më të shpejtë dhe më të lirë do t'ju ndihmonte të gjitha industrive të Kosovës për t'i siguruar më lirë lëndët e para dhe rrjedhimisht çmimet e produkteve në treg të ishin më të lira.
- Ndërkohë që qasja në internet në shtëpitë private është rritur, në institucione publike kjo gjë ka stagnuar. Ky stagnim e kufizon cilësinë e shërbimeve të shtetit dhe efikasitetin e institucioneve, sepse e rrit koston e shërbimeve dhe nuk është efiçiente në kontekstin e kohës. Për shembull, shkollat rurale, bibliotekat, institucionet shëndetësore, etj., nuk e kanë të inkoorporuar digjitalizimin e tyre. Një përmirësim është vërejtur gjatë vitit 2020 në Biblotekën Kombëtare "Pjetër Bogdani", ku është bërë digjitalizimi i disa shërbimeve, por jo të gjithave. Këtë shembull duhet ta ndjekin edhe institucionet e tjera.

Hapat e ardhshëm

- Përmirësimi i infrastukturës së termocentraleve, duke iu përshtatur standardeve të BE-së, ose përdorimi i burimeve të tjera të ripërtritshme bashkë me ndërtimin e infrastrukturës përkatëse.
- Integrimi i tregut të energjisë me tregun rajonal të energjisë.
- Fuqizimi dhe mbështetja e Fondit për Efiçencë të Energjisë dhe implementimi funksional i tij.
- Modernizimi dhe zgjerimi i linjës së vetme ndërkombëtare hekurudhore në Kosovë.
- Mbështetja e ndërmarrjeve vendore në fushën e TI-së.
- Rritja e kapacitetet përpunuese të industrisë ushqimore në mënyrë që sa më pak të ketë humbje të prodhimeve bujqësore.

OZHQ 10: ZVOGËLIM I PABARAZIVE

Ulja e pabarazive përbrenda dhe ndërmjet vendeve

Vlerësimi i targeteve

10.3 Sipas të dhënave të mbledhura nga burime të ndryshme nga UN 11.4% e popullsisë raporton se janë ndjerë personalisht të diskriminuar ose të ngacmuar brenda vitit 2020.

10.4 Pagat dhe mëditjet marrin pjesë me 12.5% në vlerën totale të Bruto Produktit Vendor, sipas buxhetit të Republikës së Kosovës për vitin 2022.

10.5 Treguesit e qëndrueshmërisë financiare në Kosovë publikohen në baza vjetore nga Banka Qëndrore e Kosovës. Në vitin 2021 Asetet likuide ndaj detyrimeve afatshkurtra (37.43%); Asetet e kapitalit rregullator të nivelit 1 të ponderuara (13.60%); Kapitali rregullator ndaj aseteve (9.28%); Pozicioni i hapur neto në kapitalin valutor (3.32%); Kthimi në asete (2.38%); Kreditë me probleme ndaj totalit të kredive bruto (10.14%).⁷¹

10.6 Pjesëmarrja e Kosovës në organizata ndërkombëtare International Finance Corporation (0.54%); International Bank for Reconstruction & Development (0.53%); International Monetary Fund (0.53%).⁷²

10.7 Kosova ndër vite ka miratuar politika migracioni që lehtësojnë migrimin dhe lëvizshmërinë e rregullt, të sigurt, të rregullt dhe të përgjegjshëm të njerëzve. Këtu vlen të përmendet ligji për azil dhe ligji për të huajt.

10.A Shumica absolute e mallërave të cilat importohen në Kosovë, të cilat janë pajisje bujqësore janë të lirura nga obligimet doganore deri sa për ndërtimtari mallërat të cilat vijnë nga vendet e CEFTA-s paguajnë kryesisht 18% TVSH-ë deri sa nga vendet tjera paguajnë obligimet e plota (10% takse doganore dhe 18% TVSH).

10.C Në vitin 2021 vlera e remitançave sipas BQK arriti shumën totale prej 1152.9 milion Euro.

Situata e përgjithshme

Pabarazia në rritje ekonomike mes vendeve ka ndikuar që fenomeni i pabarazisë të reflektohet edhe brenda vet këtyre vendeve, gjë e cila shkaktohet nga diferenca e madhe në të ardhura. Kjo pabarazi në Kosovë është vazhdimisht në rritje, e cila mund të rezultojë në zhdukjen e klasës së mesme.

Norma mesatare vjetore e inflacionit në

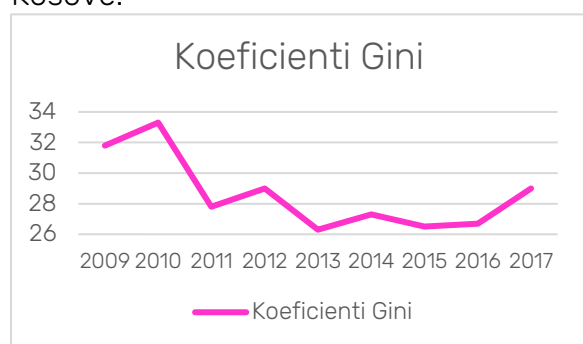
⁷¹ Të dhëna nga Fondi Monetar Ndërkombëtar. Të qasshme këtu:

https://ourworldindata.org/grapher/regulation-financial-markets?country=-OWID_KOS

⁷² Të dhënat nga burime të shumta të përpiluara nga OKB. Të qasshme këtu:

https://ourworldindata.org/grapher/proportion-of-members-of-developing-countries-in-international-organizations?country=-OWID_KOS

vitin 2021 ishte 3.4%.⁷³ Kurse paga mesatare neto në vitin 2021 ishte 432 Euro, krahasuar me vitin 2020 e cila ishte 416 euro, një rritje prej 3.84%.⁷⁴ Sipas Bankës Botërore, Koeficienti Gini gjatë vitit 2017 ishte 29.0. Krahasuar me vendet fqinje, si për shembull Serbinë (36.2), Maqedoninë e Veriut (33.6) ose Malin e Zi (36.9), Kosova qëndron më mirë sa i përket shpërndarjes së të ardhurave.⁷⁵ Që nga viti 2017 nuk ka pasur më matje të koeficientit Gini në Kosovë.

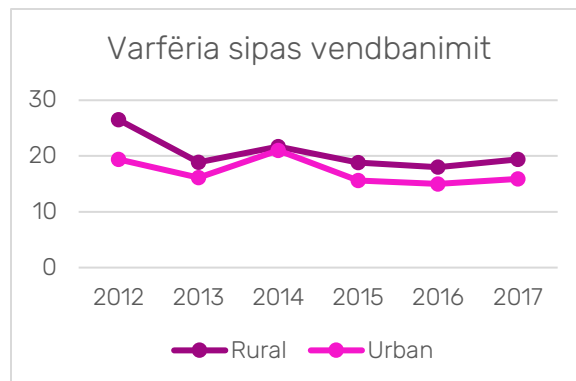
Shkaqet kryesore të pabarazisë ekonomike në Kosovë, e poashtu edhe në rajon, janë përjashtimi nga tregu i punës ose puna me pagë të ulët. Faktorët si puna jo-formale, puna pa kontratë ose me kontratë jo të rregullt, puna me orare jo të rregullta, ndikojnë në rritjen e pabarazisë.

Diskriminimet në bazë të gjinisë, përkatësisë etnike, moshës e aftësisë trupore, janë të pranishme në vendet e punës. Sipas një hulumtimi të bërë nga Institutit Riinvest në vitin 2017, më shumë se një në dhjetë gra të punësuarra të anketuara kishin përjetuar diskriminim me bazë gjinore në punë.⁷⁶

⁷³ Indeksi i Harmonizuar i Çmimeve të Konsumit (IHÇK), 2021, ASK

⁷⁴ Vjetari Statistikor 2022, ASK

⁷⁵ World Development Indicators, Banka Botërore. E qasshme këtu: <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators>

Romët nga ana tjetër kanë më shumë gjasa të jenë të papunë, të fitojnë paga më të ulëta dhe punë në sektorin informal se sa jo-romët. Të prekur nga diskriminimi strukturor janë edhe grupet e personave me aftësi të kufizuara. Edhe pse ekziston ligji për mbrojtjen nga diskriminimi, praktikat në jetën reale nuk e zbatojnë gjithmonë këtë ligj.

Në fushën e mbrojtjes sociale, skemat e mbrojtjes sociale nuk i mbrojnë individët nga rreziku i papunësisë sepse Kosova nuk ofron asistencë papunësie. Mungesa e aksesit në arsim cilësor është gjithashtu bazë për krijimin e pabarazive. Për shembull, fëmijët e prindërve me nivele më të ulëta arsimore ose financiare, janë më në rrezik nga varfëria ose përjashtimi social. Personat me aftësi të kufizuara gjithashtu shpesh përballen me rrezikun e përjashtimit nga arsimi, ose ata mund të ndahen në programe të veçanta, ose ndjekin programe të orientuara drejt profesioneve të caktuara.

Një lloj pabarazie ekziston edhe mes zonave rurale dhe atyre urbane. Kjo për faktin se zonat rurale në Kosovë nuk janë të zhvilluara sa duhet, përveç

⁷⁶ Gratë në Tregun e Punës, Analizë e Kushteve të Punës për Gratë në Kosovë, 2017. E qasshme këtu: https://www.riinvestinstitute.org/uploads/files/2017/November/10/Grate_ne_tregun_e_punes1510308263.pdf

sektorit të bujqësisë. Të gjithë sektorët e tjerë si ata të shërbimeve, shëndetësisë, arsimit, kulturës, etj., janë përqendruar kryesisht në zonat urbane, duke i lënë kështu zonat rurale të përjashtuara. Shkallët e varfërisë dhe të varfërisë së

skajshme janë më të larta në vendbanimet rurale.⁷⁷ Për shembull në vitin 2015, varfëria në zonat rurale ishte 18.9% krahasuar me 15.5 përqind në zonat urbane dhe 65.7 përqind e të varfërve banonin në zonat rurale.

Ligjet që përfshijnë këtë objektivë

Ligji për mbrojtjen nga diskriminimi

Ligji për përkrahje materiale të familjeve të fëmijëve me aftësi të kufizuara të përhersh'

Ligji për skemat pensionale të financuara nga shteti

Ligji për veteranët e luftës së Ushtrisë Çlirimtare të Kosovës

Ligji për mbrojtjen e fëmijës

Sfidat kryesore

- Sfida kryesore në uljen e pabarazive në Kosovë është papunësia e lartë aktuale dhe të ardhurat e ulëta të individëve.
- Përjashtimi ose diskriminimi ndaj grupeve të caktuara nga nivelet e larta të edukimit (p.sh. romët ose personat me aftësi të kufizuara).
- Moszbatimi i plotë i ligjit për Mbrojtjen nga Diskriminimi.
- Mospërputhja mes aftësive dhe njohurive që zhvillohen në institucione shkollore dhe aftësive që kërkohen në tregun e punës.

Hapat e ardhshëm

- Përfaqësim të përmirësuar të punëtorëve në qeverisjen e korporatave.
- Hartimi i Strategjisë për barazi dhe jo-diskriminim.
- Krijimi i skemave për asistencë të papunësisë.
- Përmirësimi dhe hartimi i politikave aktive të tregut të punës, për të rritur

⁷⁷ Varfëria në Konsum në Republikën e Kosovës Maj 2019, Banka Botërore

punësimin e grave, të rinjve, personave me aftësi të kufizuara, pakicave etnike dhe personave me nivele të ulëta arsimore.

- Hartimi i politikave për të inkurajuar bizneset që të regjistrojnë të punësuarit e tyre në mënyrë që të zvogëlohet numri i të punësuarëve në ekonominë jo-formale.

OZHQ 11: QYTETE DHE KOMUNITETE TË QËNDRUESHME

Bërja e qyteteve dhe vendbanimeve njerëzore gjithëpërfshirëse, të sigurt, të forta e të qëndrueshme

Vlerësimi i targeteve

11.5 Në Kosovë nuk ka të dhëna për personat e zhdukur ose të prekur nga fatkeqësitë, mirëpo numri i vdekjeve që i atribuohet fatëkeqësive sipas ASK në vitin 2019 ishte 103.

11.6 Mbulimi me shërbim të mbledhjes së mbeturinave për ekonomitë familjare deri në fund të vitit 2020 në nivel vendi qëndron në 85.3%. Në total, sasia e mbeturinave komunale e deponuar në deponitë sanitare shkon në 446,332.36 ton/vit.

Në aspektin e cilësisë së ajrit në Kosovë gjatë vitit 2021 ndotja mesatare me grimca PM10 ka qenë 23.25, kurse ndotja me grimca PM2.5 ishte 16.64.⁷⁸

11.A Në vendin tonë 36 komuna kanë plane zhvillimore komunale. Planet Zhvillimore Komunale gjenden në webfaqet e komunave.

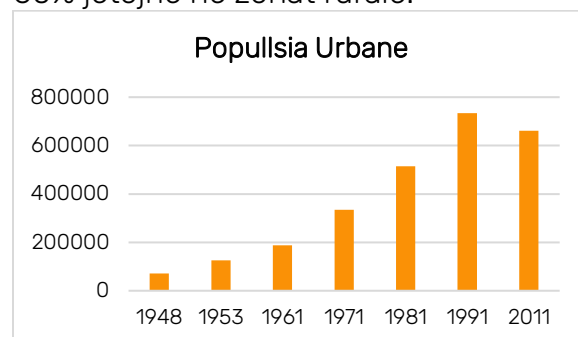
11.B Strategjia për zvogëlim të rrezikut nga fatkeqësitë dhe Plani i veprimit 2016 – 2020 është në përputhje me Kornizën Sendai për Reduktimin e Rrezikut nga Fatkeqësitë 2015–2030.

Situata e përgjithshme

Zakonisht shkalla e urbanizimit është indikatorë për zhvillim ekonomik. Kështu shkalla më e lartë e urbanizimit i përgjigjet shkallës më të lartë të

zhvillimit ekonomik dhe e kundërta. Në intensitetin e urbanizimit ndikojnë rritja e shpejtë e popullsisë, ndryshimet në strukturën ekonomike, migrimet etj. Ndryshime të tilla, të dukshme, ndodhën në Kosovë pas vitit 1999. Sistemi arsimor, shëndetsor, industria, dhe ngritja e administrës, të gjitha u përqendruan në zonat urbane. Si pasojë e kësaj, punëtorë të kualifikuar për të punuar në këto sfera u zhvendosën nga fshati në qytet.

Regjistrimi i fundit i popullsisë në Kosovë është bërë në vitin 2011. Sipas të dhënave nga ky regjistrim, rreth 40% jetojnë në zona urbane, ndërsa rreth 60% jetojnë në zonat rurale.

Nga regjistrimi i fundit ka kaluar një dekadë, dhe kjo përqindje e urbanizimit mund të ketë ndryshuar. Në zonat rurale ka mbetur kryesisht popullësia e moshës më të shtyrë, dhe duke e parë trendin e lëvizjes së popullsisë së re, fshatrat në vitet e ardhshme mund të mos kenë ardhje të kësaj grupmoshe. Korniza ligjore në Kosovë i obligon institucionet e qeverisë për të realizuar

⁷⁸ Raporti Vjetor i Ajrit 2021, AMMK

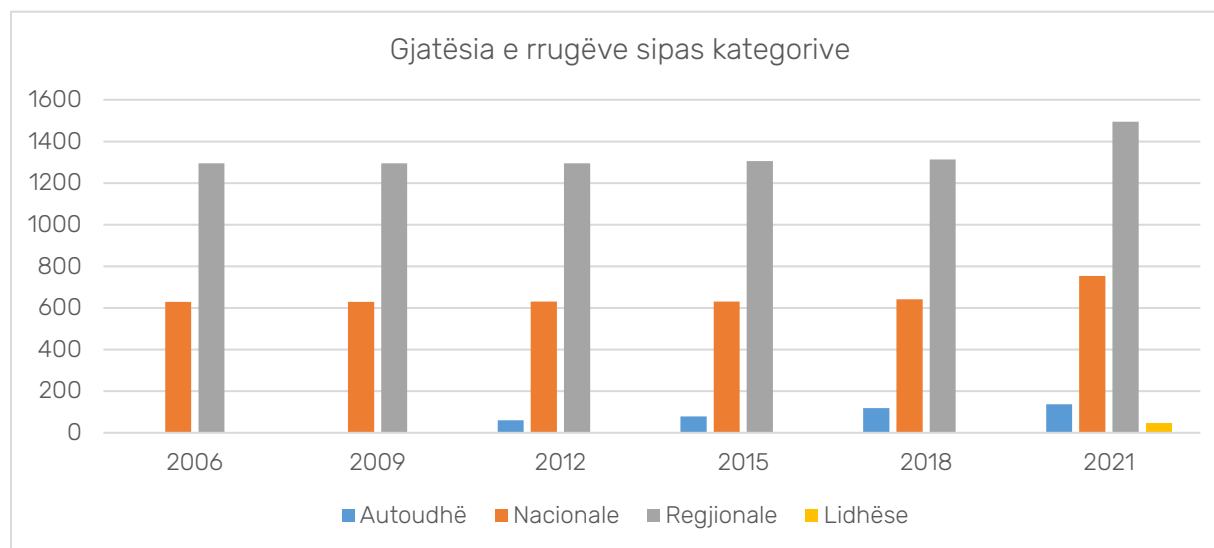
të drejtën për banim adekuat. Ligji për financimin e projekteve të veçanta të banimit (Ligji për banim) u miratua në vitin 2010 me qëllim të sigurimit të qasjes në banim adekuat për ata që nuk mund ta përballojnë një të tillë. Korniza ligjore përcakton se sigurimi i banimit social është përgjegjësi e nivelit komunal, ndërsa Ministria e Mjedisit dhe Planifikimit Hapsinor është organi përgjegjës për mbikëqyrjen e Ligjit për banim.

Migrimi pas konfliktit solli shumë njerëz në qytete në kërkim të vendeve të punës, kushteve më të mira të jetesës dhe mjedisit më të sigurt. Një numër i madh i qytetarëve të Kosovës udhëtojnë çdo ditë në qytete nga zonat rurale për punë, arsim ose shërbime. Që atëherë Kosova është duke u përballur me një vrull të paparë ndërtimor, me rritje të zonave urbane dhe me një degradim të vazhdueshëm të mjedisit.

Në aspektin e qasjes në transport publik, Kosova bazohet në një infrastrukturë të vjetëruar. Linja hekurudhore funksionale në Kosovë lidh vetëm Prishtinën me

Pejën dhe Fushë Kosovën me Hanin e Elezit,⁷⁹ pra ka nevojë për investime në mënyrë që të zgjerohet ky rrjet. Në anën tjetër transporti rrugor përmes autobusëve mundëson një qasje më të gjerë të qytetarëve. Transporti ndërurban i autobusëve lidh pothuajse të gjitha regjionet e mëdha të Kosovës me linja direkte, kurse zonat rurale kanë qasje me linja të ndërlidhura.

Në vitin 2021 nga gjithsejtë 2,432.40 km rrugë, 2,345.86 km apo shprehur në përqindje 96 % janë rrugë të asfaltuara, ndërsa 81 km apo 4% e rrugëve janë të pa asfaltuara. Nga viti 2005 kur nuk kishte fare autoudhë tani ka arritur në 137,15 km gjatësia e autoudhës në Kosovë.⁸⁰ Pra nga kryeqyteti i vendit pikat kufitare të vendeve fqinje, Shqipëri, Maqedoni e Veriut dhe Serbi, janë në distancë më të vogël se 2 orë.

⁷⁹ Transporti i Udhëtarëve, Trainkos. E qasshme këtu: <https://www.trainkos.com/sherbimet/transporti-i-udhetareve/>

⁸⁰ Statistikat e transportit 2021, ASK

Ministria e Infrastrukturës gjithashtu ka publikuar edhe Strategjinë Sektoriale dhe Transportit Multimodal 2015-2025 dhe Planin i veprimit 5 vjeçar, e cila shtjellon objektivat strategjike dhe operacionale të Ministrisë së Infrastrukturës për krijimi e një sistemi modern dhe të integruar të shërbimeve të transportit, duke i rritur kapacitetet njerëzore dhe infrastrukturore të transportit.⁸¹

Strategjia Kombëtare Për Trashëgiminë Kulturore 2017-2027 si qëllim të përgjithshëm e ka promovimin e vlerave reale socio-kulturore dhe ekonomike të trashëgimisë kulturore të Republikës së Kosovës si dhe përmirësim e mekanizmave për mbrojtjen e këtyre vlerave. Mirëpo akoma mungon implementimi i masave për ruajtjen dhe mbrojtjen e trashëgimisë kulturore.

Ligjet që përfshijnë këtë objektivë

Ligji për
transportin
rrugor

Ligji për
trashigimi
kulturore

Ligji për Zonat e
Veçanta të
Mbrojtura

Ligji i ndërtimit

Ligji për liritë
fetare

Ligji për mbrojtjen
e mjedisit

Sfidat kryesore

- Mungesa e financimit apo financimi i ulët iu pamundëson komunave që të përmirësojnë performancën e tyre në kuadër të ruajtjes së ambientit.
- Mungesa e infrastrukturës shëndetsore dhe rrugore në zonat rurale për ofrim sa më efikas të shërbimeve.
- Si rezultat i migrimit, popullësia rurale ka humbur në masë të madhe dy kategori të rëndësishme të shoqërisë, të kualifikuarit dhe ata që krijojnë vende të reja pune, duke i lënë fshtarat me jetë të kufizuar sociale.
- Mospërputhja e rregulloreve komunale me dispozitat e kornizës aktuale ligjore për banim social.

⁸¹ Strategjia Sektoriale dhe Transportit Multimodal 2015-2025 dhe Plan i veprimit 5 vjeçar, Ministria e Infrastrukturës. E qasshme këtu: <https://www.mit->

[ks.net/repository/docs/2017_01_19_081423_2015_12_07_081434_Strategjia_STMM_MI_14Gusht_e_korigjuar.pdf](https://www.mit-ks.net/repository/docs/2017_01_19_081423_2015_12_07_081434_Strategjia_STMM_MI_14Gusht_e_korigjuar.pdf)

Hapat e ardhshëm

- Krijimi i kushteve të favorshme për zonat rurale, duke përfshirë rritjen e kapaciteteve të stafit për shërbime si dhe kapacitetet infrastrukturore.
- Investime në infrastrukturën hekurudhore dhe rrugore për ngritje të qasjes së barabartë në transport publik.
- Hartimi i një Plani të Veprimit për rritjen e kapaciteteve të komunave për implementimin e projekteve në lidhje me ruajtjen e ambientit dhe zonave të veçanta.
- Themelimi i Muzeut Arkeologjik, Etnologjik dhe Historisë së Natyrës.
- Draftimi i një Plani të ri për Bujqësi dhe Zhvillim Rural.

OZHQ 12: KONSUM DHE PRODHIM I PËRGJEGJSHËM

Sigurimi i modeleve të qëndrueshme të konsumit dhe prodhimit

Vlerësimi i targeteve

12.4 Në Kosovë, akoma nuk ka asnjë depo ose implant ekskluziv që do të trajtonte apo të ruante mbeturinat e rrezikshme sipas standardeve të BE.

12.5 Sipas anketës së mbeturinave industriale 180 022 ton është sasia e materialeve të ricikluara në vitin 2020.

12.6 Raporte të qëndrueshmërisë janë publikuar nga Sharrcem për vitin 2020 dhe Shell Kosova për vitin 2021.

12.A Kapaciteti i instaluar për gjenerimin e energjisë së rinovueshme në Kosovë në vitin 2019 ka qenë 67964.8 MWh. Fatkeqësisht nuk ka të dhëna për vitin 2021.

12.C Subvencionet e lëndëve djegëse fosile si pjesë e PBB-së në vitin 2020 janë 1.02%.⁸²

Situata e përgjithshme

Industria prodhuese është një nga kategoritë më ndotëse dhe me më së shumti emetime të gazrave serrë sipas IPCC, duke mos përjashtuar edhe emetimet e drejtpërdrejta nga menaxhimi i tokës dhe menaxhimi i

plehut.⁸³ Sa i përket ndikimit të bujqësisë në ndotjen e tokave gjatë vitit 2019 AMMK ka mbledhur të dhëna nga institucione të ndryshme zyrtare në Kosovë. Rreth 805 ton agrokimikët importohen në Kosovë në formë insekticidesh, rodenticidesh, fungicidesh, herbicidesh, produkteve kundër rritjes dhe rregullatorët e rritjes së bimëve, dezinfektues dhe produkte të ngjashme. Ndërsa plehëra organike janë importuar 26,681 ton gjatë vitit 2019. Mbeturinat e rrezikshme nga agrokultura, hortikultura, kultura ujore, pylltaria, gjuetia dhe peshkimi të gjeneruara në 2019 janë 160.8 ton apo 0.1 % e totalit të mbeturinave të rrezikshme.

Niveli i menaxhimit të mbeturinave në Kosovë nuk është i kënaqshëm, sepse bazohet në një sistem shumë të paqëndrueshëm me nivel tejet të ulët të riciklimit. Ky sistem i menaxhimit të mbeturinave nuk ofron të dhëna për mbulueshmërinë, gjenerimin dhe trajtimin e mbeturinave dhe si pasojë është e vështirë të konstatohet gjendja aktuale. Bazuar në sasinë e mbeturinave të grumbulluar nga operatorë të licensuar, në Kosovë gjatë vitit 2020 janë gjeneruar mesatarisht 230.8 kg

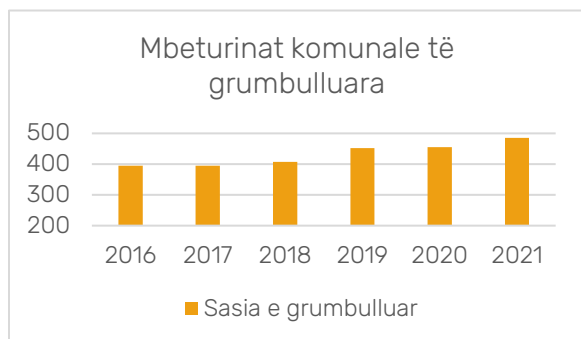
⁸² Të dhëna nga Agjencia Ndërkombëtare e Energjisë, Organizata për Bashkëpunim dhe Zhvillim Ekonomik dhe Fondi Monetar Ndërkombëtar përmes bazës së të dhënave globale të OZhQ-ve të Kombeve të Bashkuara. Të qasshme këtu:

https://ourworldindata.org/grapher/fossil-fuel-subsidies-gdp?tab=chart®ion=Europe&country=~OWID_KOS

⁸³ Raporti vjetor për gjendjen e mjedisit 2020, AMMK

mbeturina për kokë banori.

Komunat janë përgjegjëse për menaxhimin e mbetjeve komunale siç janë mbledhja, transportimi dhe asgjësimin e mbeturinave.

Komuna e Prishtinës ka hartuar projektin për trajtimin e mbetjeve nga krasitjet dhe kositjet e hapësirave të gjelbëra, i cili ka për qëllim që nga këto mbetje të krijohet kompost i cili do të përdoret me

qëllim të plehërimit të hapësirave të gjelbëra. Projekti ka filluar në muajin nëntor 2019 dhe është në përfundim.⁸⁴ Përmirësim shihet edhe në reduktimin e numrit të deponive ilegale nga viti 2019 në vitin 2020 janë eliminuar 300 deponi të tilla. Prej 1189 deponive ilegale në vitin 2020, 0.3% janë deponi të mbeturinave të rrezikshme-industriale.⁸⁵

Përmes Strategjisë (2021-2030) dhe Planit të Veprimit (2021-2023) për Menaxhim të Integruar të Mbeturinave në Kosovë trajtohen obligimet e Kosovës që burojnë nga Marrëveshja e Stabilizim-Asocimit (MSA-ja) dhe politikat sektoriale në fushën e menaxhimit të mbeturinave të përafërta me ato të BE-së, duke e përshtatur kështu legjislacionin e Kosovës me acquis e BE-së.

Ligjet që përfshijnë këtë objektivë

Ligji për produkte dhe pajisje medicinale

Ligji për blegtorinë

Ligji për bujqësinë organike

Ligji për ushqimin

Sfidat kryesore

- Kosova është afër shterjes së kapacitetit të deponive të saj. Për më tepër këto deponi ekzistuese nuk menaxhohen sipas standardeve dhe rregulloreve të BE-së.
- Për shkak të zgjerimit të shpejtë të industrisë së ndërtimit, mbeturinat e kësaj industrie po rriten me shpejtësi dhe ato po hidhen në mënyrë të paligjshme nëpër

⁸⁴ Raport vjetor për vitin 2020, Drejtoria e Shërbimeve Publike, Mbrojtjes dhe Shpëtimit, Komuna e Prishtinës. E qashme këtu: https://prishtinaonline.com/uploads/dshpmsh_-raporti_2020-

[19.03.2021_final.pdf?fbclid=IwAR1GVlW0iH2XL6uDb4hiKqx4RthPfR7AHjON012MPgPdW5SpdAv_chQT8](https://prishtinaonline.com/uploads/dshpmsh_-raporti_2020-19.03.2021_final.pdf?fbclid=IwAR1GVlW0iH2XL6uDb4hiKqx4RthPfR7AHjON012MPgPdW5SpdAv_chQT8)

⁸⁵ Raport vjetor për gjendjen e mjedisit, 2020, AMMK

toka bujqësore dhe në lumenjtë.

- Në Kosovë gjithashtu ka sasi të konsideruar të mbeturinave apo mbetjeve të kafshëve. Këto mbetje deponohen bashkë me mbeturina të tjera. Përgjegjëse për këto mbeturina është Agjencia e Ushqimit dhe Veterinarisë.
- Përveçse ka një nivel tejet të ultë të riciklimit në sistemin tonë të menaxhimit të mbeturinave, mungojnë edhe incentiva dhe politika për të motivuar bizneset dhe qytetarët për të ulur gjenerimin e mbeturinave ose riciklimin e tyre.

Hapat e ardhshëm

- Zhvillimi i fushës së menaxhimit të mbeturinave, përkatësisht hapja e qendrave të reja të menaxhimit të mbeturinave.
- Draftimi i një ligji specifik për trajtimin e mbetjeve të kafshëve, në përputhje me normat e BE-së.
- Rritja e kapacitetit të nivelit lokal për trajtimin e mbeturinave të ndërtimit.
- Hapja e skemave të grumbullimit apo impianteve për çmontim të pajisjeve elektrike dhe elektronike, të cilat kërkojnë menaxhim të specializuar sepse këto mbeturina përmbajnë materiale të rrezikshme.

OZHQ 13: VEPRIM PËR KLIMËN

Ndërmarrja e veprimeve urgjente për të luftuar ndryshimet klimatike dhe efektet e saj

Vlerësimi i targeteve

13.1 Numri i vdekjeve të shkaktuara nga fatkeqësitë natyrore në vitin 2019 ishte 103.⁸⁶ Gjithashtu, Strategjia për Zvogëlim të Rrezikut nga Fatkeqësitë dhe Plani i Veprimit 2016 – 2020 është në përputhje me Kornizën Sendai për Reduktimin e Rrezikut nga Fatkeqësitë 2015–2030.

13.2 Sa i përket masave për ndryshimet klimatike në Kosovë është miratuar Strategjia për Ndryshimet Klimatike 2019– 2028 dhe Plani i Veprimit për Ndryshime Klimatike 2019– 2021. Sipas matjeve emetimet vjetore të gazrave serrë në Kosovë për vitin 2020 janë vlerësuar rreth 9613 Gg (Giga gram) CO₂ eq, (equivalent) ose rreth 9.6 milion ton CO₂ eq.

Situata e përgjithshme

Pozita gjeografike e Kosovës ia mundëson asaj të ketë një klimë të shumëllojshme. Tiparet e kësaj klime janë kryesisht me karakter mesdhetar dhe kontinental duke rezultuar me verë të ngrohtë dhe dimra të ftohtë me ndikime mesdhetare dhe alpine. Por si rezultat i ndryshimeve klimatike, këto karakteristika dita ditës po ndryshojnë. Klima pritet të bëhet më e thatë, me vera më të nxehta dhe përmytje më të shpeshta. Ndryshimet klimatike do të

kenë një ndikim të konsiderueshëm në jetën e qytetetarëve. Rritja e temperaturave do të shkaktojë nxehtësi të papërballueshme për disa grupmosha dhe kështu do të ketë një rritje të mortalitetit. Temperaturat priten të jenë më të larta në zonat urbane. Sipërfaqet e forta dhe të thata në zonat urbane – si çatitë, trotualet, rrugët, ndërtesat dhe parkingjet – ofrojnë më pak hije dhe lagështi sesa peizazhet natyrore dhe për këtë arsye kontribuojnë në temperatura më të larta.

Por, Modeli GAINS, i përdorur nga Komisioni Evropian në planifikimin e politikave klimatike si dhe International Futures me bazë në SHBA, mund të bëjnë vetëm parashikime gjenerale për klimën e Kosovës në të ardhmen, për shkak të mungesës së të dhënave të ndara historike statistikore.⁸⁷

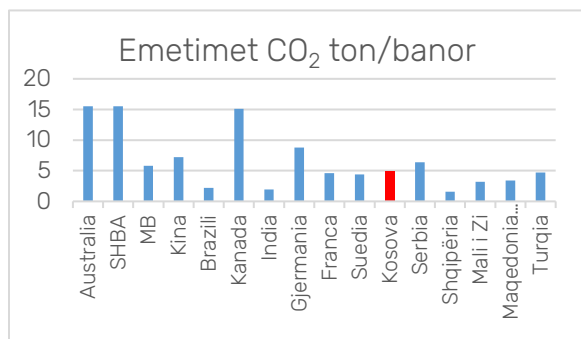
Sfidat me të cilat pritet të përballlet Kosova si pasojë e ngrohjes globale dhe ndryshimeve klimatike janë pjesë e trajtimit në Strategjia Për Ndryshimet Klimatike 2019– 2028 dhe **Plani i Veprimit Për Ndryshime Klimatike 2019– 2021**. Kjo strategji përcakton politikat për zvogëlimin e emisioneve të gazrave serrë (GS) dhe për përshtajtje me ndryshimet klimatike, si dhe jep rekomandime për masat që duhet të ndërmerren në këto dy fusha.

Emetimet e gazrave serrë për kokë

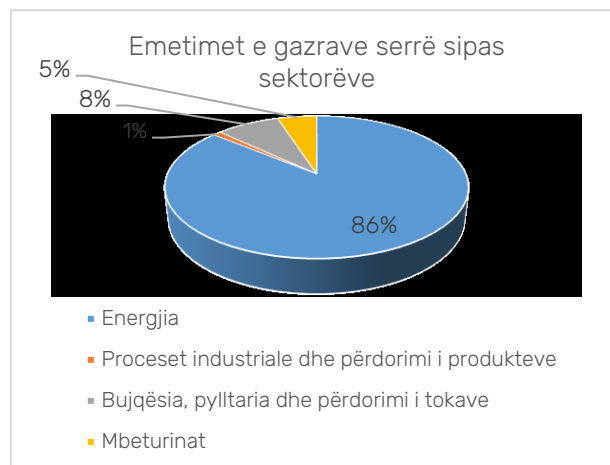
⁸⁶ Vdekjet e dhunshme sipas vitit, ASK.

⁸⁷ Plani i Veprimit për Ndryshime Klimatike 2019– 2021

banori janë relativisht më të ulëta në vendin tonë krahasuar me vendet e BE, rreth 5 ton CO₂ ekuivalent, gjerësisht emetimet e gazrave serrë për njësi të BPV (0,5 kg CO₂ ekuivalent) janë të larta.⁸⁸

Nga figura e mëposhtme vërejmë se emetimin më të lartë të gazrave serrë e bënë sektori i energjisë. Kjo sepse Kosova burimin më të madh të energjisë elektrike e ka qymyrin, i cili liron sasi të mëdha të gazrave serrë.

89

Iniciativat për trajtimin e çështjeve që lidhen me klimën janë kryesisht nga sektori i OJQ-ve, sepse iniciativa të tilla në nivel kombëtar mungojnë. Përveç kësaj, niveli i përgjithshëm i ndërgjegjësimit publik për ndryshimet klimatike mbetet i ulët.

Ligjet që përfshijnë këtë objektivë

Ligji për mbrojtjen e mjedisit

Ligji për energjinë

Ligji për efikasitet të energjisë

Ligji për gazin natyror

Ligji për taksën rrugore dhe ekologjike të automjeteve

Sfidat kryesore

- Kosova nuk ka një legjislacion specifik që i adreson ndryshimet klimatike ose një strategji kombëtare specifike për këtë çështje.
- Të dhënat më të fundit nga monitorimi dhe raportimin për emetimin e gazrave

⁸⁸ Raporti vjetor i gjendjes së mjedisit, 2020, AMMK.

⁸⁹ Po aty

serrë mungojnë, pikë e cila është e nevojshme për implementimin e rregulloreve dhe ligjeve të BE-së për klimën.

- Përdorimi i madh i qymyrit si lëndë djegëse, qoftë për prodhim të energjisë në nivel shtetëror apo edhe për ngrohje, paraqet ndotësin kryesor të ajrit. Tranzicioni nga qymyri në burime të ripërtritshme të energjisë është kyç për të zovgëluar nivelin e dioksidit të karbonit.
- Problem shtesë në këtë pikë janë industritë të cilat punojnë me teknologji të vjetruara (veçanërisht Termocentralet).
- Ndërtimet dhe urbanizimi i pakontrolluar paraqet një problem shumë serioz në qytetet në të cilat po rritet numri i popullsisë. Ndërtimet pa leje në zona të rrezikshme si dhe mosrespektimi i standardeve të ndërtimit (p.sh. përdorimi i materialeve që shkaktojnë ndotje të lartë) po shkakton humbjen e shumë tokave bujqësore.
- Të gjitha këtyre sfidave iu shtohet në fund edhe ndërgjegjësimi i ulët i qytetarëve për ndikimet e veprimeve të tyre në degradim të ambientit.

Hapat e ardhshëm

- Në të ardhmen duhet të themelohet një komision i veçantë për ndryshime klimatike.
- Hartimi i një strategjie për përgjigjen ndaj krizave natyrore është hap shumë i rëndësishëm në aspektin e mbrojtjes nga pasojat e ndryshimeve klimatike.
- Rritja e bashkëpunimit institucional (sidomos mes sektorit për energji dhe transport) për t'i koordinuar veprimet e tyre në lidhje me mbrojtjen e ambientit dhe klimës.
- Mbledhja dhe përditësimi i të dhënave nga ASK-ja në nivel kombëtar për emetimin e gazrave serrë si dhe hartimi i raporteve përkatëse.
- Zvogëlimi i përdorimit të qymyrit dhe rritja e përdorimit të burimeve të ripërtritshme, si dhe aplikimi i praktikës 'ndotësi paguan'.

OZHQ 15: JETA NË TOKË

Mbrojtja, rimëkëmbja dhe nxitja e shfrytëzimit të qëndrueshëm të ekosistemeve tokësore, menaxhimi i qëndrueshëm i pyjeve, luftimi i shkretëtimit, ndalimi dhe prapësimi i procesit të degradimit të tokës, si dhe ndalimi i humbjes së biodiversitetit.

Vlerësimi i targeteve

15.1 Kosova ka një sipërfaqe pyjore mjaft të madhe, saktësisht 44,70% në raport me sipërfaqen totale të tokës. Numri i përgjithshëm i zonave të mbrojtura të natyrës në Kosovë është 217 të cilat përfshijnë 11.53% e sipërfaqes së Kosovës.⁹⁰

15.3 Fatkeqësisht niveli i degradimit të pyjeve në Kosovë është significant. Në vitin 2021 ka humbur 520ha sipërfaqe pyjore.⁹¹

15.4 Një pjesë e madhe e zonave malore në territorin e Kosovës janë të mbrojtura me ligj duke përfshirë Parkun Kombëtar "Sharri", Parkun Kombëtar "Bjeshkët e Nemuna", Rezervatin e Rregebullit në Rusenicë, Rezervatin Maja e Arnenit, Rezervatin e Oshlakut, Rezervatin Pisha e Madh dhe Grykën e Rugovës.

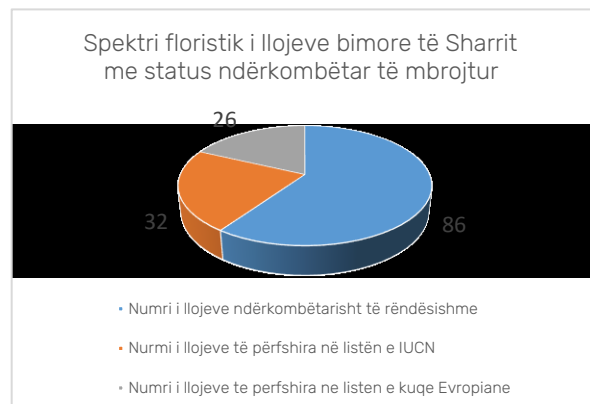
15.5 Në mënyrë që të zvogëlohet degradimi i habitateve natyrore, në vitin 2013 është botuar "Libri i Kuq i Florës Vaskulare të Republikës së Kosovës", dhe

në vitin 2018 është botuar "Libri i Kuq i Faunes"

15.A Sipas Raportit vjetor për gjendjen e mjedisit nga AMMK, investime kapitale në mjedis për vitin 2020 kanë qenë rreth 66 milion euro.

Situata e përgjithshme

Pozita gjeografike, faktorët gjeologjik, pedologjik, hidrologjik, relievi dhe klima, janë disa prej faktorëve që kanë mundësuar që Kosova të ketë një diversitet të pasur biologjik ku vlen të theksohet prania e llojeve relikte, endemike si dhe të llojeve me rëndësi të veçantë. Zonat më të pasura me florë dhe faunë janë "Malet e Sharrit" dhe

"Bjeshkët e Nemuna", por Kosova akoma

⁹⁰ Raporti vjetor për gjendjen e mjedisit 2021, AMMK.

⁹¹ Global Forest Watch. E qashme këtu: <https://www.globalforestwatch.org/map/country/XKO/>

nuk ka një inventar të plotë të biodiversitetit. Deri tani në Kosovë janë inventarizuar rreth 1800 lloje të florës vaskulare, por për shkak të mungesës së të dhënave të plota, ky numër mund të jetë akoma më i madh. Krahasuar me sipërfaqen që ka Kosova, mund të themi se fitodiversiteti i Kosovës paraqet rreth 25 % të florës së Ballkanit dhe rreth 18 % të florës së Evropës.⁹²

Lista e llojeve të bimëve që konsiderohen si të rralla dhe të rrezikuara në Kosovë përmban rreth 24 sosh⁹³, por kjo listë akoma nuk është e kompletuar. Sipas Inventarizimit Nacional të Pyjeve në Kosovë të bërë në vitin 2021, sipërfaqja e përgjithshme e pyjeve është 481,000 ha ose 47%. Një total 180,800 ha (38%) e pyjeve të Kosovës është klasifikuar si pronë private, dhe 295,200 ha (62%) është klasifikuar si pyje publike.⁹⁴ Në Kosovë ekzistojnë dy zona pyjore të cilat janë përcaktuar nga qeveria si parqe nacionale: Sharri në pjesën jugore dhe Bjeshkët e Nemuna në pjesën perëndimore të Kosovës. Këto dy parqe bëjnë pjesë në listën e zonave të mbrojtura. Në këtë listë poashtu bënë pjesë bifurkacioni i lumit Nerodime (nga viti 1979 është vënë nën mbrojtje ligjore si rezervat special i natyrës), rezervati i rreqebullit në Rusenicë, rezervati i Oshlakut, Gryka e Rugovës, trugu i rrapit në Marash, shpella e Radavcit, kanioni i Drinit të Bardhë, kanioni i Mirushës, shpella e Gadimes, etj. Gjatë vitit 2019 numrit të përgjithshëm të

zonave të mbrojtura u janë shtuar edhe 16 zona të reja të mbrojtura (15 monumente të natyrës dhe 1 peisazh i mbrojtur). Numri i përgjithshëm i zonave të mbrojtura të natyrës në Kosovë (2020) është 217 të cilat përfshijnë sipërfaqe prej : 125816.6 ha , ose 11.53% e sipërfaqes të Kosovës.⁹⁵

Edhe pse Kosova ka sipërfaqe të konsiderueshme pyjore, ajo po zvogëlohet dita ditës si pasojë e aktiviteteve ilegale, zjarreve pyjore të shkaktuara nga njeriu, insekteve, zjarreve të shkaktuara nga temperaturat e larta, etj. Në vitin 2021 dëmi pyjor vlerësohet të jetë 520ha.⁹⁶ Ligji për Rregullimin e Tokës përcakton institucionet të cilat merren me rregullimin e tokës: komisioni për Rregullimin e Tokës; Ministria përkatëse, Agjencia Kadastrale e Kosovës, komuna dhe zyra kadastrale komunale. Në kuadër të Programit Mjedisor të Kosovës (PMK) financuar nga Qeveria Suedeze - SIDA, është realizuar projekti Inventarizimi i biodiversitetit përmes Librit të Kuq të Faunës, ku janë përfshirë gjithsej 306 lloje të shtazëve. Numri më i madh i llojeve të përfshira në Librin e Kuq të Faunës së Republikës së Kosovës i takon kategorive: Të dhëna të Pamjaftueshme (gjithsej 90) dhe Gati i Kërcënuar (gjithsej 80), kurse numri më i vogël i llojeve i takon kategorive: I Rrezikuar (24) dhe Skajshmërisht i Rrezikuar (25).

⁹² Biodiversiteti i Kosovës, AMMK.

⁹³ Libri i Kuq i Faunës

⁹⁴ Raporti i Gjellbër 2021, MBPZHR

⁹⁵ Raporti vjetor për gjendjen e mjedisit 2021

⁹⁶ Global Forest Watch

Ligjet që përfshijnë këtë objektivë

Ligji për
mbrojtjen e
bimëve

Ligji për
rregullimin e
tokës

Ligji për
bujqësinë dhe
zhvillimin rural

Ligji për
gjuetinë

Ligji për
mbrojtjen e
varieteteve të
bimëve

Sfidat kryesore

- Mungesa e planifikimit të qartë për shfrytëzim të tokave nga ana e institucioneve lokale.
- Ndotja e tokave nga mbetjet industriale nga vrulli i madh i ndërtimeve, dhe mbeturinat të cilat nuk menaxhohen në mënyrë të rregullt.
- Shkalla e lartë e degradimit të tokave nga eksploatimi, ndërtimet dhe erozioni.
- Problem sfidues është edhe mos menaxhimi i ujërave të zeza dhe shkarkimet e ujërave të ndotura urbane dhe industriale.
- Mungesa e përvojës për shfrytëzim të qëndrueshëm të tokës nga komunat.
- Të dhëna të pamjaftueshme për numri e llojeve të florës dhe faunës së rrezikuar.
- Kapaciteti i vogël shkencor dhe profesional i institucioneve dhe OJQ-ve që kanë ekspertizë në fushën e mbrojtjes së biodiversitetit.

Hapat e ardhshëm

- Fillimisht duhet të bëhet harmonizimi i plotë i legjislacionit nacional me Direktivat e BE-së dhe implementimi i tij.
- Rritja e aktiviteteve inspektuese dhe mbikqyrëse në sektorin e mbrojtjes së natyrës.
- Të hartohen politikat për zhvillimin e qëndrueshëm dhe menaxhimin e tokave.
- Të monitorohet përdorimi i pesticideve dhe fertilizerëve në toka bujqësore.
- Të rritet numri i të dhënave për llojeve të rralla dhe të rrezikuara bimore dhe shtazore, përmes monitorimit të vazhdueshëm të gjendjes së tyre.

OZHQ 16: PAQE, DREJTËSI DHE INSTITUCIONE TË FORTA

Promovimi i shoqërive paqësore dhe gjithëpërfshirëse për zhvillim të qëndrueshëm, ofrimi i qasjes në drejtësi për të gjithë dhe ndërtimi i institucioneve efektive, llogaridhënëse dhe gjithëpërfshirëse në të gjitha nivelet

Vlerësimi i targeteve

16.1 Numri i viktimave të vrasjeve me dashje për 100,000 banorë në vitin 2018 ishte 2.4.⁹⁷

16.3 Të paraburgosurit e padënuar si përqindje e popullsisë së përgjithshme të burgjeve ishte 35.2% në vitin 2020 në Kosovë.⁹⁸

16.5 Përqindja e bizneseve që kishin të paktën një kontakt me një zyrtar publik dhe që i dhanë ryshfet një zyrtari publik, ose iu kërkua ryshfet nga ata zyrtarë publik gjatë 12 muajve të mëparshëm ishte 3.2% në vitin 2019.⁹⁹

16.6 Shpenzimet buxhetore të qeverisë ishin 119.2% në vitin 2022 në raport me buxhetin fillestar të miratuar.¹⁰⁰

16.8 Kosova është anëtare në International Finance Corporation me 0.54% të anëtarëve, në International Bank for Reconstruction & Development me 0.53% dhe International Monetary Fund me 0.53% të anëtarëve.

16.10 Për të mundësuar mbrotjen e lirive themelore dhe qasjen në informacion Kosova ka miratuar Ligji nr. 06/L-081 për qasje në dokumente publike.

16.B Gjatë vitit 2020 nga një anketë ku qytetarët ishin pyetur "Në gjashtë muajt e fundit a ka pasur një situatë ku jeni ndjerë i diskriminuar", 33.3 % e të anketuarve të nacionalitetit serb dhe 11% e të anketuarve të nacionaliteteve të tjera jo-shqiptare deklaruan se kanë përjetuar situata të tilla.

Situata e përgjithshme

Viti 2021 në Kosovë ka filluar me një jo stabilitet politik pas rënies së qeverisë në dhjetor të vitit 2020. Mirëpo gjatë vitit të fundit kjo situatë ka ndryshuar.

Kapitulli II i Kushtetutës së Kosovës është i tëri për të drejtat dhe liritë themelore të njeriut. Këtu përfshihen të drejtat politike, civile, ekonomike, sociale, kulturore, etj. Për garantimin dhe zbatimin e këtyre të drejtave kërkohen institucione stabile dhe funksionale. Për këtë arsye dy nga katër

⁹⁷ World Development Indicators, Banka Botërore. E qasshme këtu: <https://databank.worldbank.org/reports.aspx?dsid=2&series=VC.IHR.PSRC.P5>

⁹⁸ Të dhënat nga burime të shumta të përpiluara nga OKB. E qasshme këtu: <https://ourworldindata.org/grapher/unsentenced-detainees-as-proportion-of-prison->

[population?tab=chart®ion=Europe&country=-OW_ID_KOS](https://databank.worldbank.org/reports.aspx?dsid=2&series=IC.FRM.BRIB.ZS)

⁹⁹ World Development Indicators, Banka Botërore. E qasshme këtu: <https://databank.worldbank.org/reports.aspx?dsid=2&series=IC.FRM.BRIB.ZS>

¹⁰⁰ Ligji mbi Ndarjen Buxhetore të Buxhetit të Republikës së Kosovës 2022

shtyllat e Strategjisë Kombëtare për Zhvillim janë qeverisja e mirë dhe siguria sundimi i ligjit. Strategjia e shih element kyç funksionimin e mirëfilltë të institucioneve për të pasur një zhvillim të qëndrueshëm. Hapat për të bërë progres në këtë drejtim kanë qenë pjesë e planeve të secilës qeveri.

Përgjatë viteve numri i rasteve të viktimave të vetëvrasjeve ka pasur ulje dhe ngritje. Gjatë vitit 2019 ky numër ishte 39, krahasuar me vitin paraprak ku ky numër ishte 27.¹⁰¹

Në Kosovë ekziston një infrastrukturë ligjore e cila e dënon dhunën në familje. Për herë të parë mbrojtja nga dhuna në familje është rregulluar me Rregulloren nr.2003/12, të datës 07.05.2003, për Mbrojtjen nga Dhuna në Familje, fenomen të cilin më parë e ka trajtuar Kodi Penal i Kosovës dhe po ashtu edhe Ligji mbi Familjen. Përveç kësaj ekziston edhe një organ i veçantë që merret specifikisht me rastet e dhunës në familje.

Zyra për Mbrojtje dhe Ndihme Viktimave.

Kjo zyrë është organ i pavarur brenda Zyrës së Kryeprokurorit të Shtetit dhe misioni i saj është është *“ofrimi i shërbimeve për viktimat e krimit gjatë procedurave ligjore dhe përfaqësimi i interesave të tyre në sistemin e drejtësisë penale në Kosovë”*.

Iniciativa për Projekt Strategjinë për Sundimin e Ligjit është e para në llojin e saj. Projekt Strategjia është finalizuar dhe është miratuar nga Qeveria me datën 11 gusht 2021 dhe zbatimi i saj skadon në vitin 2026, pra është miratuar për një periudhë 5 vjeçare. Hartimi i

kësaj Strategjie është paraparë në Planin Vjetor të Punës së Qeverisë, Planin e Dokumenteve Strategjike, Agjendën për Reforma Evropiane dhe Planin Kombëtar të Zbatimit të MSA-së. Kjo Strategji synon ta rrisë transparencën e institucionve të Kosovës dhe kështu ta rikthejë besimin e qytetarëve në këto institucione. Sipas Transparency International në vitin 2021, pikët e Kosovës për korrupsionin janë 39/100 (sa më shumë pikë, aq më transparent është vendi). Nga 180

vende, Kosova rradhitet e 87 (sa më lartë në këtë rank, aq më transparent është vendi).¹⁰²

Ligji kundër Korrupsionit ju garanton personave që parandalojnë, zbulojnë apo hetojnë korrupsionin gëzojnë pavarësi të plotë për qëllime të ushtrimit me efektivitet të kompetencave dhe përmbushjes së detyrimeve të tyre. Me anë të këtij ligji themelohet edhe Agjensioni Kosovar kundër korrupsionit si organ i pavarur.

Ligj për qasje në dokumente publike garanton të drejtën e secilit person, pa diskriminim, për të pasur qasje në dokumente publike, si dhe të drejtën për ripërdorimin e atyre dokumenteve.

¹⁰¹ Vdekjet e dhunshme sipas vitit, ASK.

¹⁰² Të dhënat shtetërore, Transparency International. E qasshme këtu: <https://www.transparency.org/en/countries/kosovo>

Ligjet që përfshijnë këtë qëllim

Kodi Penal i Kosovës

Ligji për parandalimin e konfliktit të interesit në ushtrimin e funksionit publik

Ligji për Amnestinë

Ligji për bashkëpunim juridik ndërkombëtar në çështje penale

Ligji për Avokatin e Popullit

Sfidat kryesore

- Ndër sfidat më të mëdha janë vonesat në sistemin gjyqësor dhe prokurorial, ku faktori kryesor është alokim jo i duhur i burimeve njerëzore në raport me ngarkesën e lëndëve në gjykata.
- Në anën tjetër kemi llogaridhënie të pamjaftueshme të punonjësve në institucione;
- Trajnimi i gjyqëtarëve dhe prokurorëve nuk është i detyrueshëm për ta, përveç se në rastet kur kanë vlerësim të ulët të performancës.
- Qasje e ulët për grupet e marginalizuara në institucionet e drejtësisë.
- Implementimi jo adekuat i ligjeve që garantojnë të drejtat dhe liritë e qytetarit.
- Evazioni fiskal, mashtrimet tatimore dhe ekonomia e zezë.
- Mungesa e kontrollit të integritetit (*vetting*), ku duhet të ketë verifikim fillestar dhe kontrollim të vazhdueshëm të integritetit.

Hapat e ardhshëm

- Refroma të vazhdueshme në sistemin gjyqësor sa i përket kapaciteve njerëzore dhe teknike të gjykatave.
- Rritja e ndërgjegjësimi dhe njohuri mbi ekzistencën e Strategjisë kundër Korrupsionit.
- Monitorimi dhe vlerësimi i vazhdueshëm i institucioneve përkatëse, sidomos i atyre të sistemit gjyqësor.
- Të rritet numri i rasteve penale të cilat trajtojnë korrupsionin dhe krimet e tjera financiare.
- Të rritet bashkëpunimi mes Ministrisë së Drejtësisë, Agjencisë kundër Korrupsionit, Njësisë së Inteligjencës Financiare, Administratës Tatimore dhe zyrtarëve të doganave.

OZHQ 17: PARTNERITET PËR OBJEKTIVAT

Forcimi i mjeteve të zbatimit dhe rivitalizimi i partneritetit global për zhvillim të qëndrueshëm

Vlerësimi i targeteve

17.1 Të hyrat buxhetore për vitin 2022 ishin 2,430 milionë EURO, prej të cilave 89.24% vijnë nga të hyrat tatimore.

17.2 Ndhima zyrtare neto për zhvillim, totale dhe për vendet më pak të zhvilluara, si përqindje e të ardhurave kombëtare bruto të donatorëve (GNI) të Komitetit të Ndhmës Zhvillimore të Organizatës për Bashkëpunim dhe Zhvillim Ekonomik (OECD) ishte 0.33%.¹⁰³

17.3 Sa i përket mbështetjes financiare për vendin tonë, niveli i investimeve të huaja direkte si përqindje e buxhetit ishte 0.9%¹⁰⁴, kurse remitancat përfshijnë 15.4% të PBB Reale.¹⁰⁵

17.4 Shërbimi i borxhit si pjesë e eksporteve të mallrave dhe shërbimeve në vitin 2020 ishte -5.34%.¹⁰⁶

17.8 Për të përmirësuar përdorimin e teknologjisë së informacionit dhe komunikimit ASK bënë matje të përdorimit të internetit dhe në vitin 2022 ka rezultuar se 79% e individëve janë përdorues të internetit.

17.13 Ka shumë variabla që mund të përfshihen në panelin makroekonomik, mirëpo për Kosovën ka të dhëna vetëm për inflacionin vjetor të çmimeve të konsumit. ASK tregon se norma vjetore e inflacionit e matur në muajin gusht 2022 krahasuar me muajin gusht të vitit 2021 ishte 13 për qind më i lartë.

17.18 Ligji nr. 04/I-036 për statistikat zyrtare të Republikës së Kosovës është legjislacion kombëtar statistikor që përputhet me Parimet Themelore të Statistikave Zyrtare.

Situata e përgjithshme

Që nga shpallja e pavarësisë, Republika e Kosovës vazhdimisht synon që të ndërtojë marrëdhëniet e saj bilaterale dhe multilaterale me aktorë të ndryshëm të sistemit ndërkombëtar. Kosova tashëm është bërë pjesë e disa organizatave të rëndësishme botërore si: Banka Botërore, Fondi Monetar Ndërkombëtar, Banka Evropiane për Rindërtim e Zhvillim, Federata Botërore e Futbollit, Federata Evropiane e Futbollit, Komiteti Olimpik, Organizata Botërore e Doganave dhe Marrëveshja për Tregti të Lirë e Evropës Qendrore

¹⁰³ Official Development Assistance 2021. E qasshme këtu: <https://www.oecd.org/dac/financing-sustainable-development/development-finance-standards/official-development-assistance.htm>

¹⁰⁴ Investimet e huaja direkte 2008-2020, Banka Botërore. E qasshme këtu: https://ourworldindata.org/grapher/foreign-direct-investment-net-outflows-of-gdp?tab=chart®ion=Europe&country=-OWID_KOS

¹⁰⁵ Ekonomia e Kosovës, BQK. E qasshme këtu:

<https://bqk-kos.org/eag/sq/>

¹⁰⁶ Borxhi si pjesë e eksporteve të mallrave dhe shërbimeve, 2004-2020, Banka Botërore. E qasshme këtu: https://ourworldindata.org/grapher/debt-service-of-exports-of-goods-services?tab=chart®ion=Europe&country=-OWID_KOS

(CEFTA). Gjithashtu ka marrëdhënie të mira edhe me disa organizata të tjera ku nuk është anëtare, si p.sh. OKB, BE, OECD, WHO, WTO, etj.

Gjatë dekadës së fundit prioriteti kryesor politik i shtetit ka qenë antarësimi në Bashkimin Evropian. Çështja e perspektivës së Kosovës për anëtarësim në BE (dhe OKB) është ringjallur me nisjen e dialogut politik me Serbinë në vitin 2012. Nënshkrimi në vitin 2013 i Marrëveshjes së Prillit i ka paraprirë nënshkrimin të Marrëveshjes së Stabilizim Asociimit mes Kosovës dhe BE-së. Por që nga atëherë Kosova nuk ka pasur ndonjë progres të dukshëm në arritjen e qëllimit të antarësimit.

Rruga e Kosovës drejt antarësimit në OKB dhe BE është bllokuar nga dy anëtarët e përhershëm të Këshillit të Sigurimit të OKB-së dhe pesë shteteve anëtare të BE-së.¹⁰⁷ Arritja e dialogut politik me Serbinë është hapi i radhës që e shtyn Kosovën në rrugën e saj drejt antarësimit. Kjo për arsye se bashkëpunimi rajonal dhe marrëdhëniet e mira me fqinjët janë parakusht për hyrjen në BE.

Marrëdhëniet e mira me fqinjët nënkupton intensifikimin e tregtisë,

inkurajimin e lëvizjes së lirë të njerëzve dhe ideve, dhe bashkëpunimin drejtë arritjes së synimeve të përbashkëta. Kosova është pjesëmarrëse në disa iniciativa rajonale. Në vitin 2014, në Samitin e Bukureshtit Kosova u bë pjesëmarrëse në **Procesin e Bashkëpunimit të Evropës Juglindore (SEECP)**. Qëllimi i përgjithshëm i kësaj iniciative është forcimi i sigurisë, stabilitetit dhe përparimit ekonomik të rajonit të Evropës Juglindore. Iniciativat tjera në të cilat është pjesëmarrëse Kosova janë: Këshilli për Bashkëpunim Rajonal (RCC), Iniciativa Rajonale për Migrimit, Azil dhe Refugjatë (MARRI), Fondi për Ballkanin Perëndimor (WBF), Zyra e Bashkëpunimit Rajonal për të Rinjtë (RYCO) dhe Procesi i Berlinit. Viteve të fundit Kosova është bërë pjesë e iniciativës së OKB-së për Zhvillim të Qëndrueshëm. Diskutimet për këtë iniciativë në Kosovë kanë filluar gjatë vitit 2015, me ndihmën e OKB-së. Gjatë vitit 2018, Kuvendi i Kosovës ka miratuar Rezolutën për OZHQ-të si dhe ka themeluar Këshillin për Zhvillim të Qëndrueshëm. Gjithashtu janë bërë lidhjet mes OZHQ-ve dhe strategjive të tjera sektoriale, ku deri më sot janë harmonizuar 25 nga 50 strategjitë prioritare qeveritare.

Sfidat kryesore

- Paralelisht me përpjekjet e saj për antarësim në BE, Kosova është duke u përpjekur për përputhjen e legjislacionit me OZHQ-të. Raporti Kombëtar Vullnetar do të shërbejë si bazë për të informuar dhe përcaktuar reformat e kornizave ligjore dhe politikave në përputhje me indikatorët e OZHQ-ve. Në këtë kontekst është e nevojshme që të krijohet një databazë specifike për OZHQ-të, që të monitorohet progresi i tyre dhe hapsirat se ku ka ngecje. Mungesa e të dhënave

¹⁰⁷ Rruga e Kosovës drejt antarësimit në BE dhe OKB, KFOS

rezulton në moskoherencë mes politikave publike, OZHQ-ve dhe planifikimit buxhetor për implementimin e këtyre të fundit.

Hapat e ardhshëm

- Përpilimi i programeve të reja të bashkëpunimit me UNICEF dhe UNDP;
- Pjesëmarrja në aktivitete humanitare dhe të sigurisë ndërkombëtare;
- Përf forcimi i kapaciteve në lidhje me tregtinë ndërkombëtare;
- Vazhdim i përpjekjeve për bashkëpunim me shtetet e rajonit;

Harta e Aktorëve të Zhvillimit të Qëndrueshëm

Akterët	Lloji p.sh. institucional (lokale/qëndrore), jo- institucional (biznes/donator/OJQ) , internacional	Roli
<i>Ministria e Shëndetësisë</i>	Qëndrore	Krijon politika, koordinon aktivitetet dhe zbaton ligjet e një sistemi të kujdesit shëndetësor jodiskriminues dhe të përgjegjshëm;
<i>Ministria e Arsimit, Shkencës, Teknologjisë dhe Inovacionit</i>	Qëndrore	Planifikimi dhe mbikëqyrja e zhvillimit të sistemit të arsimit të lartë dhe shkencës;
<i>Ministria e Zhvillimit Rajonal</i>	Qëndrore	Hartimi i politikave publike dhe akteve ligjore, miratimi i aktet nënligjore dhe vendosjen e standardeve të detyrueshme në fushën e zhvillimit rajonal dhe zbatimin e tyre;
<i>Ministria e Ekonomisë</i>	Qëndrore	Harton dhe zbaton politika që nxisin rritjen dhe stabilitetin ekonomik, mundësojnë zhvillimin e biznesit vendas, inkurajojnë bashkëpunimin ekonomik për tërheqjen e investimeve të huaja;
<i>Ministria e Financave, Punës dhe Transfereve</i>	Qëndrore	Ka përgjegjësi të përgjithshme për zhvillimin e kornizës së politikave fiskale dhe ekonomike të Qeverisë; mbledhjen dhe shpërndarjen e të ardhurave publike dhe duke luajtur një rol të rëndësishëm në zhvillimin social-ekonomik të vendit;

<i>"Deputetët e Gjelbër"</i>	Qëndrore	Synon të përfshijë Kuvendin e Kosovës në një rol më aktiv për të siguruar formësimin dhe zbatimin e politikave dhe legjislacionit publik, i cili merr parasysh perspektivën e ndikimit në mjedis;
<i>Këshilli për Zhvillim të Qëndrueshëm</i>	Qëndrore	Synon monitorimin dhe ndihmën në arritjen e objektivave të zhvillimit, të njohur si Objektivat e Zhvillimit të Qëndrueshëm (OZHQ);
<i>Komisioni për të Drejtat e Njeriut, Barazi Gjinore, për Persona të Pagjetur, Viktimat e Dhunës Seksuale të Luftës dhe Peticione</i>		Shqyrton të gjitha çështjet që lidhen me të drejtat e njeriut, monitorimin dhe zbatimin e parimit të barazisë gjinore në legjislacionin dhe peticionet e paraqitura nga një ose më shumë qytetarë;
<i>Autoriteti Rregullator për Shërbimet e Ujit</i>	Qëndrore	Është përgjegjës për rregullimin e aktiviteteve të ofruesve të shërbimeve të ujit në Kosovë;
<i>Zyra e Rregullatorit të Energjisë</i>	Qëndrore	Ka për detyrë të rregullojë aktivitetet në Sektorin e Energjisë në Kosovë, duke përfshirë energjinë elektrike, ngrohjen qendrore dhe gazin, në përputhje me obligimet që dalin nga Traktati i Komunitetit të Energjisë;
<i>Ministria e Mjedisit, Planifikimit Hapësinor dhe Infrastrukturës</i>	Qëndrore	Sigurimi i drejtimit të politikave në zhvillimin e infrastrukturës së ndërtuar cilësore; dhe promovimi i një jetese dinjitoze nga njëra anë dhe krijimi i një mjedisi të pastër, të shëndetshëm dhe të mbrojtur mirë që mbështet një shoqëri dhe ekonomi të qëndrueshme nga ana tjetër;

<i>State Aid Commission</i>	Qëndrore	Përgjegjës për dhënien e ndihmës shtetërore, e cila konsiderohet çdo shpenzim aktual, i mundshëm ose reduktim i të ardhurave shtetërore, të dhëna në çfarëdo forme nga koncensiondhënësi ose që mund t'i atribuohet shtetit, që në mënyrë të drejtpërdrejtë ose të tërthortë shtrembëron ose kërcënon të shtrembërojë konkurrencën duke favorizuar disa përfitues të ndihmës shtetërore ose produkte të mallrave të caktuara. dhe shërbime, dhe që është në kundërshtim me obligimet ndërkombëtare të Republikës së Kosovës;
<i>Kostt</i>	Qëndrore	Si operator tregu, ai është përgjegjës për organizimin dhe administrimin e tregtisë së energjisë elektrike;
<i>Autoriteti Kosovar i Konkurrencës</i>	Qëndrore	Të zhvillojë aktivitete në krijimin e kushteve që tregjet të ofrojnë më shumë përfitime për konsumatorët, bizneset dhe shoqërinë në tërësi, duke mbrojtur konkurrencën në treg dhe duke promovuar kulturën e konkurrencës në Kosovë;
<i>Zyra Kombëtare e Auditimit</i>	Qëndrore	Për të përmirësuar qeverisjen e sektorit publik në dobi të qytetarëve dhe nëpërmjet auditimeve cilësore për të forcuar përgjegjshmërinë e administratës publike për një përdorim efektiv, efikas dhe ekonomik të burimeve kombëtare;

<i>The Kosova Humanitarian and Charitable Society- Mother Teresa</i>	OJQ	Qëllimi i mbështetjes së familjeve të cënueshme të situatës socio-ekonomike të krijuara në Kosovë, për shkak të masave diskriminuese të zbatuara ndaj shqiptarëve nga regjimi i vitit 1999;
<i>Banimi Social dhe të Drejtat Pronësore në Kosovë</i>	OJQ	Identifikon individët ose familjet që kanë nevojë për strehim social dhe për t'i ndihmuar ata të fitojnë strehim social dhe të ofrojnë ndihmë ligjore në çështjet që lidhen me strehimin social dhe të drejtat pronësore;
<i>Qendra për Informim dhe Përmirësim Social</i>	OJQ	Rritja e ndërgjegjësimit dhe gjetja e zgjidhjeve për problemet që prekin popullatën nga perspektiva sociale;
<i>Instituti i Kosovës për Trajnime</i>	OJQ	Ofron trajnime juridike;
<i>Qendra për Arsim e Kosovës</i>	OJQ	Trajnimi i stafit të shkollës, në lidhje me metodologjitë e reja të mësimdhënies dhe udhëheqjes;
<i>Society for Education and Entrepreneurship Development (SEED)</i>	OJQ	Avancimi i arsimit, promovimi i sipërmarrjes, institucionalizimi i edukimit financiar, zgjerimi i mundësive ekonomike;
<i>TOKA</i>	OJQ	Ofron programe arsimore inovative për të rinjtë;
<i>Qendra për Shërbime Humane dhe Zhvillim</i>	OJQ	Zhvillimi i strategjive dhe produkteve unike që forcojnë, aktivizojnë dhe fuqizojnë qytetarët tanë përmes projekteve, trajnimeve, vlerësimeve, kërkimeve, aktiviteteve humanitare, projekteve të infrastrukturës dhe bashkëpunim me organizata të tjera;

<i>EcoKosWomen</i>	OJQ	Trajtimi i problemeve komplekse për të krijuar një mjedis më të favorshëm socio-ekonomik, duke përfshirë të drejtat e grave, punën për pabarazinë gjinore dhe sigurimin e edukimit dhe zhvillimit të qëndrueshëm në një mjedis eko për të gjitha komunitetet;
<i>Rrjeti i Grave të Kosovës</i>	OJQ	Mbështetja, mbrojtja dhe promovimi i të drejtave dhe interesave të grave dhe vajzave në Kosovë;
<i>Community Development Initiatives</i>	OJQ	Furnizimi me ujë të pijshëm dhe ujëra të zeza;
<i>Shoqata e Ujësjetësve dhe Kanalizimeve të Kosovës</i>	OJQ	Të veprojë si një lidhje ndërmjet anëtarëve të saj për të zhvilluar, promovuar dhe mbrojtur interesat e përbashkëta të sektorit të ujësjetës dhe ujërave të zeza, drejt krijimit të një sektori financiarisht të qëndrueshëm, i aftë për të çuar përpara themelet e përgjithshme në fushën e punës së tyre;
<i>Shoqata për Energji të Ripërtëritshme e Kosovës</i>	OJQ	Përfaqëson interesat e ndërmarrjeve që janë aktive në të gjithë spektrin e energjisë së rinovueshme, duke përfshirë energjinë elektrike, ngrohjen dhe karburantet;
<i>CEAE - Qendra për Mjedis dhe Energji Alternative</i>	OJQ	Ka një mision të promovojë mirëkuptimin dhe veprimin e nevojshëm për një mjedis të qëndrueshëm në nivel kombëtar nëpërmjet kërkimeve, planifikimeve dhe veprimeve konkrete në terren;

<i>KSCF</i>	OJQ	Fuqizimi i shoqërisë civile përmes granteve të shoqërisë civile, ngritjes së kapaciteteve dhe avokimit për mbrojtjen e hapësirës për qytetari aktive;
<i>Innovation Foundation Kosovo</i>	OJQ	E vendos inovacionin si prioritet në jetën publike dhe private në Kosovë, si vendore dhe nivel kombëtar, me fokus për të mbështetur, stimuluar, inkurajuar, promovuar, edukuar, zhvilluar inovacione në Kosovë në të gjitha fushat e fushave sociale dhe ekonomike, për të zhvilluar dhe përmirësuar burimet njerëzore dhe udhëheqjen e aftë që do të veprojnë si bazë për zhvillimin e mëtutjeshëm të zhvillimit njerëzor dhe ekonomik të Kosovës, për të avancuar konkurrencën e vendit tonë krahas vendeve të zhvilluara.
<i>Iniciativa për Progres- IPO</i>	OJQ	Të promovojë pjesëmarrjen e qytetarëve në proceset shoqërore;
<i>Network of Peace Movement</i>	OJQ	Promovimi i paqes, shmangia e diskriminimit etnik në mënyrë që të krijohet një mjedis tolerant dhe demokratik në Kosovë;
<i>REC - Reconciliation Empowering Communities</i>	OJQ	Promovon zhvillimin e shoqërisë kosovare, duke angazhuar potencialin njerëzor në mesin e komuniteteve të ndryshme;
<i>Endemika</i>	OJQ	Ndihmon në mbrojtjen e mjedisit përmes aktiviteteve dhe veprimeve të ndryshme;
<i>Local Peace</i>	OJQ	Fuqizimi i njerëzve të zakonshëm për të marrë rol aktiv në procesin e ndërtimit

<i>Balkans Policy Research Group</i>	OJQ	të paqes dhe pajtimit; Një think-tank që punon për Konsolidimin Institucional dhe Demokratik, Rajonal Bashkëpunimi dhe Marrëdhëniet e Mirë Fqinjësisë, Reformat dhe Integrimi në BE në Ballkanin Perëndimor;
<i>Kosova Democratic Institute / Transparency International Kosova</i>	OJQ	Mbështet zhvillimin e demokracisë pjesëmarrëse dhe luftën kundër korrupsionin duke promovuar transparencën, llogaridhënien dhe integritetin në të gjitha nivelet dhe sektorët e shoqërisë

Ky projekt financohet nga Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ)
GmbH në emër të Ministrisë Federale Gjermane për Bashkëpunim Ekonomik dhe Zhvillim (BMZ).

OSTVARIVANJE CILJEVA ODRŽIVOG RAZVOJA NA KOSOVU

Perspektiva
civilnog društva

Autor: INDEP

Urednik: INDEP

Program: Održivi razvoj

Publikacija: Decembar 2022

Dizajn: KUKU Creative

Zhvillimi i Qëndrueshëm
Sustainable Development

Institut za razvojne politike (INDEP)

Publikacija Instituta za razvojnu politiku (INDEP) koju podržava GIZ. Sva prava su zadržana. Nijedan deo ove publikacije se ne može reprodukovati, sačuvati u sistemu za čuvanje podataka niti preneti, u bilo kom obliku ili na bilo koji način, bez prethodnog pristanka izdavača. Publikacija se može distribuirati elektronskim putem, ali samo u celosti i samo u nekomercijalne svrhe.

Sadržaj ovog dokumenta, uključujući izražena mišljenja, ne odražava nužno stavove donatora, INDEP-a, njihovog osoblja, saradnika ili Borda. Ovaj rad je objavljen uz podršku Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH u ime nemačkog saveznog ministarstva za ekonomsku saradnju i razvoj (BMZ). Sadržaj ovog dokumenta, uključujući i izražena mišljenja, ne odražavaju nužno mišljenja INDEP-ovih donatora, njihovog osoblja, saradnika ili odbora.).

Sadržaj

<i>UVOD</i>	6
<i>Ključna dostignuća na putu Kosova ka Agendi 2030</i>	10
<i>Strateški dokumenti Kosova za održivi razvoj</i>	11
<i>Ispunjavanje COR-a na Kosovu</i>	14
<i>COR 1: BEZ SIROMAŠTVA</i>	14
Evaluacija ciljeva	14
Opšte stanje	14
Zakoni koji uključuju ovaj cilj	15
Glavni izazovi	16
Dalji koraci	16
<i>COR 2: NULA GLADNIH</i>	17
Evaluacija ciljeva	17
Opšte stanje	17
Zakoni koji pokrivaju ovaj cilj	18
Glavni izazovi	18
Dalji koraci	19
<i>COR 3: DOBRO ZDRAVLJE I DOBROBIT</i>	20
Evaluacija ciljeva	20
Opšte stanje	20
Zakoni koji sadrže ovaj cilj	23
Glavni izazovi	23
Sledeći koraci	23
<i>COR 4: KVALITETNO OBRAZOVANJE</i>	24
Evaluacija ciljeva	24
Opšte stanje	24
Zakoni koji sadrže ovaj cilj	26
Sledeći koraci	26
<i>COR 5: RODNA RAVNOPRAVNOST</i>	28
Evaluacija ciljeva	28
Opšte stanje	28

Zakoni koji pokriaju ovaj cilj	30
Glavni izazovi.....	30
Dalji koraci.....	30
<i>COR 6: ČISTA VODA I KANALIZACIJA</i>	<i>32</i>
Evaluacija ciljeva	32
Opšte stanje.....	32
Zakoni koji pokrivaju ovaj cilj	33
Glavni izazovi.....	33
Dalji koraci.....	34
<i>COR 7: POVOLJNA I ČISTA ENERGIJA.....</i>	<i>35</i>
Evaluacija ciljeva	35
Opšte stanje.....	35
Zakoni koji pokrivaju ovaj cilj	36
Glavni izazovi.....	37
Dalji koraci.....	38
<i>COR 8: DOSTOJAN RAD I EKONOMSKI RAST</i>	<i>39</i>
Evaluacija ciljeva	39
Zakoni koji pokrivaju ovaj cilj	41
Glavni izazovi.....	41
Dalji koraci.....	42
<i>COR 9: INDUSTRIJA, INOVACIJE I INFRASTRUKTURA</i>	<i>43</i>
Evaluacija ciljeva	43
Opšte stanje.....	43
Zakoni koji pokrivaju ovaj cilj	44
Glavni izazovi.....	44
Dalji koraci.....	45
<i>COR 10: SMANJENJE NEJEDNAKOSTI.....</i>	<i>46</i>
Evaluacija ciljeva	46
Opšte stanje.....	46
Zakoni koji sadrže ovaj cilj.....	48
Glavni izazovi.....	48
Dalji koraci.....	48

<i>COR 11: ODRŽIVI GRADOVI I ZAJEDNICE.....</i>	<i>49</i>
Evaluacija ciljeva	49
Opšte stanje.....	49
Zakoni koji pokriju ovaj cilj	51
Glavni izazovi.....	51
Dalji koraci	51
<i>COR 12: ODGOVORNA POTROŠNJA I PROIZVODNJA.....</i>	<i>53</i>
Evaluacija ciljeva	53
Opšte stanje.....	53
Zakoni koji pokrivaju ovaj cilj	54
Glavni izazovi.....	54
Dalji koraci	55
<i>COR 13: AKCIJA U VEZI SA KLIMOM.....</i>	<i>56</i>
Evaluacija ciljeva	56
Opšte stanje.....	56
Zakoni koji sadrže ovaj cilj	57
Glavni izazovi.....	57
Dalji koraci	58
<i>COR 15: ŽIVOT NA ZEMLJI.....</i>	<i>59</i>
Evaluacija ciljeva	59
Opšte stanje.....	59
Zakoni koji pokrivaju ovaj cilj	60
Glavni izazovi.....	61
Dalji koraci	61
<i>COR 16: MIR, PRAVDA I JAKE INSTITUCIJE.....</i>	<i>62</i>
Evaluacija ciljeva	62
Opšte stanje.....	62
Zakoni koji pokrivaju ovaj cilj	64
Glavni izazovi.....	64
Dalji koraci	64
<i>COR 17: PARTNERSTVO ZA CILJEVE</i>	<i>65</i>
Evaluacija ciljeva	65

Opšte stanje.....	65
Glavni izazovi.....	66
Dalji koraci.....	66
<i>Mapiranje aktera održivog razvoja.....</i>	<i>67</i>

UVOD

Kosovo je najmanja država na zapadnom Balkanu, graniči se sa Albanijom na zapadu, Crnom Gorom na severozapadu, Srbijom na severu i istoku i sa Republikom Severnom Makedonijom na jugu. Ekonomija na Kosovu je tranziciona ekonomija, a tokom godina 2017-2019. Kosovo je nadmašilo druge zemlje zapadnog Balkana u pogledu realnog rasta BDP-a, beležeći prosečnu stopu od 4,3%. Iako sa malom površinom, Kosovo ima veliki biodiverzitet koji je rezultat složene interakcije geologije i hidrologije, a što stvara širok spektar uslova i staništa za rast flore i razvoj faune.

Republika Kosovo je proglasila svoju nezavisnost 2008. godine i do sada ju je zvanično priznalo 117 zemalja iz celog sveta. Kosovo je dom za oko 1,78 miliona stanovnika¹ od kojih su većina Albanci, značajan deo Srbi, pored Turaka, Egipćana, Roma, Aškalija i Goranaca. Od proglašenja nezavisnosti Kosovo je postalo član međunarodnih institucija kao što su Međunarodni monetarni fond i Svetska banka, ali ne i Ujedinjene nacije.

U septembru 2015. godine UN su usvojile Agendu za održivi razvoj 2030. Ova agenda je plan akcije za ljude, planetu i prosperitet. Sedamnaest (17) ciljeva i 169 indikatora ove agende bave se najvećim globalnim izazovima sa kojima se suočavamo u poslednjem milenijumu, što uključuje siromaštvo, nejednakost, klimatske promene, degradaciju životne sredine, mir i pravdu. Adaptacija ove agende u državnim politikama je na dobrovoljnoj osnovi, ali se očekuje da države preduzmu mere za njeno sprovođenje,

¹ Procena stanovništva 2020, Kosovska agencija za statistiku, <https://ask.rks-gov.net/media/6623/vler%C3%ABsimi-i-popullsis%C3%AB-2020.pdf>

uključujući tu i uspostavljanje mehanizama za izveštavanje i praćenje napretka i uključivanje okvira COR u okvir politika na centralnom i lokalnom nivou.

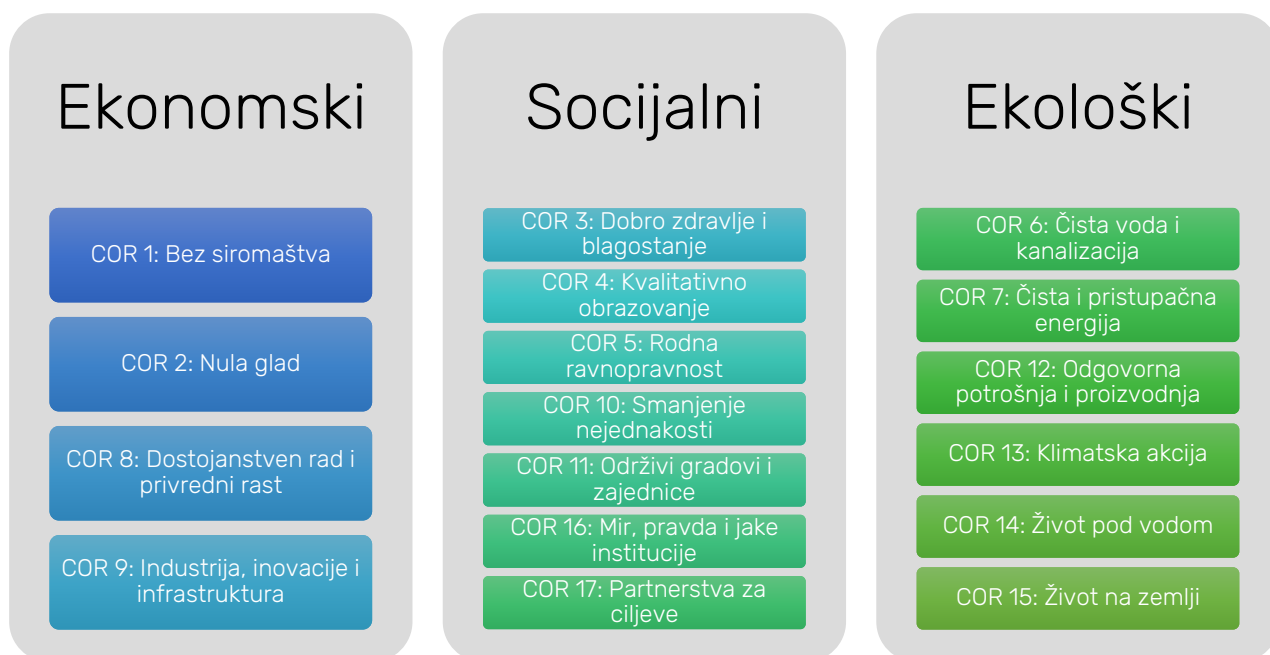
I za zemlje u razvoju i za one razvijene, ulaganje u održivi razvoj je od suštinskog značaja kako bi se obezbedio prosperitet i blagostanje za sadašnje i buduće generacije. U slučaju Kosova kao zemlje u razvoju i potencijalnog kandidata koji teži da postane deo Evropske unije (EU), razvoj i sprovođenje razvojnih politika koje podržavaju održivi razvoj igraju važnu ulogu. Jedna od međunarodnih agendi koja bi podržala ovu razvojnu tranziciju je Agenda za održivi razvoj 2030 koja služi kao vodič za sve zemlje za postizanje održivog razvoja u svim sferama, kao što su ekonomska, društvena i ekološka.

Vlada Republike Kosovo je 2016. godine objavila Nacionalnu razvojnu strategiju (NRS) 2016-2021², koja će odrediti put razvoja u periodu od 5 godina. Nažalost, ova NRS se ne bavi niti uključuje kriterijume Agende 2030 i Ciljeva održivog razvoja (COR) uopšte. Vremenski period ove strategije je već završen i Kosovo još uvek nema međunarodni izveštaj o praćenju COR-a. Ovo pokazuje da ozbiljni naponi Kosova u sprovođenju Agende 2030 tek treba da se ulože.

U maju 2022. godine Kancelarija premijera Republike Kosovo objavila je Nacrt Nacionalne strategije razvoja 2022-2030. Prema ovom nacrtu, postoji napredak u uključivanju COR na konkretniji način u četiri stuba ovog strategija. U održivom ekonomskom razvoju, glavni fokus strategije u smislu zelene agende je razvoj industrije ka tzv. cirkularnoj ekonomiji. U smislu ravnomernog humanog razvoja, razvoj mehanizama za smanjenje siromaštva i povećanje opšteg bogatstva stanovništva biće usmeren na unapređenje kvaliteta života na održiv način. U okviru delotvorne pravde i dobrog upravljanja glavni fokus će biti na instrumentima upravljanja u interesu građana, istovremeno zastupajući poslovne i privatne interese. Dakle, ostaje da se vidi koliko će se ovi stubovi uzeti u obzir u narednim godinama u smislu kreiranja politika i razvoja zemlje uopšte.

Iako Kosovo nije članica Organizacije Ujedinjenih nacija (UN) ili EU, integrisanje Agende 2030 bi mu pomoglo u što bržem procesu integracije u ove dve organizacije s obzirom da je Agenda 2030 beskompromisan prioritet u njihovim strategijama. Prvo, potrebno je sačiniti strateški okvir ili akcioni plan sa posebnim fokusom na COR. Ovaj plan bi trebalo da uključi konkretne korake ka implementaciji COR-a, kao i reviziju politika i njihovo preoblikovanje u duhu Agende 2030. Olakšicu u dizajniranju takvog okvira predstavlja globalni okvir indikatora Agencije i Grupa eksperata za indikatore COR (IAEA-SDG) u saradnji sa Statističkom komisijom Ujedinjenih nacija. Na osnovu ovog okvira zemlje treba da pripremaju godišnje izveštaje o praćenju kako bi prikazale postignute rezultate u odnosu na Agendu 2030. Kosovo nije u obavezi da podnosi dobrovoljni nacionalni izveštaj o proceni sprovođenja COR, a ovaj dokument će imati za cilj da proceni ispunjenje COR 2021. godine i da prikaže napredak koji je Kosovo postiglo u smeru Agende 2030 i COR-a uopšte.

² Kabinet premijera. Nacionalna strategija razvoja 2016-2021. (SKZH). (januar 2016). Dostupno na: https://kryeministri.rks-gov.net/wp-content/uploads/docs/Strategjia_Kombetare_per_Zhvillim_2016-2021_Shqip.pdf

Održivi razvoj zahteva integrisanje ekonomske, socijalne i ekološke politike u zakonodavstvo zemlje. Ova 3 aspekta su takođe uključena u NRS 2016–2021. iako nisu eksplicitno predstavljeni. Stubovi Nacrta nacionalne razvojne strategije 2022–2030. imaju, pak, specifične razvojne ciljeve i za svaki cilj postoje strateški ciljevi koji se odnose na relevantne COR.

Ovaj izveštaj je podeljen na 2 dela, gde prvi deo sadrži mapiranje glavnih aktera održivog razvoja na Kosovu i njihove uloge u sprovođenju Agende 2030. Ovo obuhvata glavne dokumente javne politike koji se eksplicitno bave održivim razvojem. Drugi deo izveštaja sadrži analizu statističkih podataka koja ima za cilj da konkretno proceni koliko je svaki od COR implementiran na Kosovu do 2022. Ovaj deo je imao svoje izazove, s obzirom na izražen nedostatak ažuriranih podataka koji se odnose na indikatore COR. Glavna svrha ovog izveštaja je da podstakne institucije da sačine jasan politički okvir koji odgovara razvojnoj poziciji Kosova.

Ključna dostignuća na putu Kosova ka Agendi 2030

U nastavku su navedeni glavni događaji na putu Kosova ka ispunjenju COR:

- U 2009. godini počela je implementacija Sistema za učinak opština, koji je imao za cilj praćenje kvaliteta pružanja usluga od strane opština,³
- Kabinet premijera je u januaru 2016. godine objavio Nacionalnu strategiju razvoja 2016–2021. koja ima za cilj da se bavi faktorima koji utiču na poboljšanje životnog standarda,⁴
- U januaru 2018. Skupština Kosova usvaja Rezoluciju o COR, gde se Kosovo obavezuje na sprovođenje okvira Agende 2030 kroz usvajanje zakona.⁵
- U 2018. godini, na Internet stranici Skupštine dodat je segment „Održivi razvoj”, preko kojeg će građani Kosova biti redovno informisani o napretku Kosova u sprovođenju COR,
- U oktobru 2018. godine osnovan je Savet za održivi razvoj, koji će imati ulogu praćenja kako bi se osiguralo da se postigne napredak u sprovođenju COR.
- 2021. godine pokrenuta je platforma COR Glogovac, koja služi kao alat za

³ Ministarstvo lokalne samouprave, "Sistem za upravljanje učinkom opština – merenje za poboljšanje. Verzija izmenjena i dopunjena 2020". (2020) Dostupno na: <https://mapl.rks-gov.net/wp-content/uploads/2021/05/Dokumenti-Kryesor-i-Sistemit-te-Menaxhimit-te-Performances-Komunale-designed-18.02.2021.pdf>

⁴ Vlada Republike Kosovo, „Nacionalna strategija razvoja 2016–2021.” (2016.) Dostupno na: https://kryeministri.rks-gov.net/wp-content/uploads/docs/Strategjia_Kombetare_per_Zhvillim_2016-2021_Shqip.pdf

⁵ Skupština Republike Kosovo, "Rezolucija za usvajanje ciljeva održivog razvoja" (2018.) Dostupno na: http://old.kuvendikosoves.org/common/docs/2018_01_30_Rezoluta_06_R_001.pdf

praćenje i izveštava o 17 COR-a i o relevantnim indikatorima na opštinskom nivou.⁶

- U maju 2022. godine, Kancelarija premijera je objavila Nacrt nacionalne razvojne strategije koja ima za cilj da vodi održivi razvoj na Kosovu u narednih 8 godina.

Strateški dokumenti Kosova za održivi razvoj

1. Nacrt Nacionalne strategije razvoja 2022-2030.

U maju 2022. godine objavljen je Nacrt Nacionalne strategije razvoja 2022-2030. sa vizijom za razvijeno Kosovo, sa stabilnom ekonomijom, blagostanjem, bezbednošću i jednakosti, integrisano u međunarodna tržišta i organizacije, sa efikasnim, standardnim institucijama, gde je administracija podigla životni standard, kvalitet i istinski pristup pravdi, zdravstvu i obrazovanju.

Realizacija vizije kroz ispunjavanje razvojnih ciljeva omogućice postizanje blagostanja za sve građane Republike Kosovo. Zelena agenda se tretira kao važan element principa ekonomije usredsređene na životnu sredinu, definisane održivim rastom, održivom potrošnjom resursa i smanjenjem emisije ugljenika. Dok je tradicionalni ekonomski razvoj vođen profitom, zeleni rast stavlja ljudsko blagostanje u centar privrednog razvoja i nastoji da štetu po životnu sredinu svede na minimum.⁷

2. Rezolucija o COR

Skupština Republike Kosovo je na plenarnoj sednici održanoj u januaru 2018. godine, u skladu sa članom 65 (1) Ustava⁸ i članom 52 Poslovnika Skupštine,⁹ usvojila Rezoluciju o COR. Ova rezolucija izražava volju Kosova da integriše Agendu 2030. u razvojne strategije Kosova. Takođe, kroz ovu rezoluciju Skupština se posvećuje svojoj ulozi jednog od tela za donošenje odluka i sprovođenje Agende 2030.

⁶ Platforma COR Glogovac. Dostupno na: <https://drenas.tracking-progress.org/>

⁷ Nacrt Nacionalne strategije razvoja 2022-2030.

⁸ Ustav Republike Kosovo. Strana 22. Dostupno na: https://kryeministri.rks-gov.net/wp-content/uploads/2018/03/Kushtetuta.e.Republikes.se_Kosoves-2.pdf

⁹ Poslovnik Skupštine Republike Kosovo. Strana 24. Dostupno na: https://www.kuvendikosoves.org/Uploads/Data/Files/6/Rr_K_RK_29_04_2010_1_EDbu8aqXYd.pdf

<i>Nacrt - Nacionalna razvojna strategija (2022 – 2030.)</i>	<i>COR vezani za NRS</i>	<i>Broj indikatora koji se odnose na oblasti politike NRS</i>
<i>1. Održivi ekonomski razvoj</i>	COR 6 (8 ukupnih pokazatelja)	3
	COR 7 (5 ukupnih pokazatelja)	2
	COR 8 (12 ukupnih pokazatelja)	4
	COR 9 (8 ukupnih pokazatelja)	1
	COR 11(10 ukupnih pokazatelja)	2
	COR 12 (11 ukupnih pokazatelja)	1
	COR 13 (5 ukupnih pokazatelja)	1
	COR 17 (19 ukupnih pokazatelja)	1
<i>2. Pravedan ljudski razvoj</i>	COR 1 (7 ukupnih pokazatelja)	3
	COR 4 (10 ukupnih pokazatelja)	4
	COR 8 (12 ukupnih pokazatelja)	4
<i>3. Bezbednost i vladavina prava</i>	COR 5 (9 ukupnih pokazatelja)	0
	COR 16 (12 ukupnih pokazatelja)	4
<i>4. Dobro upravljanje</i>	COR 5 (9 ukupnih pokazatelja)	0
	COR 16 (12 ukupnih pokazatelja)	1

Tabela 1: Usklađenost oblasti politika Nacionalne strategije razvoja sa COR i relevantnim indikatorima

METODOLOGIJA

Metodologija korišćena u ovom izveštaju predstavlja metod tzv. „desk“ istraživanja („za stolom“) i analize statističkih podataka na osnovu podataka dobijenih od Kosovske agencije za statistiku (KAS). Podaci su povezani sa COR i pokušavaju da prikažu postizanje njihovog ispunjenja tokom 2021. godine na Kosovu. Analiza je rađena iz prethodnih godina, ali se smatra da ovaj izveštaj služi kao osnova za poređenje za godišnje izveštaje koji će izlaziti u narednim godinama.

Usvajanje različitih dokumenata koji podržavaju Agendu 2030 nije dovoljan napredak ka putu napredovanja sa okvirima održivog razvoja. Identifikovanje oblasti politika koje zahtevaju promene i poboljšanja je takođe važna karika ka Agendi 2030. Ovaj proces postaje veoma težak u slučajevima kada nedostaju podaci koji se odnose na ove politike. Kosovska agencija za statistiku (KAS), zajedno sa drugim institucijama, proizvodi određenu količinu podataka, ali to nije dovoljno za praćenje napretka Kosova u ispunjavanju COR. Podaci koji su dostupni služe samo za praćenje nekih osnovnih indikatora, ali ne daju širi pregled ostalih indikatora. Ovaj nedostatak podataka je posledica sledećeg:

1. Nedostatak odgovornosti kada je u pitanju davanje podataka.

ASK ili druge institucije ne daju podatke u vezi sa njihovim radom. Nedovoljnost podataka takođe onemogućava praćenje njihovog rada u odnosu na odgovarajuće COR.

2. Kontradiktorni podaci između institucija.

Kada institucije objavljuju podatke, ti podaci često ne korespondiraju jedni sa drugima. Ovaj fenomen često utiče na to da ovi podaci nisu pouzdani niti operativno podobni.

3. Nedostatak podataka koji se odnose na COR.

Podaci koji su dostupni od KAS-a i drugih institucija ne korespondiraju mnogo sa indikatorima COR. Neki indikatori su veoma specifični, a podaci na Kosovu su više uopšteni.

4. Nedostatak regularnih osnovnih mernih linija.

Još jedan izazov u radu ostaje to što Kosovo nema definisane ciljeve za COR, pa je čak i brojčana procena koliko su oni ispunjeni teška.

Ispunjavanje COR na Kosovu

COR 1: BEZ SIROMAŠTVA

Iskorenjivanje siromaštva u svim njegovim oblicima svuda

Evaluacija ciljeva

1.1 Na Kosovu prema podacima Svetske banke u 2021.¹⁰ godini 20,9% stanovništva živi ispod međunarodne linije siromaštva.

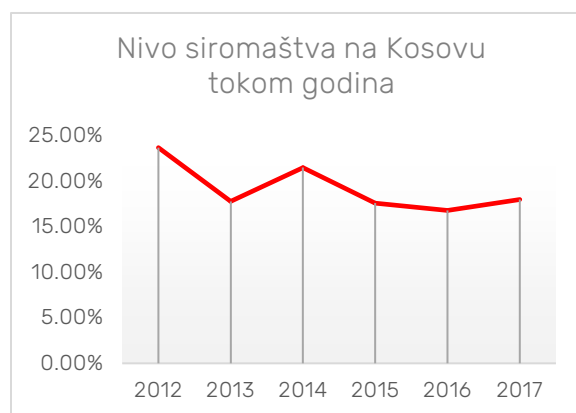
1.2 Procenat članova porodice koji žive u domaćinstvima lišenim tri od devet dimenzija: Ne mogu sebi da priušte: 1) da plate kiriju ili račune za komunalije, 2) da dovoljno održavaju toplotu u kući, 3) da priušte neočekivane troškove, 4) da jedu meso, ekvivalent ribe ili proteina svaki drugi dan, 5) jednonedeljni odmor van kuće za sve članove porodice, 6) auto, 7) veš mašina, 8) TV i 9) telefon, u 2019. godini iznosio je 44,1%.

1.3 Socijalno blagostanje je cilj koji se meri na Kosovu. U 2021. godini socijalnu pomoć koristilo je 102.904 stanovnika.¹¹

1.5 U 2020. godini na Kosovu se nije dogodila prirodna katastrofa koja je prouzrokovala smrt, nestanak osoba ili direktan uticaj na stanovništvo. Ali za ove podatke ne postoji zvanični izvor koji pokazuje takvu statistiku.

Opšte stanje

Stopa siromaštva u zemlji je pala sa 23,7 u 2012. na 18,0 u 2017¹², ali Kosovo je još daleko od zemalja EU jer još uvek 2 od 10 stanovnika živi sa manje od 5,5 dolara dnevno.¹³ Koeficijent polova pokazuje da je nejednakost na Kosovu tokom perioda 2012–2017, nejednakost

samo neznatno smanjena. Takođe, nejednakost je u ovom periodu u urbanim sredinama bila veća nego u ruralnim.

Na Kosovu dve trećine stanovništva je radno sposobno, što je prednost za našu zemlju. Stopa nezaposlenosti na Kosovu smanjena je sa 30,9% u 2012. na 25,9%

¹⁰ Albanija: Konsultacije po članu IV 2021. Izjava za štampu; Izveštaj osoblja i Izjava izvršnog direktora za Albaniju <https://www.imf.org/en/Publications/CR/Issues/2021/12/07/Albania-2021-Article-IV-Consultation-Press-Release-Staff-Report-and-Statement-by-the-510834>

¹¹ Kosovo u brojkama 2021, KAS

¹² Potrošačko siromaštvo u Republici Kosovo, Svetska banka i KAS, <https://ask.rks-gov.net/media/4882/statistikat-e-varf%C3%ABris%C3%AB-2012-2017.pdf>

¹³ Svetska banka, Ekonomski memorandum za zemlju, Priprema za produktivniju budućnost.

u 2020. godini.¹⁴ Međutim, od 2012. godine udeo nestabilne zaposlenosti u odnosu na zaposlenost uopšte porastao je sa 16,8% na 23,1% u 2017. godini, a zatim je ponovo opao na 17,0% u 2020. godini.¹⁵ ¹⁶ Ovo može uticati na povećanje procenta stanovništva koje je deo socijalne šeme.

Najveći izvor prihoda u periodu 2014 - 2017. bile su zarade u privatnom sektoru, osim 2015. godine, kada su najveći izvor prihoda bile zarade u javnom sektoru. Stopa zaposlenosti za 2020. godinu iznosila je 28,4%, pri čemu postoji značajna razlika među polovima. Od radno sposobnih muškaraca, njih 42,8% je bilo zaposleno, a od radno sposobnih žena 14,1%. Sektori sa najvećim procentom zaposlenosti su: trgovina

17,0%; proizvodnja 11,8%; građevinarstvo 11,1%; a obrazovanje 10,1%. Stopa zaposlenosti je porasla i opala u poslednjih 8 godina. Prema Istraživanju o radnoj snazi, došlo je do značajnog povećanja u 2017. i 2019. godini, dok je u drugim godinama došlo do smanjenja, jedno je zabeleženo i 2020. godine, što je možda bilo posledica pandemije. Stopa zaposlenosti u odnosu na stanovništvo je prikazana u nastavku za period od 2012. do 2020. godine.

Godina	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.
Procenat	25,2	28,0	29,8	28,8	30,1	28,4

Tabela 1. Izveštaj o zapošljavanju za godine 2012 - 2020.¹⁷

Zakoni koji uključuju ovaj cilj

Zakon o šemi socijalne pomoći na Kosovu

Zakon o radu

Sektorska strategija 2018-2022.

Zakon o državnim penzijskim planovima

Nacionalna strategija za imovinska prava na Kosovu 2016.

¹⁴ Nezaposlenost i stopa nezaposlenosti po polu, ASK. Dostupno na: https://askdata.rks-gov.net/pxweb/sq/ASKdata/ASKdata___Labour%20market___Anketa%20e%20Fugis%c3%ab%20Pun%c3%ab%20tore___Annual%20labour%20market/tab18.px/table/tableViewLayout1/

¹⁵ Nestabilno zapošljavanje prema polu, ASK. Dostupno na: https://askdata.rks-gov.net/pxweb/sq/ASKdata/ASKdata___Labour%20market___Anketa%20e%20Fugis%c3%ab%20Pun%c3%ab%20tore___Annual%20labour%20market/tab2.px/table/tableViewLayout1/

[%ab%20tore___Annual%20labour%20market/tab6.px/table/tableViewLayout1/](https://askdata.rks-gov.net/pxweb/sq/ASKdata/ASKdata___Labour%20market___Anketa%20e%20Fugis%c3%ab%20Pun%c3%ab%20tore___Annual%20labour%20market/tab6.px/table/tableViewLayout1/)

¹⁶ Radnici na nesigurnim poslovima su ili samozaposleni bez drugih zaposlenih ili oni koji rade bez plate u porodičnom preduzeću

¹⁷ KAS. „Zaposleni i odnos prema broju stanovnika“. Dostupno na: https://askdata.rks-gov.net/pxweb/sq/ASKdata/ASKdata___Labour%20market___Anketa%20e%20Fugis%c3%ab%20Pun%c3%ab%20tore___Annual%20labour%20market/tab2.px/table/tableViewLayout1/

Glavni izazovi

- Kao što je gore pomenuto, Kosovo ima nizak procenat zaposlenog stanovništva. Prema prikazanoj tabeli može se videti da je 2020. godina imala za 1,7% nižu stopu zaposlenosti nego 2019. Stopa zaposlenosti je bila veća za muškarce (42,8%) nego za žene (14,1%).¹⁸
- Podaci o nezaposlenosti na Kosovu ne odražavaju 100% stvarnu situaciju, zbog neformalne ekonomije ili rada „na crno“. Ovo je još jedno pitanje koje treba rešiti u narednim godinama.
- Stopa zaposlenosti po starosnim grupama bila je najviša kod lica starosti između 35-44 godine (38,2%), a najniža kod mladih (15-24 godine) (11,4%).¹⁹ To pokazuje da postoji visoka stopa nezaposlenosti među mladima, što onda rezultira migracijom ove starosne grupe.
- Problem sa kojim se mladi na Kosovu danas suočavaju je to što se veštine potrebne na tržištu rada ne odražavaju u veštinama koje se predaju u školama ili na univerzitetima. Ovo zahteva dubinske reforme u oblasti obrazovanja.

Dalji koraci

- Izvršiti reforme u oblasti obrazovanja u cilju podizanja kapaciteta ljudi u radnoj snazi. Da bismo zadovoljili zahteve poslodavaca naš obrazovni sistem mora da bude orijentisan prema veštinama koje se traže na tržištu.
- Da se usvoji zakon o platama kojim se reguliše sistem plata. Usvajanje ovog zakona donosi i ravnopravnost radnika u privatnom i javnom sektoru.
- Podrška za osobe sa invaliditetom da obezbede posao kako bi se postigla inkluzivnost.
- Izrada Nacionalne strategije zapošljavanja kako bi se rešavali problemi u oblasti zapošljavanja i da bi se odredio način kojim će se Kosovo boriti protiv nezaposlenosti.
- Lokalne institucije bi trebalo da povećaju saradnju sa privrednim subjektima kako bi stvorile mogućnosti za zapošljavanje osoba sa invaliditetom.
- Proširiti obuhvat socijalnih šema u zemlji dok se ne dostigne 100%.

¹⁸ „Zaposleni i odnos prema broju stanovnika“ KAS. Dostupno na: https://askdata.rks-gov.net/pxweb/sq/ASKdata/ASKdata__Labour%20market__Anketa%20e%20Fugis%c3%ab%20Pun%c3%abtore__Annual%20labour%20market/tab2.px/table/tableViewLayout1/

¹⁹ Ibid.

COR 2: NULA GLADNIH

Uklanjanje gladi, postizanje sigurnosti hrane i poboljšanje ishrane i promovisanje održive poljoprivrede

Evaluacija ciljeva

2.A Poljoprivreda, lov, šumarstvo i ribarstvo u bruto domaćem proizvodu (BDP) ukupno čine 6,9%.²⁰ U 2020. godini subvencije su dostigle vrednost od 67,05 miliona. €, od čega je oko 62% bilo za poljoprivredne kulture uključujući vino, sadnice kao i premije osiguranja, dok je 38% bilo za sektor stočarstva.²¹

2.B Prema Zelenom izveštaju, učešće poljoprivrede u ukupnom izvozu tokom 2020. godine dostiglo je najveću vrednost od 39,5%.

Opšte stanje

Istorijski gledano, Kosovo je okarakterisano glađu kao posledicom siromaštva. „Procenjeno je da je 1999. godine na Kosovu 11.000 dece starije od 5 godina bilo akutno neuhranjeno, a oko 17.000 njih bi bilo pogođeno zaostajanjem u razvoju. Preko 5% ispitanih majki imalo je BMI ispod 18,5, a više od 10% je bilo gojazno. U istom izveštaju je navedeno da je „58% dece bilo anemično“. Ova statistika predstavlja značajnu prepreku za razvoj

zemlje.²²

U julu 2022. MONT je objavio Vodič za planiranje ishrane u predškolskim ustanovama, koji pruža ključne informacije o značaju i principima pravilne ishrane u ranom detinjstvu, promoviše zdravu ishranu dece i zdrave navike i daje primere jelovnika prema uzrastu, grupi i godišnjim dobima.²³

Nesigurnost hrane je široko rasprostranjena. Pored nedostatka doslednog pristupa hrani, ljudima je još teže da pronađu hranu sa odgovarajućom nutritivnom vrednošću. Stope gojaznosti i anemije su se povećale zbog nedostatka doslednog pristupa kvalitetnoj hrani. Svetska banka ističe da se „proizvođači hrane suočavaju i sa ogromnim gubicima u kvalitetnoj hrani koja se kvari kako se potrošnja prebacuje na jeftinije proizvode“. Gubitak hranljivih namirnica dodatno doprinosi problemu sigurnosti ishrane i prouzrokuje zdravstvene poremećaje kao što su gojaznost i anemija.

Prema Istraživanju o poljoprivrednim ekonomijama 2021, ukupna korišćena površina poljoprivrednog zemljišta iznosila je 420.326,60 hektara²⁴, gde

²⁰ Struktura bruto domaćeg proizvoda prema ekonomskim aktivnostima 2021, ASK.

²¹ Zeleni izveštaj 2021, Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i ruralnog razvoja

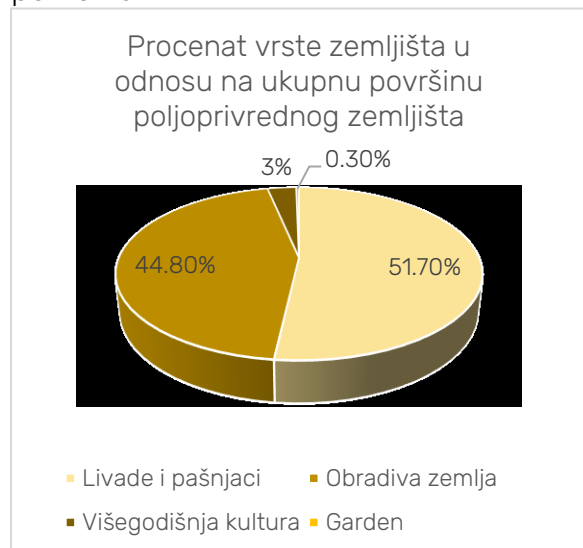
²² The Process of Reducing Hunger in Kosovo, Allyson Reeder. Dostupno ovde: <https://borgenproject.org/the-process-of-reducing-hunger-in-kosovo/>

²³ Planiranje ishrane u predškolskim ustanovama, Ministarstvo prosvete, nauke, tehnologije i inovacija. Dostupno ovde: https://masht.rks-gov.net/planifikimi-i-ushqyerjes-ne-institucionet-parashkolllore/?fs=e&s=cl&fbclid=IwAR2iTUXPMtnVpdT6kOb9tPJCU5N3ZGiTuwpvZ-_YS4gvFgPQztIRCHZYM0

²⁴ Istraživanje poljoprivrednih ekonomija 2021, ASK. Dostupno na: <https://ask.rks-gov.net/media/6907/anketa-e-ekonomive-bujq%C3%ABsore-2021.pdf>

najveći deo čine livade i pašnjaci (uključujući i zajedničko zemljište) 217 106,91 ha ili 51,65 %.

Kultura koja se najviše sadi na oranicama su žitarice, koje čine 66,1% površine.

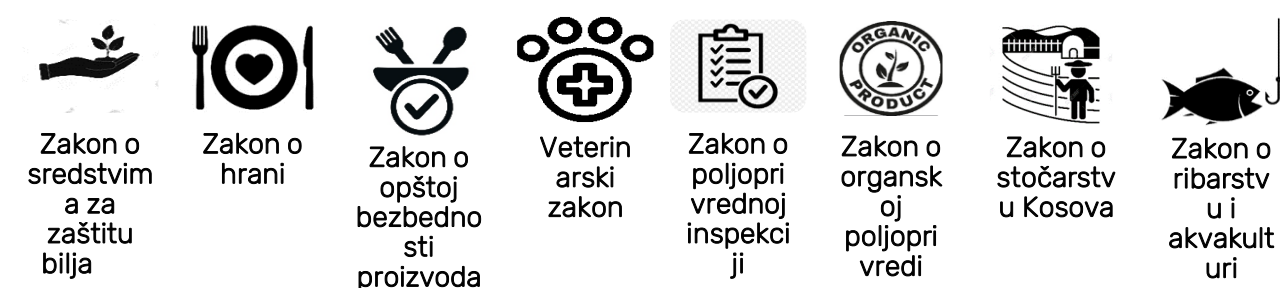

Na Kosovu poljoprivreda i prehrambena industrija i dalje imaju značajan doprinos bruto domaćem proizvodu (BDP). Procenjeno je da će poljoprivreda,

šumarstvo i ribarstvo krajem 2021. godine doprineti BDP-u sa 550.948.000 evra²⁵, ova aktivnost je bila četvrti najveći doprinos BDP-u.

Prema statističkom godišnjaku za 2022. koji je objavio KAS, stopa zaposlenosti u poljoprivredi, šumarstvu i ribarstvu iznosila je 4,8% u 2020. godini, što je za 0,4% manje nego u prethodnoj godini. Ali, izvoz je prošao pozitivan trend rasta od 2011-2021, biljni proizvodi sa 12,7 miliona evra na 31,9 miliona evra, gotova hrana, pića, alkoholna pića i duvan sa 12,9 miliona evra na 57,7 miliona evra.²⁶ Kosovo je postiglo napredak u razvoju svoje IT infrastrukture za kontrolu bezbednosti hrane i sistema upravljanja laboratorijskim informacijama.²⁷ Potrebno je uložiti dalje napore da se postigne harmonizacija zakonodavstva sa pravnim tekovinama EU kako bi se osigurala implementacija zakona o bezbednosti hrane i fitosanitarnog zakonodavstva.

Zakoni koji pokrivaju ovaj cilj

Glavni izazovi

- Nedostatak administrativnih kapaciteta za procenu, praćenje i računovodstvo u okviru Agencije za razvoj poljoprivrede i dalje ostaje izazov koji se mora

²⁵ Bruto domaći proizvod 2008 - 2021, ASK.
Dostupno na: <https://ask.rks-gov.net/media/7027/bpv-2008-2021finali.pdf>

²⁶ Statistika spoljne trgovine (SST), 2021.

²⁷ EK, Izveštaj o Kosovu 2021.

prevazići.

- Obradivo poljoprivredno zemljište je fragmentirano i uglavnom postoje male farme, što stvara poteškoće za identifikaciju zemljišnih parcela.
- Različiti vladini programi za poljoprivredu i ruralni razvoj povećali su podršku malim poljoprivrednicima, ali praćenje grantova i njihovih rezultata i dalje zaostaje.
- Veoma uznemirujuća na Kosovu je degradacija poljoprivrednog zemljišta koje se gubi uglavnom zbog izgradnje. Kosovo gubi svake godine od 500 do oko 1.000 hektara zemlje, bilo zbog stambene izgradnje ili čak zbog izgradnje raznih puteva.

Dalji koraci

- Stvaranje lokalne agencije za organsku poljoprivredu.
- Izrada strategije i akcionog plana od strane Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i ruralnog razvoja za očuvanje poljoprivrednog zemljišta od degradacije.
- Kreiranje strategije održivog upravljanja zemljišnim sistemom.
- Implementacija integrisanog sistema kontrole hrane.

COR 3: DOBRO ZDRAVLJE I DOBROBIT

Obezbeđivanje zdravog života i promovisanje blagostanja za sve u svim uzrastima

Evaluacija ciljeva

3.2 Kosovo stoji veoma dobro u odnosu na cilj za međunarodnu stopu smrtnosti. Na Kosovu je tokom 2020. godine bilo ukupno 85 umrle dece mlađe od 5 godina ili 3,7 umrlih na 1000 rođenih i 55 neonatalnih smrti, odnosno 2,5 umrlih na 1000 rođenih.

3.3 Na Kosovu se broj slučajeva tuberkuloze smanjio sa 1,776 u 2000. na 441 u 2020. Što se tiče broja ljudi zaraženih hepatitisom B, zabeležen je samo jedan smrtni slučaj.

3.4 Broj samoubistava u 2019. godini dostigao je 39.

3.6 Broj smrtnih slučajeva uzrokovanih povredama u saobraćaju na Kosovu tokom 2020. godine je smanjen u odnosu na prethodnu godinu. U 2019. godini registrovano je 60 poginulih na milion stanovnika, dok je u 2020. ovaj broj pao na 43 poginula na milion stanovnika.

3.7 Porodaji u adolescenciji, od 10 do 19 godina za 2020. godinu su relativno malobrojni na Kosovu, 0,24, dok je za 2021. ova stopa porasla na 0,25.

3.9 Stopa smrtnosti koja se može pripisati zagađenju vazduha na Kosovu

tokom 2021. godine bila je 12,1%.²⁸

3.A Upotreba duvana među starijima od 16 godina na Kosovu poslednji put je merena 2017. godine i ustanovljeno je da su 16% stanovništva pušači.²⁹

Opšte stanje

Potrebe građana za efikasnim i sveobuhvatnim zdravstvenim sistemom se stalno povećavaju, a to povećava potrebu za boljom zdravstvenom politikom i izgradnjom kapaciteta u zdravstvenim ustanovama. U Univerzitetskom kliničkom centru Kosova (UKCK) postoji ukupno 36 klinika i 3 441 zaposlenih. Međutim, tokom krize zbog pandemije COVID-19, dve od najčešćih pritužbi građana na medicinske usluge bile su nedostatak medicinskog osoblja na radnom mestu i nefunkcionisanje pojedinih CPM, APM i pojedinih zdravstvenih službi u ambulantama.

Prosečan životni vek na Kosovu za 2011. godinu kada je poslednji put rađen popis stanovništva, procenjen je na 76,7 godina, za muškarce 74,1 godinu, dok za žene 79,4 godine.³⁰

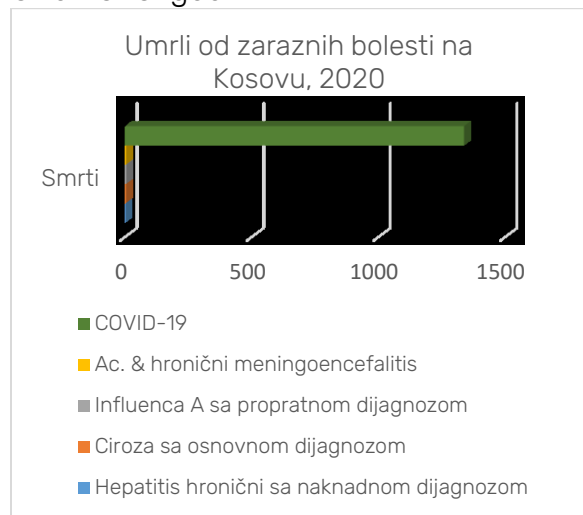
Značajno poboljšanje je primećeno u smanjenju stope mortaliteta mladih od 5 godina, gde je broj umrlih smanjen sa 274 u 2019. na 212. Ali, neonatalni mortalitet je povećan za 40,3%. U 2019.

²⁸ Godišnji izveštaj o vazduhu 2021, AMMK

²⁹ ASK, Istraživanje o budžetu domaćinstava, Potrošnja domaćinstava na Kosovu 2017.

³⁰ Statistički godišnjak Republike Kosovo 2016, Kosovska agencija za statistiku.

godini registrovana su 2 slučaja umrlih od trudnoće, ili porođaja. Kao posledica mentalnih i bihevioralnih bolesti, u istoj godini je zabeleženo 12 slučajeva smrti.³¹ Što se tiče broja samoubistava, postoji trend rasta sa 27 u 2018. na 39 u 2019.³² Takođe je došlo i do zadovoljavajućeg smanjenja stope smrtnosti od povreda u saobraćaju, koja je pala sa 113 u 2019. na 81 u 2020. godini.³³

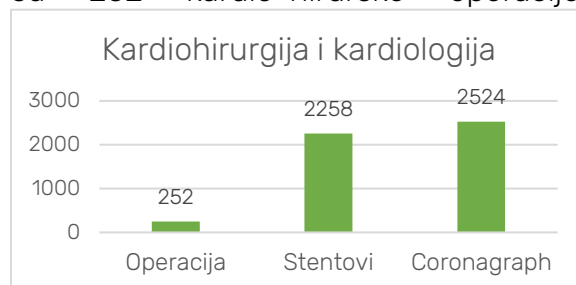

Broj umrlih od zaraznih bolesti tokom 2020. godine je 1344, pri čemu dominiraju umrli od COVID-19.

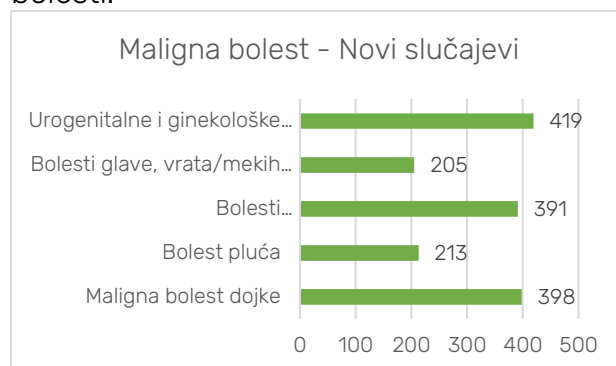
Prema sektorskoj zdravstvenoj strategiji kao rezultat mlade populacije na Kosovu, opšte zdravstveno stanje stanovništva se smatra dobrim, sa niskim faktorima rizika u pogledu upotrebe alkohola, zadovoljavajuće potrošnje voća i fizičke aktivnosti. Takođe, procenat stanovništva obuhvaćenog svim vakcinama uključenim u nacionalni program tokom 2011-2016. godine je uvek bio preko 94%.

U Klinici za kardiologiju i invazivnu

kardiologiju urađene su 2.524 koronografije, dok je u ovoj klinici postavljeno i 1.450 stentova i urađene su 252 kardio-hirurške operacije.

U Klinici za onkologiju prikazano je 1626 pacijenata kao novih obolelih. Među njima je 398 slučajeva malignih bolesti dojke, 213 slučajeva bolesti pluća, 391 slučajeva bolesti gastrointestinalnog trakta, 419 slučajeva urinarno-genitalnih i ginekoloških bolesti i 205 drugih bolesti glave, vrata, mekih tkiva, CNS i drugih bolesti.³⁴

Kvalitet vazduha na Kosovu tokom 2021. godine beleži u proseku indeks kvaliteta vazduha 56. PM2,5 čestice tokom ove godine bile su 2,9 puta više koncentrisane od vrednosti koju preporučuje SZO.³⁵ Na Kosovu nema podataka o umrlima zbog zagađenja vazduha, ali je regionalni prosek 35,95 na 100.000 stanovnika.³⁶

³¹ Statistika umrlih, KAS. Dostupno na: <https://askdata.rks-gov.net/pxweb/sq/ASKdata/>

³² Ibid.

³³ Ibid.

³⁴ Izveštaj o radu za ŠSKUK, 2021. Dostupno na: <https://shskukadmin.rks-gov.net/Medias/PDF->

<https://www.iqair.com/kosovo>

³⁵ Kvalitet vazduha na Kosovu, IQAir. Dostupno na: <https://www.iqair.com/kosovo>

³⁶ Međunarodni podaci i ekonomske analize, USAID. Dostupno na:

Zakoni koji sadrže ovaj cilj

Zakon o
sanitarnoj
inspekciji
Kosova

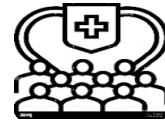
Zakon o
zdravstvu

Zakon o
zdravstvenom
osiguranju

Zakon o
Crvenom
krstu
Kosova

Zakon o
javnom
zdravlju

Zakon o
mentalnom
zdravlju

Glavni izazovi

- Jedan od glavnih izazova sa kojim se suočava javni zdravstveni sistem Kosova je nedostatak opreme u kliničkim centrima, kao i nedostatak medicinskog osoblja u ruralnim oblastima. Unapređenje infrastrukture kliničkih objekata kao i nabavka nove medicinske opreme trebalo bi da budu na listi prioriteta ustanova relevantnih za oblast zdravstva.
- Drugi izazov sa kojim se zdravstveni sektor suočava je povećanje neonatalnog mortaliteta, što je posledica različitih faktora.
- Zdravstveni problemi koji se odnose na faktore životne sredine su takođe brojni. Visoka zagađenost vazduha, kao jedan od najvećih izazova zagađenja, uzrok je mnogih bolesti, posebno respiratornog sistema.

Sledeći koraci

- Zdravstvene ustanove treba da uzmu u obzir potrebu da se poboljšaju tehnički aspekti bolnica kao i proces nege.
- Dalja modernizacija zdravstvenog sistema preko platforme e-Kosova.
- Izrada nove strategije zdravstvenog sektora, koja će biti pripremljena u duhu Ciljeva održivog razvoja.
- U okviru modernizacije zdravstvenog sistema treba sprovesti obuku javnog zdravstvenog osoblja za njihovu stručnu pripremu za nove metode komunikacije lekar-pacijent i korišćenje najsavremenije zdravstvene opreme.
- Istovremeno treba povećati broj zdravstvenog osoblja i pojačati nabavku opreme u ruralnim područjima.

COR 4: KVALITETNO OBRAZOVANJE

Pružanje inkluzivnog i pravičnog kvalitetnog obrazovanja i promovisanje mogućnosti doživotnog učenja za sve

Evaluacija ciljeva

4.2 Zbog nedostatka tačnih podataka o statistici stanovništva, teško je odrediti nivo učešća dece u školovanju. Broj dece registrovane u vrtićima i predškolskim ustanovama tokom 2021/2022. godine je 32.397.³⁷

4.3 Učešće mladih i odraslih u obrazovanju i obuci pokazuje jaz između muškaraca i žena, sa većim učešćem muškaraca, dok u upisu u visoko obrazovanje žene dominiraju u odnosu na muškarce.³⁸

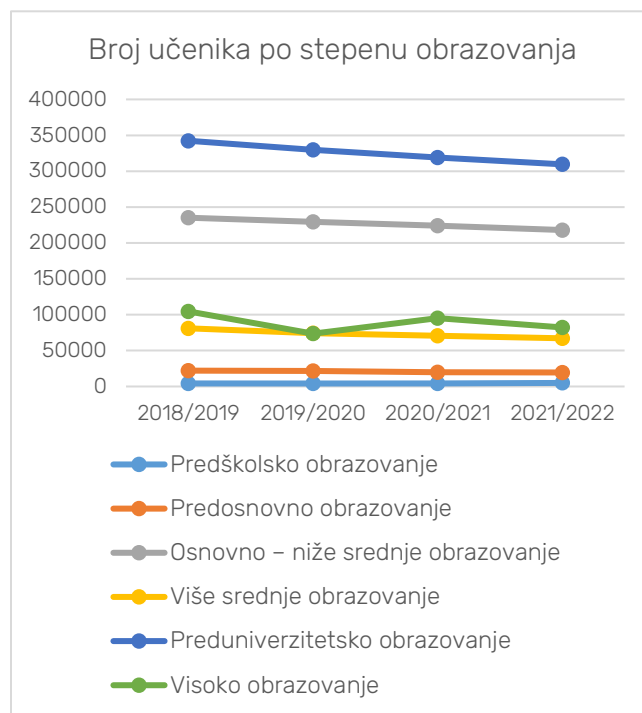
4.5 Indeks rodne ravnopravnosti tokom 2021. godine je povećan na predškolskom, osnovnom, nižem srednjem i višem srednjem nivou.

4.C Kadrovski resursi u pogledu broja nastavnika u odnosu na broj studenata smanjeni su od školske 2019/2020.³⁹

Opšte stanje

Na Kosovu sva deca imaju mogućnost besplatnog osnovnog i srednjeg obrazovanja, jer su ova dva nivoa obavezna, dok predškolski i fakultetski nivo nisu obavezni, te nisu ni besplatni. Broj dece u osnovnom i predškolskom obrazovanju u periodu 2020/2021. je smanjen u odnosu na prethodnu godinu, dok je tokom 2021/2022. ovaj broj

povećan. Smanjenje broja učenika primećeno je i na ostalim nivoima obrazovanja, dok u univerzitetskom obrazovanju u školskoj 2020/21. nije došlo do povećanja broja studenata, ali su u školskoj 2020/2021. ubrojani svi

privatni fakulteti, što je uticalo da broj studenata bude veći u odnosu na prethodnu, 2019/2020. godinu, kada je zbog situacije sa COVID 19 bilo prijavljeno samo 9 privatnih fakulteta. Dakle, možemo reći da je došlo do uračunavanja broja studenata sa svih javnih univerziteta i privatnih fakulteta, a ne da je bilo povećanja broja

³⁷ Statistika obrazovanja, KAS.

³⁸ Ibid.

³⁹ MONT, Godišnji statistički izveštaj sa obrazovnim indikatorima 2020/21.

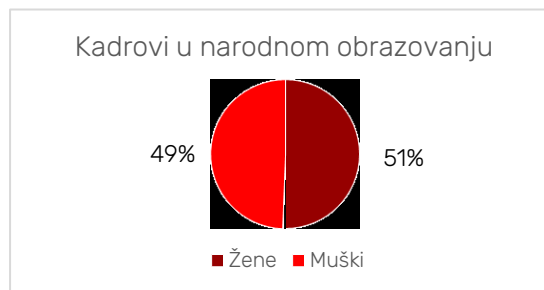
studenata.

Prema PISA testu Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD), Kosovo u pogledu rezultata ne pokazuje napredak. U 2015. godini Kosovo je rangirano na poslednjih 5 mesta u tabeli rezultata PISA. Ocenjivanje je vršeno u oblastima čitanja, matematike i prirodnih nauka. U 2018. godini rezultati su bili niži u odnosu na 2015. godinu u nauci. Na drugim poljima su se poboljšali. Ovi nezadovoljavajući rezultati privukli su pažnju relevantnih institucija u oblasti obrazovanja. Strateški plan obrazovanja 2017–2021. u cilju 3 (Osiguranje kvaliteta) bavi se ovim pitanjem. Ovaj cilj vidi PISA test kao alat za poboljšanje kvaliteta jer „*pruža sistematske informacije o anomalijama sistema i nastavnog plana i programa*“. Pozitivan fenomen koji je primećen na Kosovu jeste zadovoljstvo učenika životom. Prema izveštaju OECD-a PISA 2018, 82% učenika (OECD prosek: 67%) izjavilo je da je zadovoljno svojim životom.

Stopa zaposlenosti mladih je smanjena od 2019. do 2020. godine, ovo smanjenje se može pripisati pandemiji

COVID-19.

U pogledu rodne ravnopravnosti, prema statistikama, Kosovo stoji prilično dobro. Osoblje javnog obrazovanja je podeljeno na 49% muškaraca i 51% žena⁴⁰. Učenici različitih obrazovnih nivoa su u proseku

51,6% muških i 48,4% ženskih.⁴¹

Oblast obrazovanja je takođe uključena u ciljeve Paketa za ekonomski preporod. Mera 1.5 ovog paketa „Obuka i zapošljavanje u IT“ izdvojila je milion (1.000.000) evra za subvencionisanje stipendija za devojčice u oblasti STEM (nauka, tehnologija, inženjering i matematika) i milion (1.000.000) evra za obuku mladih diplomaca u oblasti IT.⁴² Ova mera ima za cilj da podrži obrazovanje mladih talenata u oblasti IT-a kako bi imali okvir za digitalnu budućnost zemlje.

⁴⁰ Osoblje u javnom obrazovanju, KAS. Dostupno na: https://askdata.rks-gov.net/pxweb/sq/ASKdata/ASKdata_Education_09%20Annex/ars2.px/table/tableViewLayout1/09%20Annex/edu38.px/table/tableViewLayout1/

⁴¹ Broj učenika po polu, KAS. Dostupno na: [https://askdata.rks-](https://askdata.rks-gov.net/pxweb/sq/ASKdata/ASKdata_Education_09%20Annex/ars2.px/table/tableViewLayout1/09%20Annex/edu38.px/table/tableViewLayout1/)

[gov.net/pxweb/sq/ASKdata/ASKdata_Education_09%20Annex/ars2.px/table/tableViewLayout1/](https://askdata.rks-gov.net/pxweb/sq/ASKdata/ASKdata_Education_09%20Annex/ars2.px/table/tableViewLayout1/09%20Annex/edu38.px/table/tableViewLayout1/)

⁴² Vesti iz Ministarstva finansija. Dostupno na: <https://mf.rks-gov.net/Page.aspx?id=1.2.1130>

Zakoni koji sadrže ovaj cilj

Zakon o naučnim inovacijama i transferu znanja i tehnologije

Zakon o državnoj maturi

Zakon o istraživačko-naučnoj delatnosti

Zakon o kvalifikacijama

Zakon o visokom obrazovanju

Zakon o obrazovanju i osposobljavanju odraslih

Glavni izazovi

- Prvi izazov sa kojim se suočava obrazovni sistem na Kosovu je inkluzivnost. Nažalost, imamo nizak stepen uključenosti dece iz marginalizovanih grupa i iz grupa dece sa posebnim potrebama. Ovo je prvenstveno zbog činjenice da se kreiranje politike ne zasniva na statističkim podacima iz oblasti obrazovanja. Neophodno je znati tačan broj dece iz dve navedene grupe da bi se kreirale politike koje obuhvataju njihove potrebe.
- Drugi izazov je kvalitet obrazovanja. Ovaj problem je privukao još veću pažnju nakon rezultata PISA testa. Nizak učinak Kosova u ovom testu pokazao je suštinsku potrebu za reformama u obrazovnom sistemu. Ove reforme zahtevaju preispitivanje nastavnika, nastavnih materijala, nastavnih metoda itd.
- Još jedna stvar koja koči povećanje kvaliteta obrazovanja jeste pristup adekvatnim udžbenicima, računarima i laboratorijama u školama. Iako su neke škole opremljene laboratorijama i kompjuterima, njihov broj je mali.
- Takođe, pristup tehnološkim uređajima i njihova integracija u nastavne procese nije na dovoljnom nivou jer značajan broj nastavnika ima poteškoća u korišćenju tehnologije tokom nastave. Iako nemamo konkretne podatke o tome koliki je to broj, ipak je zabrinjavajuće što se kriterijum poznavanja svakodnevne tehnološke opreme ne primenjuje ni u slučajevima zapošljavanja novih nastavnika, pa čak ni u ocenjivanju i vrednovanju postojećih nastavnika.

Sledeći koraci

- Unapređenje infrastrukture obrazovnih ustanova kako bi se podstakla inkluzija učenika i studenata sa posebnim potrebama i što je više moguće smanjile nejednakosti.
- Povećanje broja nastavnika/asistenta za obrazovanje dece sa posebnim potrebama.
- Podizanje kapaciteta inspektora, direktora i koordinatora za osiguranje kvaliteta, u cilju praćenja rada nastavnika i njihovih potreba za profesionalnim

usavršavanjem.

- Podizanje kapaciteta nastavnika je ključno za povećanje kvaliteta obrazovanja na Kosovu. Sa razvojem tehnologije mora se promeniti i organizacija časa, a za to je potrebno osoblje koje je prošlo prikladnu obuku.
- Sistem plata zasnovan na sistemu karijere nastavnika treba da se promeni u sistem plata zasnovan na učinku nastavnika.
- Povećana koordinacija između MONT-a, Saveta za obrazovanje i stručno osposobljavanje odraslih, Državnog saveta za licenciranje nastavnika i stručnih škola.

COR 5: RODNA RAVNOPRAVNOST

Postizanje rodne ravnopravnosti i osnaživanje svih žena i devojaka

Evaluacija ciljeva

5.2 Broj slučajeva fizičkog i seksualnog nasilja u 2021. godini na Kosovu je porastao, povećavši broj žena žrtava koje su prijavile nasilje u porodici na 2432, što je povećanje od 17,54%⁴³

5.3 Brakovi maloletnika su pojava koja je prisutna na Kosovu, a 2021. godine, prema KAS, registrovano je 975 brakova mladih između 16 i 19 godina.

5.5 Od rata na Kosovu, broj žena na državnim pozicijama je počeo da raste, ali u odnosu na broj muškaraca, taj procenat ima mnogo prostora za poboljšanje. Trenutno imamo 6 žena na različitim državnim pozicijama.

5.6 Prava na univerzalni pristup reproduktivnom zdravlju i pravo na informacije o seksualnom zdravlju garantovana su Zakonom o reproduktivnom zdravlju.

Opšte stanje

Pitanje rodne ravnopravnosti na Kosovu se rešava na različitim nivoima, od Ustava do relevantnih zakona. Zakon o rodnoj ravnopravnosti garantuje, štiti i promoviše ravnopravnost polova. Kosovo je napravilo korak dalje usvajanjem paketa zakona o ljudskim pravima, koji je stupio na snagu u julu 2015. Skupština Kosova ima i Komisiju za

ljudska prava, ravnopravnost polova i nestala lica, žrtve seksualnog nasilja iz rata i peticije, koja ispituje sva pitanja vezana za praćenje i sprovođenje principa rodne ravnopravnosti kroz zakonodavstvo. Drugo telo koje se isključivo bavi pitanjem rodne ravnopravnosti je Agencija za ravnopravnost polova pri kabinetu predsednika Vlade, koja je zadužena za „promovisanje, zaštitu i unapređenje ravnopravnog učešća žena i muškaraca u svim sferama političkog, ekonomskog, društvenog i kulturnog života na Kosovu“.

U maju 2020. usvojen je Kosovski program za rodnu ravnopravnost 2020–2024. Opšti strateški cilj Programa za rodnu ravnopravnost Kosova jeste da rodna ravnopravnost bude u fokusu politika, procedura i programa Vlade, agencija i civilnog društva. Vlada je 26. januara 2022. godine usvojila Nacionalnu strategiju Republike Kosovo za zaštitu od nasilja u porodici i nasilja nad ženama 2022–2026, kao i njen Akcioni plan. Ovo pitanje je takođe obrađeno u okviru Zakona o zaštiti od nasilja u porodici, Krivičnog zakonika i Zakona o ravnopravnosti polova.

Uprkos postojanju i unapređenju pravne prakse koja promoviše ravnopravnost, trenutna situacija je u praksi drugačija. Patrijarhalni rodni obrasci su i dalje dominantni, iako su počeli da blede

⁴³ Godišnji izveštaj o radu kosovske policije 2021.

nakon 2008. godine. Sve je veći trend biranja žena za poslanice bez rodni kvota. Ali, uprkos poboljšanjima, žene su i dalje nedovoljno zastupljene na rukovodećim pozicijama. Na mestu premijera nikada nije bila žena, a od 2008. godine žene su nedovoljno zastupljene i kao ministri i zamenici ministara (samo 20%). Takođe, žene su ostavljene po strani i u dijalogu sa Srbijom, kao eksperti i u javnim konsultacijama. Samo 26% službenika u misijama u inostranstvu su žene.⁴⁴

Žene su i dalje nedovoljno zastupljene u skupštinama opština (35%) i parlamentu (32%); kao državne službenice na visokim pozicijama odlučivanja na opštinskom nivou (20%) i na nacionalnom nivou (27%), kao i u dijalogu i pregovorima sa drugim državama. Ako pogledamo odnos polova kod studenata na državnim i privatnim univerzitetima, primećujemo da je broj studentkinja veći, ali suprotno se dešava u ruralnim sredinama, gde je broj žena koje su napustile studije veći nego

muškaraca.

Izveštaj o nejednakostima se takođe primećuje i kod radne snage. Stopa učešća u radnoj snazi tokom 2020. godine iznosila je ukupno 38,3%, od čega 56% muškaraca i 20,8% žena. Takođe, stopa zaposlenosti je niža među ženama. Tokom 2020. godine ukupna stopa zaposlenosti iznosila je 28,4%, pri čemu su muškarci bili 42,8%, a žene 14,1%. Stopa nezaposlenosti za žene iznosila je 32,3%, dok je za muškarce iznosila 23,5%. Oblasti privrede u kojima dominira ženski rod su: finansijske delatnosti i delatnosti osiguranja, stručne, naučne i tehničke delatnosti, administrativne i pomoćne delatnosti, obrazovanje, zdravlje ljudi i delatnost socijalnog rada. Iz ovoga shvatamo da su žene uglavnom zaposlene u delatnostima tercijarne privrede (usluge).⁴⁵ Uprkos poboljšanjima, žene i dalje poseduju znatno manje imovine (17% imovine) od muškaraca, što u kombinaciji sa drugim društvenim faktorima podriva učešće žena u formalnoj radnoj snazi.⁴⁶ U vlasništvu preduzeća, žene predstavljaju 21,9% vlasnika, dok su muškarci vlasnici 73,15% preduzeća.⁴⁷

Zabrinjava i broj slučajeva žrtava nasilja u porodici, gde su većina žrtava žene. Tokom 2019. godine, prema podacima Kosovske policije, od ukupno 1.978 žrtava koje su prijavile nasilje u porodici, 1.593 su bile žene, a 385 muškarci.⁴⁸

⁴⁴ Kratak rodni profil Kosova, Ženska mreža Kosova.

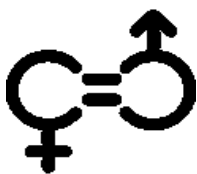
⁴⁵ Anketa o radnoj snazi 2020, KAS.

⁴⁶ Rodna analiza Kosova 2018, Ženska mreža Kosova.

⁴⁷ Statistički repertoar preduzeća, KAS.

⁴⁸ Nacionalna strategija zaštite od nasilja u porodici i nasilja nad ženama 2022 – 2026.

Zakoni koji pokrivaju ovaj cilj

Zakon o
rodnoj
ravnopravnos
ti

Zakon o zaštiti
od
diskriminacije

Nacionalna
strategija za
zaštitu od nasilja u
porodici i nasilja
nad ženama 2022
– 2026.

Krivični
zakonik

Zakon o
reproduktivnom
zdravlju

Glavni izazovi

- Ključni faktor koji doprinosi niskom učešću žena u radnoj snazi jesu odgovornosti za negu, prvenstveno brigu o deci. Odgovornost za brigu o deci obično pada na majke, što im otežava ulazak na tržište rada.
- Socijalno-kulturne ograničenosti i ograničen pristup finansijama takođe predstavljaju prepreku za razvoj žena. Tradicionalno, žene na Kosovu retko su uživale u imovini nasleđenoj od svojih roditelja, što je stvorilo značajan nedostatak u njihovoj ekonomskoj situaciji.
- Pojava koja direktno krši ljudska prava uopšte, a posebno prava žena, jeste nasilje u porodici. Institucionalna reakcija u ovim slučajevima i dalje je slaba, što destimuliše građane da prijave slučajeve nasilja u porodici. Problemi sa odgovorom institucija leže u pitanjima kao što su: odloženo reagovanje na optužbe, retko zatvaranje počinitelja i blage kazne.
- Još jedna rodno zasnovana briga je pitanje zdravlja i pristupa zdravstvenim uslugama. U nedostatku adekvatne nege, savetodavnih i obrazovnih usluga, kao i kao rezultat patrijarhalnih normi u porodici, adolescentkinje često ne nailaze na adekvatnu podršku kada su u pitanju bolesti koje se tiču njihovog reproduktivnog zdravlja. Prema proceni izvršenoj za izradu Sektorske zdravstvene strategije 2017–2021, kod devojčica i žena uzrasta 15–49 godina, najveća stopa morbiditeta bila je za bolesti urinarno-genitalnog sistema sa 10,9%. Nažalost, postoji i nedostatak specijalizovanih zdravstvenih usluga za žrtve seksualnog nasilja, bilo da su muškarci ili žene.

Dalji koraci

- Podići svest o pravima žena i podržati žrtve za opcije izvan nasilja u porodici.
- Ministarstvo prosvete, nauke i tehnologije treba da uspostavi procedure koje će obezbediti da sva deca završe obavezno osnovno i niže srednje obrazovanje.
- Podizanje specifične socijalne pomoći za obrazovanje. Obaveze kao što su prevoz, uniforme ili knjige mogu postati teret za porodice u nemaštini. Država

treba da radi na subvencionisanju ovih obaveza kako bi se ublažio finansijski efekat na ugrožene grupe.

- Povećano finansiranje skloništa za žrtve porodičnog nasilja. Pošto na Kosovu ne postoji državno sklonište za žrtve nasilja, vlada bi trebalo da poveća sredstva za nevladine organizacije koje pružaju ovu uslugu.
- Jaz u platama između žena i muškaraca je globalni problem, uključujući i Kosovo. Naša zemlja treba da napravi Indeks rodne ravnopravnosti za plate, kako bi rešila ovo pitanje.

COR 6: ČISTA VODA I KANALIZACIJA

Obezbeđivanje pristupa vodosnabdevanju i kanalizaciji za sve

Evaluacija ciljeva

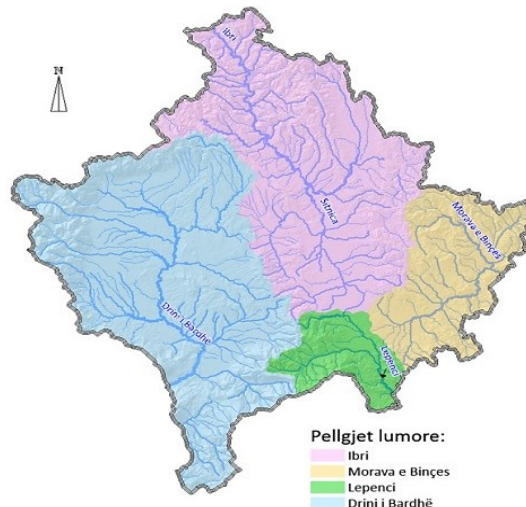
6.1 Pristup pijaćoj vodi na Kosovu je prilično sveobuhvatan, tako da pokriva 96,84% stanovništva vodom kojom se bezbedno upravlja.

Opšte stanje

Kosovo ima ukupno 8 glavnih reka (sa njihovim pritokama) i 4 velika jezera (postoji i nekoliko drugih jezera, ali zbog male površine ih KAS ne računa). Beli Drim ima najveću dužinu u kilometrima na teritoriji Kosova sa 122 km, dok je Prizrenska Bistrica najkraća sa 31 km.⁴⁹ Hidrografija vodotoka Kosova je podeljena na 4 rečna sliva: Beli Drim, Binačka Morava, Lepenac i Ibar. Reke Kosova teku u 3 sliva: Crno more, Jadransko more i Egejsko more. U 2003. godini izgrađene su 22 merne stanice duž reka na kojima se vrše kontinuirana merenja zapremine vode, uključujući i fizičko-hemijske parametre reka. Ovo merenje se vrši pomoću digitalnih senzora. Da bi se podmirile potrebe građana za vodom za piće, navodnjavanjem, ribolovom, turizmom i za proizvodnju električne energije, u izgrađene su brane ili rezervoari za prikupljanje vode iz potoka i reka. Ovi rezervoari su: Gazivode, Pridvorci, Batlava, Badovac, Livoč i Radonić. Što

se tiče podzemnih voda, one se ne eksploatišu na državnom nivou. To znači da se njihova eksploatacija uglavnom vrši na individualnom nivou, kroz bunare i izvore. Kosovo ima i izvore termalnih voda, od kojih su poznata Pećka, Klokotska, Banjska, koje služe kao terme za lečenje. U 2021. godini, oko 96,88% stanovništva Kosova se snabdeva vodom preko javnog sistema kojim upravljaju regionalna vodovodna preduzeća, dok 3,16% stanovništva

Harta e pellgjeve lumore në Kosovë

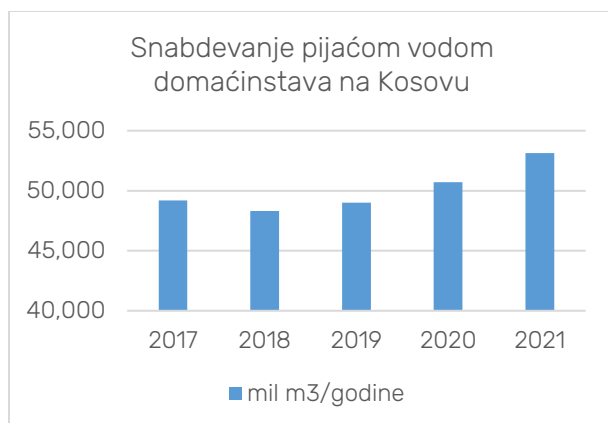

Burimi: ASK, Hartografi

uopšte nije imalo pristup javnim uslugama vodosnabdevanja.⁵⁰

⁴⁹ Kratak pregled vodnih resursa Republike Kosova 2020, Regionalna uprava za rečne slivove.

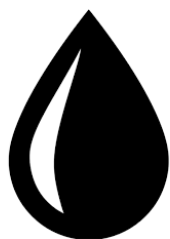
⁵⁰ Statistika voda na Kosovu 2021, KAS.

Količina potrošene vode u m³ po stanovniku u domaćinstvima koja se prate u javnom sistemu, u 2020. godini

iznosila je: 2,54 m³ mesečno i 0,08 m³ dnevno. Preračunato u litrima, iznosilo je: 84,67 litara/dan po stanovniku. Prečišćavanje vode na Kosovu vrši se samo u postrojenju za otpadne vode u Srbici. Otpadne vode u drugim opštinama Kosova se ispuštaju direktno u reke, što u velikoj meri utiče na zagađenje površinskih voda u zemlji. Za postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda koja su u izgradnji u drugim opštinama još uvek nema podataka o količini tretiranih otpadnih voda.⁵¹

Zakoni koji pokrivaju ovaj cilj

Zakon o vodama Kosova

Zakon o uređenju vodnih usluga

Propisi Regulatornog organa za vodne usluge

Glavni izazovi

- Još uvek postoje regioni na Kosovu koji pate zbog nedostatka vode i lošeg kvaliteta vode za piće. Relativno velika gustina naseljenosti i tradicionalno navodnjavana poljoprivreda dodatno povećavaju ovaj problem.
- Građani se suočavaju sa toplim i sušnim letima i nedostatkom tretmana kanalizacije. Uzrok ovakvog stanja je nedostatak efikasnog i efektivnog sistema upravljanja vodama.
- Još jedan izazov sa kojim se suočava sektor voda na Kosovu su investicije. Obezbeđivanje održivog i dugoročnog finansiranja investicija u vodoprivrednu infrastrukturu je ključni kriterijum za postizanje usklađenosti nacionalnog zakonodavstva sa pravnim tekovinama EU za ovaj sektor.

⁵¹ Ibid

- Naredni izazov je prikupljanje novca iz naplate kod vodovodnih preduzeća. Prema Dunavskom vodnom programu, sadašnji nivoi tarifa opterećuju budžete socijalno ugroženih kategorija. Ovo ugrožava finansijsku održivost vodovodnih preduzeća, koja nisu u stanju da naplate račune od 15% stambenih potrošača koji pripadaju tim društvenim kategorijama.

Dalji koraci

- Izgradnja potencijalnih proizvodnih bunara za korišćenje podzemnih voda.
- Razvoj baze podataka za upravljanje dozvolama za vađenje vode i sa podacima o kvalitetu vode.
- Izrada plana upravljanja poplavama, uključujući tu i procenu štete od poplava i strategije/alati za prevenciju poplava.
- Povećana ulaganja za podizanje kapaciteta za poboljšanje kvaliteta vode.

COR 7: POVOLJNA I ČISTA ENERGIJA

Obezbeđivanje pristupačnog, pouzdanog, održivog i modernog snabdevanja energijom za sve

Evaluacija ciljeva

7.1 Ovaj cilj nije problematičan za Kosovo, pošto imamo 100% pokrivenosti stanovništva električnom energijom.

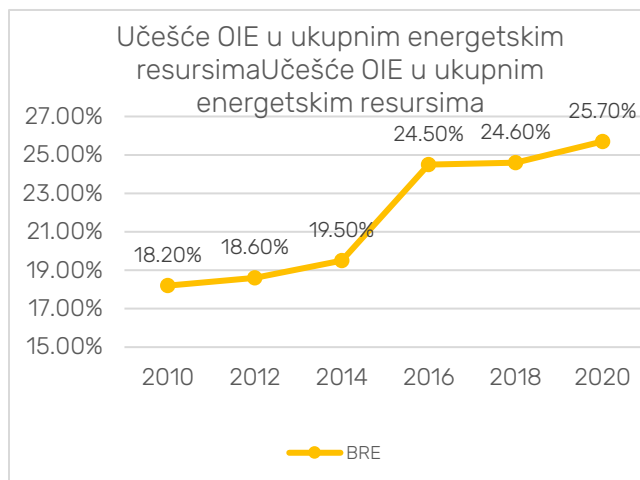
7.2. Učešće obnovljive energije u ukupnom procentu izvora energije, iako je malo, odnosno 7,03%, u rastućem je trendu. Ovaj trend donosi više od privatnih investicija.

7.B Kosovo nije bogato modernom tehnologijom za energetske usluge. Ukupni instalirani kapacitet za proizvodnju obnovljive energije za 2021. godinu je 276 MW.

Opšte stanje

Proizvodnja električne energije na Kosovu skoro u potpunosti zavisi od dve elektrane na lignit: Kosovo A (5 jedinica sa instaliranim 610 MW) i Kosovo B (dve jedinice sa instaliranim 678 MW). Stvarni trenutni kapacitet ovih postrojenja je oko 960 MW⁵² ukupno. Ove dve elektrane se snabdevaju lignitom iz susednih rudnika jugozapadni Sibovac i Sitnica. Kosovo ima veoma velike resurse lignita, sa ukupno 12,5 milijardi tona⁵³ koji se nalaze na petom mestu u svetu.⁵⁴ Velika

upotreba uglja za proizvodnju električne energije učinila je da zemlja mnogo puta ima visok indeks zagađenja vazduha (Indeks kvaliteta vazduha ili AQI). Napredak Kosova u razvoju obnovljive energije bio je ometan dugi niz godina planovima za novu elektranu na lignit od 500 MW - Novo Kosovo - što je skrenulo fokus sa razvoja održivijih oblika energije. Kosovo je član Ugovora o energetske zajednici i stoga ima obaveze koje mora da ispuni. Jedna od ovih obaveza je da će do 2020. godine Kosovo imati 25% svojih energetskih resursa iz obnovljivih izvora energije.⁵⁵ U okviru cilja od 25% OIE, predviđa se da

će prioritet biti hidroelektrane (240 MW),

⁵² Godišnji izveštaj 2021, RUE

⁵³ Odeljenje za energetiku i rudarstvo, Ministarstvo privrede. Dostupno na: <https://me.rks-gov.net/sq/energija-dhe-minierat#.Yt-paXZByM8>

⁵⁴ Mineralne sirovine, Nezavisna komisija za rudnike i minerale. Dostupno na: <https://kosovo->

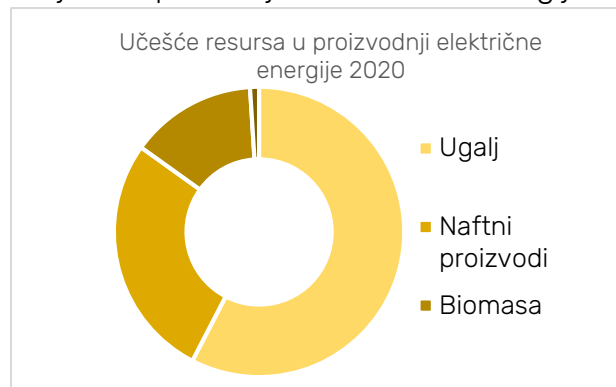
mining.org/resurset-minerale/vendburimet-minerale/

⁵⁵ Nacionalni akcioni plan za obnovljive izvore energije (PKVBRE) 2011-2020.

energija vetra (150 MW), solarna energija (10 MW) i biomasa/biogas (14 MW). U 2020. godini Kosovo je dostiglo cilj od 25% učešća OIE. Za izgradnju novih hidroelektrana mora se izvršiti odgovarajuća analiza ekonomske isplativosti i štete koju te hidroelektrane mogu naneti flori i fauni područja na kojima se grade. U našoj zemlji većina postojećih hidroelektrana su hidroelektrane bez akumulacionih jezera i bez velikih akumulacija, osim HC Ujman. Većina hidroelektrana su male, koje koriste protok vode i duge cevovode.⁵⁶ Glavne hidroelektrane u zemlji su: Ujman (35 MW), Bistrica 1 (8 MW) i Bistrica 2 (7 MW), HC Dečani (9,5 MW), HC Belaja (7,5 MW), HC Brod 1 & 2 (4,7 MW + 1MW), HC Albaniku 2 (4 MW), HC Restelica 1 & 2 (2,4 MW), HC Dikanci (3 MW) itd.⁵⁷ Ali, u poređenju sa susednim zemljama, kao npr Albanija, Kosovo ima nedovoljan potencijal za proizvodnju električne energije preko hidroelektrana, zbog reljefa i klime. Prema podacima KAS, samo 1% od

ukupno proizvedenih izvora energije je iz hidroenergije.

Najveću potrošnju električne energije

ima sektor domaćinstava (59%), zatim usluge (21%), industrija (18%) i poljoprivreda (2%). Energija koju troši sektor domaćinstava koristi se za grejanje prostora, klimatizaciju, zagrevanje sanitarne vode, kuvanje, osvetljenje i korišćenje električne opreme za porodične i individualne potrebe. U 2021. godini ukupna potrošnja električne energije iznosila je 486,56 ktoe, što je u odnosu na 2020. godinu povećanje za 17,49%.⁵⁸

Zakoni koji pokrivaju ovaj cilj

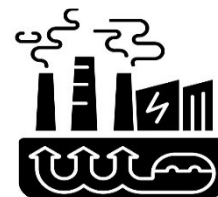
Energetski zakon

Zakon o energetskejoj efikasnosti

Zakon o električnoj energiji

Zakon o toplotnoj energiji

⁵⁶ Hidroelektrane na Kosovu, njihovi stvarni problemi i potencijal, BGF i INDEP

⁵⁷ KOSTT (2018), Instalirani kapaciteti električne energije na Kosovu, (Kapacitet proizvodnih jedinica, Sektor za srednjoročno planiranje)

⁵⁸ Godišnji energetski bilans 2021, KAS

Ciljevi Nacrta energetske strategije Republike Kosovo 2022–2031

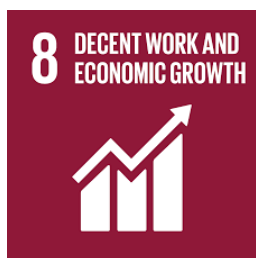

Glavni izazovi

- Zbog velike upotrebe uglja za proizvodnju električne energije, Kosovo ima problem sa zagađenjem vazduha, posebno tokom zimske sezone. Područja sa visokim indeksom zagađenja vazduha su u Kačaniku, Uroševcu, Vučitrnu i Mitrovici. Kvalitet vazduha tokom 2020. godine je ocenjen kao prosečan.
- Iako Kosovo ima velike energetske resurse uglja, snabdevanje električnom energijom nije stabilno. Ovo je rezultat nedostatka ulaganja u izgradnju novih ili unapređenje postojećih kapaciteta. Takođe, postojeća tehnologija proizvodnih kapaciteta električne energije ne ispunjava ekološke kriterijume definisane zakonodavstvom EU.
- Drugi izazov koji je još više izražen poslednjih meseci je nedostatak investicija u sistem distributivne mreže koja nije u stanju da se nosi sa zahtevima snabdevanja tokom zimske sezone.
- U međuvremenu, neovlašćeno korišćenje energije i slanje značajne količine električne energije u neke opštine na severu Kosova, gde ODS i snabdevač nemaju kontrolu, predstavljaju veoma veliki problem jer ova energija nije fakturisan i teret je pao na druge građane koji žive van tih područja.
- Zbog nedostatka drugih alternativa, glavni izvor grejanja ostaje električna energija. Iz tog razloga, domaćinstvo je sektor koji najviše koristi električnu energiju. Nažalost, električna energija proizvedena iz OIE i dalje ostaje niska u ukupnoj potrošnji električne energije. Ovo ostaje glavni izazov u narednim godinama u energetsom sektoru na Kosovu.

Dalji koraci

- Izrada novih strategija treba da ima glavni fokus na životnoj sredini i da ponovo proceni potencijal obnovljivih izvora za proizvodnju električne energije na Kosovu.
- Izgradnji novih hidroelektrana treba da prethode dubinske analize, gde se uzimaju u obzir ekološki i evropski standardi. Ove bi trebalo objaviti iz razloga transparentnosti.
- Energetski projekti i planovi na Kosovu treba da se fokusiraju na vetar i solarne izvore, jer oba imaju izvora veliki potencijal na Kosovu, koji je do sada ostao neiskorišćen.
- Povećana koordinacija rada i politika između institucionalnih aktera na lokalnom i centralnom nivou kako bi projekti i strategije postigli maksimalne rezultate.

COR 8: DOSTOJAN RAD I EKONOMSKI RAST

Podsticanje održivog, inkluzivnog i održivog ekonomskog rasta, pune i produktivne zaposlenosti i dostojanstvenog rada za sve

Evaluacija ciljeva

8.1 Godišnja stopa rasta BDP-a po glavi stanovnika tokom 2021. godine povećana je na 8,15%, u poređenju sa 2020. godinom koja je imala pad od -5,41%.⁵⁹

8.5 Stopa nezaposlenosti na Kosovu je na višem nivou među ženama do 45 godina, dok posle 45 godina stopa nezaposlenosti raste kod muškog pola.

8.6 Broj mladih koji nisu uključeni u zapošljavanje, obrazovanje ili stručno osposobljavanje, nažalost, ima trend rasta od 2017. godine.

8.7 Učešće dece u radu je još uvek pojava koja je prisutna u našoj zemlji. Inspekcija rada je 2020. godine evidentirala 5 zaposlene dece.

8.8 Povrede na radu su takođe evidentne tokom 2021. Povrede sa smrtnim ishodom su prepolovljene u odnosu na 2020. godinu, ali su povrede bez smrtnog ishoda povećane tokom 2021. godine.

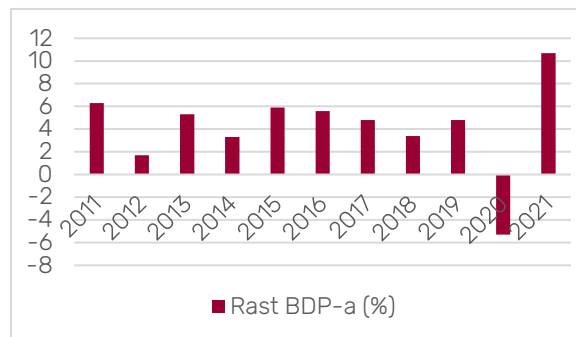
8.10 U finansijskom sektoru, komercijalne banke u zemlji su porasle tokom 2020. Takođe, broj bankomata od 2018. do 2021. godine ima trend

rasta.

Opšte stanje

Tokom poslednjih 10 godina, prvi put u 2020. godini, BDP je smanjen u negativnoj vrednosti -5,41%. Nakon pandemije COVID-19, ekonomski rast Kosova se vratio brže nego što se očekivalo, uglavnom zahvaljujući doznakama iz dijaspore.

Posledice gubitka posla usled pandemije

su neproporcionalno pogodile žene i mlade ljude, što bi moglo usporiti rast stope učešća u radnoj snazi.

Prema KAS-u, bruto domaći proizvod (BDP) u četvrtom kvartalu 2021. godine beleži realno povećanje od 6,36 odsto u poređenju sa istim kvartalom prethodne godine.⁶⁰

⁵⁹ Indikatori svetskog razvoja, Svetska banka. Dostupno na: <https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=world-development-indicators>

⁶⁰ Bruto domaći proizvod BDP sa rashodovnim i proizvodnim pristupom K4 2021, KAS

Stopa zaposlenosti za 2020. godinu iznosila je 28,4%. Najveća zaposlenost zabeležena je kod muškaraca, 42,8%, dok je zaposlenost kod žena bila 14,1%. Žene su bile zaposlene uglavnom u sektorima obrazovanja, trgovine i zdravstva, sa 52,7%, dok su muškarci uglavnom zaposleni u sektorima trgovine, građevinarstva i proizvodnje sa 44,1%. Privredni sektori koji vode po zaposlenosti i dalje su: trgovina sa 17,0%; proizvodnja za 11,8%; građevinarstvo sa 11,1% i obrazovanje sa 10,1%, dok ostali sektori učestvuju sa manjim procentom u zapošljavanju. Što se tiče zaposlenih po ugovoru, izgleda da 42,3% zaposlenih ima ugovor na neodređeno vreme na glavnom poslu, dok 57,7% njih ima ugovor na određeno vreme. U 2020. godini stopa nezaposlenosti je bila 25,9%. Najizraženija nezaposlenost bila je kod žena sa 32,3%, u odnosu na muškarce 23,5%. Najveća stopa nezaposlenosti je u starosnoj grupi od 15-24 godine sa 49,1%. U 2020. godini, neaktivna radna snaga je bila prilično visoka sa 61,7%, sa posebnim fokusom na žene sa 79,2%, u poređenju sa muškarcima, kojih je 44,0%.⁶¹

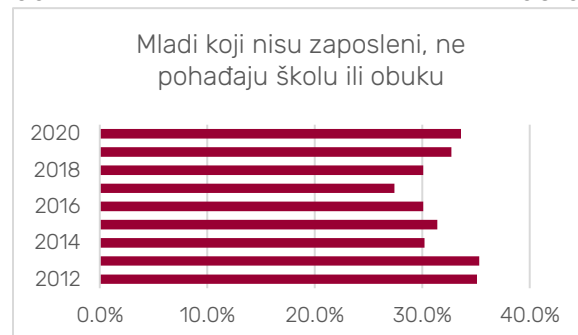
U 2021. godini podignut je nivo prosečne plate na Kosovu u odnosu na 2020. godinu. U javnom sektoru prosečna

plata je smanjena, za razliku od privatnog sektora i javnih preduzeća gde je prosečna plata porasla.

I pored promene životnog standarda tokom godina, broj porodica sa socijalnom pomoći ostao je gotovo isti. Prema zakonodavstvu Kosova, da bi imali koristi od socijalne pomoći, svi članovi porodice moraju biti stalni stanovnici Kosova. Šema socijalne pomoći „namenjena je za finansijsku pomoć porodicama čiji su članovi ili trajni invalidi ili stariji od 65 godina, kao i porodicama koje imaju samo jednog ili nemaju nijednog zaposlenog člana porodice i imaju prihode ispod standarda koji utvrđuje Ministarstvo rada i socijalnog staranja“.

Veoma zabrinjavajuća pojava je procenat mladih (15-24 godine) koji nisu ni u obrazovanju, zapošljavanju, niti na obuci. Od 2016. ovaj procenat je počeo da

raste.

Prema izveštaju OECD-a „Konkurentnost u jugoistočnoj Evropi“, glavna dostignuća Kosova u oblasti ekonomskog rasta su:

- Od svih ekonomija koje su procenjene prema OECD-ovom Regulatornom indeksu ograničenja za direktna strana ulaganja (SDI), Kosovo je jedna od ekonomija koje su najmanje restriktivne za SDI.

⁶¹ Anketa o radnoj snazi 2020, KAS

- Kosovo je najmanje restriktivna ekonomija u ZB6 (zapadni Balkan 6) za trgovinu uslugama i jedna od najatraktivnijih ekonomija za strane pružaoce usluga, takođe među svim ekonomijama koje su procenjene od strane OECD STRI projekta.
- Poreska uprava Kosova (PAK) objedinjuje prikupljanje poreza i sve glavne funkcije poreske administracije. Takođe nadgleda

i procenu usklađenosti poreza i upravljanje rizikom koristeći analizu zasnovanu na riziku, što pruža PAK-u punu operativnu autonomiju u okviru Ministarstva finansija.

- Stopa ranog napuštanja škole pala je sa 18,4% u 2013. na 9,6% u 2018. godini, dostižući cilj EU za 2020. godinu od manje od 10%.⁶²

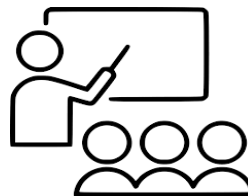
Zakoni koji pokrivaju ovaj cilj

Zakon o radu

Zakon o materijalnoj podršci porodicama dece sa trajnim smetnjama u razvoju

Zakon o osposobljavanju, stručnoj prekvalifikaciji i zapošljavanju osoba sa invaliditetom

Zakon o državnim penzijskim planovima

Zakon o Zavodu za zapošljavanje

Zakon o registraciji i pružanju usluga za nezaposlene, lica koja traže posao i poslodavce

Zakon o bezbednosti i zdravlju na radu

Glavni izazovi

- Visoka nezaposlenost mladih, što stvara ozbiljne probleme sa tranzicijom iz škole u posao.
- Neusaglašenost veština koje se uče u obrazovnim institucijama sa zahtevima

⁶² Konkurentnost i razvoj privatnog sektora, biblioteka OECD. Dostupno na: <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/dcbc2ea9->

<en.pdf?expires=1659006712&id=id&accname=quest&checksum=6F09A14220B42A950B81EA754232C059>

tržišta rada.

- Slabo javno finansiranje za razvoj istraživanja i razvoj inovacionih kapaciteta.
- Neformalni rad i neregularni ugovori ometaju poboljšanje uslova rada.
- Nedovoljan podsticaj i podrška ženama u sektoru preduzetništva.

Dalji koraci

- Izrada strategija i planova za smanjenje nezaposlenosti.
- Usklađivanje školskih nastavnih planova i programa sa veštinama potrebnim na tržištu rada.
- Izrada politike za podršku zapošljavanju.
- Kreiranje programa za podršku ženama u sektoru preduzetništva.
- Izrada novih politika i strategija za podršku i privlačenje stranih investicija.

COR 9: INDUSTRIJA, INOVACIJE I INFRASTRUKTURA

Izgradnja otporne infrastrukture, promovisanje inkluzivne i održive industrijalizacije i promovisanje inovacija

Evaluacija ciljeva

9.1 Pristup stanovništva javnom prevozu se ne meri na Kosovu. Međutim, broj putnika u železničkom saobraćaju je 2021. godine iznosio 58,82 hiljade, dok je broj putnika u vazdušnom saobraćaju ove godine udvostručen u odnosu na 2020.⁶³

9.2 Proizvodni sektor na Kosovu predstavlja 13,4% BDP-a. U 2021. godini 12,4% ljudi registrovani su kao zaposleni u proizvodnji u odnosu na zaposlenost uopšte.

9.C Prema istraživanju korišćenja informatičkih i komunikacionih tehnologija na Kosovu 2021. godine, 96,1% domaćinstava ima pristup Internetu.

Opšte stanje

Zaposlenost u prerađivačkoj industriji kao procenat ukupne zaposlenosti je prilično niska na Kosovu, u rasponu od 10% do 15%. Na osnovu podataka KAS, u 2020. godini samo 11,8% od ukupne zaposlenosti bili su zaposleni u prerađivačkoj industriji, dok je u prva tri meseca 2021. godine to bilo 12,4%.⁶⁴ Svetska banka je predvidela da će tokom pandemije BDP u evropskim zemljama

opasti za preko 3,4 odsto,⁶⁵ ali je do kraja 2020. Kosovo uspešno da ograniči pad svog BDP-a na samo 5,3%.⁶⁶ Glavni trgovinski partneri Kosova su zemlje EU (44,3% uvoza i 31,5% izvoza) i susedne zemlje zapadnog Balkana, sa kojima Kosovo trguje bez carine prema uslovima Centralnoevropskog sporazuma o slobodnoj trgovini (CEFTA).⁶⁷

Uprkos izazovima kao što su visoka nezaposlenost ili neformalna ekonomija, relativno mlado stanovništvo Kosova, niska cena rada i prirodni resursi privukli su neke značajne investicije i neke međunarodne firme. Investicije u 2021. godini imale su rast od 10,2%, a strane investicije su udvostručene od januara do septembra iste godine. Ukupne vrednosti ovih investicija dostigle su 4 miliona i 655 hiljada evra. Prema podacima Centralne banke, 3 zemlje koje su najviše investirale na Kosovu tokom 2021. su: Nemačka, Sjedinjene Američke Države i Švajcarska.⁶⁸

Podsticanje inovativne, kružne (cirkularne) i konkurentne privrede i izgradnja kvalitetne, stabilne i integrisane infrastrukture su dva glavna stuba Nacionalne strategije razvoja. U 2021. godini broj novih registrovanih preduzeća bio je 10.649 ili 8,6% više

⁶³ Statistika transporta, KAS.

⁶⁴ Istraživanje o radnoj snazi 1. kvartal 2021, KAS

⁶⁵ Potencijalni uticaj COVID-19 na BDP i trgovinu, Svetska banka

⁶⁶ Statistika nacionalnih računa, KAS

⁶⁷ Statistika spoljne trgovine 2021, KAS

⁶⁸ Godišnji izveštaj 2021, Centralna banka Kosova

nego prethodne godine, dok je 1.608 preduzeća zatvoreno, što je 21,3 odsto više nego u prethodnoj godini.⁶⁹

Povećan je broj registrovanih preduzeća u sektorima pogođenim merama pandemije 2020. godine. Ovi sektori obuhvataju trgovinu, ugostiteljstvo i profesionalne delatnosti.

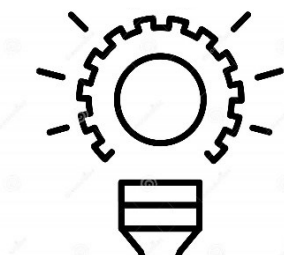
Da bi preduzeća ispunila svoje pune kapacitete, pored mnogih drugih faktora, neophodna je infrastruktura. Snabdevanje preduzeća električnom energijom, vodom i drugim uslugama samo su neke od osnovnih potreba za rad preduzeća. U pogledu putne infrastrukture, Kosovo ima razvijenu putnu i vazдушnu infrastrukturu. U julu 2022, Skupština Kosova je usvojila nacrt

zakona o železnici za železničku vezu Drač-Priština.⁷⁰

I u glavnom gradu Kosova, red vožnje i trase gradskih autobuskih linija mogu se prosledivati putem aplikacije „Gradski saobraćaj“. Ali sada je Priština prvi grad u regionu čije se gradske autobuske linije pojavljuju na Gugl (*Google*) mapama.

Na Kosovu, inovacije se promovišu kroz centre kao što je Inovacioni centar Kosova, koji je prostor gde ljudi mogu da se obuče i pronađu načine da finansiraju posao koji žele da započnu. Inovacioni centar Jakova i UNICEF *Innovation Lab Kosovo* takođe doprinose na sličan način.

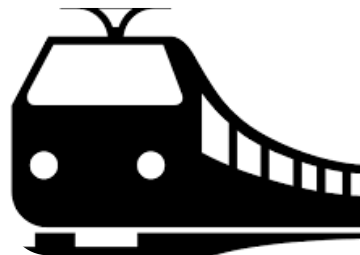
Zakoni koji pokrivaju ovaj cilj

Zakon o naučnim inovacijama i transferu znanja i tehnologije

Zakon o industrijskom dizajnu

Zakon o železnici Kosova

Glavni izazovi

- Jedna od glavnih prepreka za razvoj industrijskog sektora je snabdevanje električnom energijom, koje je nestabilno i skupo. Termoelektrane Kosovo A i B imaju zajednički instalirani kapacitet od samo 1478 MW, ali zbog starosti i rada sa neefikasnom tehnologijom njihov radni kapacitet je negde oko 915 MW. Kao rezultat nedovoljne količine energije, Kosovo je prinuđeno da uvozi energiju iz drugih zemalja. Cena uvoza je veoma visoka i kao rezultat toga cena energije za

⁶⁹ Izveštaj o finansijskoj stabilnosti, CBK

⁷⁰ Skupština Kosova, jul 2022. Dostupno na: <https://www.kuvendikosoves.org/shq/projektligjet/projektligji/?draftlaw=393>

obične potrošače i preduzeća je visoka.

- Samo 56% putne infrastrukture Kosova je popločano asfaltom (glavne nacionalne ose). Sa druge strane, železnička mreža ima oko 330 km, ali sa zastarelom infrastrukturuom. Pošto su razdaljine između mesta na Kosovu kratke, ova dva vida transporta bi bila dovoljna da se ispune zahtevi robne razmene unutar zemlje. Mogućnost bržeg i jeftinijeg transporta pomogla bi svim delatnostima na Kosovu da obezbede jeftinije sirovine, a samim tim i cene proizvoda na tržištu bile bi niže.
- Dok se pristup Internetu u privatnim kućama povećao, u javnim institucijama je stagnirao. Ova stagnacija ograničava kvalitet državnih usluga i efikasnost institucija, jer poskupljuje usluge i nije efikasna u kontekstu vremena. Na primer, seoske škole, biblioteke, zdravstvene ustanove itd. nisu obavile svoju digitalizaciju. Pобољшanje je uočeno tokom 2020. godine u Narodnoj biblioteci „Pjeter Bogdani“, gde su neke usluge digitalizovane, ali ne sve. Ostale institucije treba da slede ovaj primer.

Dalji koraci

- Unapređenje infrastrukture termoelektrana, prilagođavanje standardima EU ili korišćenje drugih obnovljivih resursa zajedno sa izgradnjom odgovarajuće infrastrukture.
- Integracija energetskeg tržišta sa regionalnim energetskeim tržištem.
- Osnajivanje i podrška za Fond za energetske efikasnost i njegovu funkcionalnu implementaciju.
- Modernizacija i proširenje jedine međunarodne železničke linije na Kosovu.
- Podrška lokalnim preduzećima u oblasti IT.
- Povećanje prerađivačkih kapaciteta prehrambene industrije kako bi bilo što manje gubitaka poljoprivrednih proizvoda.

COR 10: SMANJENJE NEJEDNAKOSTI

Smanjenje nejednakosti unutar i između zemalja

Evaluacija ciljeva

10.3 Prema podacima prikupljenim iz različitih izvora od strane UN, 11,4% stanovništva navodi da su se lično osjećali kao diskriminirani ili maltretirani tokom 2020. godine.

10.4 Plate i dnevnice učestvuju sa 12,5% u ukupnoj vrednosti bruto domaćeg proizvoda, prema budžetu Republike Kosovo za 2022. godinu.

10.5 Centralna banka Kosova objavljuje indikatore finansijske održivosti na godišnjem nivou. U 2021. likvidna sredstva prema kratkoročnim obavezama (37,43%); Ponderisana regulatorna kapitalna sredstva prvog reda (13,60%); Regulatorni kapital u imovini (9,28%); Neto otvorena pozicija u deviznom kapitalu (3,32%); Povraćaj sredstava (2,38%); Nenaplativi krediti u odnosu na ukupne bruto kredite (10,14%)⁷¹

10.6 Učešće Kosova u međunarodnim organizacijama Međunarodna finansijska korporacija (0,54%); Međunarodna banka za obnovu i razvoj (0,53%); Međunarodni monetarni fond (0,53%).⁷²

10.7 Kosovo je tokom godina usvojilo migracione politike koje olakšavaju redovnu, bezbednu, urednu i odgovornu migraciju i mobilnost ljudi. Ovde vredi pomenuti Zakon o azilu i Zakon o strancima.

10.A Apsolutna većina robe koja se uvozi na Kosovo, a to je poljoprivredna oprema, oslobođena je carina, jer se za građevinska dobra koja dolaze iz zemalja CEFTA plaća uglavnom 18% PDV-a, dok ona iz drugih zemalja plaćaju pune obaveze. (10% carina i 18% PDV).

10.C U 2021. godini, vrednost doznaka prema podacima CBK dostigla je ukupan iznos od 1152,9 miliona evra.

Opšte stanje

Rastuća ekonomska nejednakost među zemljama uticala je da se fenomen nejednakosti odrazi i unutar ovih zemalja, što je uzrokovano velikom razlikom u prihodima. Ova nejednakost na Kosovu se stalno povećava, što može rezultirati nestankom srednje klase.

Prosečna godišnja stopa inflacije u 2021. godini iznosila je 3,4%,⁷³ dok je prosečna neto plata u 2021. godini bila 432 evra, u poređenju sa 2020. godinom kada je iznosila 416 evra, što je povećanje od

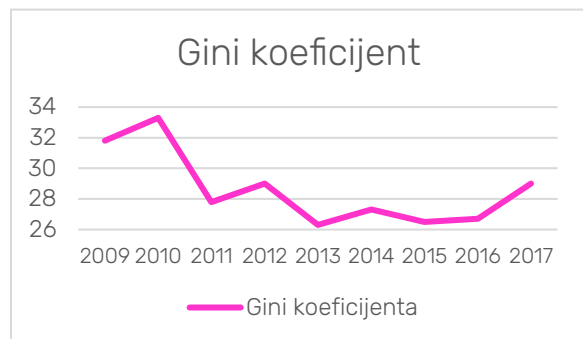
⁷¹ Podaci Međunarodnog monetarnog fonda. Dostupno na: https://ourworldindata.org/grapher/regulation-financial-markets?country=-OWID_KOS

⁷² Podaci iz više izvora koje su prikupile UN. Dostupno na: https://ourworldindata.org/grapher/proportion-of-members-of-developing-countries-in-international-organizations?country=-OWID_KOS

⁷³ Harmonizovani indeks potrošačkih cena (HICP), 2021, KAS

3,84 odsto.⁷⁴

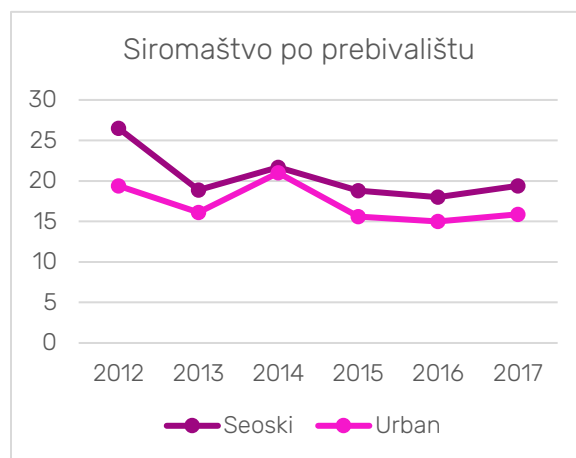
Prema podacima Svetske banke, Gini koeficijent tokom 2017. godine iznosio je 29,0. U poređenju sa susednim zemljama, kao što su Srbija (36,2), Severna Makedonija (33,6) ili Crna Gora (36,9), Kosovo stoji bolje u pogledu raspodele prihoda.⁷⁵ Od 2017. na Kosovu više nema merenja Gini koeficijenta.

Glavni uzroci ekonomske nejednakosti na Kosovu, kao i u regionu, jesu isključenost sa tržišta rada ili slabo plaćen rad. Faktori kao što su neformalni rad, rad bez ugovora ili sa neredovnim ugovorom, rad sa neredovnim radnim vremenom utiču na rast nejednakosti. Diskriminacija na osnovu pola, etničke pripadnosti, starosti i fizičkih sposobnosti prisutna je na radnim mestima. Prema istraživanju koje je sproveo Institut Riinvest 2017. godine, više od jedne u deset ispitanih žena iskusiло je diskriminaciju na osnovu pola na poslu.⁷⁶ Romi su, sa druge strane, češće nezaposleni, zarađuju niže plate i više rade u neformalnom sektoru nego oni koji nisu Romi. Grupe osoba sa invaliditetom su takođe pogođene sistemskom diskriminacijom. Iako postoji Zakon za zaštitu od

diskriminacije, praksa u stvarnom životu ne primenjuje uvek ovaj zakon.

U oblasti socijalne zaštite, šeme socijalne zaštite ne štite pojedince od rizika od nezaposlenosti, jer Kosovo ne pruža pomoć za nezaposlene. Nedostatak pristupa kvalitetnom obrazovanju je takođe osnova za stvaranje nejednakosti. Na primer, deca roditelja sa nižim obrazovnim ili finansijskim nivoima su u većoj opasnosti od siromaštva ili socijalne isključenosti. Osobe sa invaliditetom se takođe često suočavaju sa rizikom da budu isključene iz obrazovanja, ili mogu biti odvojene u posebne programe, ili

prate programe orijentisane samo na određene profesije.

Postoji i svojevrsna nejednakost između ruralnih i urbanih područja. Ovo je zbog činjenice da ruralna područja na Kosovu nisu dovoljno razvijena, osim poljoprivrednog sektora. Svi ostali sektori, kao što su usluge, zdravstvo, obrazovanje, kultura, itd. uglavnom su koncentrisani u urbanim sredinama, tako da su ruralna područja isključena. Stope siromaštva i ekstremnog

⁷⁴ Statistički godišnjak 2022, KAS

⁷⁵ Indikatori svetskog razvoja, Svetska banka.

Dostupno na:

<https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators>

⁷⁶ Žene na tržištu rada, Analiza radnih uslova za žene na Kosovu, 2017. Dostupno n:

https://www.riinvestinstitute.org/uploads/files/2017/November/10/Grate_ne_tregun_e_punes1510308263.pdf

siromaštva su veće u ruralnim naseljima.
⁷⁷ Na primer, u 2015. godini, siromaštvo u ruralnim područjima iznosilo je 18,9% u

poređenju sa 15,5% u urbanim područjima, a 65,7% siromašnih je živelo u ruralnim područjima.

Zakoni koji sadrže ovaj cilj

Zakon o zaštiti od diskriminacije

Zakon o materijalnom izdržavanju porodica dece sa trajnim smetnjama u razvoju

Zakon o državnim penzijskim planovima

Zakon o ratnim veteranima Oslobođilačke vojske Kosova

Zakon o zaštiti dece

Glavni izazovi

- Glavni izazov u smanjenju nejednakosti na Kosovu su trenutna visoka nezaposlenost i niski prihodi pojedinaca.
- Isključenje ili diskriminacija određenih grupa iz nivoa visokog obrazovanja (npr. Romi ili osobe sa invaliditetom).
- Potpuno nesprovođenje Zakona o zaštiti od diskriminacije.
- Neusklađenost između veština i znanja razvijenih u obrazovnim institucijama i veština i znanja potrebnih na tržištu rada.

Dalji koraci

- Poboljšana zastupljenost radnika u korporativnom upravljanju.
- Izrada Strategije za ravnopravnost i nediskriminaciju.
- Stvaranje šema pomoći za nezaposlene.
- Poboljšanje i kreiranje aktivnih politika tržišta rada za povećanje zapošljivosti žena, mladih, osoba sa invaliditetom, etničkih manjina i ljudi sa niskim nivoom obrazovanja.
- Izrada politika za podsticanje preduzeća da registruju svoje zaposlene kako bi se smanjio broj ljudi zaposlenih u neformalnoj ekonomiji.

⁷⁷ Potrošačko siromaštvo u Republici Kosovo, maj 2019, Svetska banka

COR 11: ODRŽIVI GRADOVI I ZAJEDNICE

Učiniti gradove i ljudska naselja inkluzivnim, sigurnim, jakim i održivim

Evaluacija ciljeva

11.5 Na Kosovu nema podataka o nestalim licima ili osobama pogođenim katastrofama, ali je broj smrtnih slučajeva pripisanih katastrofama prema KAS u 2019. godini bio 103.

11.6 Pokrivenost uslugom prikupljanja otpada za domaćinstva do kraja 2020. godine na nivou zemlje iznosi 85,3%. Ukupno, količina komunalnog otpada deponovanog na sanitarnim deponijama iznosi 446.332,36 tona godišnje.

Što se tiče kvaliteta vazduha na Kosovu tokom 2021. godine, prosečno zagađenje PM10 česticama je 23,25, dok je zagađenje PM2,5 česticama 16,64.⁷⁸

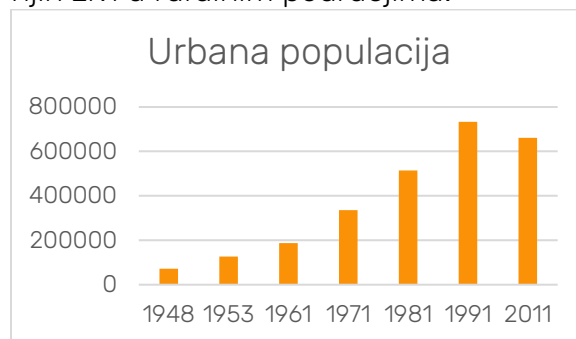
11.A U našoj zemlji 36 opština ima planove razvoja opština. Opštinski razvojni planovi dostupni su na Internet stranicama opština.

11.B Strategija i akcioni plan za smanjenje rizika od katastrofa 2016-2020 su u skladu sa okvirom za smanjenje rizika od katastrofa „Sendal” 2015-2030.

Opšte stanje

Obično je stepen urbanizacije pokazatelj privrednog razvoja. Dakle, najviši stepen urbanizacije odgovara najvišem stepenu privrednog razvoja i obrnuto. Na intenzitet urbanizacije utiču nagli rast stanovništva, promene ekonomske

strukture, migracije itd. Takve promene, vidljive, odigravaju se na Kosovu posle 1999. Obrazovni sistem, zdravstvo, industrija i uspostavljanje administracije, svi su bili koncentrisani u urbanim sredinama. Kao rezultat toga, radnici kvalifikovani za rad u ovim oblastima preselili su se iz sela u grad. Poslednji popis stanovništva na Kosovu obavljen je 2011. godine. Prema podacima iz tog popisa, oko 40% ljudi živi u urbanim sredinama, dok oko 60% njih živi u ruralnim područjima.

Prošla je decenija od poslednjeg popisa, a ovaj procenat urbanizacije se možda promenio. U ruralnim sredinama se zadržalo stanovništvo najnaprednijeg uzrasta, a s obzirom na trend odlazaka mladog stanovništva, sela možda neće imati dolazaka iz ove starosne grupe u narednim godinama.

Zakonski okvir na Kosovu obavezuje vladine institucije da ostvare pravo na adekvatno stanovanje. Zakon o finansiranju posebnih stambenih projekata (Zakon o stanovanju) usvojen je 2010. godine sa ciljem da se obezbedi pristup adekvatnom stanovanju za one

⁷⁸ Godišnji izveštaj o vazduhoplovstvu 2021, AMMK

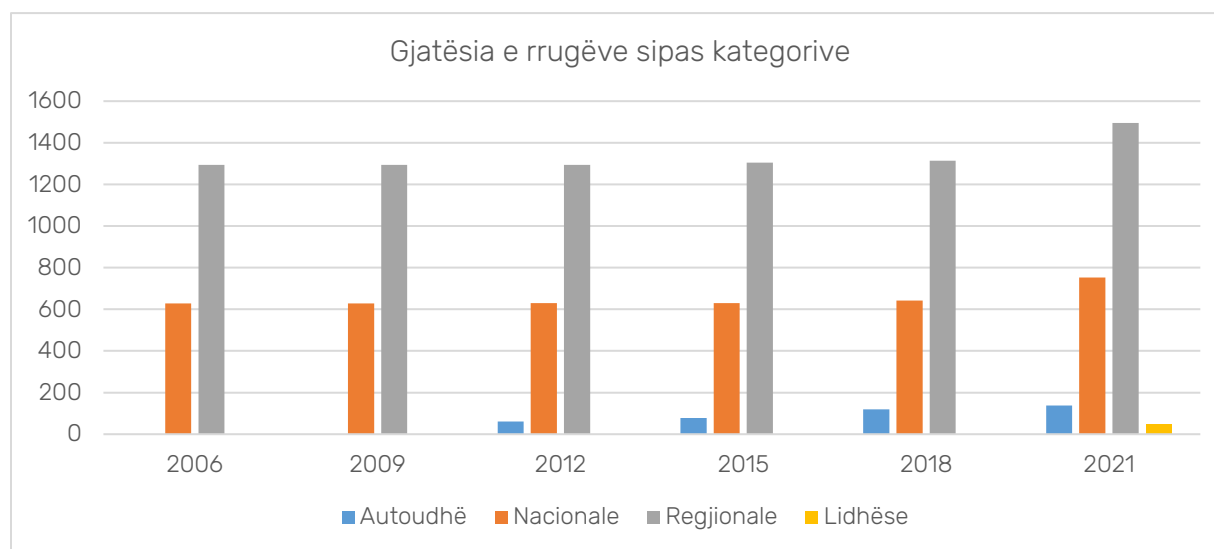
koji to sebi ne mogu da priušte. Zakonski okvir utvrđuje da je obezbeđivanje socijalnog stanovanja u nadležnosti opštinskog nivoa, dok je Ministarstvo životne sredine i prostornog planiranja nadležno za nadzor nad Zakonom o stanovanju.

Post-konfliktna migracija dovela je mnoge ljude u gradove u potrazi za poslom, boljim životnim uslovima i sigurnijim okruženjem. Veliki broj građana Kosova svakodnevno iz ruralnih područja putuje u gradove radi posla, obrazovanja ili usluga. Od tada, Kosovo se suočava sa neviđenim građevinskim bumom, sa rastom urbanih područja i sa kontinuiranom degradacijom životne sredine.

U pogledu pristupa javnom prevozu, Kosovo se zasniva na zastareloj infrastrukturi. Funkcionalna železnička linija na Kosovu povezuje samo Prištinu

Međugradski autobuski prevoz povezuje skoro sve veće regione Kosova direktnim linijama, dok ruralna područja imaju pristup međusobno povezanim linijama.

U 2021. godini, od ukupno 2.432,40 km puteva, 2.345,86 km ili 96% izraženo u procentima su asfaltirani putevi, dok je 81 km ili 4% neasfaltiranih puteva. Od 2005. godine kada uopšte nije postojao autoput, sada je dužina autoputa na Kosovu dostigla 137,15 km.⁸⁰ Dakle, od glavnog grada zemlje, granične tačke susednih zemalja, Albanije, Severne Makedonije i Srbije, nalaze se na udaljenosti manjoj od 2 sata.

sa Peći, kao i Kosovo Polje sa Elez Hanom,⁷⁹ stoga su potrebne investicije kako bi se ova mreža proširila. Sa druge strane, drumski prevoz autobusima omogućava širi pristup građanima.

Ministarstvo za infrastrukturu objavilo je i Sektorsku strategiju i multimodalni transport 2015-2025 i petogodišnji akcioni plan, kojim se razrađuju strateški i operativni ciljevi Ministarstva za

⁷⁹ Putnički prevoz, Trainkos. Dostupno ovde: <https://www.trainkos.com/sherbimet/transporti-i-udhetareve/>

⁸⁰ Statistika saobraćaja 2021, ASK

infrastrukturu za stvaranje modernog i integrisanog sistema transportnih usluga, povećanje kadrovskih i infrastrukturnih transportnih kapaciteta.⁸¹

Nacionalna strategija za kulturno nasleđe 2017-2027 kao opšti cilj ima

promociju stvarnih socijalno-kulturnih i ekonomskih vrednosti kulturnog nasleđa Republike Kosovo kao i poboljšanje mehanizama za zaštitu ovih vrednosti. Međutim, i dalje izostaje sprovođenje mera za očuvanje i zaštitu kulturnog nasleđa.

Zakoni koji pokrivaju ovaj cilj

Glavni izazovi

- Nedostatak finansiranja ili slabo finansiranje sprečava opštine da poboljšaju svoj učinak u zaštiti životne sredine.
- Nedostatak zdravstvene i putne infrastrukture u ruralnim područjima za najefikasnije pružanje usluga.
- Kao rezultat migracija, ruralno stanovništvo je u velikoj meri izgubilo dve važne kategorije društva, kvalifikovane i one koji otvaraju nova radna mesta, ostavljajući meštanima sela ograničen društveni život.
- Neusaglašenost opštinskih propisa sa odredbama važećeg zakonskog okvira za socijalno stanovanje.

Dalji koraci

⁸¹ Sektorska strategija i multimodalni transport 2015-2025. i 5-godišnji akcioni plan, Ministarstvo za infrastrukturu. Dostupno ovde: [https://www.mit-](https://www.mit-ks.net/repository/docs/2017_01_19_081423_2015_12_07_081434_Strategija_STMM_MI_14Gusht_e_korigjuar.pdf)

[ks.net/repository/docs/2017_01_19_081423_2015_12_07_081434_Strategija_STMM_MI_14Gusht_e_korigjuar.pdf](https://www.mit-ks.net/repository/docs/2017_01_19_081423_2015_12_07_081434_Strategija_STMM_MI_14Gusht_e_korigjuar.pdf)

- Stvaranje povoljnih uslova za ruralna područja, uključujući ovde i povećanje kadrovskih kapaciteta za usluge, kao i infrastrukturnih kapaciteta.
- Ulaganja u železničku i putnu infrastrukturu radi povećanja ravnopravnog pristupa javnom prevozu.
- Izrada Akcionog plana za povećanje kapaciteta opština za realizaciju projekata koji se odnose na očuvanje životne sredine i specijalnih zona.
- Osnivanje Arheološkog, etnološkog i prirodnjačkog muzeja.
- Izrada novog Plana za poljoprivredu i ruralni razvoj.

COR 12: ODGOVORNA POTROŠNJA I PROIZVODNJA

Obezbeđivanje održivih obrazaca potrošnje i proizvodnje

Evaluacija ciljeva

12.4 Na Kosovu još uvek ne postoji skladište ili ekskluzivno postrojenje koje bi tretiralo ili skladištilo opasan otpad u skladu sa standardima EU.

12.5 Prema istraživanju industrijskog otpada, 180.022 tone je količina recikliranog materijala u 2020. godini.

12.6 Izveštaje o održivosti za 2021. godinu objavile su firme „Sharrcem“ za 2020. i „Shell Kosova“.

12.A Instalirani kapacitet za proizvodnju obnovljive energije na Kosovu u 2019. godini bio je 67964,8 MWh. Nažalost, za 2021. godinu nema podataka.

12.C Subvencije za fosilna goriva kao učešće u BDP-u u 2020. godini iznose 1,02%.⁸²

Opšte stanje

Prerađivačka industrija je jedna od kategorija koje najviše zagađuju i ima najviše emisija gasova staklene bašte prema IPCC, ne isključujući direktne emisije iz upravljanja zemljištem i upravljanja đubrivom.⁸³ Što se tiče uticaja poljoprivrede na zagađenje

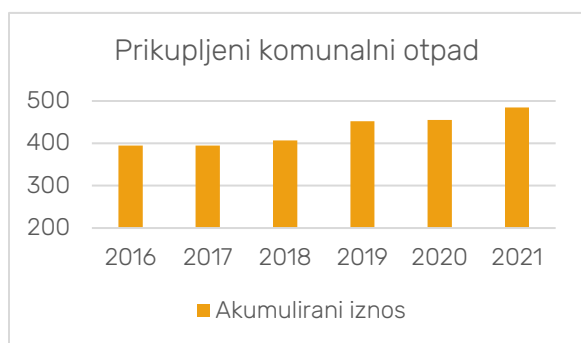
zemljišta tokom 2019. godine, AMMK je prikupio podatke od različitih zvaničnih institucija na Kosovu. Na Kosovo se uvozi oko 805 tona agro-hemikalija u obliku insekticida, rodenticida, fungicida, herbicida, proizvoda protiv rasta i regulatora rasta biljaka, dezinfekcionih sredstava i sličnih proizvoda, dok je tokom 2019. godine uvezeno 26.681 tona organskih đubriva. Opasni otpad iz poljoprivrede, hortikulture, akvakulture, šumarstva, lova i ribolova nastao u 2019. godini iznosi 160,8 tona ili 0,1% ukupnog opasnog otpada.

Nivo upravljanja otpadom na Kosovu nije zadovoljavajući, jer se zasniva na veoma nestabilnom sistemu sa izuzetno niskim nivoom reciklaže. Ovaj sistem upravljanja otpadom ne daje podatke o obuhvatu, stvaranju i tretmanu otpada i kao rezultat toga je teško utvrditi trenutno realno stanje. Na osnovu količine otpada prikupljenog od strane licenciranih operatera, u proseku 230,8 kg otpada po glavi stanovnika je generisano na Kosovu tokom 2020. Opštine su odgovorne za upravljanje komunalnim otpadom, gde spadaju sakupljanje, transport i odlaganje otpada.

⁸² Podaci Međunarodne agencije za energiju, Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj i Međunarodnog monetarnog fonda preko globalne baze podataka organizacija civilnog društva Ujedinjenih nacija. Dostupno na: [https://ourworldindata.org/grapher/fossil-fuel-](https://ourworldindata.org/grapher/fossil-fuel-subsidies-gdp?tab=chart®ion=Europe&country=~OWID_KOS)

[subsidies-gdp?tab=chart®ion=Europe&country=~OWID_KOS](https://ourworldindata.org/grapher/fossil-fuel-subsidies-gdp?tab=chart®ion=Europe&country=~OWID_KOS)

⁸³ Godišnji izveštaj o stanju životne sredine 2020. AMMK

Opština Priština izradila je projekat za tretman otpada od orezivanja i košenja zelenih površina, koji ima za cilj stvaranje komposta od ovih otpada koji će se koristiti za đubrenje zelenih površina. Projekat je počeo u novembru 2019. godine i privodi se kraju.⁸⁴

Poboljšanje se vidi i u smanjenju broja divljih deponija od 2019. do 2020. godine, 300 takvih deponija je eliminisano. Od 1.189 divljih deponija u 2020. godini, 0,3% su deponije opasnog industrijskog otpada.⁸⁵

Kroz Strategiju (2021-2030) i Akcioni plan (2021-2023) za integrisano upravljanje otpadom na Kosovu, obaveze Kosova koje proizilaze iz Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju (SSP) i sektorske politike u oblasti upravljanja otpadom su rešavane i realizovane na sličan način kao i u EU, prilagođavajući tako kosovsko zakonodavstvo pravnim tekovinama EU.

Zakoni koji pokrivaju ovaj cilj

Zakon o lekovima i sredstvima

Zakon o stočarstvu

Zakon o organskoj poljoprivredi

Zakon o hrani

Glavni izazovi

- Kosovo je blizu iscrpljivanja kapaciteta svojih deponija. Dalje, postojećim deponijama se i ne upravlja u skladu sa standardima i propisima EU.
- Zbog naglog širenja građevinske industrije, otpad iz ove industrije se ubrzano povećava i nelegalno se odlaže na poljoprivredna zemljišta i u reke.
- Na Kosovu se takođe ne tretiraju značajne količine biološkog ili životinjskog otpada. Ovaj otpad se odlaže zajedno sa drugim otpadom. Za ovaj otpad nadležna je Agencija za hranu i veterinu.
- Osim što imamo veoma nizak nivo reciklaže u našem sistemu upravljanja otpadom, postoji i nedostatak podsticaja i politika koje bi motivisale preduzeća i građane da smanje stvaranje otpada ili da ga recikliraju.

⁸⁴ Godišnji izveštaj za 2020. godinu, Direkcija javnih službi, zaštite i spasavanja, Opština Priština. Dostupno na: https://prishtinaonline.com/uploads/dshpmsh_-raporti_2020-

[19.03.2021_final.pdf?fbclid=IwAR1GVlawnW0iH2XL6uDb4hiKqx4RthPfr7AHjON012MPgPdW5SpdAv_chQT8](https://prishtinaonline.com/uploads/dshpmsh_-raporti_2020-19.03.2021_final.pdf?fbclid=IwAR1GVlawnW0iH2XL6uDb4hiKqx4RthPfr7AHjON012MPgPdW5SpdAv_chQT8)

⁸⁵ Godišnji izveštaj o stanju životne sredine, 2020, AMMK

Dalji koraci

- Razvoj upravljanja otpadom, odnosno otvaranje novih centara za upravljanje otpadom.
- Izrada posebnog zakona za tretman životinjskog otpada, u skladu sa normama EU.
- Povećanje kapaciteta na lokalnom nivou za tretman građevinskog otpada.
- Otvaranje šema sakupljanja ili postrojenja za demontažu električne i elektronske opreme, što zahteva specijalizovano upravljanje, jer ovaj otpad sadrži opasne materije.

COR 13: AKCIJA U VEZI SA KLIMOM

Preduzimanje hitnih akcija u borbi protiv klimatskih promena i njihovih efekata

Evaluacija ciljeva

13.1 Broj umrlih od prirodnih katastrofa u 2019. godini bio je 103.⁸⁶ Takođe, Strategija i Akcioni plan za smanjenje rizika od katastrofa 2016-2020. je u skladu sa okvirom za smanjenje rizika od katastrofa „Sendai” 2015-2030.

13.2 Što se tiče mera za klimatske promene na Kosovu, usvojena je Strategija za klimatske promene 2019-2028 i Akcioni plan za klimatske promene 2019-2021. Prema merenjima, procenjene su godišnje emisije gasova staklene bašte na Kosovu za 2020. na oko 9613 Gg (Giga grama) CO₂ (ekvivalent) ili oko 9,6 miliona tona CO₂ (ekvivalent).

Opšte stanje

Geografski položaj Kosova pruža mu raznovrsnu klimu. Karakteristike ove klime su uglavnom mediteranske i kontinentalne, što rezultira toplim letima i hladnim zimama sa mediteranskim i alpskim uticajima. Ali kao rezultat klimatskih promena, ove karakteristike se menjaju iz dana u dan. Očekuju se sušna klima, toplija leta i sve češće poplave. Klimatske promene će imati značajan uticaj na život ljudi. Rast temperature će izazvati nepodnošljive vrućine za neke starosne grupe i samim tim doći će i do povećanja mortaliteta. Očekuje se da će temperature biti više u

urbanim sredinama. Tvrdi, suve površine u urbanim sredinama – kao što su krovovi, trotoari, putevi, zgrade i parkinzi – pružaju manje senke i vlage nego prirodni pejzaži i stoga doprinose višim temperaturama.

Ali, model GAINS, koji koristi Evropska komisija u planiranju klimatske politike, kao i Međunarodni „Futures” sa sedištem u SAD, može samo da daje opšta predviđanja za klimu na Kosovu u budućnosti, zbog nedostatka raščlanjenih istorijskih statističkih podataka.⁸⁷

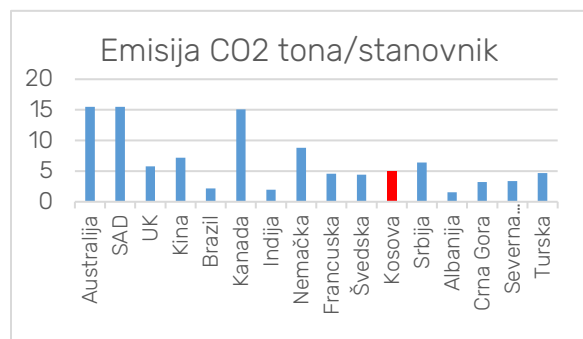
Izazovi sa kojima se očekuje da se Kosovo suočava kao rezultat globalnog zagrevanja i klimatskih promena su deo tretmana u Strategiji za klimatske promene 2019-2028 i u Akcionom planu za klimatske promene 2019-2021. Ova strategija definiše politike za smanjenje emisija gasova staklene bašte (GS) i za prilagođavanje na klimatske promene, a daje i preporuke za mere koje treba preduzeti u ove dve oblasti.

Emisije gasova staklene bašte po glavi stanovnika su kod nas relativno niže u odnosu na zemlje EU, oko ekvivalenta 5 tona CO₂, dok su emisije gasova staklene bašte po jedinici BDP-a (0,5 kg

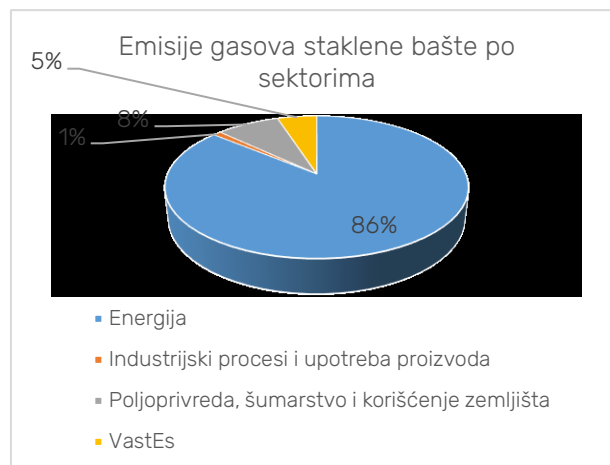
⁸⁶ Nasilne smrti po godinama, KAS.

⁸⁷ Akcioni plan za klimatske promene 2019-2021

CO2 ekvivalenta) visoke.⁸⁸

Na slici ispod primećujemo da je energetska sektor proizvodi najveću emisiju gasova staklene bašte. To je zato što je najveći izvor električne energije na Kosovu uglj koji oslobađa velike količine gasova staklene bašte.⁸⁹ Inicijative za bavljenje pitanjima klime

su uglavnom iz nevladinog sektora, jer takve inicijative na nacionalnom nivou nedostaju. Pored toga, opšti nivo svesti javnosti o klimatskim promenama i dalje je nizak.

Zakoni koji sadrže ovaj cilj

Zakon o zaštiti
životne
sredine

Energetski
zakon

Zakon o
energetskoj
efikasnosti

Zakon o
prirodnom
gasu

Zakon o
putnoj i
ekološkoj taksi
za vozila

Glavni izazovi

- Kosovo nema posebno zakonodavstvo koje se bavi klimatskim promenama niti posebnu nacionalnu strategiju za ovo pitanje.
- Nedostaju najnoviji podaci iz praćenja i izveštavanja o emisijama gasova staklene bašte, što je neophodno za primenu klimatskih propisa i zakona EU.
- Velika upotreba uglja kao goriva, bilo za proizvodnju energije na državnom nivou ili čak za grejanje, predstavlja najvećeg zagađivača vazduha. Prelazak sa uglja na obnovljive izvore energije ključno je važan za smanjenje nivoa ugljen-dioksida.

⁸⁸ Godišnji izveštaj o stanju životne sredine, 2020, AMMK.

⁸⁹ Ibid

- Dodatni problem u ovom trenutku predstavljaju delatnosti koje rade sa zastarelim tehnologijama (posebno termoelektrane).
- Nekontrolisana gradnja i urbanizacija predstavljaju veoma ozbiljan problem u gradovima čiji broj stanovnika raste. Neovlašćena gradnja u opasnim područjima, kao i nepoštovanje građevinskih standarda (npr. upotreba visoko zagađujućih materijala) uzrokuju gubitak velikih površina poljoprivrednog zemljišta.
- Uz sve ove izazove, tu je i nizak nivo svesti građana o uticaju njihovog delovanja na degradaciju životne sredine.

Dalji koraci

- U budućnosti bi trebalo formirati posebnu komisiju za klimatske promene.
- Izrada strategije za reagovanje na prirodne krize je veoma važan korak u pogledu zaštite od posledica klimatskih promena.
- Povećanje institucionalne saradnje (posebno između sektora energetike i transporta) radi koordinisanja njihovih akcija u vezi sa zaštitom životne sredine i klime.
- Prikupljanje i ažuriranje podataka od KAS na nacionalnom nivou o emisijama gasova staklene bašte, kao i izrada relevantnih izveštaja.
- Smanjenje upotrebe uglja i povećanje korišćenja obnovljivih izvora energije, kao i primena prakse „zagađivač plaća“.

COR 15: ŽIVOT NA ZEMLJI

Zaštita, obnavljanje i promovisanje održivog korišćenja kopnenih ekosistema, održivo upravljanje šumama, borba protiv dezertifikacije, zaustavljanje i preokretanje procesa degradacije zemljišta, kao i zaustavljanje gubitka biodiverziteta.

Evaluacija ciljeva

15.1 Kosovo ima prilično veliku površinu pod šumom, tačno 44,70% u odnosu na ukupnu površinu zemljišta. Ukupan broj zaštićenih područja prirode na Kosovu je 217, što obuhvata 11,53% površine Kosova.⁹⁰

15.3 Nažalost, nivo degradacije šuma na Kosovu je značajan. U 2021. godini izgubljeno je 520 ha šumske površine.⁹¹

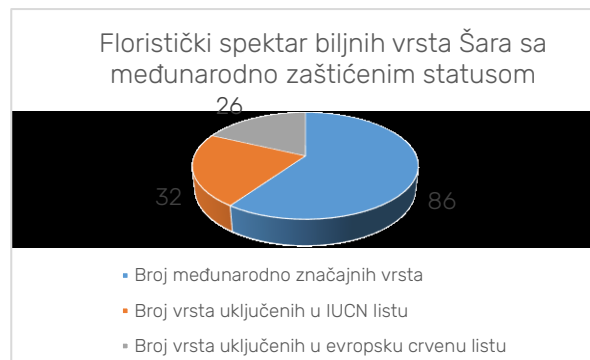
15.4 Veliki deo planinskih područja na teritoriji Kosova je zaštićen zakonom, što uključuje Nacionalni park „Šar Planina“, Nacionalni park „Prokletije“, rezervat Rekebulli u Rusenici, rezervat Maje a Arneni, Rezervat Ošlak, Rezervat Veliki Bor i Rugovsku klisuru.

15.5 U cilju smanjenja degradacije prirodnih staništa, 2013. godine objavljena je „Crvena knjiga vaskularne flore Republike Kosovo“, a 2018. godine objavljena je „Crvena knjiga faune“.

15.A Prema godišnjem izveštaju AMMK o stanju životne sredine, kapitalne investicije u životnu sredinu za 2020. godinu bile su oko 66 miliona evra.

Opšte stanje

Geografski položaj, geološki, pedološki, hidrološki faktori, reljef i klima, neki su od faktora koji su omogućili Kosovu da ima bogatu biološku raznovrsnost gde je vredno istaći prisustvo reliktnih, endemskih vrsta kao i vrsta od posebnog značaja. Najbogatija područja florom i faunom su Šar Planina i Prokletije, ali Kosovo još uvek nema potpun popis biodiverziteta. Do sada je na Kosovu popisano oko 1.800 vrsta vaskularne flore, ali zbog nedostatka potpunih podataka ovaj broj može biti i veći. U poređenju sa površinom koju Kosovo ima, možemo reći da

fitodiverzitet Kosova predstavlja oko 25% flore Balkana i oko 18% flore Evrope.⁹²

Spisak biljnih vrsta koje se smatraju retkim i ugroženim na Kosovu sadrži oko

⁹⁰ Godišnji izveštaj o stanju životne sredine 2021, AMMK.

⁹¹ Global Forest Watch. Dostupno na: <https://www.globalforestwatch.org/map/country/XKO/>

⁹² Biodiverzitet Kosova, AMMK.

24 vrste⁹³, ali ovaj spisak još uvek nije potpun. Prema Nacionalnom popisu šuma na Kosovu urađenom 2021. godine, ukupna površina šuma je 481.000 ha ili 47%. Ukupno 180.800 ha (38%) kosovskih šuma je klasifikovano kao privatna svojina, a 295.200 ha (62%) je klasifikovano kao javne šume.⁹⁴ Na Kosovu postoje dve šumske oblasti koje je vlada proglasila nacionalnim parkovima: Šar Planina u južnom delu i Prokletije u zapadnom delu Kosova. Ova dva parka su deo liste zaštićenih područja. Na ovom spisku su i bifurkacija reke Nerodimke (od 1979. je pod zakonskom zaštitom kao specijalni rezervat prirode), rezervat rakuna u Rusenici, rezervat Ošlak, Rugovska klisura, stablo javora u Marašu, pećina Radavci, kanjon Belog Drima, kanjon Miruše, pećina Gadimlje itd. Tokom 2019. godine ukupnom broju zaštićenih područja dodato je 16 novih zaštićenih područja (15 spomenika prirode i 1 zaštićeni pejzaž). Ukupan broj zaštićenih područja prirode na Kosovu (2020) je 217 i obuhvataju površinu od: 125816,6 ha ili

11,53% površine Kosova.⁹⁵

Iako Kosovo ima značajne šumske površine, one se iz dana u dan smanjuju kao rezultat nelegalnih aktivnosti, šumskih požara izazvanih ljudskim faktorom, insekata, požara izazvanih visokim temperaturama itd. U 2021. godini šteta u šumama je procenjena na 520 ha.⁹⁶ Zakonom o uređenju zemljišta definisane su institucije koje se bave uređenjem zemljišta: Komisija za uređenje zemljišta; Resorno ministarstvo, Kosovska katastarska agencija, opštine i opštinske katastarske službe. U okviru Kosovskog programa za životnu sredinu (PMK) koji finansira agencija Vlade Švedske - SIDA, realizovan je projekat Popisa biodiverziteta kroz Crvenu knjigu faune, gde je uključeno ukupno 306 vrsta životinja. Najveći broj vrsta uvrštenih u Crvenu knjigu faune Republike Kosovo pripada kategorijama: Nedovoljni podaci (ukupno 90) i Približno ugrožene (ukupno 80), dok najmanji broj vrsta pripada kategorijama: Ugrožene (24) i ugrožene (25).

Zakoni koji pokrivaju ovaj cilj

Zakon o zaštiti
bilja

Zakon o
uređenju
zemljišta

Zakon o
poljoprivredi i
ruralnom
razvoju

Zakon o
lovstvu

Zakon o zaštiti
biljnih vrsta

⁹³ Crvena knjiga faune

⁹⁴ Zeleni izveštaj 2021, MPŠRR

⁹⁵ Godišnji izveštaj o stanju životne sredine 2021.

⁹⁶ Global Forest Watch

Glavni izazovi

- Nedostatak jasnog planiranja korišćenja zemljišta od strane lokalnih institucija.
- Zagađenje zemljišta industrijskim otpadom zbog velikog zamaha izgradnje i otpada kojim se ne odlaže i ne obrađuje na korektan način.
- Visoka stopa degradacije zemljišta usled eksploatacije, gradnje i erozije.
- Nedostatak upravljanja otpadnim vodama i ispuštanje gradskih i industrijskih otpadnih voda takođe predstavljaju ozbiljan problem.
- Nedostatak iskustva za održivo korišćenje zemljišta od strane opština.
- Nedovoljni podaci o broju ugroženih vrsta flore i faune.
- Slabi naučni i stručni kapaciteti institucija i nevladinih organizacija koje imaju stručnost u oblasti zaštite biodiverziteta.

Dalji koraci

- Prvo, mora se izvršiti puno usklađivanje nacionalnog zakonodavstva sa direktivama EU, kao i njihova implementacija.
- Povećanje aktivnosti inspekcija i nadzora u sektoru zaštite prirode.
- Izraditi politike za održivi razvoj i upravljanje zemljištem.
- Praćenje upotrebe pesticida i đubriva na poljoprivrednim zemljištima.
- Povećati količinu podataka o retkim i ugroženim biljnim i životinjskim vrstama kroz kontinuirano praćenje njihovog stanja.

COR 16: MIR, PRAVDA I JAKE INSTITUCIJE

Promovisanje mirnih i inkluzivnih društava za održivi razvoj, obezbeđivanje pristupa pravdi za sve i izgradnja efikasnih, odgovornih i inkluzivnih institucija na svim nivoima

Evaluacija ciljeva

16.1 Broj žrtava ubistava sa predumišljajem na 100.000 stanovnika u 2018. godini iznosio je 2,4.⁹⁷

16.3 Neosuđeni pritvorenici kao procenat ukupne zatvorske populacije iznosili su 35,2% u 2020. godini na Kosovu.⁹⁸

16.5 Procenat preduzeća koja su imala barem jedan kontakt sa javnim službenikom i koja su podmitila javnog funkcionera, ili je od njih bilo zatraženo da daju mito tim javnim službenicima tokom prethodnih 12 meseci iznosio je 3,2% u 2019.⁹⁹

16.6 Rashodi budžeta Vlade iznosili su 119,2% u 2022. godini u odnosu na prvobitno odobreni budžet.¹⁰⁰

16.8 Kosovo je član Međunarodne finansijske korporacije sa 0,54% članstva, Međunarodne banke za obnovu i razvoj sa 0,53% i Međunarodnog monetarnog fonda sa 0,53% članstva.

16.10 Da bi se omogućila zaštita osnovnih sloboda i pristup informacijama, Kosovo je usvojilo Zakon br. 06/L-081 o pristupu javnim dokumentima.

16.B Tokom 2020. godine, iz ankete u kojoj su građani pitani „Da li je u poslednjih šest meseci došlo do situacije da ste se osećali diskriminisanim“, 33,3% ispitanika srpske nacionalnosti i 11% ispitanika drugih nacionalnosti nisu – Albanci su izjavili da su iskusili takve situacije.

Opšte stanje

2021. godina na Kosovu je počela političkom nestabilnošću nakon pada vlade u decembru 2020. Ali tokom prošle godine ova situacija se promenila. Poglavlje II Ustava Kosova govori o osnovnim ljudskim pravima i slobodama. Ovo uključuje politička, građanska, ekonomska, socijalna, kulturna prava itd. Potrebne su stabilne i funkcionalne institucije da garantuju i ostvaruju ova prava. Iz tog razloga dva od četiri stuba Nacionalne strategije razvoja su dobro upravljanje i bezbednost i vladavina prava. Strategija vidi pravilno

⁹⁷ Indikatori svetskog razvoja, Svetska banka.

Dostupno na:

<https://databank.worldbank.org/reports.aspx?dsid=2&series=VC.IHR.PSRC.P5>

⁹⁸ Podaci iz više izvora koje su prikupile UN.

Dostupno na:

<https://ourworldindata.org/grapher/unsentenced-detainees-as-proportion-of-prison->

[population?tab=chart®ion=Europe&country=-OW_ID_KOS](https://databank.worldbank.org/reports.aspx?dsid=2&series=IC.FRM.BRIB.ZS)

⁹⁹ Indikatori svetskog razvoja, Svetska banka.

Dostupno na:

<https://databank.worldbank.org/reports.aspx?dsid=2&series=IC.FRM.BRIB.ZS>

¹⁰⁰ Zakon o budžetskom izdavanju Republike Kosovo 2022.

funkcionisanje institucija kao ključni element za održiv razvoj. Koraci za napredak u ovom smeru bili su deo planova svake vlade.

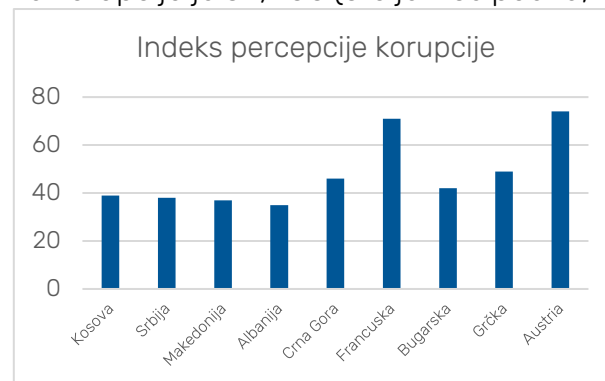
Tokom godina, broj samoubistava je fluktuirao. Tokom 2019. godine ovaj broj je bio 39, u odnosu na prethodnu godinu kada je bio 27.¹⁰¹

Na Kosovu postoji zakonska infrastruktura koja kažnjava nasilje u porodici. Po prvi put zaštita od nasilja u porodici je regulisana Uredbom br.2003/12 od 07.05.2003 o zaštiti od nasilja u porodici, pojavi koja je ranije obrađivana u Krivičnom zakonu Kosova, kao i u Zakonu o porodici. Pored toga, postoji i posebno telo koje se konkretno bavi slučajevima nasilja u porodici.

Kancelarija za zaštitu i pomoć žrtvama. Ova kancelarija je nezavisno telo u okviru Kancelarije glavnog državnog tužioca i njena misija je da „*tokom sudskih postupaka pruža usluge žrtvama zločina i da zastupa njihove interese u sistemu krivičnog pravosuđa na Kosovu*“.

Projektna inicijativa Strategije vladavine prava je prva te vrste. Strategija projekta je završena i usvojena na Vladi 11. avgusta 2021. godine, a njena primena ističe 2026. godine, odnosno usvojena je na period od 5 godina. Izrada ove strategije predviđena je Godišnjim planom rada Vlade, Planom strateških dokumenata, Agendom evropskih reformi i Nacionalnim planom

implementacije SSP-a. Ova strategija ima za cilj da poveća transparentnost kosovskih institucija i da na taj način povрати poverenje građana u ove institucije. Prema *Transparensi internešenei* (*Transparency International*) u 2021, kosovski rezultat za korupciju je 39/100 (što je više poena,

to je zemlja transparentnija). Od 180 zemalja, Kosovo je na 87. mestu (što je više u ovom rang, to je država transparentnija).¹⁰²

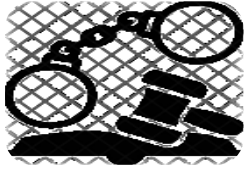
Zakon o borbi protiv korupcije garantuje da lica koja sprečavaju, otkrivaju ili istražuju korupciju uživaju potpunu nezavisnost u cilju efikasnog vršenja svojih ovlašćenja i ispunjavanja svojih obaveza. Ovim zakonom se osniva Kosovska agencija za borbu protiv korupcije kao nezavisno telo.

Zakon o pristupu javnim dokumentima garantuje pravo svakom licu, bez diskriminacije, na pristup javnim dokumentima, kao i pravo na ponovno korišćenje tih dokumenata.

¹⁰¹ Nasilne smrti po godinama, KAS.

¹⁰² Vladini podaci, *Transparency International*. Dostupno na: <https://www.transparency.org/en/countries/kosovo>

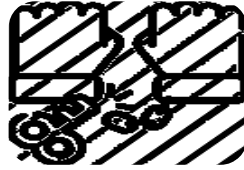
Zakoni koji pokrivaju ovaj cilj

Krivični zakonik
Kosova

Zakon o
sprečavanju
sukoba interesa
u vršenju javne
funkcije

Zakon o
amnestiji

Zakon o
međunarodnoj
pravnoj saradnji
u krivičnim
stvarima

Zakon o
narodnom
advokatu

Glavni izazovi

- Među najvećim izazovima su kašnjenja u sudskom i tužilačkom sistemu, gde je glavni faktor nepravilna raspodela ljudskih resursa u odnosu na količinu predmeta u sudovima.
- Sa druge strane, imamo nedovoljnu odgovornost zaposlenih u institucijama;
- Obuka sudija i tužilaca nije obavezna osim u slučajevima kada imaju nisku ocenu rada i učinka.
- Slab pristup pravosudnim institucijama za marginalizovane grupe.
- Neadekvatno sprovođenje zakona koji garantuju prava i slobode građana.
- Fiskalne utaje, poreske prevare i siva ekonomija.
- Nedostatak kontrole integriteta (provera), gde bi trebalo da postoji početna verifikacija i stalna kontrola integriteta.

Dalji koraci

- Kontinuirane reforme u pravosudnom sistemu u pogledu ljudskih i tehničkih kapaciteta sudova.
- Povećanje nivoa svesti i znanja o postojanju Strategije za borbu protiv korupcije.
- Kontinuirano praćenje i evaluacija relevantnih institucija, posebno onih u pravosudnom sistemu.
- Povećati broj krivičnih predmeta koji se bave korupcijom i drugim finansijskim kriminalom.
- Povećati saradnju između Ministarstva pravde, Agencije za borbu protiv korupcije, Finansijsko-obaveštajne jedinice, Poreske uprave i carinskih službenika.

COR 17: PARTNERSTVO ZA CILJEVE

Jačanje sredstava za implementaciju i revitalizacija globalnog partnerstva za održivi razvoj

Evaluacija ciljeva

17.1 Budžetski prihodi za 2022. godinu iznosili su 2.430 miliona evra, od čega 89,24% dolazi iz poreskih prihoda.

17.2 Ukupna neto zvanična razvojna pomoć najmanje razvijenim zemljama, kao procenat bruto nacionalnog dohotka (BND) od donatora Komiteta za razvojnu pomoć Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD) iznosila je 0,33%.¹⁰³

17.3 Što se tiče finansijske podrške našoj zemlji, nivo stranih direktnih investicija u procentu od budžeta iznosio je 0,9%, dok doznake obuhvataju 15,4% realnog BDP-a.¹⁰⁴

17.4 Otplata duga kao učešće u izvozu roba i usluga u 2020. godini iznosila je 5,34%.¹⁰⁵

17.8 U cilju poboljšanja korišćenja informacionih i komunikacionih tehnologija, KAS je izvršio merenja korišćenja Interneta i 2022. godine je utvrđeno da su 79% pojedinaca korisnici Interneta.

17.13 Postoji mnogo varijabli koje se mogu uključiti u makroekonomski panel, ali za Kosovo postoje samo podaci o

godišnjoj inflaciji potrošačkih cena. ASK pokazuje da je godišnja stopa inflacije izmerena u avgustu 2022. godine u odnosu na avgust 2021. godine bila viša za 13 odsto.

17.18 Zakon br. 04/I-036 o zvaničnoj statistici Republike Kosovo je nacionalno statističko zakonodavstvo koje je u skladu sa Osnovnim principima zvanične statistike.

Opšte stanje

Od proglašenja nezavisnosti Republika Kosovo stalno ima za cilj da izgradi svoje bilateralne i multilateralne odnose sa različitim akterima iz međunarodnog sistema. Kosovo je sada postalo deo nekoliko značajnih svetskih organizacija kao što su Svetska banka, Međunarodni monetarni fond, Evropska banka za obnovu i razvoj, Svetska fudbalska federacija, Evropska fudbalska federacija, Olimpijski komitet, Svetska carinska organizacija i Sporazum o slobodnoj trgovini Centralne Evrope (CEFTA). Ima dobre odnose i sa nekim drugim organizacijama u kojima nije član, kao npr UN, EU, OECD, SZO, STO itd.

Tokom poslednje decenije, glavni politički prioritet države bilo je članstvo u Evropskoj uniji. Pitanje perspektive

¹⁰³ Zvanična razvojna pomoć 2021. Dostupno ovde: <https://www.oecd.org/dac/financing-sustainable-development/development-finance-standards/official-development-assistance.htm>

¹⁰⁴ Privreda Kosova, CBK. Dostupno na: <https://bgk-kos.org/eag/sq/>

¹⁰⁵ Dug kao udeo u izvozu dobara i usluga, 2004-2020, Svetska banka. Dostupno na: https://ourworldindata.org/grapher/debt-service-of-exports-of-goods-services?tab=chart®ion=Europe&country=-OWID_KOS

Kosova za članstvo u EU (i u UN) ponovo je oživilo početkom političkog dijaloga sa Srbijom 2012. Potpisivanje Aprilskog sporazuma 2013. prethodilo je potpisivanju Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju između Kosova i EU. Ali, Kosovo od tada nije ostvarilo nikakav vidljiv napredak u smeru cilja članstva.

Put Kosova u UN i članstvo u EU blokiraju dve stalne članice Saveta bezbednosti UN i pet država članica EU.¹⁰⁶ Ostvarivanje političkog dijaloga sa Srbijom je sledeći korak koji gura Kosovo na putu ka članstvu. To je zato što su regionalna saradnja i dobri odnosi sa susedima preduslov za ulazak u EU.

Dobri odnosi sa susedima podrazumevaju intenziviranje trgovine, podsticanje slobodnog kretanja ljudi i ideja i saradnju u pravcu postizanja zajedničkih ciljeva. Kosovo učestvuje u nekoliko regionalnih inicijativa. Kosovo je

2014. godine na samitu u Bukureštu postalo učesnik u **Procesu saradnje u jugoistočnoj Evropi (SEECP)**. Opšti cilj ove inicijative je jačanje bezbednosti, stabilnosti i ekonomskog napretka regiona Jugoistočne Evrope. Ostale inicijative u kojima je Kosovo učesnik su: Savet za regionalnu saradnju (RCC), Regionalna inicijativa za migracije, azil i izbeglice (MARRI), Fond za zapadni Balkan (WBF), Regionalna kancelarija za saradnju za mlade (RYCO) i Berlinski proces. Poslednjih godina Kosovo je postalo deo inicijative UN za održivi razvoj. Diskusije o ovoj inicijativi na Kosovu počele su 2015. godine, uz pomoć UN. Tokom 2018. godine, Skupština Kosova je usvojila Rezoluciju o COR i osnovala Savet za održivi razvoj. Uspostavljene su i veze između COR i drugih sektorskih strategija, gde je do danas usaglašeno 25 od 50 vladinih prioriteta strategija.

Glavni izazovi

- Paralelno sa svojim naporima za članstvo u EU Kosovo pokušava da uskladi zakonodavstvo sa COR. Dobrovoljni nacionalni izveštaj će poslužiti kao osnova za informisanje i utvrđivanje reformi zakonskog i političkog okvira u skladu sa indikatorima COR. U ovom kontekstu potrebno je kreirati posebnu bazu podataka za COR, pratiti njihov napredak i oblasti u kojima postoje kašnjenja. Nedostatak podataka dovodi do nekoherentnosti između javnih politika, COR i planiranja budžeta za njihovo ostvarivanje.

Dalji koraci

- Izrada novih programa saradnje sa UNICEF-om i UNDP-om;
- Učešće u međunarodnim humanitarnim i bezbednosnim aktivnostima;
- Jačanje kapaciteta u vezi sa međunarodnom trgovinom;
- Nastavak saradnje sa zemljama regiona;

¹⁰⁶ Put Kosova ka članstvu u EU i UN, KFOS

Mapiranje aktera održivog razvoja

Akteri	Nivo – npr. institucionaln (lokalni/centralni), vaninstitucionalni (biznis/donator/NVO) ili međunarodni	Uloga
<i>Ministarstvo zdravlja</i>	Centralni	Kreira politike, koordinira aktivnosti i sprovodi zakone nediskriminatornog i odgovornog sistema zdravstvene zaštite;
<i>Ministarstvo prosvete, nauke, tehnologije i inovacija</i>	Centralni	Planiranje i nadzor razvoja sistema visokog obrazovanja i nauke;
<i>Ministarstvo regionalnog razvoja</i>	Centralni	Izrada javnih politika i pravnih akata, donošenje podzakonskih akata i utvrđivanje obaveznih standarda u oblasti regionalnog razvoja i njihovo sprovođenje;
<i>Ministarstvo privrede</i>	Centralni	Izrađuje i sprovodi politike koje promovišu privredni rast i stabilnost, omogućavaju razvoj lokalnog biznisa, podstiču ekonomsku saradnju radi privlačenja stranih investicija;
<i>Ministarstvo finansija, rada i transfera</i>	Centralni	Ima opštu odgovornost za razvoj okvira fiskalne i ekonomske politike Vlade; prikupljanje i raspodela javnih prihoda i igra važnu ulogu u društveno-ekonomskom razvoju zemlje;
<i>"Zeleni poslanici"</i>	Centralni	Ima za cilj da uključi Skupštinu Kosova u aktivniju ulogu kako bi se obezbedilo oblikovanje i sprovođenje javnih politika i zakona koji uzimaju u obzir perspektivu

		uticaja na životnu sredinu;
<i>Savet za održivi razvoj</i>	Centralni	Ima za cilj praćenje i pomoć u postizanju razvojnih ciljeva, poznatih kao ciljevi održivog razvoja (COR);
<i>Komisija za ljudska prava, rodnu ravnopravnost, nestala lica, žrtve seksualnog nasilja u ratu i peticije</i>		Ispituje sva pitanja u vezi sa ljudskim pravima, praćenjem i primenom principa rodne ravnopravnosti u zakonodavstvu i predstavkama koje podnose jedan ili više građana;
<i>Regulatorni organ za usluge vode</i>	Centralni	Odgovoran je za regulisanje aktivnosti pružalaca vodnih usluga na Kosovu;
<i>Kancelarija energetskog regulatora</i>	Centralni	Ima zadatak da reguliše aktivnosti u energetskom sektoru na Kosovu, uključujući električnu energiju, centralno grejanje i gas, u skladu sa obavezama koje proizilaze iz Ugovora o Energetskoj zajednici;
<i>Ministarstvo životne sredine, prostornog planiranja i infrastrukture</i>	Centralni	Obezbeđivanje pravca politike u razvoju kvalitetno izgrađene infrastrukture; i promovisanje dostojanstvenog života sa jedne strane i stvaranje čiste, zdrave i dobro zaštićene životne sredine koja podržava održivo društvo i ekonomiju sa druge strane;
<i>Komisija za državnu pomoć</i>	Centralni	Odgovorna je za dodelu državne pomoći koja se smatra stvarnim, potencijalnim rashodom ili smanjenjem državnog prihoda, obezbeđenog u bilo kom obliku od strane koncesionara ili koji se može pripisati državi, koji direktno ili indirektno narušava ili

		preti narušavanju konkurencije favorizovanjem određenih primalaca državne pomoći ili određenih robnih proizvoda i usluga, a što je u suprotnosti sa međunarodnim obavezama Republike Kosovo;
<i>Kostt</i>	Centralni	Kao operater tržišta odgovoran je za organizaciju i administriranje trgovine električnom energijom;
<i>Kosovski organ za zaštitu konkurencije</i>	Centralni	Razvija aktivnosti u stvaranju uslova gde tržišta nude više koristi za potrošače, preduzeća i društvo u celini, štiteći konkurenciju na tržištu i promovišući kulturu konkurencije na Kosovu;
<i>Državna revizorska služba</i>	Centralni	Poboljšava upravljanje javnim sektorom za dobrobit građana i kroz kvalitetne revizije, ojačava odgovornost javne uprave za delotvorno, efikasno i ekonomično korišćenje nacionalnih resursa;
<i>Kosovsko humanitarno i dobrotvorno društvo - Majka Tereza</i>	NVO	Svrha podrške ugroženim porodicama zbog socio-ekonomske situacije na Kosovu usled diskriminatornih mera koje je protiv Albanaca primenjivao režim iz 1999. godine;
<i>Socijalno stanovanje i imovinska prava na Kosovu</i>	NVO	Identifikuje pojedince ili porodice kojima je potrebno socijalno stanovanje i pomaže im u dobijanju socijalnog stanovanja i pruža pravnu pomoć u pitanjima vezanim za socijalno stanovanje i

		imovinska prava;
<i>Centar za informisanje i socijalna unapređenja</i>	NVO	Podizanje svesti i pronalaženje rešenja za probleme koji utiču na stanovništvo iz socijalne perspektive;
<i>Kosovski institut za obuku</i>	NVO	Pruža pravnu obuku;
<i>Centar za obrazovanje Kosova</i>	NVO	Obuka školskog osoblja u vezi sa novim metodologijama nastave i rukovođenja;
<i>Društvo za obrazovanje i razvoj preduzetništva (SEED)</i>	NVO	Unapređena edukacija, promovisanje preduzetništva, institucionalizacija finansijske edukacije, održivije upravljanje ekonomijom;
<i>TOKA</i>	NVO	Pruža inovativne obrazovne programe za mlade;
<i>Centar za ljudske usluge i razvoj</i>	NVO	Razvijanje jedinstvenih strategija i proizvoda koji jačaju, aktiviraju i osnažuju građane kroz projekte, obuke, procene, istraživanja, humanitarne aktivnosti, infrastrukturne projekte i saradnju sa drugim organizacijama;
<i>EcoKosWomen</i>	NVO	Rešavanje složenih problema za stvaranje povoljnijeg društveno- ekonomskog okruženja, uključujući ovde i prava žena, rad na rodnoj nejednakosti i obezbeđivanje obrazovanja i održivog razvoja u ekološki prihvatljivom okruženju za sve zajednice;

<i>Ženska mreža Kosova</i>	NVO	Podrška, zaštita i promovisanje prava i interesa žena i devojaka na Kosovu;
<i>Inicijativa za razvoj zajednice</i>	NVO	Snabdevanje vodom za piće i tretman otpadnih voda;
<i>Udruženje vodovoda i kanalizacije Kosova</i>	NVO	Deluje kao spona između svojih članica radi razvoja, promovisanja i zaštite zajedničkih interesa sektora voda i otpadnih voda, u smeru stvaranja finansijski održivog sektora, sposobnog da unapredi opšte osnove u svojoj oblasti rada;
<i>Udruženje za obnovljivu energiju Kosova</i>	NVO	Zastupa interese preduzeća koja su aktivna u čitavom spektru obnovljivih izvora energije, što uključuje električnu energiju, grejanje i goriva;
<i>CEAE – Centar za životnu sredinu i alternativnu energiju</i>	NVO	Ima misiju da promoviše razumevanje i akcije potrebne za održivu životnu sredinu na nacionalnom nivou kroz istraživanja, planiranje i konkretne akcije na terenu;
<i>KSCF</i>	NVO	Oснаživanje civilnog društva kroz grantove civilnog društva, izgradnju kapaciteta i zagovaranje zaštite prostora za aktivno građanstvo;
<i>Innovation Foundation Kosovo</i>	NVO	Ona postavlja inovacije kao prioritet u javnom i privatnom životu na Kosovu, kako na lokalnom tako i na nacionalnom nivou, sa fokusom da podrži, stimuliše, podstakne, promoviše, obrazuje, razvija inovacije na Kosovu u svim društvenim i ekonomskim

		oblastima, da razvije i unapredi ljudske resurse i sposobno liderstvo koje će delovati kao osnova za dalji ljudski i ekonomski razvoj Kosova, da unapredi konkurentnost naše zemlje pored razvijenih zemalja.
<i>Inicijativa za napredak - IPO</i>	NVO	Promovisanje učešća građana u društvenim procesima;
<i>Network of Peace Movement</i>	NVO	Promovisanje mira, izbegavanje etničke diskriminacije, sve u cilju stvaranja tolerantnog i demokratskog okruženja na Kosovu;
<i>REC - Reconciliation Empowering Communities</i>	NVO	Promoviše razvoj kosovskog društva angažujući ljudske potencijale među različitim zajednicama;
<i>Endemika</i>	NVO	Pomaže u zaštiti životne sredine putem raznih aktivnosti i akcija;
<i>Local Peace</i>	NVO	Osnaživanje običnih ljudi da preuzmu aktivniju ulogu u procesima izgradnje mira i pomirenja;
<i>Balkans Policy Research Group</i>	NVO	Istraživački centar koji radi na institucionalnoj i demokratskoj konsolidaciji, regionalnoj saradnji i dobrosusedskim odnosima, reformama i integracijama u EU na zapadnom Balkanu;
<i>Kosova Democratic Institute / Transparency International Kosova</i>	NVO	Podržavaju razvoj učesničke demokratije i borbu protiv korupcije promovišući transparentnost, odgovornost i integritet na svim nivoima i u svim sektorima društva.

Ovaj projekat je finansiran od strane Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH imenačkog saveznog ministarstva za ekonomsku saradnju i razvoj (BMZ).

FULFILLMENT OF THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS IN KOSOVO

Civil Society Perspective

Author: INDEP

Edited by: INDEP team

Programme: Sustainable Development

Publication: December 2022

Design: KUKU Creative

Zhvillimi i Qëndrueshëm
Sustainable Development

Institute for Development Policy – INDEP

Publication of the Institute for Development Policy (INDEP). All rights are reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system or transmitted, in any form or by any means, without the prior consent of the publisher. The publication may be distributed in electronic form, but only in its entirety and only for noncommercial purposes.

This paper was published with the support of the Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH on behalf of the German Federal Ministry for Economic Cooperation and Development (BMZ). The content of this document, including the opinions expressed, represent the opinion of the author(s) and do not necessarily represent the opinions of Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH or the German Federal Ministry for Economic Cooperation and Development (BMZ).

Table of contents

<i>INTRODUCTION.....</i>	<i>6</i>
<i>METHODOLOGY.....</i>	<i>13</i>
<i>Fulfillment of SDGs in Kosovo</i>	<i>14</i>
<i>GOAL 1: NO POVERTY.....</i>	<i>14</i>
Target assessment	14
General overview	14
Laws that include this goal	16
Main challenges.....	16
Next steps	16
<i>GOAL 2: ZERO HUNGER.....</i>	<i>18</i>
Target assessment	18
General overview	18
Laws that include this goal	19
Main challenges.....	20
Next steps	20
<i>GOAL 3: GOOD HEALTH AND WELL-BEING.....</i>	<i>21</i>
Target assessment	21
General overview	21
Laws that include this goal	23
Main challenges.....	23
Next steps	23
<i>SDG 4: QUALITY EDUCATION Ensure inclusive and quality education for all and promote lifelong learning</i>	<i>25</i>
Target assessment	25
General overview.....	25
Laws that include this goal	27
Main challenges.....	27
Next steps	27
<i>SDG 5: GENDER EQUALITY.....</i>	<i>29</i>
Target assessment	29

General overview	29
Laws that include this goal	31
Main challenges.....	31
Next steps	32
<i>SDG 6: CLEAN WATER AND SANITATION.....</i>	<i>33</i>
Target assessment	33
General overview	33
Laws that include this goal	34
Main challenges.....	34
Next steps	35
<i>SDG 7: AFFORDABLE AND CLEAN ENERGY.....</i>	<i>36</i>
Target assessment	36
General overview	36
Laws that include this goal	38
Main challenges.....	38
Next steps	39
<i>SDG 8: DECENT WORK AND ECONOMIC GROWTH.....</i>	<i>40</i>
Target assessment	40
General overview	40
Laws that include this goal	42
Main challenges.....	43
Next steps	43
<i>SDG 9: INDUSTRY, INOVATION AND INFRASTRUCTURE.....</i>	<i>44</i>
Target assessment	44
General overview	44
Laws that include this goal	45
Main challenges.....	45
Next steps	46
<i>SDG 10: REDUCED INEQUALITIES.....</i>	<i>47</i>
Target assessment	47
General overview	47

Laws that include this goal	49
Main challenges.....	49
Next steps	49
<i>SDG 11: SUSTAINABLE CITIES AND COMMUNITIES.....</i>	<i>51</i>
Target assessment	51
General overview	51
Laws that include this goal	53
Main challenges.....	53
Next steps	54
<i>SDG 12: RESPONSIBLE CONSUMPTION AND PRODUCTION.....</i>	<i>55</i>
Target assessment	55
General overview	55
Laws that include this goal	56
Main challenges.....	56
Next steps	57
<i>SDG 13: CLIMATE ACTION.....</i>	<i>58</i>
Target assessment	58
General overview	58
Laws that include this goal	59
Main challenges.....	59
Next steps	60
<i>SDG 15: LIFE ON LAND.....</i>	<i>61</i>
Target assessment	61
General overview	61
Laws that include this goal	63
Main challenges.....	63
Next steps	63
<i>SDG 16: PEACE, JUSTICE AND STRONG INSTITUTIONS.....</i>	<i>64</i>
Target assessment	64
General overview	64
Laws that include this goal	66

Main challenges.....	66
Next steps	66
<i>SDG 17: PARTNERSHIPS FOR THE GOALS.....</i>	<i>67</i>
Target assessment	67
General overview	67
Main challenges.....	68
Next steps	69
<i>Mapping of Sustainable Development Actors.....</i>	<i>70</i>

INTRODUCTION

Kosovo is the smallest country in the Western Balkans, which shares borders with Albania to the west, Montenegro to the northwest, Serbia to the north and east, and the Republic of North Macedonia to the south. The economy in Kosovo is a transitional economy that during the years 2017–2019, Kosovo has surpassed other Western Balkan countries in terms of real GDP growth, recording an average rate of 4.3%. Although a small area, Kosovo enriches a great biodiversity which is the result of a complex interaction of geology and hydrology, creating a wide variety of habitat conditions for the growth of flora and development of fauna.

The Republic of Kosovo declared its independence in 2008 and until now has been officially recognized by 117 countries from all over the world. Kosovo is home to about 1.78¹ million inhabitants most of whom are Albanians, a significant part Serbian, continuing with Turkish, Egyptian, Roma, Ashkali and Gorani. Since the declaration of independence, Kosovo has become a member of international institutions such as the International Monetary Fund and the World Bank, but still is not a member of the United Nations.

In September 2015, the UN adopted the 2030 Agenda for Sustainable Development.

¹ Population Estimation 2020, Kosovo Statistics Agency, available at: <https://ask.rks-gov.net/media/6623/vler%C3%ABsimi-i-popullsis%C3%AB-2020.pdf>

This agenda is a plan of action for people, for the planet and prosperity. The 17 goals and 169 indicators of this agenda address the biggest global challenges we face in the last millennium, including poverty, inequality, climate change, environmental degradation, peace and justice. The adaptation of this agenda in the state policies is on a voluntary basis, but it is expected that the states undertake measures for its implementation, including the construction of mechanisms for reporting and tracking progress and including the framework of the SDGs in the framework of the policies in the central and local level.

For both developing and developed countries, investments in sustainability are essential in order to ensure prosperity and well-being for current and future generations. In the case of Kosovo, as a developing country and a potential candidate that aspires to become part of the European Union (EU), the development and implementation of development policies that support sustainable development play an important role. One of the international agendas that would support this developmental transition is the 2030 Agenda for Sustainable Development, which serves as a guide for all countries towards achieving sustainable development in all spheres, such as economic, social and environmental.

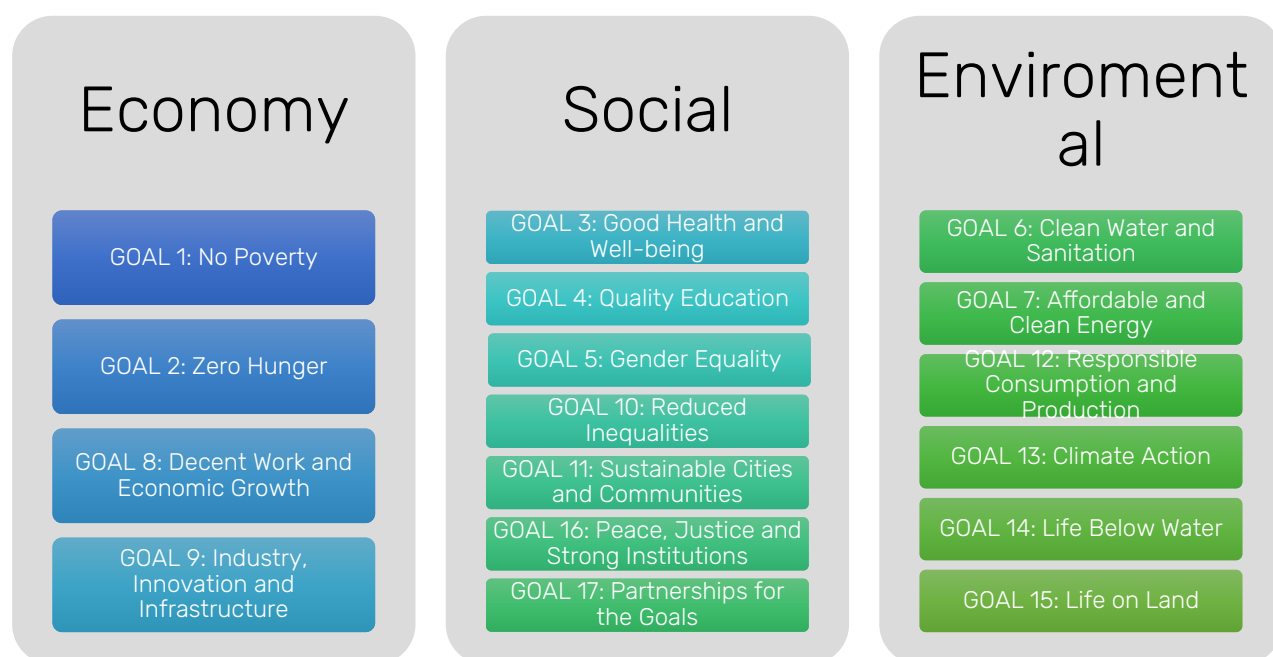
In 2016, the Government of the Republic of Kosovo published the National Development Strategy (NDS) 2016–2021², which would determine the path of development in a 5-year period. Unfortunately, the SDGs do not address or include the criteria of the 2030 Agenda and the Sustainable Development Goals (SDGs) in general. The time period of this strategy has already ended and Kosovo still does not have an international monitoring report of the SDGs. This shows that Kosovo's efforts towards the implementation of the 2030 Agenda leaves much to desire.

In May 2022, the Office of the Prime Minister of the Republic of Kosovo published the Draft of the National Development Strategy 2022–2030. According to this draft, there is progress in including the SDGs in a more concrete way in the four pillars of this strategy. In sustainable economic development, the main focus of the strategy in terms of the green agenda is to develop the industry towards a circular economy. In terms of equal human development, the development of mechanisms for reducing poverty and increasing the general wealth of the population will be aimed at in a sustainable way, improving the quality of life. In the framework of effective justice and good governance, the main focus will be on governing instruments in the interest of the public, simultaneously representing business and private interests. So it remains to be seen how much these pillars will be taken into account in the coming years in terms of policy making and the development of the country in general.

Although Kosovo is not a member of the United Nations Organization (UN) or the EU,

² Prime Minister's Office. National Development Strategy 2016–2021 (NDS). (January 2016), available at: https://kryeministri.rks-gov.net/wp-content/uploads/docs/Strategjia_Kombetare_per_Zhvillim_2016-2021_Shqip.pdf

the integration of the 2030 Agenda would help it in the process of integration as quickly as possible in these two organizations, given that the 2030 Agenda is an uncompromising priority in their strategies. First, it is necessary to create a strategic framework or action plan with a specific focus on the SDG. This plan should include concrete steps towards the implementation of the SDGs, as well as the review of policies and their redrafting in the spirit of the 2030 Agenda. A relief in the design of such a framework is the global framework of indicators from the Agency and the Group of Experts on SDG Indicators (IAEA-SDG) in cooperation with the United Nations Statistical Commission. Based on this framework, countries should prepare annual monitoring reports to show the results achieved against the 2030 Agenda. Kosovo not being obliged to compile a voluntary national assessment report for the implementation of the SDGs, this work will aim to assess the fulfillment of the SDGs in 2021 and will reflect the progress achieved by Kosovo towards the 2030 Agenda and the SDGs in general.

Sustainable development requires the integration of economic, social and environmental policies into the country's legislation. These 3 aspects were also included in NDS 2016-2021, although they were not presented explicitly. Whereas the pillars of the Draft National Development Strategy 2022-2030 have certain development goals and for each goal there are strategic objectives related to the relevant SDGs.

This report is divided into 2 parts, where the first part includes a mapping of the main actors of sustainable development in Kosovo and their role in the implementation of the 2030 Agenda. This includes the main public policy documents which have explicitly addressed sustainable development. The second part of the report contains an analysis of statistical data that aims to assess concretely how much each of the SDGs has been implemented in Kosovo until 2022. This part has had its own challenges, considering the marked lack of updated data which are related to the indicators of the SDGs. The main purpose of this report is to encourage institutions to compile a clear policy framework that suits Kosovo's developmental position.

Key Achievements in Kosovo's Journey towards the 2030 Agenda

Listed below are the main events in Kosovo's journey towards the fulfillment of the SDGs:

- In 2009, the implementation of the Performance System of Municipalities began, which was aimed at monitoring the quality of the provision of services by the municipalities³.
- In January 2016, the Prime Minister's Office published the National Development Strategy 2016-2021, which aims to address the factors that influence the improvement of living standards⁴.
- In January 2018, the Assembly of Kosovo approves the Resolution on the SDGs, where Kosovo pledges to commit to implementing the framework of the 2030 Agenda through the adoption of legislation⁵.

³ Ministry of Local Government, "System for the management of the performance of municipalities - measurement to improve. Amended and supplemented version 2020". (2020), available at: <https://mapl.rks-gov.net/wp-content/uploads/2021/05/Dokumenti-Kryesor-i-Sistemit-te-Menaxhimit-te-Performances-Komunale-designed-18.02.2021.pdf>

⁴ Government of the Republic of Kosovo, "National Development Strategy 2016-2021". (2016), available at: https://kryeministri.rks-gov.net/wp-content/uploads/docs/Strategjia_Kombetare_per_Zhvillim_2016-2021_Shqip.pdf

⁵ Assembly of the Republic of Kosovo, "Resolution for the approval of Sustainable Development Objectives". (2018) Available at: http://old.kuvendikosoves.org/common/docs/2018_01_30_Rezoluta_06_R_001.pdf

- In 2018, a segment on "Sustainable Development" was added to the website of the Assembly, through which the citizens of Kosovo will be regularly informed about Kosovo's progress in the implementation of the SDGs,
- In October 2018, the Council for Sustainable Development was established, which will have a monitoring role to ensure that the progress of the implementation of the SDGs is achieved.
- In 2021, the Drenas SDG Platform was launched, which serves as a monitoring tool and reports on 17 ODGs and relevant indicators, at the municipal level⁶.
- In May 2022, the Prime Minister's Office published the Draft National Development Strategy, which aims to guide sustainable development in Kosovo for the next 8 years.

Kosovo's Strategic Documents for Sustainable Development

1. Draft National Development Strategy 2022-2030

In May 2022, the Draft of the National Development Strategy 2022-2030 was published, with a vision for a developed Kosovo, with a stable economy, well-being, security and equality, integrated in international markets and organizations, with effective, standard institutions and administration raised standards of living, quality and genuine access to justice, health and education.

The realization of the vision through the fulfillment of development objectives will enable the achievement of well-being for all citizens of the Republic of Kosovo. The Green Agenda is treated as an important element around the principles of an environment-centered economy defined by sustainable growth, sustainable consumption of resources and the reduction of carbon emissions. While traditional economic development is profit-driven, green growth places human well-being at the center of economic development and strives to minimize environmental damage⁷.

2. Resolution on the SDGs

The Assembly of the Republic of Kosovo, in the plenary session held in January 2018, in accordance with Article 65 (1) of the Constitution⁸ and Article 52 of the Rules of the Assembly⁹, approved the Resolution on the SDG. This resolution expresses Kosovo's will to integrate the 2030 Agenda into Kosovo's development strategies. Also, through this

⁶ Drenas SDGs platform. Available at: <https://drenas.tracking-progress.org/>

⁷ Draft National Development Strategy 2022-2030

⁸ Constitution of the Republic of Kosovo. Page 22. Available at: https://kryeministri.rks-gov.net/wp-content/uploads/2018/03/Kushtetuta.e.Republikes.se_Kosoves-2.pdf

⁹ Regulations of the Assembly of the Republic of Kosovo. Page 24. Available at: https://www.kuvendikosoves.org/Uploads/Data/Files/6/Rr_K_RK_29_04_2010_1_EDbu8aqXYd.pdf

resolution, the Assembly dedicates itself to its role as one of the decision-making and implementing bodies of the 2030 Agenda.

<i>Draft - National Development Strategy (2022 - 2030)</i>	<i>SDGs related to NDS</i>	<i>Number of indicators related to NDS policy areas</i>
1. Sustainable economic development	SDG 6 (8 total indicators)	3
	SDG 7 (5 total indicators)	2
	SDG 8 (12 total indicators)	4
	SDG 9 (8 total indicators)	1
	SDG 11(10 total indicators)	2
	SDG 12 (11 total indicators)	1
	SDG 13 (5 total indicators)	1
	SDG 17 (19 total indicators)	1
2. Equal human development	SDG 1 (7 total indicators)	3
	SDG 4 (10 total indicators)	4
	SDG 8 (12 total indicators)	4
3. Security and rule of law	SDG 5 (9 total indicators)	0
	SDG 6 (12 total indicators)	4
4. Good governance	SDG 5 (9 total indicators)	0
	SDG 16 (12 total indicators)	1

Chart 1: Alignment of the policy areas of the National Development Strategy with the SDGs and relevant indicators

METHODOLOGY

The methodology used in this report constitutes the method of research and analysis of statistical data based on data received from the Kosovo Statistics Agency (ASK). The data are linked to the SDGs and try to portray the achievement of their fulfillment during the year 2021 in Kosovo. The analysis is done from previous years, but this report is thought to serve as a basis for comparison for the annual reports that will come out in the coming years.

The adoption of various documents supporting the 2030 Agenda are not a sufficient progress towards the path of advancement with sustainable development frameworks. Identifying policy areas that need to be changed and improve are also an important link towards the 2030 Agenda. This process becomes very difficult in cases where there is a lack of data addressing these policies. The Statistical Agency of Kosovo (ASK), along with other institutions, produce a certain amount of data, but that is not sufficient to monitor Kosovo's progress in meeting the SDGs. The data that are available serve only to monitor some basic indicators, but do not provide a broader overview of other indicators. This lack of data is a consequence of:

1. Lack of responsibility when it comes to providing data

ASK or other institutions do not provide data related to their work. The insufficiency of the data also makes it impossible to monitor their work in relation to the relevant SDGs.

2. Contradictory data between institutions

When institutions publish data, they often do not correspond with each other. This phenomenon often affects that these data are not reliable and operable.

3. Data deficit related to the SDGs

The data that are available from ASK and other institutions do not correspond much with the indicators of the SDGs. Some indicators are very specific and the data in Kosovo are more general.

4. Lack of scheduled targets.

Another challenge of the work remains that Kosovo does not have defined targets for the SDGs, therefore even the numerical assessment of how much they have been fulfilled is difficult.

Fulfillment of SDGs in Kosovo

GOAL 1: NO POVERTY

Disappearance of poverty in all its forms everywhere

Target assessment

1.1 In Kosovo, according to the World Bank in 2021¹⁰, 20.9% of the population lives below the international poverty line.

1.2 The percentage of family members living in households deprived of three from nine dimensions: They cannot afford: 1) to pay rent or utility bills, 2) to keep the house sufficiently warm, 3) to meet unexpected expenses, 4) eat meat, fish or protein equivalent every other day, 5) one-week vacation away from home for all family members, 6) car, 7) washing machine, 8) TV and 9) phone, in 2019 it was 44.1%.

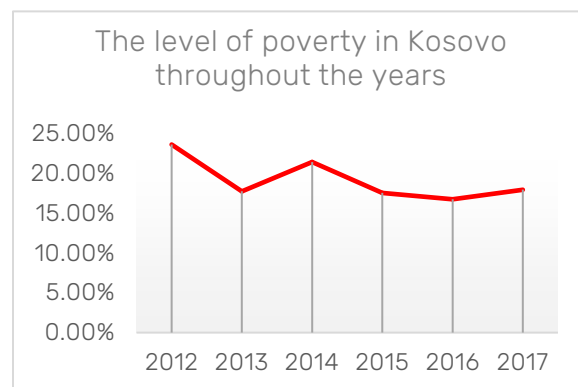
1.3 Social welfare is a target that is measured in Kosovo. In 2021, 102,904 residents benefited from social assistance¹¹.

1.5 In 2020, no natural disaster occurred in Kosovo, which caused death, disappearance of persons or direct

impact on the population. But for this fact, there are not official sources that show such a statistic.

General overview

The poverty rate in the country has dropped from 23.7 in 2012 to 18.0 in 2017¹², but Kosovo is still far from the EU countries because still 2 out of 10 residents live with less than \$5.5 a day¹³. The gender coefficient shows that inequality in Kosovo throughout the

period 2012-2017, inequality decreased only slightly. Also, inequality in this period in urban areas was higher than in

¹⁰ Albania: 2021 Article IV Consultations – Press Statement; Staff Report; and the Statement of the Executive Director for Albania, Available at: <https://www.imf.org/en/Publications/CR/Issues/2021/12/07/Albania-2021-Article-IV-Consultation-Press-Release-Staff-Report-and-Statement-by-the-510834>

¹¹ Kosovo in numbers 2021, ASK

¹² Consumption Poverty in the Republic of Kosovo, World Bank and ASK, <https://ask.rks.gov.net/media/4882/statistikat-e-varf%C3%ABris%C3%AB-2012-2017.pdf>

¹³ World Bank, Kosovo Country Economic Memorandum, Gearing up for a More Productive Future

rural areas. In Kosovo, two thirds of the population are of working age, which is an asset for our country. The unemployment rate in Kosovo from 30.9% that was in 2012 has decreased to 25.9% in 2020¹⁴. However, since 2012 the proportion of unstable employment in relation to employment in general has risen from 16.8% to 23.1% in 2017 and then it has fallen again to 17.0% in 2020¹⁵. ¹⁶This may influence the percentage of the population that is part of the social scheme to increase. The largest source of income during the period 2014 – 2017 was wages in the private sector, except for 2015, when the largest source of income was wages in the public sector. The employment rate for 2020 was 28.4%, where there is a significant difference between the sexes.

Out of the men of working age, 42.8% of them were employed and of the women of working age, 14.1% were employed. The sectors with the highest percentage of employment are: trade 17.0%; production 11.8%; construction 11.1%;

and education 10.1%. The employment rate has been up and down over the last 8 years. According to the Labor Force Survey, there was a significant increase in 2017 and 2019. While there was a decrease in other years, one was also seen in 2020, which may have occurred as a result of the pandemic. The employment rate in relation to the population is presented below for the period 2012 to 2020.

Year	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Percentage	25,2	28,0	29,8	28,8	30,1	28,4

Chart 2. Employment report for the years 2012-2020¹⁷

¹⁴Unemployment and unemployment rate by gender, ASK, available at: https://askdata.rks-gov.net/pxweb/sq/ASKdata/ASKdata___Labour%20market___Anketa%20e%20Fugis%c3%ab%20Pun%c3%ab%20re___Annual%20labour%20market/tab18.px/table/tableViewLayout1/

¹⁵ Unstable employment by gender, ASK, available at: https://askdata.rks-gov.net/pxweb/sq/ASKdata/ASKdata___Labour%20market___Anketa%20e%20Fugis%c3%ab%20Pun%c3%ab%20re___Annual%20labour%20market/tab2.px/table/tableViewLayout1/

https://askdata.rks-gov.net/pxweb/sq/ASKdata/ASKdata___Labour%20market___Anketa%20e%20Fugis%c3%ab%20Pun%c3%ab%20re___Annual%20labour%20market/tab6.px/table/tableViewLayout1/

¹⁶ Workers in precarious jobs are either self-employed people without employees, or those who work without pay in a family business.

¹⁷ "Employees and the ratio to the population", available at: https://askdata.rks-gov.net/pxweb/sq/ASKdata/ASKdata___Labour%20market___Anketa%20e%20Fugis%c3%ab%20Pun%c3%ab%20re___Annual%20labour%20market/tab2.px/table/tableViewLayout1/

Laws that include this goal

Law on social
assistance
scheme in
Kosovo

Labour Law

Sectoral
Strategy
2018-2022

Law on
state-
funded
pension
schemes

National
Strategy for
Property
Rights in
Kosovo 2016

Main challenges

- As mentioned above, Kosovo has a low percentage of the employed population. According to the table presented above, it can be seen that the year 2020 had a 1.7% lower employment rate than in 2019. The employment rate was higher for men (42.8%) than for women (14.1%)¹⁸.
- Unemployment figures in Kosovo do not reflect the real situation 100%, due to the informal economy or illegal employment. This is another issue that needs to be addressed in the coming years.
- The employment rate by age group was the highest among persons aged between 35-44 years (38.2%) and the lowest among young people (15-24 years) (11.4%)¹⁹. This shows that there is a high rate of unemployment among young people, which then results in the migration of this age group.
- A problem that the youth in Kosovo is facing today is that the skills required in the labor market are not reflected in the skills taught in schools or universities. This requires in-depth reforms in the field of education.

Next steps

- Make reforms in the field of education in order to raise the capacities of people in the labor force. In order to meet the demands of employers, our education system must be oriented towards the skills required in the market.
- To approve the wage law to regulate the wage system. The adoption of this law

¹⁸ Employees and the ratio to the population, available at: https://askdata.rks-gov.net/pxweb/sq/ASKdata/ASKdata__Labour%20market__Anketa%20e%20Fuqis%c3%ab%20Pun%c3%abtoe__Annual%20labour%20market/tab2.px/table/tableViewLayout1/

¹⁹Ibid.

also brings equality between private sector workers and public sector workers.

- Supporting people with disabilities to secure jobs to achieve inclusiveness.
- The drafting of a National Employment Strategy, in order to address all the problems in the field of employment and to determine the path towards which Kosovo will fight unemployment.
- Local institutions can increase cooperation with businesses to create the possibility of creating and including these categories in the employment of persons with disabilities.
- Expand the coverage of social schemes in the country until it reaches 100%.

GOAL 2: ZERO HUNGER

Eliminating hunger, achieving food security and improving nutrition and promoting sustainable agriculture

Target assessment

2. A Agriculture, hunting, forestry and fishing in the Gross Domestic Product (GDP) in total comprise 6.9%²⁰. In 2020, subsidies reached the value of 67.05 million. €, of which about 62% were for agricultural crops including wine, seedlings as well as the insurance premium, while 38% were for the livestock sector²¹.

2.B According to the Green Report, the participation of agriculture in the total export during 2020 has reached the highest value of 39.5%.

General overview

Historically, Kosovo has been characterized by hunger as a consequence of poverty. "In 1999 in Kosovo, 11,000 children over the age of 5 were estimated to be acutely malnourished and about 17,000 would be affected by stunting. Over 5% of mothers surveyed had a BMI below 18.5 and more than 10% were obese. The same report stated that "58% of children were anemic". These statistics are important obstacles for the country's

development²².

In July 2022 MEST has published the Guide for Planning Nutrition in Preschool Institutions, which provides key information on the importance and principles of proper nutrition in early childhood, promotes healthy nutrition and healthy habits for the children, and provides examples of menus of food according to age groups and seasons²³. Food insecurity is widespread. In addition to the lack of consistent access to food, it is even more difficult for people to find foods with adequate nutritional value. Rates of obesity and anemia have increased due to lack of consistent access to nutritious foods. The World Bank points out that "food producers also face huge losses in nutritious food that spoils as consumption shifts to cheaper products". The loss of the nutritious food further contributes to the problem of nutrition security and causes health disorders such as obesity and anemia. According to the Survey of Agricultural Economies 2021, the total utilized area of agricultural land was 420,326.60 hectares, where the largest part is meadows and pastures (including

²⁰ Structure of Gross domestic product according to economic activities 2021, ASK.

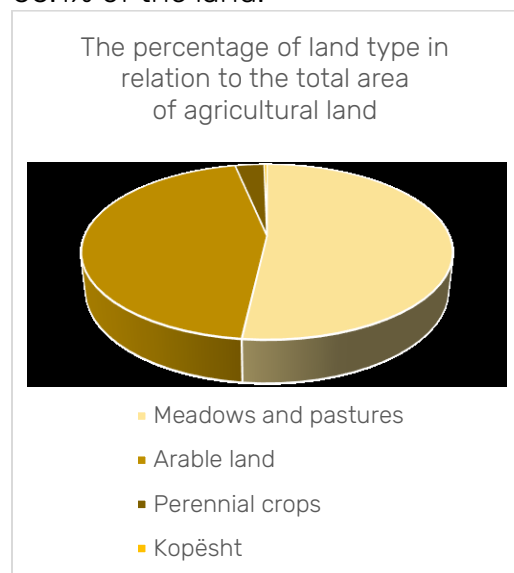
²¹ Green Report 2021, Ministry of Agriculture, Forestry and Rural Development.

²² The Process of Reducing Hunger in Kosovo, Allyson Reeder, available at: <https://borgenproject.org/the-process-of-reducing-hunger-in-kosovo/>

²³ Nutrition Planning in Preschool Institutions, Ministry of Education, Science, Technology and Innovation. Available at: https://masht.rks-gov.net/planifikimi-i-ushqyerjes-ne-institucionet-parashkolllore/?fs=e&s=cl&fbclid=IwAR2iTUXPXMTnVpdT6kOb9tPJCUsN3ZGiTuwpvZ-_YS4gvFgPOztIRCHZYM0

common land) 217 106.91 ha or (51.65 %)²⁴.

The crop that is planted mostly on arable land is cereals, which make up 66.1% of the land.

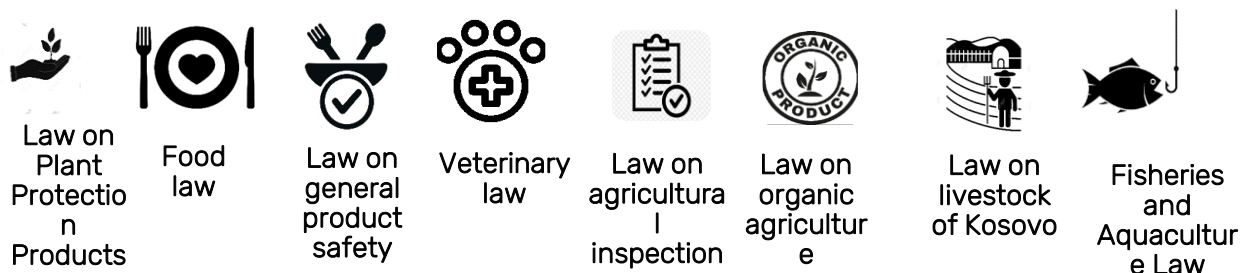
In Kosovo, agriculture and the food industry remain important contributors to the Gross Domestic Product (GDP). At the end of 2021, agriculture, forestry

and fishing were estimated to contribute EUR 550,948,000 to GDP²⁵. This activity was the fourth largest contributor to GDP.

According to the 2022 statistical yearbook published by ASK, the employment rate in agriculture, forestry and fishing was 4.8% in 2020, which is 0.4% less than in the previous year. But exports have undergone a positive growth trend from 2011-2021, plant products from 12.7 million Euros to 31.9 million Euros, prepared foods, beverages, alcoholic beverages and tobacco from 12.9 million Euros to 57.7 million Euros²⁶.

Kosovo has made progress in developing its IT infrastructure for food safety control and laboratory information management system²⁷. Further efforts should be made to achieve harmonization of legislation with the EU acquis to ensure the implementation of food safety and phytosanitary legislation.

Laws that include this goal

²⁴Survey of Agricultural Economies 2021, ASK. Available at: <https://ask.rks-gov.net/media/6907/anketa-e-ekonomive-bujq%C3%ABsore-2021.pdf>

²⁵ Gross Domestic Product 2008 - 2021, ASK. Available at: <https://ask.rks-gov.net/media/7027/bpv-2008-2021finali.pdf>

²⁶ Foreign Trade Statistics (FTS), 2021

²⁷ KE, Report on Kosovo 2021

Main challenges

- The lack of administrative capacities for assessment, monitoring and accounting within the Agency for Agricultural Development still remain a challenge that must be overcome.
- The arable agricultural land is fragmented and mainly has small farms, which presents difficulties for the identification of land parcels.
- Various Government programs for agriculture and rural development have increased support for small farmers, but the monitoring of grants and their results is still lagging behind.
- Very disturbing in Kosovo is the degradation of agricultural lands, which are being lost mainly due to construction. Kosovo loses every year from 500 to about 1 thousand hectares of land, either from residential constructions or even from the construction of various roads.

Next steps

- Creation of a local organic agriculture agency.
- Creation of a strategy and action plan by the Ministry of Agriculture, Forestry and Rural Development for the preservation of agricultural lands from degradation.
- Creation of the sustainable management strategy of the land system.
- Implementation of an integrated food control system.

GOAL 3: GOOD HEALTH AND WELL-BEING

Ensuring healthy living and promoting well-being for all at all ages

Target assessment

3.2 Kosovo stands very well in relation towards the target of the international mortality rate. In Kosovo during 2020 there were a total of 85 deaths of children under the age of 5 or 3.7 deaths per 1000 births and 55 neonatal deaths, respectively 2.5 deaths per 1000 births.

3.3 In Kosovo, the number of cases of tuberculosis has decreased from 1776 in 2000 to 441 in 2020. However, there is only one recorded death for the number of people infected with Hepatitis B.

3.4 The number of suicidal cases during 2019 has reached 39.

3.6 The number of deaths caused by road traffic injuries in Kosovo during 2020 has decreased compared to the previous year. In 2019, 60 fatalities per one million inhabitants were registered, while in 2020 this number dropped to 43 fatalities per one million inhabitants.

3.7 Adolescent births, from 10 to 19 years old for the year 2020 are relatively small in Kosovo, 0.24, while for the year 2021 this rate rose to 0.25.

3.9 The mortality rate attributed to air pollution in Kosovo during 2021 was

12.1%²⁸.

3. A The use of tobacco over the age of 16 in Kosovo was last measured in 2017, and it was found that 16% of the population are smokers²⁹.

General overview

Citizens' need an effective and comprehensive health system that is constantly increasing, and this increases the need for better health policies and capacity building in health institutions. There are a total of 36 clinics and 3 441 employees within the University Clinical Center of Kosovo (UCCCK). However, during the crisis of the COVID-19 pandemic, two of the most frequent complaints of citizens to medical services were the lack of medical staff at the workplace and the non-functioning of some QMF, AMF and some health services in clinics.

The average life expectancy in Kosovo for the year 2011, the year when the population census was done for the last time, was estimated to be 76.7 years, for men 74.1 years, and for women 79.4 years.³⁰

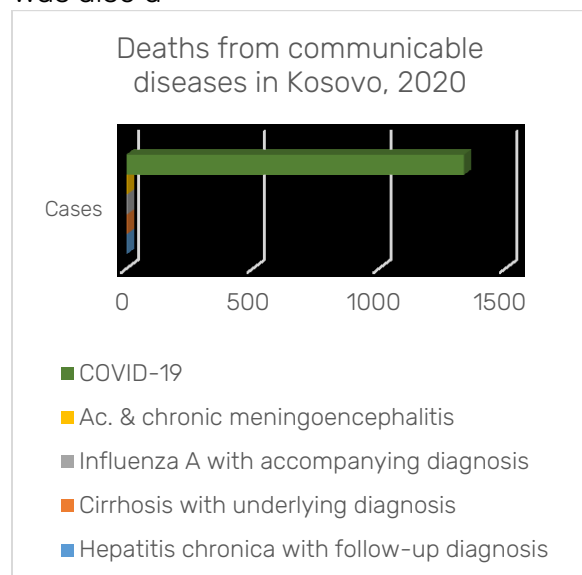
A significant improvement has been observed in the reduction of the under-5 mortality rate, where the number of deaths has decreased from 274 in 2019

²⁸ Annual Air Report 2021, AMMK

²⁹ Household Budget Survey, Household Consumption in Kosovo 2017

³⁰ Statistical Yearbook of the Republic of Kosovo 2016, Statistics Agency of Kosovo

to 212. But neonatal mortality has increased by 40.3%. In 2019, 2 cases of deaths from pregnancy, childbirth or childbirth were registered. As a result of mental and behavioral diseases, 12 cases of death³¹ occurred in the same year. As for the number of suicide victims, there has been an upward trend from 27 in 2018 to 39 in 2019³². There was also a

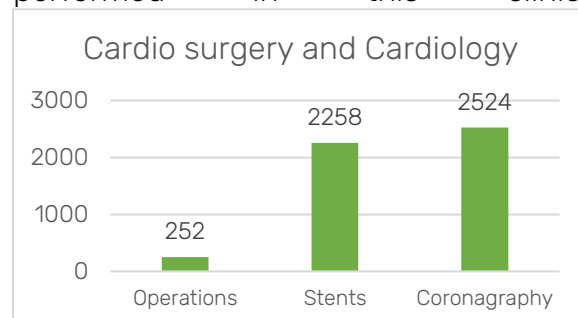

satisfactory decrease in the death rate due to road traffic injuries, which fell from 113 in 2019 to 81 in 2020³³. The number of deaths from communicable diseases in 2020 is 1344, dominated by deaths from COVID-19.

According to the Sectoral Health Strategy as a result of the young population in Kosovo, the general health condition of the population is considered good, with low risk factors regarding the use of alcohol, satisfactory fruit consumption and physical activity. Also, the percentage of

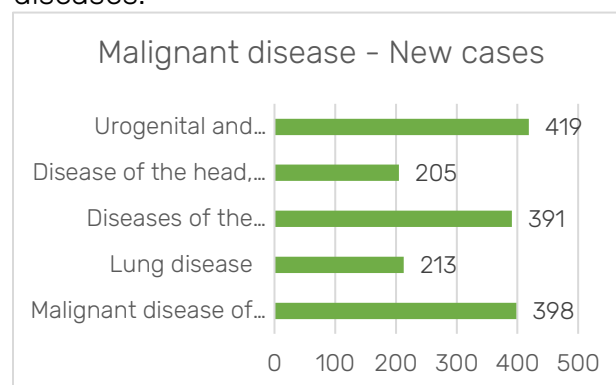
the population covered by all vaccines included in the national program during the years 2011-2016 has always been above 94%.

In the Cardiology and Invasive Cardiology clinic, 2,524 coronagraphs were performed, while 1,450 stents were placed and 252 operations were performed in this clinic.

In the Oncology clinic, 1626 patients were presented as new cases. Among them are 398 cases of malignant breast disease, 213 cases of lung disease, 391 cases of gastrointestinal tract diseases, 419 cases of urogenital and gynecological diseases and 205 other head, neck, soft tissue, CNS and other diseases.

34

Air quality in Kosovo during 2021 has recorded an average of 56 in the air

³¹ Death statistics, ASK, available at: <https://askdata.rks-gov.net/pxweb/sq/ASKdata/>

³² Ibid.

³³ Ibid.

³⁴Work report for ShSKUK, 2021, available at: <https://shskukadmin.rks-gov.net/Medias/PDF-%20Raporti%20i%20pun%C3%ABs%20nga%20ShSKUK,%20p%C3%ABr%20vitin%202021.pdf>

quality index. PM2.5 particles during this year were 2.9 times more concentrated than the WHO³⁵ recommended value. In

Kosovo, there are no data on deaths due to air pollution, but the regional average is 35.95 per 100,000 inhabitants.³⁶

Laws that include this goal

Law on the
Sanitary
Inspectorate
of Kosovo

Law on
Health

Law on
health
insurance

Law on the
Red Cross
of Kosovo

Law on
public
health

Law on
mental
health

Main challenges

- One of the main challenges faced by the public health system of Kosovo is the lack of equipment in clinical centers as well as the lack of medical staff in rural areas. The improvement of the infrastructure of clinic facilities as well as the provision of new medical equipment should be on the list of priorities of institutions relevant to the field of health.
- Another challenge that the health sector is facing is the increase in neonatal mortality, which is a consequence of various factors.
- Health problems related to environmental factors are also numerous. High air pollution, as one of the biggest pollution challenges, is the cause of many diseases, especially those of the respiratory system.

Next steps

- Health care institutions should take into account the need to improve the technical aspects of hospitals as well as the care process.
- Further modernization of the health system through the e-Kosova platform.
- Drafting of a new health sector strategy, which will be prepared in harmony towards the Sustainable Development Goals.
- In the framework of the modernization of the health system, the training of the public health staff for their professional preparation regarding new methods of doctor-patient communication and the use of state-of-the-art health equipment should be carried out.

³⁵ Air Quality in Kosovo, IQAir, available at:
<https://www.iqair.com/kosovo>

³⁶Work report for ShSKUK, 2021, available at:
[https://shskukadmin.rks-gov.net/Medias/PDF-](https://shskukadmin.rks-gov.net/Medias/PDF-%20Raporti%20i%20pun%C3%ABs%20nga%20ShSKUK.%20p%C3%ABr%20vitin%202021.pdf)

[%20Raporti%20i%20pun%C3%ABs%20nga%20ShSKUK.%20p%C3%ABr%20vitin%202021.pdf](https://shskukadmin.rks-gov.net/Medias/PDF-%20Raporti%20i%20pun%C3%ABs%20nga%20ShSKUK.%20p%C3%ABr%20vitin%202021.pdf)

- The number of health personnel should be increased simultaneously and the supply of equipment in rural areas.

SDG 4: QUALITY EDUCATION

Ensure inclusive and quality education for all and promote lifelong learning

Target assessment

4.2 Due to the lack of accurate data on population statistics, it is difficult to determine the level of children's participation in schooling. The number of children registered in daycare and preschool during the year 2021/2022 was 32,397.³⁷

4.3 Youth and adult participation in education and training has a gap between men and women, with higher participation among men. While in higher education registration, women dominate compared to men.³⁸

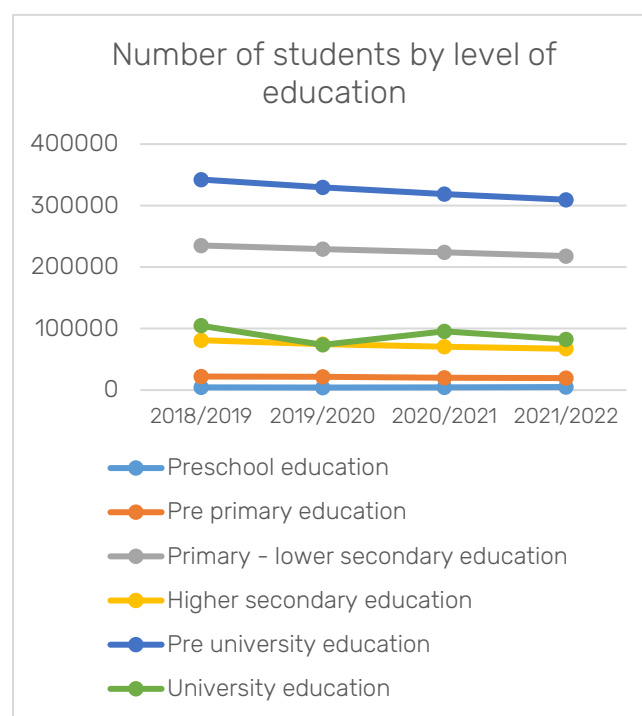
4.5 The gender equality index during 2021 has increased at the pre-school, primary, lower secondary and upper secondary levels.

4.C Human resources in terms of the number of teachers in relation to the number of students have decreased from the 2019/2020 academic year.³⁹

General overview

In Kosovo, all children have the opportunity of free primary and secondary education, because these two levels are compulsory, while preschool and university level are not compulsory, therefore they are not free. The number of children in primary and preschool education during the period

2020/2021 has decreased compared to the previous year, while during 2021/2022 this number has increased. A decrease in the number of students has also been observed at other levels of education, while in university education in the academic year 2020/21 there was

no increase in the number of students, but in the academic year 2020/2021 all private colleges reported, which has caused the number of students to be greater, compared to the previous year 2019/2020, where due to the situation with COVID 19, there was a report from only 9 Private Colleges. So we can say that there was an inclusiveness of the

³⁷ Education Statistics, KAS.

³⁸ Ibid

³⁹ MEST, Annual statistical report with educational indicators 2020/21

number of students from all Public Universities and Private Colleges and not an increase in the number of students.

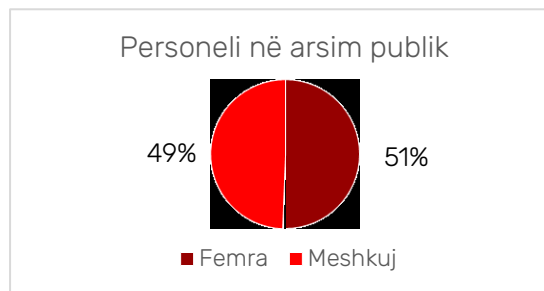
According to the PISA test of the Organization for Economic Cooperation and Development (OECD), Kosovo does not show improvements in terms of results. In 2015, Kosovo was ranked in the last 5 places in the PISA results table. The assessment was made in the areas of reading, mathematics and science. In 2018, scores were lower compared to 2015 in science. In other fields they had increased. These unsatisfactory results have received the attention of the relevant institutions in the field of education. The Strategic Education Plan 2017-2021, addresses this issue in objective 3 (Quality Assurance).

This objective sees the PISA test as a tool for quality improvement because it *"provides systematic information about system and curriculum anomalies"*.

A positive phenomenon that has been observed in Kosovo is the satisfaction of students with life. According to the OECD's PISA 2018 report, 82% of students (OECD average: 67%) reported being satisfied with their lives.

The youth employment rate has

decreased from 2019 to 2020, this decrease can be attributed to the COVID-19 pandemic. In terms of gender equality, according to statistics, Kosovo stands quite well. Public education personnel is divided into 49% males and 51% females ⁴⁰. Students at different educational levels are on average 51.6% male and 48.4% female.⁴¹

The field of education is also included in the objectives of the Economic Revival Package. Measure 1.5 of this package "Training and employment in IT" has allocated one million euros (€1,000,000) for subsidizing scholarships for girls in the field of STEM (Science, Technology, Engineering, and Mathematics) and one million euros (€1,000,000) for the training of young graduates in the field of IT.⁴² This measure aims to support the education of young talents in the field of IT in order to have professionals for a digital future of the country.

⁴⁰ Personnel in public education, KAS. Accessible here: https://askdata.rks-gov.net/pxweb/sq/ASKdata/ASKdata_Education_09%20Annex/ars2.px/table/tableViewLayout1/09%20Annex/edu38.px/table/tableViewLayout1/

⁴¹ Number of students by gender, KAS. Accessible here: https://askdata.rks-gov.net/pxweb/sq/ASKdata/ASKdata_Education_09%20Annex/ars2.px/table/tableViewLayout1/09%20Annex/edu38.px/table/tableViewLayout1/

⁴² News from the Ministry of Finance. Accessible here: <https://mf.rks-gov.net/Page.aspx?id=1.2.1130>

Laws that include this goal

Main challenges

- The first challenge facing the education system in Kosovo is inclusiveness. Unfortunately, we have a low level of inclusion of children from marginalized groups and from groups of children with special needs. This is primarily due to the fact that policy-making is not based on statistical data from the field of education. It is necessary to know the exact number of children from the two previously mentioned groups in order to create policies that include their needs.
- The second challenge is the quality of education. This problem has received even greater attention after the results of the PISA test. The low performance of Kosovo in this test has shown the essential need for reforms in the education system. These reforms require a re-evaluation of teachers, study materials, teaching methods, etc.
- Another thing that hinders the increase in the quality of education is the access to adequate textbooks, computers and laboratories in schools. Although some schools are equipped with laboratories and computers, their number is small.
- Also, access to technological devices and their integration into teaching processes is not sufficient because a significant number of teachers have difficulties in using technology during their lessons. Although we do not have concrete data on how much this number is, it is still worrying that the criterion for knowledge in daily technological equipment is not applied either in the cases of hiring new teachers or even in the re-evaluation of current teachers.

Next steps

- Improving the infrastructure of educational institutions in order to encourage the inclusion of pupils and students with special needs and to reduce inequalities as much as possible.
- Increasing the number of teachers/assistants for the education of children with special needs.

- Raising the capacities of inspectors, directors and coordinators for quality assurance, in order to monitor the performance of teachers and their needs for professional development.
- Raising the capacities of teachers is key to increasing the quality of education in Kosovo. With the development of technology, the organization of the lesson must also change and this requires a trained staff.
- The salary system based on the teachers' career system should be changed to a salary system based on the teachers' performance.
- Increased coordination between MEST, the Council for Vocational and Adult Education and Training, the State Council for Teacher Licensing and VET schools.

SDG 5: GENDER EQUALITY

Achieve gender equality and empower all women and girls

Target assessment

5.2 The number of cases of physical and sexual violence in 2021 in Kosovo has increased, reaching the number of women victims who reported domestic violence to 2432 or an increase of 17.54%.⁴³

5.3 Marriages of minors is a phenomenon present in Kosovo, and in 2021, according to KAS, 975 marriages of young people between the ages of 16 and 19 were registered.

5.5 Since the war in Kosovo, the number of women in government positions has started to rise, but in relation to the number of men, the proportion has a lot of room for improvement. We currently have 6 women in various government positions.

5.6 The rights to universal access to reproductive health and the rights to information on sexual health are guaranteed by the Law on Reproductive Health.

General overview

The issue of gender equality in Kosovo is addressed at different levels, starting from the Constitution and relevant laws. The law on gender equality guarantees, protects and promotes equality between the sexes. Kosovo has taken a further step with the adoption of the package of legislation on human rights,

which entered into force in July 2015. In addition, the Assembly of Kosovo includes the Commission for Human Rights, Gender Equality, for Missing Persons, Victims of War Sexual Violence and Petitions, which examines all issues related to the monitoring and implementation of the principle of gender equality on legislation. Another body that deals exclusively with the issue of gender equality is the Agency for Gender Equality within the office of the Prime Minister, which is responsible for "*promoting, protecting and advancing the equal participation of women and men in all spheres of political life, economic, social, cultural, in Kosovo*".

In May 2020, the Kosovo Program for Gender Equality 2020-2024 was approved. The overall strategic objective of the Kosovo Program for Gender Equality is that gender equality is the focus of the policies, procedures and programs of the Government, agencies and civil society. On January 26, 2022, the Government approved the National Strategy of the Republic of Kosovo for Protection from Domestic Violence and Violence against Women 2022-2026, as well as its Action Plan. This issue is also addressed within the Law on Protection from Domestic Violence, the Criminal Code and the Law

⁴³ Kosovo police annual work report 2021

on Gender Equality.

Despite the existence and improvement of legal practices that promote equality, the current situation is different. Patriarchal gender patterns are still dominant, although they have begun to fade after 2008. There is an increasing trend of women being elected as members of parliament without gender quotas. But, despite the improvements, women remain underrepresented in leadership positions. The position of prime minister has never been held by a woman and since 2008 women have been underrepresented as ministers and deputy ministers (only 20%). Also, women have been left aside in terms of dialogue with Serbia, as experts and in public consultations. Only 26% of officials in missions abroad are women.⁴⁴

Women remain underrepresented in municipal assemblies (35%) and parliament (32%); as civil servants in high decision-making positions at the municipal level (20%) and at the national level (27%), as well as in dialogue and negotiations with other states. If we look at the gender ratio between students in public and private universities, we notice that the number of female students is higher, but the opposite happens in rural areas, where the number of female dropouts is higher than male.

An inequality report is also observed in the labor force. The labor force participation rate during 2020 was a total of 38.3%, of which 56% were men and 20.8% were women. Also, the employment rate is lower among women. During 2020, the overall employment rate was 28.4%, where

men were 42.8% and women 14.1%. The unemployment rate for women was 32.3%, while for men it was 23.5%. The areas of the economic activities which the female gender dominates are: financial and insurance activities, professional, scientific and technical activities, administrative and support activities, education, human health and social work activities. From this we understand that women are mainly employed in the activities of the tertiary economy (services).⁴⁵ Despite improvements, women still own significantly less property (17% of property) than men, which combined with other social factors undermines women's participation in the formal workforce.⁴⁶ While in the ownership of enterprises, women represent 21.9% of the owners, despite men who are the owners of 73.15% of the enterprises.⁴⁷ The number of cases of victims of

⁴⁴ Kosovo Brief Gender Profile, Kosovo Women's Network.

⁴⁵ Labor Force Survey 2020, KAS

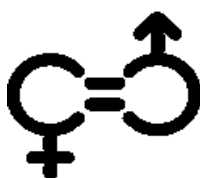
⁴⁶ Kosovo Gender Analysis 2018, Kosovo Women's Network

⁴⁷ Statistical repertoire of enterprises, KAS

domestic violence, where the majority of victims are women, is also worrying. During 2019, according to data from the

Kosovo Police, out of a total of 1,978 victims who reported domestic violence, 1,593 were women and 385 were men.⁴⁸

Laws that include this goal

Law on
gender
equality

Law on
protection
from
discrimination

National Strategy
on Protection
Against Domestic
Violence and
Violence Against
Women 2022 -
2026

Penal Code

Law on
reproductive
health

Main challenges

- A key factor contributing to women's low labor force participation is caregiving responsibilities, primarily childcare. The responsibility for childcare usually falls on mothers, making it difficult for them to enter the labor market.
- Sociocultural boundaries and limited access to finance also represent an obstacle to women's development. Traditionally, women in Kosovo have rarely enjoyed property inherited from their parents, and this has created a significant disadvantage in their economic situation.
- A phenomenon that directly violates human rights in general, and women's rights in particular, is domestic violence. The institutional reaction in these cases remains weak, which discourages citizens from reporting cases of domestic violence. The problems with the response of the institutions lie in issues such as: delayed response to accusations, infrequent imprisonment of perpetrators and light sentences.
- Another gender-based concern is the issue of health and access to health services. In the absence of adequate care, counseling and educational services, and as a result of patriarchal norms within families, adolescent girls often do not find adequate support when it comes to diseases related to their reproductive health. According to the assessment carried out for the drafting of the Sectoral Health Strategy 2017-2021, for girls and women aged 15-49, the highest morbidity rate was for diseases of the urogenital system with 10.9%.

⁴⁸ National Strategy for Protection from Domestic Violence and Violence against Women 2022 – 2026

Unfortunately, there is also a lack of specialized health services for victims of sexual violence, whether male or female.

Next steps

- Raise awareness of women's rights and support victims for options outside of domestic violence.
- The Ministry of Education, Science and Technology should establish procedures to ensure that all children complete compulsory primary and lower secondary education.
- Raising specific social assistance for education. Obligations such as transportation, uniforms or books can become a burden for families in need. The state should work on subsidizing these obligations in order to ease the financial effect on vulnerable groups.
- Increased funding for shelters for survivors of domestic violence. Since there is no state shelter for survivors of violence in Kosovo, the government should increase funding for non-governmental organizations that provide this service.
- The wage gap between women and men is a global problem, including Kosovo. Our country needs to create a Gender Equality Index for salaries, in order to address this issue. The wage gap between women and men is a global problem, including Kosovo. Our country needs to create a Gender Equality Index for salaries, in order to address this issue.

SDG 6: CLEAN WATER AND SANITATION

Ensure access to water and sanitation for all

Target assessment

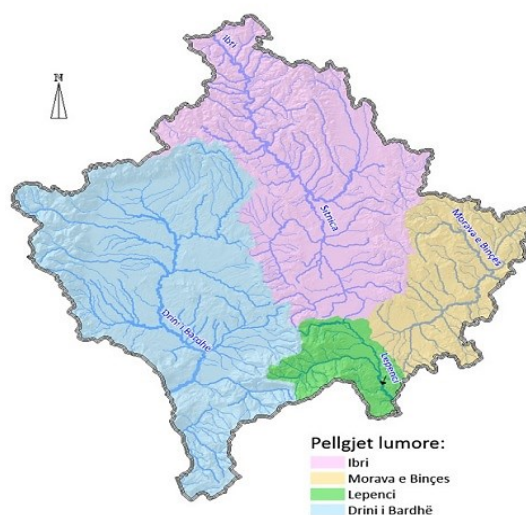
6.1 Access to drinking water in Kosovo is quite comprehensive, thus covering 96.84% of the population with safely managed water.

General overview

Kosovo has a total of 8 main rivers (with their tributaries) and 4 large lakes (there are also several other lakes, but due to their small surface they are not counted by KAS). Drini i Bardhë has the longest length in kilometers within the territory of Kosovo with 122 km, while Lumëbardhi i Prizren is the smallest with 31 km.⁴⁹ The hydrography of Kosovo's watercourses is divided into 4 river basins: Drini i Bardhë, Morava e Binçës, Lepenci and Ibri. The rivers of Kosovo flow into 3 catchments: the Black Sea, the Adriatic Sea and the Aegean Sea. In 2003, 22 measuring stations were built along the rivers, where continuous measurements are made on the water volume, including the physico-chemical parameters of the rivers. This measurement is done by means of digital sensors. In order to meet the needs of citizens for drinking water, irrigation, fishing, tourism and for the

production of electricity, dams or reservoirs have been built in many countries to collect water from streams and rivers. These reservoirs are: Gazivoda, Pridvorci, Batllava, Badovci, Livoçi and Radoniqi. As for underground water, it is not exploited at the state level. This means that their exploitation is mainly done at the individual level, through wells and springs. Kosovo also has sources of thermal waters, of which the Baths of Peja, Klllokot, and Banjska are known, which serve as thermal

Harta e pellgjeve lumore në Kosovë

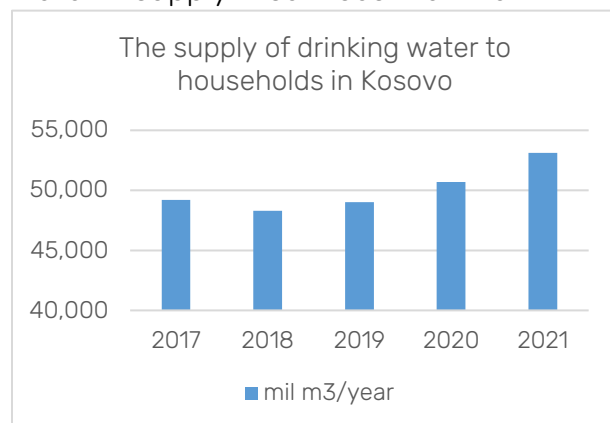

Burimi:ASK, Hartografi

baths for healing. In 2021, about 96.88% of the population of Kosovo is supplied

⁴⁹ Përmbledhje e shkurtër e resurseve ujore të Republikës së Kosovës 2020, Autoriteti Rejonal i Pellgjeve Lumore

with water through the public system managed by the Regional Water Companies. Whereas, 3.16% of the population did not have access to public water supply services at all.⁵⁰

The amount of water spent m^3 per inhabitant by households monitored in the public system, in 2020 was: 2.54 m^3 per month and 0.08 m^3 per day. While calculated in liters, it was: 84.67 liters/day per inhabitant. Water treatment in Kosovo is done only at the waste water plant in Skenderaj. Waste water in other municipalities of Kosovo is discharged directly into the rivers, which greatly affects surface water pollution in the country. For the waste water treatment plants that are under construction in other municipalities, there is still no data on the amount of waste water spent.⁵¹

Laws that include this goal

Law on waters of Kosovo

Law for regulation of water services

Water Services Regulatory Authority

Main challenges

- There are still regions of Kosovo that suffer from a lack of water and the poor quality of drinking water. Relatively high population density and traditionally irrigated agriculture further increase this problem.
- Citizens have to deal with hot and dry summers and lack of sewage treatment. The cause of this situation is the lack of an efficient and effective water

⁵⁰ Statistikat e Ujërave në Kosovë 2021, ASK

⁵¹ Po aty

management system.

- Another challenge facing the water sector in Kosovo is investments. Ensuring sustainable and long-term financing for investments in water management infrastructure is a key criterion for achieving compliance of national legislation with the EU acquis for this sector.
- The next challenge is collecting money from water companies. According to the Danube Water Program, current tariff levels burden the budgets of disadvantaged social categories. This threatens the financial sustainability of the water utility, which is unable to collect payments from the 15% of residential consumers belonging to those social categories.

Next steps

- Construction of potential production wells for groundwater use.
- Development of a database for the management of water extraction permits and water quality data.
- Development of a flood management plan, including flood damage assessment and flood prevention strategies/tools.
- Increased investments to improve capacities for increasing water quality.

SDG 7: AFFORDABLE AND CLEAN ENERGY

Ensure access to affordable, reliable, sustainable and modern energy for all

Target assessment

7.1 This target is not problematic for the case of Kosovo since we have 100% coverage of the population with electricity.

7.2 The participation of renewable energy in the overall percentage of energy sources, even though it is small, namely 7.03%, is on an increasing trend. This trend brings more from private investments.

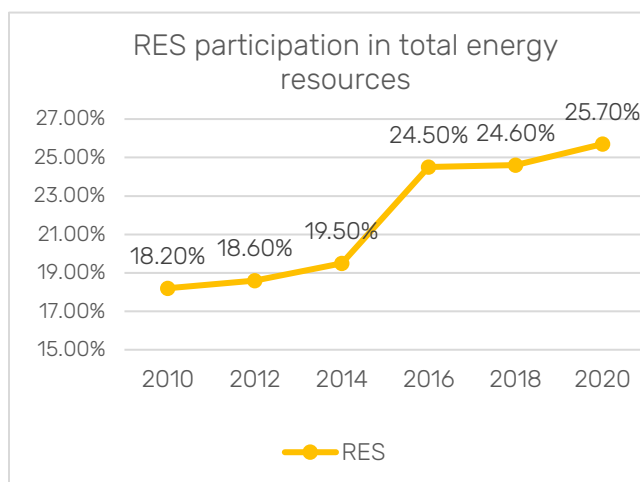
7.B Kosovo is not rich in modern technology for energy services. The total installed capacity for renewable energy generation for 2021 is 276 MW.

General overview

Electricity production in Kosovo is almost entirely dependent on two lignite power plants: Kosovo A (5 units with 610 MW installed) and Kosovo B (two units with 678 MW installed). The actual current capacity of these plants is about 960 MW in total.⁵² These two power plants are supplied with lignite from the neighboring mines of Southwestern Sibovc and Sitnica. Kosovo has very large lignite resources, with a total of

12.5 billion tons,⁵³ which are the fifth largest in the world.⁵⁴ The large use of coal for the production of electricity has made the country many times have a high air pollution index (Air quality index or AQI). Kosovo's progress in developing renewable energy was hindered for many years by plans for a new 500 MW lignite-fired power plant – New Kosovo – which diverted focus from developing more sustainable forms of energy. Kosovo is a member of the Energy Community Treaty and therefore has obligations that it must fulfill. One of these obligations is that by 2020, Kosovo will have 25% of its energy resources from renewable energy sources.⁵⁵

Within the target of 25% of RES, it is

⁵² Annual Report 2021, ERO

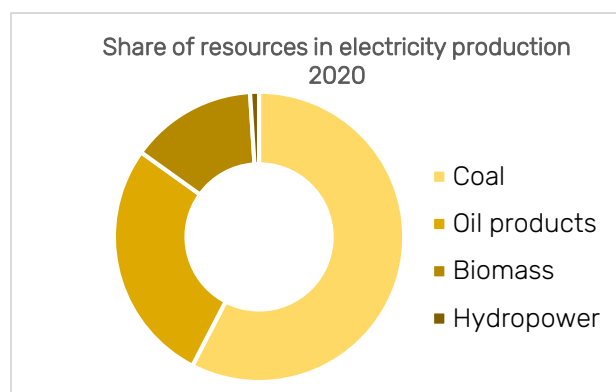
⁵³ Department of Energy and Mines, Ministry of Economy. Accessible here: <https://me.rks-gov.net/sq/energija-dhe-minierat#.Yt-paXZByM8>

⁵⁴ Mineral Resources, Independent Commission for Mines and Minerals. Accessible here: <https://kosovo->

mining.org/resurset-minerale/vendburimet-minerale/

⁵⁵ National Action Plan for Renewable Energy Sources 2011-2020

anticipated that the priority will be hydropower plants (240 MW), wind energy (150 MW), solar energy (10 MW), and biomass/biogas (14 MW). In 2020, Kosovo has reached the target of 25% of RES participation. For the construction of new hydropower plants, a proper analysis of the economic feasibility and the damage that those hydropower plants can cause to the flora and fauna of the areas where they are built must be done. In our country, most of the existing hydropower plants are hydropower plants without accumulation lakes and without large reservoirs, except for HC Ujman. Most hydroelectric plants are of the small type that harness the flow of water and use long pipelines.⁵⁶ The main hydropower plants of the country are: Ujmani (35 MW), Lumbardhi 1 (8 MW) and Lumbardhi 2 (7 MW), HC Deçani (9.5 MW), HC Belaja (7.5 MW), HC Brodi 1 & 2 (4.7 MW + 1MW), HC Albaniku 2 (4 MW), HC Restelica 1 & 2 (2.4 MW), HC Dikanci (3 MW), etc.⁵⁷ But compared to neighboring countries, such as Albania, Kosovo has an insufficient potential for the production of electricity through

hydropower plants, due to the relief and climate. According to data from KAS, only 1% of the total energy sources produced is from hydropower.

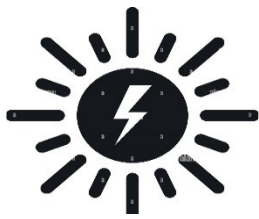
The household sector has the largest consumption of electricity (59%), followed by services (21%), industry (18%), and agriculture (2%). The energy consumed by the household sector is used for space heating, air conditioning, sanitary water heating, cooking, lighting and use of electrical equipment for family and individual needs. In 2021, the total electricity consumption was 486.56 ktoe, compared to 2020, there was an increase of 17.49%.⁵⁸

⁵⁶ Hydropower plants in Kosovo, their real problems and potential, BGF and INDEP

⁵⁷ KOSTT (2018), Installed Capacities of Electricity in Kosovo, (Capacity of Generating Units, Medium-Term Planning Sector)

⁵⁸ Annual Energy Balance 2021, KAS

Laws that include this goal

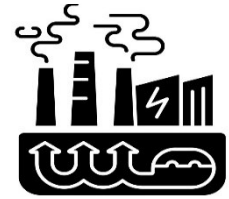
Law on energy

Law on energy efficiency

Law on electricity

Law on thermal energy

Objectives of the Draft Energy Strategy of the Republic of Kosovo 2022-2031

Improving system reliability

Decarbonisation and promotion of renewable energy

Increasing energy efficiency

Strengthening regional cooperation and market functioning

Consumer protection and empowerment

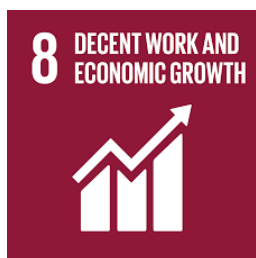
Main challenges

- Due to the large use of coal for electricity production, Kosovo has a problem with air pollution, especially during the winter season. Areas with a high index of air pollution are named Kaçaniku, Ferizaji, Vushtria and Mitrovica. The air quality during 2020 is rated as average.
- Although Kosovo has large energy resources of coal, the electricity supply is not stable. This came as a result of the lack of investments in the construction of new capacities or the improvement of existing capacities. Furthermore, the existing technology of electric energy generating capacities does not meet the environmental criteria defined by the EU legislation.

- Another challenge that has been expressed even more during the last months is the lack of investment in the distribution network system, which is unable to cope with the supply requirements during the winter season.
- In the meantime, the unauthorized use of energy and the sending of a significant amount of electricity to some municipalities in the north of Kosovo, where the DSO and the supply company do not have control, represent a very big problem because this energy is not billed and the burden fell on other citizens living outside those areas.
- Due to the lack of other alternatives, the main source of heating remains electricity. For this reason, the household is the sector that uses electricity the most. Unfortunately, electricity generated by RES continues to remain low in overall electricity consumption. This remains the main challenge for the coming years in the energy sector in Kosovo.

Next steps

- The drafting of new strategies should have the main focus on the environment and reassess the potential of renewable resources for the production of electricity in Kosovo.
- The construction of new hydropower plants should be preceded by in-depth analyses, where environmental and European standards are taken into account. These should be published for reasons of transparency.
- Energy projects and plans in Kosovo should focus on wind and solar sources, because both of these have great potential in Kosovo, which has remained untapped until now.
- Increased coordination of work and policies between institutional actors at the local and central level so that projects and strategies achieve maximum results.

SDG 8: DECENT WORK AND ECONOMIC GROWTH

Promote inclusive and sustainable economic growth, employment and decent work for all

Target assessment

8.1 The annual GDP growth rate per capita during 2021 has increased to 8.15%, compared to 2020 which had a -5.41% decrease%.⁵⁹

8.5 The unemployment rate in Kosovo is at a higher level among women up to the age of 45, while after the age of 45 the unemployment rate increases among the male gender.

8.6 The number of young people who are not involved in employment, education or professional training unfortunately has an increasing trend since 2017.

8.7 The participation of children in work is a phenomenon still present in our country. In 2020, the Labor Inspectorate registered 5 employed children.

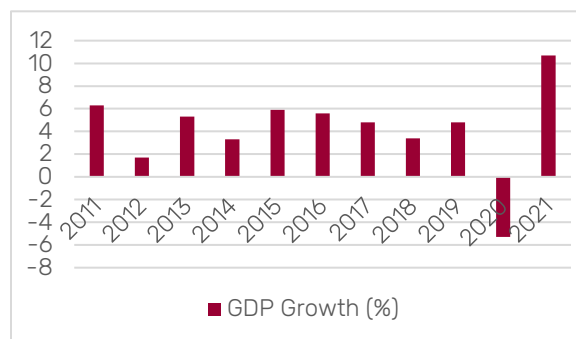
8.8 Injuries at work have also been evident during 2021. Fatal injuries have halved compared to 2020, but non-fatal injuries have increased during 2021.

8.10 In the financial sector, commercial banks in the country increased during 2020. Also, the number of ATM terminals from 2018 to 2021 has undergone a growth trend.

General overview

During the last 10 years for the first time in 2020 the GDP has decreased in negative value -5.41%. After the COVID-19 pandemic, Kosovo's economic growth has returned faster than expected, mainly thanks to diaspora remittances.

The fallout from job losses from the pandemic has disproportionately

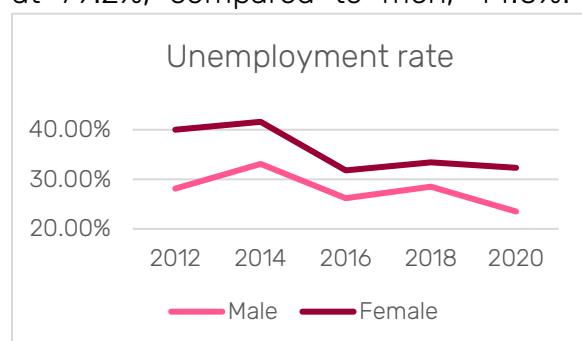

affected women and young people, which may slow the rise in the labor force participation rate. According to KAS, the gross domestic product (GDP) in the fourth quarter of 2021 marks a real increase of 6.36%, compared to the same quarter of the previous year.⁶⁰

⁵⁹ World Development Indicators, World Bank.
Accessible here:
<https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=world-development-indicators>

⁶⁰ Gross domestic product GDP with the expenditure and production approach Q4 2021, KAS

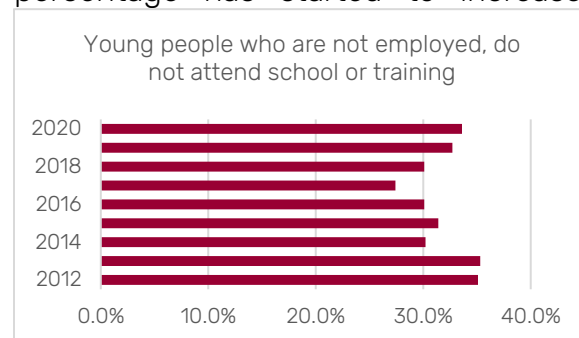
The employment rate for 2020 was 28.4%. The highest employment was observed among men, 42.8%, while employment among women was 14.1%. Women were employed, mainly in the education, trade and health care sectors, with 52.7%, while men were mainly employed in the trade, construction and production sectors with 44.1%. The economic sectors leading with employment continue to be: trade with 17.0%; production by 11.8%; construction with 11.1%; and education with 10.1%. While, other sectors participate with a smaller percentage in employment. As for those employed with contracts, it appears that 42.3% of employed persons have a permanent contract in their main job, while 57.7% have a temporary contract. In 2020, the unemployment rate was 25.9%. The most pronounced unemployment was among women with 32.3%, compared to men, 23.5%. The highest unemployment rate is among the 15-24 age group with 49.1%. In 2020, the inactive power was quite high at 61.7%, with a particular focus on women at 79.2%, compared to men, 44.0%.⁶¹

The level of the average salary in Kosovo compared to 2020, in 2021 has been raised. In the public sector the average salary decreased, despite the private sector and public enterprises where the average salary rose.

Despite the change in living standards over the years, the number of families with social assistance has remained almost the same. According to the legislation of Kosovo, in order to benefit from social assistance, all family members must be permanent residents of Kosovo. The social assistance scheme "is intended to financially assist families whose members are either permanently disabled or over the age of 65, as well as for families who have only one or no employed family members and have income below the standard set by the Ministry of Labor and Social Welfare".

A very worrying phenomenon is the percentage of young people (aged 15-24) who are not in education, employment or training. Since 2016, this percentage has started to increase.

According to the OECD report "Competitiveness in Southeast Europe", the main achievements of Kosovo in the field of economic growth are:

- Of all the economies assessed by

⁶¹ Labor Force Survey 2020, KAS

the OECD's Foreign Direct Investment (FDI) Restriction Regulatory Index, Kosovo is one of the least restrictive economies to FDI.

- Kosovo is the least restrictive economy in the WB6 (Western Balkan 6) for trade in services and one of the most attractive economies for foreign service providers, also among all economies assessed by the

OECD STRI project.

- Tax Administration of Kosovo (TAK) unifies the collection of taxes and all the main functions of the tax administration. It also oversees tax compliance assessment and risk management using a risk-based analysis providing TAK with full operational autonomy within the Ministry of Finance. The early school leaving rate fell from 18.4% in 2013 to 9.6% in 2018, reaching the EU's 2020 target of less than 10%.⁶²

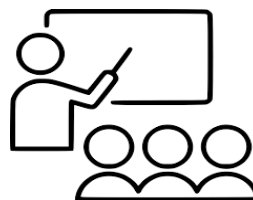
Laws that include this goal

Law on labour

Law on material support for families of children with permanent disability

Law on vocational ability, rehabilitation and employment of people with disabilities

Law on pension schemes financed by the state

Law on the employment agency of the republic of Kosovo

Law on registration and providing of the services for unemployed, jobseekers and employers

Law on safety and health at work

⁶² Competitiveness and Private Sector Development, OECD Library. Accessible here: <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/dcbc2ea9->

[en.pdf?expires=1659006712&id=id&accname=guest&checksum=6F09A14220B42A950B81EA754232C059](https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/dcbc2ea9-en.pdf?expires=1659006712&id=id&accname=guest&checksum=6F09A14220B42A950B81EA754232C059)

Main challenges

- High youth unemployment, creating serious problems with the school-work transition.
- Inconsistency of the skills taught in educational institutions with the demands of the labor market.
- Low public funding for research development and innovation capacity development.
- Non-formal work and irregular contracts are making it difficult to improve working conditions.
- Insufficient encouragement and support for women in the entrepreneurship sector.

Next steps

- Drafting strategies and plans for reducing unemployment.
- Harmonization of school curricula with the skills required in the labor market.
- Drafting employment support policies.
- Creation of programs to support women in the entrepreneurship sector.
- Drafting new policies and strategies to support and attract foreign investments.

SDG 9: INDUSTRY, INNOVATION AND INFRASTRUCTURE

Build resilient infrastructure, promote sustainable industrialization and foster innovation

Target assessment

9.1 Population access to public transport is not measured in Kosovo. However, the number of rail transport passengers was 58.82 thousand in 2021, while the number of air transport passengers has doubled in this year compared to 2020.⁶³

9.2 The production sector in Kosovo represents 13.4% of GDP. In 2021, 12.4% were registered as employed in production compared to employment in general

9.C According to the survey of the use of information and communication technology in Kosovo in 2021, 96.1% of households have access to the Internet.

General overview

Employment in the manufacturing industry as a percentage of total employment is quite low in Kosovo, ranging from 10% to 15%. Based on the data from KAS, in 2020 only 11.8% of the total employment were employed in the manufacturing industry, while in the first three months of 2021, 12.4%.⁶⁴

The World Bank predicted that during the pandemic GDP in European countries would drop by over 3.4%,⁶⁵ but

by the end of 2020 Kosovo had managed to limit the decline of its GDP to only 5.3%.⁶⁶ Kosovo's main trading partners are EU countries (44.3% of imports and 31.5% of exports), and the neighboring countries of the Western Balkans, with which Kosovo trades duty-free under the terms of the Central European Free Trade Agreement (CEFTA).⁶⁷

Despite challenges such as high unemployment or the informal economy, Kosovo's relatively young population, low labor costs and natural resources have attracted some significant investments and some international firms. Investments in 2021 have had an increase of 10.2%, and foreign investments have doubled from January to September of the same year. The total values of these investments have reached 4 million and 655 thousand euros. According to the data of the Central Bank, the 3 countries that invested the most in Kosovo during 2021 were: Germany, the United States of America and Switzerland.⁶⁸

Stimulation of the circular and competitive innovative economy, and the construction of quality, sustainable and integrated infrastructure are the two main pillars of the National

⁶³ Transport statistics, KAS.

⁶⁴ Labor Force Survey Q1 2021, KAS

⁶⁵ The Potential Impact of COVID-19 on GDP and Trade, World Bank

⁶⁶ National Accounts Statistics, KAS

⁶⁷ Foreign Trade Statistics 2021, KAS

⁶⁸ Annual Report 2021, Central Bank of Kosovo

Development Strategy. In 2021, the number of new registered enterprises was 10,649 or 8.6% more than the previous year, while 1,608 enterprises were closed or 21.3 percent more than in the previous year.⁶⁹

The number of registered enterprises increased in the sectors affected by the pandemic measures in 2020. These sectors include trade, hospitality and professional activities.

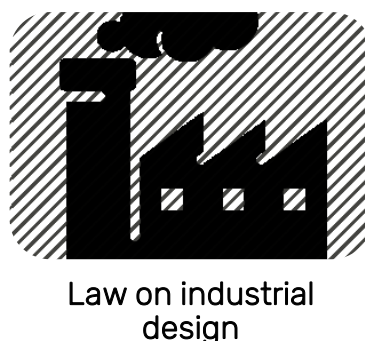
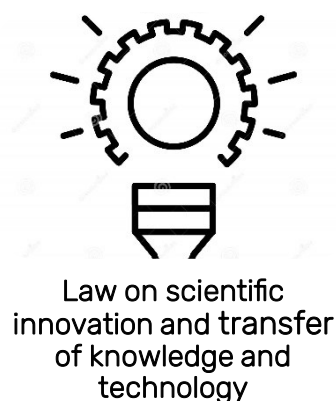
For enterprises to fulfill their full capacities, among many other factors, infrastructure is necessary. Supplying enterprises with electricity, water and other services are just some of the basic needs for the operation of enterprises. In terms of road infrastructure, Kosovo has developed road and air

infrastructure. In July 2022, the Assembly of Kosovo approved the draft law on the railway for the Durrës-Prishtina railway connection.⁷⁰

Also in the capital of Kosovo, the schedules and routes of urban bus lines can be forwarded through the application "Urban Traffic" But now Pristina is the first city in the region whose urban bus lines appear on Google Maps.

In Kosovo, innovation is promoted through centers such as Innovation Center Kosova, which is a space where people can be trained and find ways to finance the business they want to start. Jakova Innovation Center and UNICEF Innovation Lab Kosovo also contribute similarly.

Laws that include this goal

Main challenges

- One of the main obstacles for the development of the industry sector is the electricity supply, which is unstable and expensive. Kosova A and B thermal power plants have a common installed capacity of only 1478 MW, but due to their age and operation with inefficient technology, their operating capacity is somewhere around 915 MW. As a result of insufficient energy, Kosovo is forced

⁶⁹ Financial Stability Report, CBK

⁷⁰ Assembly of Kosovo, July 2022. Available here: <https://www.kuvendikosoves.org/shq/projektligjet/p/rojektligji/?draftlaw=393>

to import energy from other countries. The cost of import is very high and as a result the price of energy for ordinary consumers and businesses is high.

- Only 56% of Kosovo's road infrastructure is paved with asphalt (main national axes). On the other hand, the railway network has about 330 km, but with outdated infrastructure. Since the distances between the countries in Kosovo are short, these two forms of transport would be enough to meet the requirements of trade of goods within the country. The opportunity for faster and cheaper transport would help all the industries of Kosovo to provide cheaper raw materials and consequently the prices of products in the market would be cheaper.
- While internet access in private homes has increased, it has stagnated in public institutions. This stagnation limits the quality of state services and the efficiency of institutions, because it increases the cost of services and is not efficient in the context of time. For example, rural schools, libraries, health institutions, etc., have not incorporated their digitization. An improvement was observed during 2020 in the "Pjeter Bogdani" National Library, where some services were digitized, but not all. Other institutions should follow this example.

Next steps

- Improving the infrastructure of thermal power plants, adapting to EU standards, or using other renewable resources together with the construction of the relevant infrastructure.
- Integration of the energy market with the regional energy market.
- Empowerment and support of the Energy Efficiency Fund and its functional implementation.
- Modernization and expansion of the only international railway line in Kosovo
- Support of local enterprises in the field of IT.
- Increasing the processing capacities of the food industry so that there is as little loss of agricultural products as possible.

SDG 10: REDUCED INEQUALITIES

Reduce inequality within and among countries

Target assessment

10.3 According to data collected from various sources by the UN, 11.4% of the population reports that they have personally felt discriminated against or harassed within the year 2020.

10.4 Salaries and wages participate with 12.5% in the total value of the Gross Domestic Product, according to the budget of the Republic of Kosovo for the year 2022.

10.5 Financial sustainability indicators in Kosovo are published on an annual basis by the Central Bank of Kosovo. In 2021 Liquid assets to short-term liabilities (37.43%); Tier 1 regulatory capital assets weighted (13.60%); Regulatory capital to assets (9.28%); Net open position in foreign currency capital (3.32%); Return on assets (2.38%); Non-performing loans to total gross loans (10.14%)⁷¹

10.6 Kosovo's participation in international organizations International Finance Corporation (0.54%); International Bank for Reconstruction & Development (0.53%); International Monetary Fund (0.53%).⁷²

10.7 Kosovo over the years has adopted migration policies that facilitate regular, safe, orderly and responsible migration and mobility of people. Here it is worth mentioning the law on asylum and the law on foreigners.

10.A The absolute majority of goods that are imported into Kosovo, which are agricultural equipment, are freed from customs duties, as far as construction goods that come from CEFTA countries pay mainly 18% VAT, while those from other countries pay full obligations (10% customs tax and 18% VAT).

10.C In 2021, the value of remittances according to CBK reached the total amount of 1152.9 million Euros.

General overview

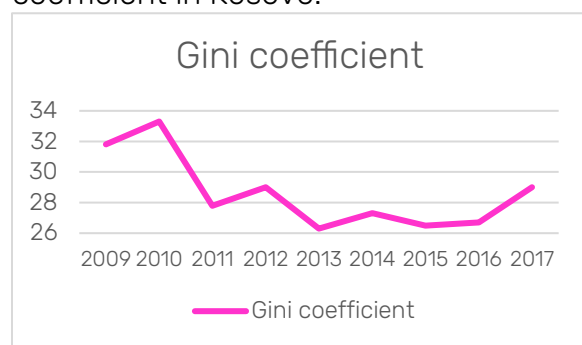
The growing economic inequality between countries has influenced the phenomenon of inequality to be reflected even within these countries, which is caused by the large difference in income. The growing economic inequality between countries has influenced the phenomenon of inequality to be reflected even within these countries, which is caused by the large difference in income.

⁷¹ Data from the International Monetary Fund. Available here: https://ourworldindata.org/grapher/regulation-financial-markets?country=-OWID_KOS

⁷² Data from multiple sources compiled by the UN. Available here: https://ourworldindata.org/grapher/proportion-of-members-of-developing-countries-in-international-organizations?country=-OWID_KOS

The average annual inflation rate in 2021 was 3.4%.⁷³ While the average net salary in 2021 was 432 Euros, compared to 2020 which was 416 Euros, an increase of 3.84%.⁷⁴

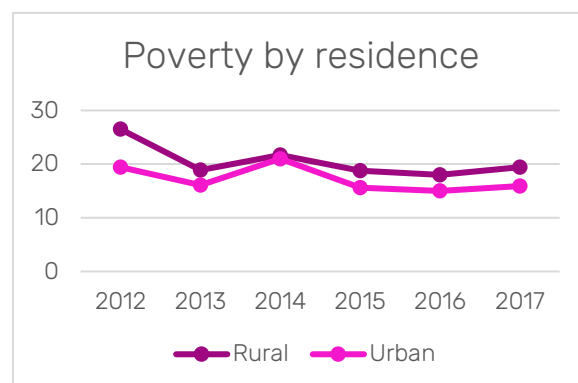
According to the World Bank, the Gini Coefficient during 2017 was 29.0. Compared to neighboring countries, such as Serbia (36.2), North Macedonia (33.6) or Montenegro (36.9), Kosovo stands better in terms of income distribution.⁷⁵ Since 2017, there have been no more measurements of the Gini coefficient in Kosovo.

The main causes of economic inequality in Kosovo, as well as in the region, are exclusion from the labor market or low-paid work. Factors such as non-formal work, work without a contract or with an irregular contract, work with irregular hours, influence the growth of inequality.

Discrimination based on gender, ethnicity, age and physical ability is present in workplaces. According to a research conducted by the Riinvest Institute in 2017, more than one in ten female employees surveyed had

experienced gender-based discrimination at work.⁷⁶ Roma, on the other hand, are more likely to be unemployed, earn lower wages and work in the informal sector than non-Roma. The groups of persons with disabilities are also affected by structural discrimination. Although there is a law to protect against discrimination, real-life practices do not always apply this law. In the field of social protection, social protection schemes do not protect individuals from the risk of unemployment because Kosovo does not offer unemployment assistance. The lack of access to quality

education is also the basis for the creation of inequalities. For example, children of parents with lower educational or financial levels are more at risk of poverty or social exclusion. People with disabilities also often face the risk of being excluded from education, or they may be separated into special programs, or follow programs oriented towards certain professions. A kind of inequality also

⁷³ Harmonized Index of Consumer Prices (IHIÇK), 2021, KAS

⁷⁴ Statistical Yearbook 2022, KAS

⁷⁵ World Development Indicators, World Bank. Accessible here: <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators>

⁷⁶ Women in the Labor Market, Analysis of Working Conditions for Women in Kosovo, 2017. Accessible here: https://www.riinvestinstitute.org/uploads/files/2017/November/10/Grate_ne_tregun_e_punes1510308263.pdf

exists between rural and urban areas. This is due to the fact that rural areas in Kosovo are not sufficiently developed, except for the agricultural sector. All other sectors such as those of services, health, education, culture, etc., are mainly concentrated in urban areas,

thus leaving rural areas excluded. Rates of poverty and extreme poverty are higher in rural settlements.⁷⁷ For example in 2015, poverty in rural areas was 18.9% compared to 15.5 percent in urban areas and 65.7 percent of the poor lived in rural areas.

Laws that include this goal

Law on the protection from discrimination

Law on material support for families of children with permanent disability

Law on pension schemes financed by the state

Law on Kosovo liberation army war veterans

Law on child protection

Main challenges

- The main challenge in reducing inequalities in Kosovo is the current high unemployment and low income of individuals.
- Exclusion or discrimination against certain groups from higher education levels (eg Roma or people with disabilities).
- Full non-implementation of the Law on Protection from Discrimination.
- Inconsistency between the skills and knowledge developed in school institutions and the skills required in the labor market.

Next steps

- Improved worker representation in corporate governance.
- Drafting of the Strategy for equality and non-discrimination.

⁷⁷ Consumption Poverty in the Republic of Kosovo
May 2019, World Bank

- Creation of unemployment assistance schemes.
- Improving and designing active labor market policies to increase the employability of women, youth, people with disabilities, ethnic minorities and people with low levels of education.
- Designing policies to encourage businesses to register their employees in order to reduce the number of people employed in the informal economy.

SDG 11: SUSTAINABLE CITIES AND COMMUNITIES

Make cities inclusive, safe, resilient and sustainable

Target assessment

11.5 In Kosovo, there are no data on missing persons or persons affected by disasters, but the number of deaths attributed to disasters according to KAS in 2019 was 103.

11.6 The coverage of waste collection service for households until the end of 2020 at the country level stands at 85.3%. In total, the amount of municipal waste deposited in sanitary landfills amounts to 446,332.36 tons/year. In terms of air quality in Kosovo during 2021, the average pollution with PM10 particles was 23.25, while the pollution with PM2.5 particles was 16.64.⁷⁸

11.A In our country, 36 municipalities have municipal development plans. Municipal Development Plans are available on the websites of the municipalities.

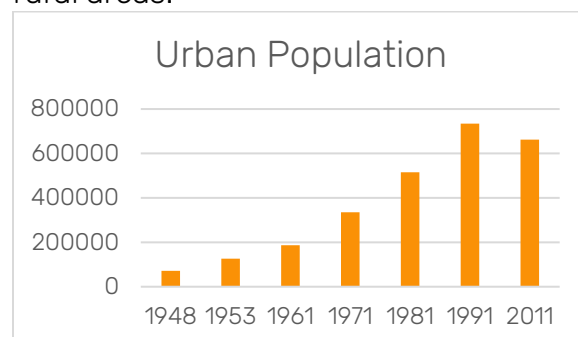
11.B The Disaster Risk Reduction Strategy and Action Plan 2016–2020 is in line with the Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015–2030.

General overview

Usually, the degree of urbanization is an indicator of economic development. Thus, the highest degree of urbanization

corresponds to the highest degree of economic development and vice versa. Rapid population growth, changes in the economic structure, migrations, etc. affect the intensity of urbanization. Such changes, occurred in Kosovo after 1999. The education system, health, industry, and the establishment of the administration, were all concentrated in urban areas. As a result, workers qualified to work in these fields moved from the countryside to the city.

The last population census in Kosovo was done in 2011. According to the data from this census, about 40% live in urban areas, while about 60% live in rural areas.

A decade has passed since the last census, and this percentage of urbanization may have changed. In the rural areas, the population of the most advanced age has remained, and seeing the trend of the movement of the young population, the villages may not have the arrival of this age group in the

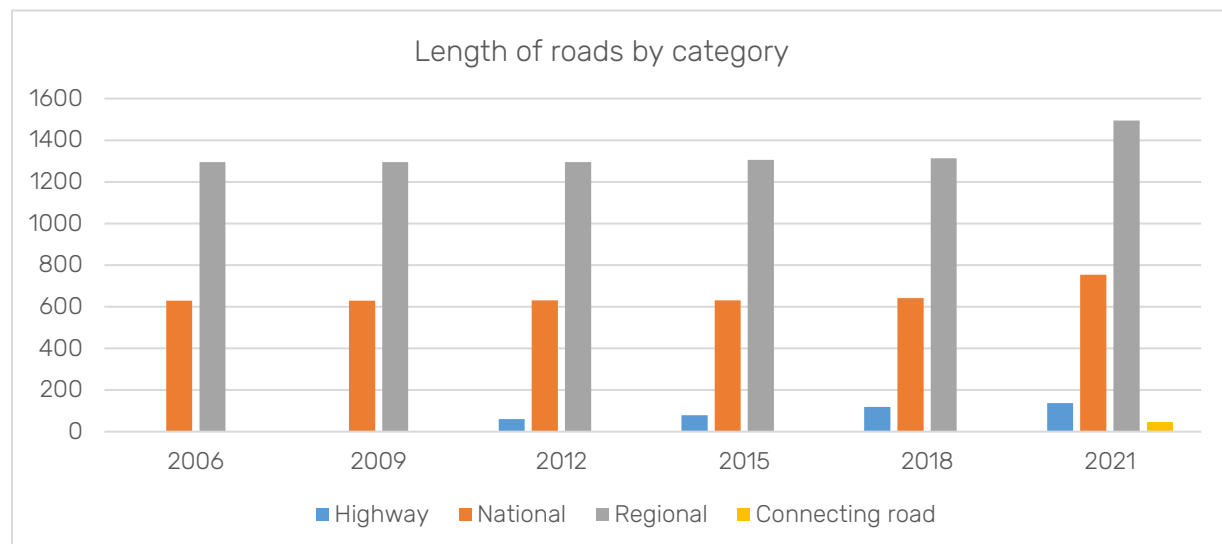
⁷⁸ Annual Air Report 2021, KAEP

coming years.

The legal framework in Kosovo obliges government institutions to implement the right to adequate housing. The Law on the Financing of Special Housing Projects (Housing Law) was adopted in 2010 with the aim of ensuring access to adequate housing for those who cannot afford it. The legal framework determines that the provision of social housing is the responsibility of the municipal level, while the Ministry of Environment and Spatial Planning is the body responsible for the supervision of the Housing Law. Post-conflict migration brought many people to cities in search of jobs, better living conditions and a safer environment. A large number of Kosovo citizens travel every day to cities from rural areas for work, education or services. Since then, Kosovo is facing an unprecedented construction boom, with the growth of urban areas and with a continuous degradation of the environment.

In terms of access to public transport, Kosovo is based on an outdated infrastructure. The functional railway line in Kosovo connects only Pristina with Peja and Fushë Kosova with Hani i Elezit,⁷⁹ therefore, there is a need for investments in order to expand this network. On the other hand, road transport through buses enables a wider access for citizens. Interurban bus transport connects almost all major regions of Kosovo with direct lines, while rural areas have access with interconnected lines.

In 2021, out of a total of 2,432.40 km of roads, 2,345.86 km or 96% expressed as a percentage are paved roads, while 81 km or 4% of the roads are unpaved. From 2005 when there was no highway at all, now the length of the highway in Kosovo has reached 137.15 km.⁸⁰ So from the country's capital, the border points of the neighboring countries, Albania, North Macedonia and Serbia, are less than 2 hours away.

⁷⁹ Transportation of Passengers, Trainkos. Accessable here:

<https://www.trainkos.com/sherbimet/transporti-i-udhetareve/>

⁸⁰ Transport statistics 2021, KAS

The Ministry of Infrastructure has also published the Sectoral and Multimodal Transport Strategy 2015-2025 and the 5-year action plan, which elaborates the strategic and operational objectives of the Ministry of Infrastructure for the creation of a modern and integrated system of transport services, increasing human and infrastructural transport capacities.⁸¹

The National Strategy for Cultural Heritage 2017-2027 has a general goal of promoting the real socio-cultural and economic values of the cultural heritage of the Republic of Kosovo as well as the improvement of the mechanisms for the protection of these values. However, the implementation of measures for the preservation and protection of cultural heritage is still missing.

Laws that include this goal

Law on road transport

Law on cultural heritage

Law on Special Protected Areas

Construction law

The Law on Religious Freedoms

Law on environmental protection

Main challenges

- Lack of funding or low funding prevents municipalities from improving their performance in the context of environmental protection.
- Lack of health and road infrastructure in rural areas for the most efficient provision of services.
- As a result of migration, the rural population has largely lost two important categories of society, the skilled and those who create new jobs, leaving the villagers with a limited social life.
- Inconsistency of municipal regulations with the provisions of the current legal framework for social housing.

⁸¹ Sectoral and Multimodal Transport Strategy 2015-2025 and 5-year action plan, Ministry of Infrastructure. Accessible here: <https://www.mit->

[ks.net/repository/docs/2017_01_19_081423_2015_12_07_081434_Strategjia_STMM_MI_14Gusht_e_korigjuar.pdf](https://www.mit-ks.net/repository/docs/2017_01_19_081423_2015_12_07_081434_Strategjia_STMM_MI_14Gusht_e_korigjuar.pdf)

Next steps

- Creating favorable conditions for rural areas, including increasing staff capacities for services as well as infrastructural capacities.
- Investments in railway and road infrastructure to increase equal access to public transport.
- Drafting of an Action Plan for increasing the capacities of municipalities for the implementation of projects related to the preservation of the environment and special areas.
- Establishment of the Archaeological, Ethnological and Natural History Museum.
- Drafting of a new Plan for Agriculture and Rural Development.

SDG 12: RESPONSIBLE CONSUMPTION AND PRODUCTION

Ensure sustainable consumption and production patterns

Target assessment

12.4 In Kosovo, there is still no exclusive plant that would treat or store hazardous waste according to EU standards.

12.5 According to the industrial waste survey, 180,022 tons is the amount of recycled materials in 2020.

12.6 Sustainability reports have been published by Sharrcem for 2020 and Shell Kosova for 2021.

12.A The installed capacity for the generation of renewable energy in Kosovo in 2019 was 67964.8 MWh. Unfortunately, there is no data for 2021.

12.C Fossil fuel subsidies as a share of GDP in 2020 are 1.02%.⁸²

General overview

The manufacturing industry is one of the most polluting categories and with the most greenhouse gas emissions according to the IPCC, not excluding direct emissions from land management and fertilizer management.⁸³ Regarding the impact of agriculture on soil

pollution during 2019, AMMK has collected data from various official institutions in Kosovo. About 805 tons of agrochemicals are imported to Kosovo in the form of insecticides, rodenticides, fungicides, herbicides, anti-growth products and plant growth regulators, disinfectants and similar products. While 26,681 tons of organic fertilizers were imported during 2019. Hazardous waste from agriculture, horticulture, aquatic culture, forestry, hunting and fishing generated in 2019 equals to 160.8 tons or 0.1% of the total hazardous waste.

The level of waste management in Kosovo is not satisfactory, because it is based on a very unstable system with an extremely low level of recycling. This waste management system does not provide data on the coverage, generation and treatment of waste and as a result it is difficult to ascertain the current situation. Based on the amount of waste collected by licensed operators, an average of 230.8 kg of waste per capita was generated in Kosovo during 2020.

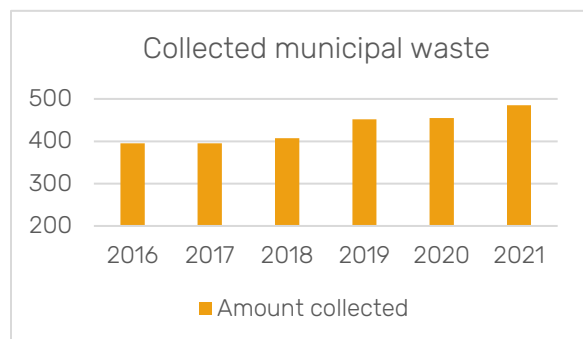
Municipalities are responsible for municipal waste management such as collection, transportation and waste

⁸² Data from the International Energy Agency, the Organization for Economic Co-operation and Development and the International Monetary Fund through the United Nations SDG Global Database. Accessible here: [https://ourworldindata.org/grapher/fossil-fuel-](https://ourworldindata.org/grapher/fossil-fuel-subsidies-gdp?tab=chart®ion=Europe&country=-OWID_KO)

[subsidiies-gdp?tab=chart®ion=Europe&country=-OWID_KO](https://ourworldindata.org/grapher/fossil-fuel-subsidies-gdp?tab=chart®ion=Europe&country=-OWID_KO)

⁸³ Annual report on the state of the environment 2020, KAEP

disposal.

The municipality of Pristina has drawn up the project for the treatment of waste from pruning and mowing of green spaces, which aims to create compost from these wastes, which will be used for the purpose of fertilizing green spaces.

The project started in November 2019 and is nearing completion.⁸⁴ Improvement can also be seen in the reduction of the number of illegal landfills from 2019 to 2020, 300 such landfills have been eliminated. Of the 1189 illegal landfills in 2020, 0.3% are hazardous-industrial waste dumps.⁸⁵ Through the Strategy (2021-2030) and Action Plan (2021-2023) for Integrated Waste Management in Kosovo, Kosovo's obligations arising from the Stabilization and Association Agreement (SAA) and sectoral policies in the field of waste management are addressed similar to those of the EU, thus adapting Kosovo's legislation to the EU acquis.

Laws that include this goal

Law on medicinal products and equipments

Livestock Law

Law on organic agriculture

Law on food

Main challenges

- Kosovo is close to exhausting the capacity of its landfills. Furthermore, these existing landfills are not managed according to EU standards and regulations.
- Due to the rapid expansion of the construction industry, waste from this industry is increasing rapidly and it is being illegally dumped on agricultural lands and rivers.
- In Kosovo, there are also a considerable amount of animal waste. This waste is

⁸⁴ Annual report for 2020, Directorate of Public Services, Protection and Rescue, Municipality of Pristina. Accessible here: https://prishtinaonline.com/uploads/dshpmsh_-raporti_2020-

19.03.2021_final.pdf?fbclid=IwAR1GVlawnW0iH2XL6u_db4hiKqx4RthPfR7AHjON012MPgPdW5SpdAv_chQT_8

⁸⁵ Annual report on the state of the environment, 2020, KAEP

deposited together with other types of waste. The Food and Veterinary Agency is responsible for this waste.

- In addition to having a very low level of recycling in our waste management system, there is also a lack of incentives and policies to motivate businesses and citizens to reduce waste generation or recycling.

Next steps

- Development of the field of waste management, namely the opening of new waste management centers.
- Drafting of a specific law for the treatment of animal waste, in accordance with EU norms.
- Increasing the capacity of the local level for the treatment of construction waste.
- The opening of collection schemes or plants for the dismantling of electrical and electronic equipment, which require specialized management because this waste contains hazardous materials.

SDG 13: CLIMATE ACTION

Take urgent action to combat climate change and its impacts

Target assessment

13.1 The number of deaths caused by natural disasters in 2019 was 103.⁸⁶ Also, the Disaster Risk Reduction Strategy and Action Plan 2016-2020 is in line with the Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015-2030.

13.2 Regarding climate change measures in Kosovo, the Strategy for Climate Change 2019-2028 and the Action Plan for Climate Change 2019-2021 have been approved. According to the measurements, the annual emissions of greenhouse gases in Kosovo for the year 2020 have been estimated at around 9613 Gg (Gigagrams) CO₂ eq. (equivalent) or about 9.6 million tons of CO₂ eq.

General overview

The geographical position of Kosovo enables it to have a diverse climate. The features of this climate are mainly Mediterranean and continental, resulting in warm summers and cold winters with Mediterranean and Alpine influences. But as a result of climate change, these characteristics are changing day by day. The climate is expected to become drier, with hotter summers and more frequent floods. Climate change will have a significant

impact on the lives of citizens. Rising temperatures will cause unbearable heat for some age groups and thus there will be an increase in mortality. Temperatures are expected to be higher in urban areas. Hard, dry surfaces in urban areas – such as roofs, pavements, roads, buildings and parking lots – provide less shade and moisture than natural landscapes and therefore contribute to higher temperatures.

But the GAINS Model, used by the European Commission in climate policy planning, as well as the US-based International Futures, can only make general predictions for Kosovo's climate in the future, due to the lack of disaggregated historical statistical data.⁸⁷

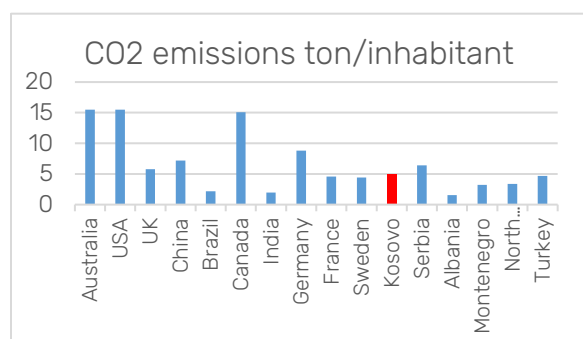
The challenges that Kosovo is expected to face as a result of global warming and climate change are part of the treatment in the Strategy for Climate Change 2019-2028 and the **Action Plan for Climate Change 2019-2021**. This strategy defines policies for reducing greenhouse gas emissions (GHG) and for adapting to climate change, it also gives recommendations for the measures that should be taken in these two areas.

Greenhouse gas emissions per capita are relatively lower in our country compared to EU countries, around 5

⁸⁶ Violent deaths by year, KAS.

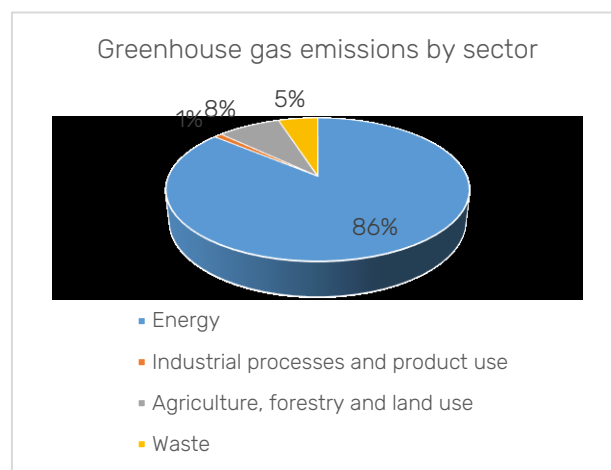
⁸⁷ Climate Change Action Plan 2019-2021

tons of CO₂ equivalent, while greenhouse gas emissions per unit of GDP (0.5 kg CO₂ equivalent) are high.⁸⁸

From the figure below, we notice that the energy sector produced the highest emission of greenhouse gases. This is because Kosovo's largest source of electricity is coal, which releases large amounts of greenhouse gases.⁸⁹

Initiatives to deal with issues related to climate are mainly from the NGO sector, because such initiatives at the national level are missing. In addition, the general level of public awareness of climate change remains low.

Laws that include this goal

Law on
environmental
protection

Law on
energy

Law on
energy
efficiency

Law on
natural gas

Law on road
and ecological
vehicle tax

Main challenges

- Kosovo does not have a specific legislation that addresses climate change or a specific national strategy for this issue.
- The most recent data from monitoring and reporting on greenhouse gas emissions is missing, which is necessary for the implementation of EU climate regulations and laws.

⁸⁸ Annual report on the state of the environment, 2020, KAEP.

⁸⁹ Ibid

- The large use of coal as a fuel, whether for energy production at the national level or even for heating, represents the main air polluter. Transition from coal to renewable energy sources is key to reducing carbon dioxide levels.
- Additional problem at this point are the industries that work with outdated technologies (especially Thermal Power Plants).
- Uncontrolled construction and urbanization are a very serious problem in cities where the population is growing. Unauthorized construction in hazardous areas as well as non-compliance with construction standards (eg the use of highly polluting materials) is causing the loss of much agricultural land.
- In addition to all these challenges, there is low awareness of the impact of their actions on environmental degradation among the citizens.

Next steps

- In the future, a special commission for climate change should be established.
- Designing a strategy for responding to natural crises is a very important step in terms of protection from the consequences of climate change.
- Increasing institutional cooperation (especially between the energy and transport sectors) to coordinate their actions regarding environmental and climate protection.
- Collection and updating of data by KAS at the national level on the emission of greenhouse gases, as well as the drafting of relevant reports.
- Reducing the use of coal and increasing the use of renewable resources, as well as the application of the "polluter pays" practice.

SDG 15: LIFE ON LAND

Sustainably manage forests, combat desertification, halt and reverse land degradation, halt biodiversity loss

Target assessment

15.1 Kosovo has a fairly large forest area, exactly 44.70% in relation to the total land area. The total number of nature protected areas in Kosovo is 217 which includes 11.53% of the surface of Kosovo.⁹⁰

15.3 Unfortunately, the level of forest degradation in Kosovo is significant. In 2021, 520ha of forest area has been lost.⁹¹

15.4 A large part of the mountainous areas in the territory of Kosovo are protected by law, including the "Sharri" National Park, the "Bjeshket e Nemuna" National Park, the Rreqebulli Reserve in Rusenica, the Maja e Arnenit Reserve, the Oshlak Reserve, the Pisha e Madhe Reserve and the Rugova Gorge.

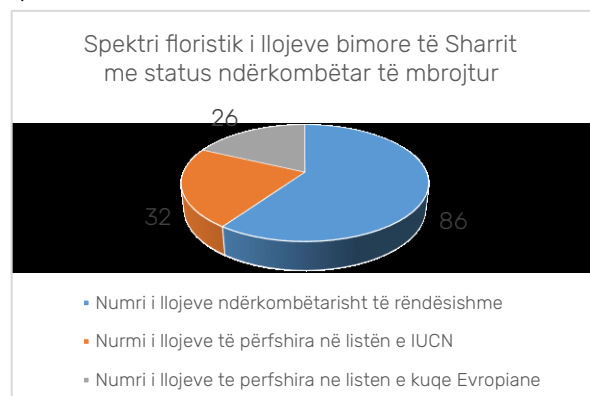
15.5 In order to reduce the degradation of natural habitats, in 2013 the "Red Book of Vascular Flora of the Republic of Kosovo" was published, and in 2018 the "Red Book of Fauna" was published.

15.A According to the annual report on the state of the environment by KEAP,

capital investments in the environment for 2020 were around 66 million euros.

General overview

Geographical position, geological, pedological, hydrological factors, relief and climate, are some of the factors that have enabled Kosovo to have a rich biological diversity where it is worth emphasizing the presence of relict, endemic species as well as species of special importance. The richest areas with flora and fauna are "Malet e Sharrit" and "Bjeshke e Nemuna", but Kosovo still does not have a complete inventory of biodiversity. So far, about 1,800 species of vascular flora have been

inventoried in Kosovo, but due to the lack of complete data, this number may be even higher. Compared to the area that Kosovo has, we can say that the

⁹⁰ Annual report on the state of the environment 2021, KEAP.

⁹¹ Global Forest Watch. Accessible here: <https://www.globalforestwatch.org/map/country/XKO/>

phytodiversity of Kosovo represents about 25% of the flora of the Balkans and about 18% of the flora of Europe.⁹² The list of plant species that are considered rare and endangered in Kosovo contains about 24 species⁹³, but this list is still not complete. According to the National Inventory of Forests in Kosovo made in 2021, the total area of forests is 481,000 ha or 47%. A total of 180,800 ha (38%) of Kosovo's forests are classified as private property, and 295,200 ha (62%) are classified as public forests.⁹⁴ In Kosovo there are two forest areas which have been designated by the government as national parks: Sharri in the southern part and Bjeshke and Nemuna in the western part of Kosovo. These two parks are part of the list of protected areas. This list also includes the bifurcation of the Nerodime river (since 1979 it has been under legal protection as a special nature reserve), the wildcat reserve in Rusenica, the Oshlak reserve, the Rugova Gorge, the maple trunk in Marash, the Radavci cave, the canyon of Drini Bardhë, the canyon of Mirusha, the cave of Gadime, etc. During 2019, 16 new protected areas were added to the total number of protected areas (15 natural monuments and 1 protected landscape). The total

number of nature protected areas in Kosovo (2020) is 217 which include an area of: 125816.6 ha, or 11.53% of the area of Kosovo.⁹⁵

Although Kosovo has significant forest area, it is decreasing day by day as a result of illegal activities, forest fires caused by humans, insects, fires caused by high temperatures, etc. In 2021, forest damage is estimated to be 520 ha.⁹⁶ The Law on Land Regulation defines the institutions that deal with land regulation: the Commission for Land Regulation; The relevant Ministry, the Kosovo Cadastral Agency, municipalities and municipal cadastral offices. Within the framework of the Kosovo Environmental Program (KEP) financed by the Swedish Government - SIDA, the Biodiversity Inventory project through the Red Book of Fauna was carried out, where a total of 306 species of animals were included. The largest number of species included in the Red Book of the Fauna of the Republic of Kosovo belongs to the categories: Insufficient data (total 90) and Near Threatened (total 80), while the smallest number of species belongs to the categories: Endangered (24) and Extremely Endangered (25).

⁹² Biodiversity of Kosovo, KAEP.

⁹³ Red Book of Fauna

⁹⁴ Green Report 2021, MAFRD

⁹⁵ Annual report on the state of the environment 2021

⁹⁶ Global Forest Watch

Laws that include this goal

Plant
Protection
Law

Land
Regulation
Law

Law on
agriculture
and rural
development

Law on
hunting

Law on the
Protection of
Plant Varieties

Main challenges

- Lack of clear land use planning by local institutions.
- Land pollution from industrial waste from the great momentum of construction, and waste that is not managed in an orderly manner.
- High rate of land degradation from exploitation, construction and erosion.
- A challenging problem is also the lack of waste water management and urban and industrial waste water discharges.
- Lack of experience for sustainable land use by municipalities.
- Insufficient data on the number of species of endangered flora and fauna.
- The small scientific and professional capacity of institutions and NGOs that have expertise in the field of biodiversity protection.

Next steps

- First of all, the full harmonization of the national legislation with the EU Directives and its implementation should be done.
- Increasing inspection and surveillance activities in the nature protection sector.
- To draw up policies for sustainable development and land management.
- To monitor the use of pesticides and fertilizers on agricultural lands.
- To increase the number of data on rare and endangered plant and animal species, through continuous monitoring of their condition.

SDG 16: PEACE, JUSTICE AND STRONG INSTITUTIONS

Promote just, peaceful and inclusive societies

Target assessment

16.1 The number of intentional homicide victims per 100,000 inhabitants in 2018 was 2.4.⁹⁷

16.3 Unsented detainees as a percentage of the total prison population was 35.2% in 2020 in Kosovo.⁹⁸

16.5 The percentage of businesses that had at least one contact with a public official and that paid a bribe to a public official, or were asked to bribe those public officials during the previous 12 months was 3.2% in 2019.⁹⁹

16.6 Government budget expenditures were 119.2% in 2022 compared to the initial approved budget.¹⁰⁰

16.8 Kosovo is a member of the International Finance Corporation with 0.54% of the members, the International Bank for Reconstruction & Development with 0.53% and the International Monetary Fund with 0.53% of the members.

16.10 In order to enable the protection of fundamental freedoms and access to information, Kosovo has adopted Law no. 06/L-081 for access to public documents.

16.B During 2020, from a survey where citizens were asked "In the last six months, has there been a situation where you felt discriminated against", 33.3% of respondents of Serbian nationality and 11% of respondents of other non-Albanian nationalities stated that they have experienced such situations.

General overview

The year 2021 in Kosovo has started with political instability after the fall of the government in December 2020. But during the last year this situation has changed.

Chapter II of the Constitution of Kosovo is all about basic human rights and freedoms. This includes political, civil, economic, social, cultural rights, etc. Stable and functional institutions are required to guarantee and implement these rights. For this reason, two of the

⁹⁷ World Development Indicators, World Bank.

Accessible here:

<https://databank.worldbank.org/reports.aspx?dsid=2&series=VC.IHR.PSRC.P5>

⁹⁸ Data from multiple sources compiled by the UN.

Accessible here:

<https://ourworldindata.org/grapher/unsentenced-detainees-as-proportion-of-prison->

[population?tab=chart®ion=Europe&country=-OW_ID_KOS](https://databank.worldbank.org/reports.aspx?dsid=2&series=IC.FRM.BRIB.ZS)

⁹⁹ World Development Indicators, World Bank.

Accessible here:

<https://databank.worldbank.org/reports.aspx?dsid=2&series=IC.FRM.BRIB.ZS>

¹⁰⁰ Law on Budgetary Allocation of the Budget of the Republic of Kosovo 2022

four pillars of the National Development Strategy are good governance and security, the rule of law. The strategy sees the proper functioning of institutions as a key element in order to have a sustainable development. Steps to make progress in this direction have been part of the plans of each government.

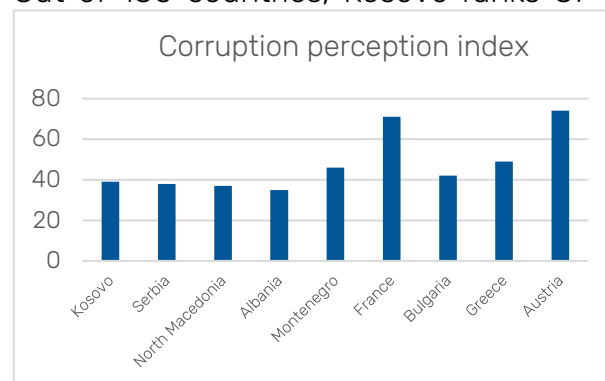
Over the years, the number of suicide victims has fluctuated. During 2019, this number was 39, compared to the previous year where this number was 27.¹⁰¹

In Kosovo, there is a legal infrastructure that punishes domestic violence. For the first time, protection from domestic violence is regulated by Regulation no. 2003/12, dated 07.05.2003, on Protection from Domestic Violence, a phenomenon previously dealt with by the Criminal Code of Kosovo and also by the Law on Family. In addition, there is also a special body that deals specifically with cases of domestic violence.

Office for Victim Protection and Assistance. This office is an independent body within the Office of the Chief State Prosecutor and its mission is to *"provide services to victims of crime during legal proceedings and represent their interests in the criminal justice system in Kosovo"*.

The Rule of Law Strategy Project Initiative is the first of its kind. The Project Strategy has been finalized and approved by the Government on August 11, 2021, and its implementation expires in 2026, i.e. it has been approved for a

period of 5 years. The drafting of this Strategy is foreseen in the Annual Government Work Plan, the Plan of Strategic Documents, the Agenda for European Reforms and the National Implementation Plan of the SAA. This Strategy aims to increase the transparency of Kosovo's institutions and thus restore citizens' trust in these institutions. According to Transparency International in 2021, Kosovo's score for corruption is 39/100 (the more points, the more transparent the country is). Out of 180 countries, Kosovo ranks 87

(the higher in this rank, the more transparent the country is).¹⁰²

The Anti-Corruption Law guarantees that persons who prevent, detect or investigate corruption enjoy complete independence for the purposes of effectively exercising their powers and fulfilling their obligations. By means of this law, the Kosovo Anti-Corruption Agency is established as an independent body.

Law on access to public documents guarantees the right of every person, without discrimination, to have access to public documents, as well as the right to reuse those documents.

¹⁰¹ Violent deaths by year, KAS.

¹⁰² Government data, Transparency International. Accessible here: <https://www.transparency.org/en/countries/kosovo>

Laws that include this goal

Criminal Code
of Kosovo

Law on the
prevention of
conflict of
interest in the
exercise of
public function

Amnesty Law

Law on
international
legal
cooperation in
criminal matters

Law on
Ombudsman

Main challenges

- Among the biggest challenges are the delays in the judicial and prosecutorial system, where the main factor is improper allocation of the right in relation to the resources of the cases in the court.
- On the other hand, we have insufficient accountability of employees in institutions.
- Training of judges and prosecutors is not mandatory for them, except in cases where they have a low performance rating.
- Low access for marginalized groups to justice institutions.
- Inadequate implementation of laws that guarantee the rights and freedoms of citizens.
- Fiscal evasion, tax fraud and the black economy.
- Lack of integrity control (vetting), where there should be initial verification and continuous integrity control.

Next steps

- Continuous reforms in the judicial system in terms of the human and technical capacities of the courts.
- Increasing awareness and knowledge about the existence of the Anti-Corruption Strategy.
- Continuous monitoring and evaluation of relevant institutions, especially those of the judicial system.
- Increase the number of criminal cases dealing with corruption and other financial crimes.
- Increase cooperation between the Ministry of Justice, the Anti-Corruption Agency, the Financial Intelligence Unit, the Tax Administration and customs officials.

SDG 17: PARTNERISHIPS FOR THE GOALS

Revitalize the global partnership for sustainable development

Target assessment

17.1 Budget revenues for 2022 were 2,430 million EURO, of which 89.24% come from tax revenues.

17.2 Net official development assistance, total and to least developed countries, as a percentage of donors' gross national income (GNI) of the Development Assistance Committee of the Organization for Economic Co-operation and Development (OECD) was 0.33%.¹⁰³

17.3 As for financial support for our country, the level of foreign direct investments as a percentage of the budget was 0.9%, while remittances include 15.4% of Real GDP.¹⁰⁴

17.4 Debt service as a share of exports of goods and services in 2020 was - 5.34%.¹⁰⁵

17.8 In order to improve the use of information and communication technology, KAS made measurements of the use of the Internet and in 2022 it was found that 79% of individuals are Internet users.

17.13 There are many variables that can be included in the macroeconomic panel, but for Kosovo there is only data on the annual inflation of consumer prices. KAS shows that the annual inflation rate measured in August 2022 compared to August 2021 was 13 percent higher.

17.18 Law no. 04/I-036 for the official statistics of the Republic of Kosovo is national statistical legislation that complies with the Basic Principles of Official Statistics.

General overview

Since the declaration of independence, the Republic of Kosovo constantly aims to build its bilateral and multilateral relations with various actors of the international system. Kosovo has now become part of several important world organizations such as: the World Bank, the International Monetary Fund, the European Bank for Reconstruction and Development, the World Football Federation, the European Football Federation, the Olympic Committee, the World Customs Organization and the Free Trade Agreement of Central Europe (CEFTA). It also has good relations with some other organizations where it is not

¹⁰³ Official Development Assistance 2021. Accessible here: <https://www.oecd.org/dac/financing-sustainable-development/development-finance-standards/official-development-assistance.htm>

¹⁰⁴ Economy of Kosovo, CBK. Accessible here: <https://bqk-kos.org/eag/sq/>

¹⁰⁵ Debt as a Share of Exports of Goods and Services, 2004-2020, World Bank. Accessible here: https://ourworldindata.org/grapher/debt-service-of-exports-of-goods-services?tab=chart®ion=Europe&country=-OWID_KOS

a member, such as UN, EU, OECD, WHO, WTO, etc.

During the last decade, the main political priority of the state has been membership in the European Union. The issue of Kosovo's perspective for EU (and UN) membership has been revived with the start of the political dialogue with Serbia in 2012. The signing of the April Agreement in 2013 preceded the signing of the Stabilization and Association Agreement between Kosovo and the EU. But since then Kosovo has not had any visible progress in achieving the goal of membership.

Kosovo's path to UN and EU membership is blocked by the two permanent members of the UN Security Council and five EU member states. Achieving political dialogue with Serbia is the next step that pushes Kosovo on its path to membership. This is because regional cooperation and good relations with neighbors are a prerequisite for entering the EU.

Good relations with neighbors mean the intensification of trade, the encouragement of the free movement of people and ideas, and cooperation

towards the achievement of common goals. Kosovo is participating in several regional initiatives. In 2014, at the Bucharest Summit, Kosovo became a participant in the **South East European Cooperation Process (SEECP)**. The overall goal of this initiative is to strengthen the security, stability and economic progress of the South-East European region. Other initiatives in which Kosovo is a participant are: the Regional Cooperation Council (RCC), the Regional Initiative for Migration, Asylum and Refugees (MARRI), the Western Balkans Fund (WBF), the Regional Cooperation Office for Youth (RYCO) and the Process of Berlin. In recent years, Kosovo has become part of the UN initiative for Sustainable Development. Discussions about this initiative in Kosovo began in 2015, with the help of the UN. During 2018, the Assembly of Kosovo approved the Resolution on the ODGs and established the Council for Sustainable Development. Links have also been made between the SDGs and other sectoral strategies, where 25 of the 50 government priority strategies have been harmonized to date.

Main challenges

- In parallel with its efforts for membership in the EU, Kosovo is trying to harmonize the legislation with the SDGs. The Voluntary National Report will serve as a basis to inform and determine the reforms of the legal and policy frameworks in accordance with the indicators of the SDGs.
- It is necessary to create a specific database for the SDGs, to monitor their progress and gaps where there is stagnation.
- The lack of data results in incoherence between public policies, SDGs and budget planning for the implementation of the latter.

Next steps

- Compilation of new cooperation programs with UNICEF and UNDP.
- Participation in humanitarian and international security activities.
- Strengthening capacities related to international trade.
- Continuation of efforts for cooperation with the countries of the region.

Mapping of Sustainable Development Actors

<i>Actors</i>	Type i.e. institutional (local/central), non-institutional (business/donor/NGO), international	Role
<i>Ministry of Health</i>	Central	Creates policies, coordinates activities and enforces the laws of a non-discriminatory and accountable health care system;
<i>Ministry of Education, Science, Technology and Innovation</i>	Central	Planning and supervision of the development of the system of higher education and science;
<i>Ministry of Regional Development</i>	Central	Drafting of public policies and legal acts, approval of by-laws and the establishment of mandatory standards in the field of regional development and their implementation;
<i>Ministry of Economy</i>	Central	Drafts and implements policies that promote economic growth and stability, enable the development of local business, encourage economic cooperation to attract foreign investments;
<i>Ministry of Finance, Labor and Transfers</i>	Central	Has general responsibility for the development of the framework of fiscal and economic policies of the Government; collection and distribution of public revenues and playing an important role in the socio-economic development of the country;
<i>"Green MPs"</i>	Central	It aims to involve the Assembly of Kosovo in a more active role to ensure the shaping and implementation of public policies and legislation, which considers the perspective of the impact on the environment;

<i>Council for Sustainable Development</i>	Central	It aims to monitor and assist in the achievement of development objectives, known as the Sustainable Development Goals (SDGs);
<i>Commission on Human Rights, Gender Equality, Missing Persons, Victims of Sexual Violence of War and Petitions</i>	Central	Examines all issues related to human rights, monitoring and implementation of the principle of gender equality in legislation and petitions submitted by one or more citizens;
<i>Water Services Regulatory Authority</i>	Central	It is responsible for regulating the activities of water service providers in Kosovo;
<i>Energy Regulatory Office</i>	Central	It is tasked with regulating activities in the Energy Sector in Kosovo, including electricity, central heating and gas, in accordance with the obligations arising from the Energy Community Treaty;
<i>Ministry of Environment, Spatial Planning and Infrastructure</i>	Central	Ensuring policy direction in the development of quality-built infrastructure; and promoting a dignified life on the one hand and creating a clean, healthy and well-protected environment that supports a sustainable society and economy on the other;
<i>State Aid Commission</i>	Central	Responsible for the granting of state aid, which is considered any actual, potential expenditure or reduction of state income, provided in any form by the concessionaire or attributable to the state, which directly or indirectly distorts or threatens to distort competition by favoring some beneficiaries of state aid or products of certain goods and services, and which is contrary to the international obligations of the Republic of Kosovo;

<i>KOSTT</i>	Central	As a market operator, it is responsible for the organization and administration of electricity trade;
<i>Kosovo Competition Authority</i>	Central	To develop activities in creating conditions so that markets offer more benefits to consumers, businesses and society as a whole, protecting competition in the market and promoting the culture of competition in Kosovo;
<i>National Audit Office</i>	Central	To improve the governance of the public sector for the benefit of citizens and through quality audits to strengthen the accountability of the public administration for an effective, efficient and economical use of national resources;
<i>The Kosova Humanitarian and Charitable Society-Mother Teresa</i>	NGO	The purpose of supporting vulnerable families of the socio-economic situation created in Kosovo, due to the discriminatory measures implemented against Albanians by the 1999 regime;
<i>Social Housing and Property Rights in Kosovo</i>	NGO	Identifies individuals or families in need of social housing and to help them obtain social housing and provide legal assistance in matters related to social housing and property rights;
<i>Center for Information and Social Improvement</i>	NGO	Raising awareness and finding solutions to problems affecting the population from a social perspective;
<i>Kosovo Training Institute</i>	NGO	Provides legal training;
<i>Center for Education of Kosovo</i>	NGO	Training of school staff, regarding new teaching and leadership methodologies;
<i>Society for Education and Entrepreneurship Development (SEED)</i>	NGO	Advancement of education, promotion of entrepreneurship, institutionalization of financial

		education, expansion of economic opportunities;
<i>TOKA</i>	NGO	Provides innovative educational programs for young people;
<i>Center for Human Services and Development</i>	NGO	Developing unique strategies and products that strengthen, activate and empower our citizens through projects, training, assessments, research, humanitarian activities, infrastructure projects and cooperation with other organizations;
<i>EcoKosWomen</i>	NGO	Addressing complex problems to create a more favorable socio-economic environment, including women's rights, working on gender inequality and ensuring education and sustainable development in an eco-friendly environment for all communities;
<i>Kosovo Women's Network</i>	NGO	Support, protection and promotion of the rights and interests of women and girls in Kosovo;
<i>Community Development Initiatives</i>	NGO	Drinking water and waste water supply;
<i>Kosovo Water and Sewerage Association</i>	NGO	To act as a link between its members to develop, promote and protect the common interests of the water and wastewater sector, towards the creation of a financially sustainable sector, capable of advancing the general foundations in their field of work;
<i>Association for Renewable Energy of Kosovo</i>	NGO	Represents the interests of enterprises that are active across the spectrum of renewable energy, including electricity, heating and fuels;

<i>Center for Environment and Alternative Energy - CEAE</i>	NGO	It has a mission to promote the understanding and action needed for a sustainable environment at the national level through research, planning and concrete action on the ground;
<i>Kosovo Civil Society Foundation - KCSF</i>	NGO	Empowerment of civil society through civil society grants, capacity building and advocacy for the protection of space for active citizenship;
<i>Innovation Foundation Kosovo</i>	NGO	It places innovation as a priority in public and private life in Kosovo, both locally and nationally, with a focus on supporting, stimulating, encouraging, promoting, educating, developing innovations in Kosovo in all areas of social and economic fields, to develop and improve human resources and capable leadership that will act as a basis for the further development of the human and economic development of Kosovo, to advance the competitiveness of our country alongside developed countries.
<i>Initiative for Progress - INPO</i>	NGO	To promote the participation of citizens in social processes;
<i>Network of Peace Movement</i>	NGO	Promoting peace, avoiding ethnic discrimination in order to create a tolerant and democratic environment in Kosovo;
<i>REC - Reconciliation Empowering Communities</i>	NGO	Promotes the development of Kosovar society, engaging the human potential among different communities;
<i>Endemika</i>	NGO	It helps to protect the environment through various activities and actions;
<i>Local Peace</i>	NGO	Empowering ordinary people to

		take an active role in the peace building and reconciliation process;
<i>Balkans Policy Research Group</i>	NGO	A think-tank working on Institutional and Democratic Consolidation, Regional Cooperation and Good Neighborly Relations, Reforms and EU Integration of the Western Balkans;
<i>Kosova Democratic Institute / Transparency International Kosova</i>	NGO	Supports the development of participatory democracy and the fight against corruption by promoting transparency, accountability and integrity at all levels and sectors of society

This project is financed by Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH on behalf of the German Federal Ministry for Economic Cooperation and Development (BMZ).